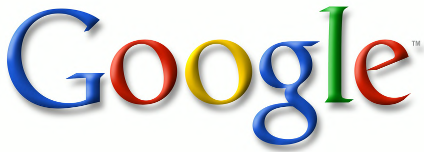


RADOSLAV LOPAŠIĆ.

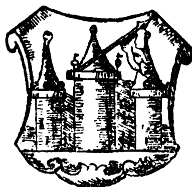
BIHAĆ

I

BIHAĆKA KRAJINA.

MJEŠTOPISNE I POVIESTNE CRTICE.

SA JEDNOM ZEMLJOPISNOM KARTOM I SA ČETRNAEST SLIKA.



ZAGREB 1890.

IZDALA «MATICA HRVATSKA».

TISAK K. ALBRECHTA.



»Sramota je u svojoj otačbini biti strancem.«

Kasiodor.

Veoma mi je drago, što sam u ovoj knjizi mogao od svojih tečajem više godina sa dosta truda sabranih mjestopisnih i poviestnih bilježaka obraditi onaj dio, koji se tiče Bišća i Bihaćke krajine. Pounski priedjeli naše domovine najmanje su hrvatskomu obćinstvu poznati, a spajajući kroz viekove Primorje, Dalmaciju i Bosnu sa hrvatskom Posavinom bili su oni popričtem vele znamenitih dogadjaja u hrvatskoj poviesti.

Gradju za ovu knjigu valjalo mi je istom sa svih strana prikupiti, jer je toga dosele veoma malo tiskom objelodanjeno, a i ono, što je priobćeno, od male je ciene. Plemeniti gospodin grof Ludovik Blagaj, vlastelin u Boštajnu u Kranjskoj, veledušno mi je za porabu ustupio i u Zagreb priposlao veći dio ostatka arhiva dičnih svojih hrvatskih predja, knezova Babonić-Blagaja. Ovu po hrvatsku poviest dragocjenu gradju obilno sam pocrpao za svoju radnju. Ostalu gradju za starije doba Bišća i Bihaćke krajine nadjoh ponajviše medju pismi hrvatskoga zemaljskoga arhiva, koja su medjutim prenesena u Budimpeštu, zatim u arhivu kaptola Zagrebačkoga i u sbirci jugoslavenske akademije. Podatke za novije (tursko) doba

pocrpoh iz arhivskih spisa ratnoga i komorskoga arhiva u Beču, pa iz zemaljskih arhiva u Štajerskom Gradcu, Ljubljani i Zagrebu. Mnogo gradje prikupih i sam ponajviše u Karlovačkih stranah, u gradovih i dvorovih vlastele, koja su dielom potekla iz Pounja. Hrvatskomu čitatelju ugodit će osobito vrela hrvatski pisana: izvještaji, dopisi i pisma, kojimi prepletoh više puta u doslovnom izvadku svoje pripoviedanje.

Držalo se u obće, a i pokojni vriedni otačbenik fra Franjo Jukić pripovieda u svojoj bosanskoj poviesti, da mnoge odlične bosanske muhamedovske porodice brižno čuvaju povelje iz starih predturskih vremena, već i s toga, što će im one valjati, kad kauri (kršćani) opet Bosnu zauzmu. Pa ipak, i ako je na domaku evo već i dvanaesta godina od zapreme Bosne, starih bosanskih povelja ne ima, a sva je prilika, da današnje bosansko plemstvo tih poviestnih izprava ili nije imalo ili su one tečajem vremena propale. Ljetopis bosanski, što ga je u novije doba po turskih vrelih i turskim jezikom neki Bošnjak napisao i bosanskoj vladi za tisak ustupio, nije dosele izdan, a težko da će i on više svjetla donieti nego do sada poznata vrela, pa zato će i nadalje poglavita vrela za bosansku poviest ostati pismohrane u Mletcih, Beču, Budimpešti, Štajerskom Gradcu, Ljubljani, Zagrebu i Dubrovniku. Ali trebat će veoma mnogo truda, posla i vremena, dok se ova gradja prikupi, prebere i objelodani.

U dodatku ove knjige priobćih u cielosti i nekoliko zanimljivih hrvatskih i latinskih listina, izvještaja i dopisa, koji se odnose na Bihać i Bihaćku krajinu. Od toga su do sada samo dvie listine tiskane bile, a sve ostalo posve je nepoznato, pak će zato ovako na okupu ove stare

uspomene iz naše hrvatske poviesti biti mnogomu čitatelju ove knjige veoma mile i drage. Stariji mjestopis Pounja — Bišća i Bihaćke krajine — razjasnit će donekle i ovoj knjizi priložena zemljopisna karta, koju sam ja na temelju meni poznatih izprava zasnovao, a po mojih ju podatcih pomnjivo izradio moj sinovac, c. i kr. kapetan Hugo Lopašić. Dakako da će stručnjaci, napose kad se gdjekoji novi poviestni spomenici o ovom kraju naše domovine na vidjelo iznesu, na ovoj karti naći koješta pogrješno i netačno, ali neka se uvaži, da je ovo prvi pokus, pak da je bolje za sada i ovo, nego ništa.

Opis priedjela i mjesta bio bi tačniji i slikovitiji, da sam kojom srećom mogao sve Bihaćke krajeve svojim očima vidjeti. To sam od srca želio, ali me je bolest zapriečila. Poslužio sam se sa nekoliko opisa mjesta u raznih časopisih, a više toga priobćiše mi prijatelji pismeno iz Bišća i okolice. Da niesam Bišća vidio u posljednje vrieme, opaža se i kod članka: „Bihać. Današnji grad“, gdje niesu naznačene neke promjene, što su se za posljednje dvie godine u Bišću dogodile. Govori se tu o bedemih, tornjevih i o gradskom zidu, a svega toga, kako mi prijatelji dojavljuju, sad više ne ima, jer je „radi poljepšanja“ grada porušeno. Nestalo je osim staroga kaštela i Zelengradskih vrata na zapadnoj i Njemačkih vrata na južnoj strani. Još stoje — dakako samo za neko vreme — Unska i Krupska vrata.

U drugih prilikah ova bi knjiga jamačno i sadržajem i oblikom bila savršenija i podpunija, ali i ovako učinih što mogoh, pa kao Hrvat želim starodavnomu Bišću i njegovoj junačkoj Krajini, da ih minu za uviek tužni dani prošlosti, i da pregnuvši uz narodnu stvar u svezi i sporazumku sa ostalom jednokrvnom braćom poprave štete

i zabune prošlih vremena. Kraljevski Bihać da obnovi staru svoju slavu i opet steče medju hrvatskimi gradovi ono častno mjesto, koje mu pripada od starine i po dobru glasu i po njegovu zgodnom i sretnom namještaju. Vjerski zanos naše muhamedovske braće neka se ublaži plemenitim i iskrenim osjećajem za otačbinu, rod i majčin jezik, a da nas nikad više ne smete razlikost vjere, koja je najviše kriva našemu zajedničkomu stradanju, sjećajmo se uviek onih zlatnih rieči pjesnikovih, koji pjeva:

Ah da 'e proklet, tko cjeć vire
Na svojega reži brata;
Jer nesreća tvoja izvire,
Samo iz toga kalna blata!

U Zagrebu pred Božić god. 1890.

Radoslav Lopašić.



Veliki dio današnje bosansko-hercegovačke pokrajine pripadao je staroj državi Hrvatskoj. Ne sežući u doba narodnih hrvatskih banova i kraljeva, dok je bio narodni i državni život izmedju Hrvatske i Bosne gotovo istovjetan, spominjemo, da su za vladanja ugarsko-hrvatskih kraljeva g. 1325. od Hrvatske odtrgnute župe Dumno, Hliêvno i Glamoč i pod imenom „zapadnih strana“ Bosni pripojene, pa da je još tečajem četrnaestoga vieka bosanska država zaokružena na Vrbasu i na Plivi sa nekoliko hrvatskih župa, kojim je nadjenuto ime „dolnji krajevi“. Ali se i poslije sterala Hrvatska do Vrbasa i preko te rieke. Još o Petrovu g. 1380. za banovanja Petra Čudara bile su na saboru u Zagrebu zastupane županije Dubička, Vrbaška, Sanska i Mrenska (comit. Dubica, Orbas, Zana et Meren).[1]

Bosansku je državu najviše razširio i ojačio odvažni kralj Tvrdko, pripojiv Bosni veliki dio Hrvatske sve do Jadranskoga-mora. Držeći Hrvate i Srbe u svojoj kraljevskoj vlasti, pisao se kraljem hrvatskim i srbskim. Ali poslije Tvrdka nije se vlast bosanska na sjevernoj strani Vrbasa prama Uni mogla učvrstiti, a prostrana bosanska država opet se razbije za doba protukraljeva i priestolnih borba u Bosni. Istina. bosanskom je moći i podporom spljetski herceg Hrvoje Vukčić g. 1398. bio prodro čak

[1] Neo-registr. acta, fasc. 953. br. 9. prije u hrvatskom zem. arhivu, sada u Budimpešti.

i u Dubičku županiju, pa za neko doba pače i u Bišću smjestio bio vojnu posadu, nu to je Hrvoja bio izveo samo kao ban i namjestnik ugarsko-hrvatskoga protukralja Ladislava Napuljskoga, koga su mnogi Hrvati priznavali zakonitim kraljem, naročito u onih priedjelih Hrvatske, što ih je bosanska i Hrvojina vojska čuvala. Pa i ta zaprema bila je samo prolazna i za kratko vrieme, a nije nipošto obsezala čitav prostor zemalja na Uni, što je kasnije pripadao Bosanskomu vilajetu. Okolica Bišća sa gradovi Ripčem i Sokolcem ostala je poštedjena od Bošnjaka i pristalaca kralja Ladislava, a i čitava Krajina na lievoj obali Une od Krupe do Kladuše odoli i Tvrdku i Hrvoji, pa ju tekar tursko oružje ote Hrvatskoj i bosanskomu pašaluku pripoji. Narod pripovieda, da je sva zemlja do rieke Vrbasa bila Crne kraljice, a ona sama da je sjedila u Bišću. Kraljica, pričaju, da se borila s Turci, a kad su oni nadjačali, otišla je preko mora, a Turci zauzmu Bihać.

I za turskoga vladanja vazda su priedjeli izmedju Vrbasa i Plive sa iztočne strane i rieke Une na zapadnoj strani pa sve do Glamoča i Hlievna u današnjih okružjih Bihaćkom, Banjalučkom i po nešto Travničkom držani kao dielovi kraljevine Hrvatske, pa su pod imenom „turske Hrvatske“ obilježeni na svih zemljovidih do novijega doba. Istom poslije austrijske zapreme počelo se namitati čitavu gore naznačenom prostoru ime: „Krajine“, koje pak ime pripada samo pravoj Krajini u bližnjoj okolici Bišća i priedjelom u zavoju Une na lievoj obali rieke.

Na ovu Krajinu, koja je do Omerpaše još pod zloglasnim Mehmedpašom sačinjavala posebni sandžak za muselim-pašu, a danas obseže upravne kotare Bihaćki, Cazinski i Krupski u okružju Bihaćkom, ograničujemo svoje pripoviedanje, želeći hrvatskog čitatelja upoznati sa prošlosti, a donekle i sa sadanjimi prilikami starodavnoga **Bišća** i od vajkada junačke **bihaćke krajine**.





Bihaćka krajina.

Geografski položaj bihaćke krajine i njezini prirodni odnošaji; trgovina i promet. Krajiški narod: muhamedovci, madžari (katolici) i Vlasi. — Stare hrvatske političke i crkvene uredbe na Uni; županije i crkveni kotari. — Turska provala u Krajinu i do Bišća; krajiški gradovi i obrana. Turski napredak u malom i otvorenom ratu; vojna Kevenhüllerova; posvemašnji poraz kršćanskoga oružja na Uni i razširenje turske vlasti u sandžaku Bihaćkom.

I.

Bihaćka krajina veoma je zanimljiva tako u prirodnom, kao što i u povjestnom pogledu. Šteta pak, što je gotovo posve nepoznata svim onim, koji je niesu svojim očima vidjeli i upoznali. Dok su se u novije doba razni stručnjaci, žalibože više tudji nego domaći, prilično bavili proučavanjem Bosne, pa i iste kršne i težko pristupne Hercegovine te su i posljedke svojih studija u knjigah na svjetlo iznieli, na tako zvanu tursku Hrvatsku svi ti pisci po gotovo se i ne osvrću. Tako ostaje i za napried glede tih strana za pouku još najvrednije ono, što je o njih zabilježio pokojni bosanski rodoljub fra Fr. Jukić u svom zemljopisu i povjesti Bosne, pa u „Bosanskom ...atelju" i u raznih časopisih. Bečki učenjak dr. Hoernes u ...jih raznih znanstvenih spisih o starinah bosanskih, a i ...ajnovijem stručno pisanom djelu: „Dinarische Wandegen" ni ne spominje Bihaćko okružje, dok magjarski ...c Ivan Asbóth u svom jednostranom, ali zbog obilne

s pomoću upravnih vlasti sakupljene gradje važnom spisu: „Bosnien und die Herzegowina. Reisebilder und Studien“ opisuje u poglavju o krajini poglavito samo službeni doček ministra Kallaya u Bišću i Cazinu, dodavši nekoliko obćenitih opazaka o zemlji i narodu, a uklanjajući se imenu hrvatskomu, premda su još pred kojih pedesetak godina njegovi zemljaci Féjer i Gyurikovits dokazivali, da je upravo u turskoj Hrvatskoj prava domovina hrvatska.

Bihaćka se krajina prostire na obje obale srednje Une izmedju Hrvatske i kotara Ključkoga i Petrovačkoga. Negda je Una bila poglavita rieka Hrvatske („principalissimo fiume di Croacia“) i tekla je sredinom kraljevine, a sada čini medju samo na dolnjem svom tečaju prema Bosni. Divna li je na svom tečaju rieka Una, kad se u romantičnom kraju kroz klisure probija i čini mnoge manje i veće otoke. I korito njeno čudne je spodobe; malo gdje teče Una gladko, već se probija kroz katarakte, što ih čine naravske kamene brane po dnu rieke. Dakako da to smeta plovitbi, ali rieka postaje živa i dražestna množtvom mlinova najprimitivnije vrsti, što su posadjeni na stupovih ili su pak na sidrih prikopčani. Od Unskih ponajviše strmih obala razmakla se na obje strane zemlja osobite prirodne ljepote i puna romantičnosti, pak se tuj pomalja gradina za gradinom i još danas odzvanja po brdih i lugovih junačka pjesma o borbi braće, koja su se medjusobno kroz viekove krvarila. Koliko li je samo živa Una u svojih valovih takove bratske krvi posrkala! Koje čudo, ako se u tako pitomu kraju, kao što je Unska dolina, ljudstvo već u najdavnije doba nastanilo. Glavna cesta, što je spajala Jadransko more sa Podunavljem od Salone do Siscije tekla je uz obalu Une te ima i sada mjestimice traga kaldrmi. A i rimske starine svake vrsti: zidovlje, stećci, sarkofagi, novci nadjeni su dosada u Krajini samo u Pounju kod Pritoka, u Brekovici i blizu Novoga u Rakanih, gdje je valjda stajala i rimska naseobina: Claudate.

Za Bihaćko okružje kažu, da je najsiromašnije u Bosni i da je najviše zapušteno. To valja naročito za iztočne kotare: Sanski most, Ključ i Petrovac, ali priedjeli na Uni i prema hrvatskoj medji imadu bolju zemlju. Istina, Krajina je već kras, dok Posavina ima zemlju crnicu rodnu kao što je zemlja u Sriemu i u Banatu, ali Krajina nije nipošto tako krševita i kamenita kao Hercegovina. Ako i jesu krajiška brda većinom pokrita samo šikarjem, to ima mjestimice još dosta zelenih šuma i valjane hrastovine, koja će prije ili kasnije nositi korist. Po dolinah i na oplazih bregova dobra je zemlja, koja je, na koliko stoji bliže kućam, posijana pšenicom i kukuruzom te prilično rodi. Dakako da se iza obradjenog polja stere na milje daleko bujad, koju može samo naprednije obradjivanje pretvoriti u pitomo polje. Sada su tuda samo pašnjaci za rogatu marvu i za ovce. Dobro obradjene zemlje ima osobito oko Une kod Krupe i Bišća.

Priedjeli s ove strane Une u Krajini naliče po svojoj spodobi jako na hrvatsko Zagorje, pa kad ih čovjek vidi, težko mu je, što je toga sada toliko pusto i zanemareno, gdje je nekoć sve to bilo upravo pitomo. Zemljište nije nigdje na većem prostoru ravno, već prepleteno nizkimi i medjusobno većom česti izprekidanimi brdi, medju kojimi su uzke doline, ponajviše livade sa bujnim zelenilom, natopljene potoci: Mutnicom, Kladušnicom, Glinicom i Baštrom. Brda su poprieko 300 do 500 metara visoka, kao što su Cazinska bila, sjeverno od Cazina (Mulkovac 510 m., Vlaško groblje 482 m., Dubrovi 520 m.), i Pećko bilo (Kudić brdo, 522 m.), zapadno od Peći prama Sturliću. Najviša je glavica Mala Gomila (797 m.) kod Stiene, pa Radoč (630 m.) sjeveroiztočno od Bužima prama Hrvatskoj medji. Dakako da ima prama Bosni u Grmeč-planini još i viših glavica, od kojih se „Gredoviti vrh“ popinje na 1209 m. U planinah se krije mnogo rude, koja se nekoć, koliko je poznato, vadila kod Krupe u Lipčan-brdu, u Bužimu, u Cazinu, i u Majdanu kod Bišća, ali je sada oko Bišća

i u Krajini taj obrt sasvim prestao te se kuje željezo na najpriprostiji način samo oko Novoga na Uni i kod Sanskoga mosta, pa prodaje dolje Savom u Biograd. Žito (ponajviše pšenica, kukuruz, i zob) vozi se Savom i Unom u Sisak ili se pak prodaje na suhoj medji u Karlovac i u bivšu gornju vojničku krajinu. Do nedavna prodavalo se samo iz područja s ove strane Une na raštelih u Maljevcu, Prosičenom kamenu i Zavalju više tisuća mjerova kukuruza i zobi, zatim dosta goveda, jaraca i voća, dok nasuprot Turci posve malo kupovahu od hrvatskih krajišnika, a ta se trgovina u novije doba još i smanjila, budući da Krajišnici svoje potrebe kod domaćih trgovaca podmiruju.

Trgovina se krajiška usredotočila u novije vrieme osobito u Bišću, u Krupi i u Novom, koja mjesta očevidno napreduju. Kao okretni i vješti trgovci ukazuju se osobito pravoslavni žitelji, s kojimi se što se tiče solidnosti ne mogu natjecati iz Austro-Ugarske pridošli trgovci i trgovčići mojsijeve vjeroizpoviesti. Na probitak trgovine služe i novo uredjeni putovi. Osim zemaljskih cesta od Bišća u Kostajnicu, pak od Bišća preko Petrovca u Ključ i Jajce, izgradjene su nove kotarske ceste od Bišća prama Orašju i Uncu, pa dvie ceste kroz krajinu do suhe medje hrvatske, jedna (g. 1881.) kroz Cazin, Peći na Maljevac, a druga od Otoke kroz Bužim i Vranograč na Oblaj kod Topuskoga. Prije austrijske zapreme nije bilo po krajini utrtih cesta za vožnju, već su poglavita mjesta spojena bila putinami, kuda se pješke ili na konju prolazilo, a dielom još i danas prolazi, a putovi krajiški bili su ponajviše svedeni u Cazin, gdje se najviše žita tržilo.

Glede žiteljstva u Bihaćkoj krajini pruža najnoviji službeni popis bosanske vlade vrlo zanimivih podataka. Po tom popisu ima kotar:

	grada	trga	sela	žitelja	muham.	pravosl.	katolika.
Bihaćki	2	—	38	21.351	11.698	7.038	25 22
Cazinski	1	1	27	30.795	26.527	4.040	2.28

	grada	trga	sela	žitelja	muham.	pravosl.	katolika.
Krupski	—	2	51	36.731	13.606	23.035	90
Bihaćka krajina	3	5	116	88.877	51.781	34.109	2.840

Vidi se po popisu, da je žiteljstvo Cazinskoga kotara gotovo sasvim muhamedovske vjere; u Bihaćkom kotaru ima većina muhamedovaca sa 20—40% pravoslavnih, dok su u Krupskom kotaru pretežniji sa 20—40% muhamedovci. Katolika ima u većem broju (2.522) samo u Bihaćkom kotaru; šaka katolika u Cazinskom i Krupskom kotaru doselila se ponajviše nakon zapreme.

Stanovničtvo je najgušće (2.500 duša na □ milju) u Cazinskom kotaru; u Bihaćkom i Krupskom stanuje poprieko na □ milju 2000 ljudi. Slabije su napučena ostala tri kotara Bihaćkoga okružja, gdje je zemlja gorovita i slabo obradjena. U Sanskom mostu i u Ključu stanuje na □ milju istom 1000 duša, a u Petrovačkom kotaru jedva da stanovničtvo po □ milju doseže broj od 500 duša.

Nigdjê u Bosni ne ima toliko slobodnih gospodara zemlje, koliko u Bihaćkoj krajini. Dakako da su to velikom većinom muhamedovci.

U Bihaću ima 123 age, 3.129 slob. vlastnika i 2.379 kmetova.
U Cazinu » 79 aga, 7.437 » » » 1.180 »
U Krupi » 106 aga, 3.714 » » » 6.442 »

Dolazi dakle u Cazinskom kotaru, koji je napučen ponajviše muhamedovci, na šest slobodnih gospodara jedan kmet, u Krupskom kotaru stoje slobodni gospodari prema kmetovom kano 2 prema 1, a i u Bihaćkom su slobodni vlastnici brojem nešto jači od kmetova. Bezi i age, što kmetove drže, niesu nipošto, kao po nekojih krajevih Bosne, imućni, nego većim dielom siromašni i biedni, se mnogi ne razlikuju od kmetova. Ta njihova nevolja tječe dielom od doba Omerpaše, koji je g. 1850. Kraju pokorio i popljačkao, dielom je pak nastala u najovije doba u vrieme bosanskoga ustanka. Bezi Bešievići još na početku ovoga vieka vlastela u Jasenici, koju

im g. 1837. ote Vedžidpaša i grad im obori, pa kapetani i vlastela u Ostrožcu, u Peći i u Sturliću, držeći veliko množtvo kmetova, sada su tako siromašni, da su i kruha gladni. Bolje stoje te su vidjeniji starinski hrvatski plemići Badnjevići i Krupići kod Krupe. Siromaštvo krajišnika opaža se svuda i na vanjštini, osobito pak na poderanom odielu. Sva je prilika, da će unapried biti bolje, jer se u narodu opaža volja za napredkom i za što većom privredom kod gospodarstva, što se medju ostalim pokazuje i to većim nasadjivanjem i obradjivanjem vinograda osobito u Bihaćkom i Cazinskom kotaru.

Ma da je na Uni silna bratska krv prolivena, narod iza Une nije za dugotrajne borbe toliko patio i toliko izpremiešan, kao što ovamo bliže prama Kupi i Korani u nekadašnjoj banskoj i Karlovačkoj krajini, gdje je staroga naroda po gotovo nestalo. Priedjele oko Une prama Bužimu, Ostrožcu i Cazinu, pa i sam Bihać zauzela je turska sila jednim mahom, naroda je doduše za ratnih godina 1530—1540., pa nakon pada Krupe g. 1565. i Feradove vojne g. 1576—1578. mnogo uskočilo u kršćanstvo, ali većina je ipak ostala na otčinskoj grudi, pokorila se turskoj vlasti i primila koran. To je bilo tim lakše, što su se mnogi kmetovi, tlačeni do zla boga od svoje vlastele, bili uzrujali i naginjali turskoj vlasti samo da budu u životu i imetku što više poštedjeni. Po tom dakle ne ima sumnje, da su većina današnjih krajišnika oko Une prasjedioci i potomci tamošnjih starih kršćanskih Hrvata.[1] Po nešto je drugačije glede priedjela bliže do korduna hrvatskoga oko Vranograča, Kladuše, Tržca i Izačića, oko

[1] Pripoviedajući zgode pojedinih krajiških mjesta pobilježih za kršćansko doba imena nekolicine plemića, gradjana i seljana, kojih potomci valjada i danas onuda živu, ako su se i pojedina prezimena osobito s obzirom na turska nazivanja promienila. S pomoću registara o desetini crkvi Zagrebačkoj, koji su donekle za petnaesti i šestnaesti viek sačuvani, mogu se ustanoviti stari kršćanski stanovnici za područje Dubičkoga arcidjakonata na Savi sve do Vrbasa i za gorski arcidjakonat oko Bužima.

kojih je gradova borba dulje trajala i dovršila se konačnim opustošenjem tamošnjih krajeva. Rečeni priedjeli bili su gotovo sto godina pusti te su tekar oko polovice sedamnaestoga vieka na novo napučeni muhamedovcî i Vlasî iz nutarnjih strana i nakon odagnanja Turaka iz Like (g. 1689.) Ličkimi muhamedovci, od kojih ima potomaka manje ili više po svih mjestih Bihaćke krajine. Posljednji doseljenici Muhamedove vjere dodjoše iz Hrvatske g. 1791. nakon Svištovskoga mira, kojim je turska država izručila Austriji krajeve oko Cetina, Rakovice, Drežnika i Lapca. Tom prigodom doseliše se muhamedovci iz Srba u Jezero kod Ostrožca na Uni, te se od to doba to mjesto zove takodjer Srbljani, a muhamedovci od Cetina dodjoše mnogobrojno u Malu Kladušu i u Todorovo.

Istovjetni sa krajiškimi muhamedovci jesu katolički kršćani, madžari ili madjuke zvani, od kojih je manja čest uztrajala u starinskom zavičaju, dok je mnogo više tih madžara uskočilo, osobito nakon Svištovskoga mira, u tako zvanu Novoseliju na hrvatskom kordunu. Ima pak i u hrvatskoj krajini starosjedilaca madžara kao na pr. u župi Zrinskoj pod starom gradinom Zrinskih knezova. Nu madžari u bivšoj turskoj i ovostranoj Hrvatskoj niesu porieklom Magjari, već čisti Hrvati, a pokojni Jukić (u povjesti Bosne) misli, da se ti katolici zovu zato madžari, jer su jednakoga (katoličkoga) s Magjari zakona onako isto, kao što hrišćane zovu — poradi Srbije — Srbima, a u Hercegovini kršćane zbog Rima Latinima.

U Hrvatskoj bilo je vazda naroda, koji se zvao Vlasima. Takove Vlahe spominje već kralj Sigismund, darujući g. 1431. i 1435. knezom Frankopanom razna imanja oko Une, u današnjoj gornjoj Dalmaciji i u Lici. U to doba težko da su se Vlasi razlikovali od ostalih Hrvata ni vjerom ni po jeziku i narodnosti, ali je medju njimi i Hrvati i Srbi svakako razlika bila u društvenom položaju, po radu i zanimanju. Vlasi bili su u prvom redu čobani i poljodjelci, živući dielom razlučno od Hrvata po poseb-

nih zakonih. Ne upuštajući se u dalnje razlaganje priobćujemo u prilogu ove knjige[1] radi upoznanja hrvatskih Vlaha dvie vrlo zanimljive hrvatske listine. Jednom, pisanom glagolski, od g. 1433. podjeljuju: „knezi, vladiki, vojvoda i sudci vlaški i vsi dobri Vlasi svete krune kralestva Ugrskoga u Hrvatih slobošćinu vsemu imanju svetoga Ivana crikve v Lici na gori (Velebitu), da nijedan Vlah i s nami naš brat hrvatskih Vlahov ne imi rečenomu imanju nijednoga zla činiti". Drugom pak listinom, pisanom ćirilski, u Klisi kod Spljeta g. 1436. potvrdjuje „Hanž Frankopan, Krčki, Modruški, Cetinski i Kliski knez i veće, ban Dalmacije i Hrvat" hrvatskim Vlahom u Dalmaciji „počtene i dobre i prave njih navadne zakone".

Iz sačuvanih pismenih spomenika ne može se razabrati, da li je i u Bihaćkih stranah bilo Vlaha prije turske provale. S ove strane Une prama sadašnjoj hrvatskoj medji jamačno da ih nije nikad bilo. Prvi Vlasi pomaljaju se na početku šestnaestoga vieka oko Dinarskih planina i kod izvora Une oko Unca, Srba i Glamoča. Ove Vlahe jednako hvale g. 1530. ban Ivan Karlović, Mikula Jurišić i gradjani Bihaćki, da su valjani i hrabri ljudi (de valore), moleći generala Katzianera, da ih primi u kršćanstvo. Vlasi ovi, kaže se, da su prije kršćanom tri sta jada zadavali. Ovi isti Vlasi naseljeni su kasnije u Žumberku, gdje im je ustupio zemalja tamošnji vlastelin Ivan Kobasić.[2] God. 1551. javio je general Ivan Lenković kralju Ferdinandu, da su Turci izveli iz nutrašnjosti Turske više tisuća Morlaka ili Vlaha („soviel tausent Morlagkhen oder Wallachen aus der tyeffe der Türkhen"), i da ih naseliše oko Srba i u Kozlovom (Kosovom) polju kod Knina.[3] Po svoj su prilici u to doba sa narodom došavši

[1] Vidi Listine br. III. i IV. u dodatku.

[2] Razni dopisi sa Katzianerom u zem. arhivu u Ljubljani, fasc. 120. — Krčelić B. Notitiae praeliminares str. 130. — Vidi članak o Brekovici u ovoj knjizi.

[3] Arhiv zajedničkoga fin. ministarstva u Beču.

kaludjeri u Rmanji, gdje je bio g. 1448. i 1451. purgarski i varoški stol (sud) i stol županije Lapačke, osnovali pravoslavni manastir, koji je poslije dugo obstojao pa je nedavno obnovljen. Osvojivši Turci g. 1560. gradove Lišnicu, Novigrad i veliki dio Unske doline prema Buševiću i Krupi naseliše tamošnje krajeve narodom iz nutrašnje Bosne.[1] Veliki zaštitnici pravoslavnih Vlaha bili su nekoji bosanski paše i sandžaci. Vlahom je bio jako u volju Memi beg, koji je g. 1589. postao sandžakom Ličkim. Oni su rpimice dolazili u Liku samo s toga, da pod njegovu zapovied dodju.[2] I ratobornoga Hasanpašu Predojevića milovali su Vlasi, a on se podpunoma u njih uzdao, upotrebljavajući ih na svojih vojnah. Po službenom izvještaju zaokupiše Vlasi po Hasanovoj odredbi g. 1593. nakon pada Bišća krajeve oko Brekovice, Ripča, Ostrvice i u Vrloj dragi do Sokolca, množeći se kasnije svakim danom. Ali jedva što se Vlasi po Krajini naseliše, već je mnogim izmedju njih dodijalo tursko gospodstvo. Spominje se, da su već g. 1579. Vlasi stojeći na turskoj službi u Cazinu i Ostrožcu, voljni bili rečene gradove predati kršćanom. God. 1599. uskoči mnogo Vlaha iz Korenice i Bihaćkih strana u Gomirje, g. 1605. dovede general Vid Kisel Vlahe iz Ostrožca u strane Ogulinske i Bosiljevačke, a za ovim nešto kasnije dodjoše Vlasi iz Uzorca i Turja u Karlovačku krajinu. Počev od g. 1683. nakon turskoga poraza kod Beča jako se uzvrpoljiše Vlasi po čitavoj Krajini, a Turci s toga uplašeni zaključiše na sastanku u Krupi, da će Vlahe od medja maknuti i nastaniti iza Une. Toga Turci, u to doba ljuto napastovani od banske i Karlovačke krajine, izvesti ne mogoše, a Vlasi pod zaštitom ıa hrvatskoga grofa Nikole Erdeda i generala Karlo-

[1] Izviešće generala Ivana Lenkovića od 11. svibnja g. 1560. Savremeni ·pis u mojoj zbirci.

[2] Lopašić R. Spomenici hrvatske Krajine I., str. 133. Martin Har·ein javlja iz Bišća: »dan sich die Wallachen gewaltig ser loben und Memibeg) lieb haben«.

vačkoga grofa Ivana Josipa Herbersteina zapremiše g. 1685.—1688. priedjele banske i Karlovačke krajine oko Petrinje i Gline, Skrada, Vojnića, Krstinje i Budačkoga. Prazna mjesta na Krajini posjedoše dielom Turci vojnici, najvećma pak odagnani iz Like Turci. [1]

Po ovom, što o seobi naroda nacrtasmo, bit će jasno, zašto je krajina Bihaćka, naročito njen Cazinski kotar tako silno napučen gotovo zgoljnimi muhamedovci, koji su kao vojnici i stražari na granici pa od česti potomci vlastele Ličke i sadá slobodni gospodari zemalja, držeći malo kršćanskih kmetova, pošto je većina istih još prije dvje sta godina na kršćansku stranu uskočila.

Narod po Bihaćkoj krajini svih triju vjera zdrav je i krepak, bistar i jedar kao gotovo svuda po gornjoj hrvatskoj krajini i u zapadnoj Bosni. Jezik mu je krasan štokavskoga narječja, kod muhamedovaca i katolika više ikavski, a kod pravoslavnih jekavski. Krajišnici ne miešaju toliko turskih rieči koliko Bošnjaci, a govoreći, jezik rado kite i cifraju. Po Krajini zovu i muhamedovci svoj jezik hrvatskim, inače pak kažu, da bosanski govore. Današnji je govor ipak nešto različit od staroga hrvatskoga govora u Bišću i po ostaloj Krajini, kako se on zrcali u pojedinih listovih i izpravah, što ih u ovoj knjizi priobćujemo koje tekom samoga pripoviedanja, koje pak u dodatku knjige. I muhamedovci i kršćani imadu svu silu narodnih pjesama, a gotovo svako mjesto ima po jednoga i više pjevača. Kod muhamedovaca odlikuju se osobito junačke pjesme ungjurske (ugarske) i ličke. Prve pjevaju ratne dogadjaje u Hrvatskoj i Ugarskoj, a potonje zgode i nezgode ličkih junaka, slaveći ponajviše Mustaj-bega ličkoga i krajiškoga buljakbašu (četovodju) Muju Hrnjicu i njegovu braću.

[1] Lopašić R.: Spomenici, knjiga I. str. 345, 346; II. str. 203, 250, 300—307, 311, 347, 409. Izviešće generala Herbersteina u savremenom priepisu u mojoj sbirci.

Noviji dogadjaji silno su djelovali na krajiški narod, osobito na muhamedovce. Težko im se snaći u današnjih prilikah; oni su potišteni, neodlučni, mučaljivi, puni praznovjerja te ginu za vjeru Muhamedovu, držeći se za prave Turke, dok Stambulske Turke zovu Osmanlijami. O srodstvu s ostalim našim narodom rado ne govore, kao ni o tom, da su im predji bili nekoć kršćani. Dakako da i u tom pogledu imade hvale vriedne iznimke, i da su mnogi bistriji i prosvjetljeniji već progledali.

II.

Kako već spomenusmo, kraj Bihaćki bio je sa čitavom pokrajinom medju Vrbasom i Unom cjeloviti dio kraljevine Hrvatske. Upravo sredinom te pokrajine (kako se vidi točno u zemljovidu, koji je priložen ovoj knjizi) od Grmeč-planine prema Vrbasu išla je medja banata ili, da bolje označim, vicebanata hrvatskoga i slavonskoga, jer je obično objema stranama jedan te isti ban vladao, a samo su bili različiti banovci (podbani) za Hrvatsku i Slavoniju. Sjevero-iztočno od Grmeč-planine prema Vrbasu i Savi prostirahu se stare slavonske županije: Dubička, Sanska, Vrbaška i Mrenska. Na zapadu i sjeveru oko Kladuše i Peći dopirala je Gorička županija, a oko Vranograča i Bužima županija gorska. Na zapadu kod Tržca oko Korane pripadalo je zemljište županiji Drežničkoj. Ostali prostor na srednjoj Uni prama Bišću i Ripču zauzimale su stare hrvatske plemenske župe te se oko Krupe prama Bišću pružala županija Psetska ili Paščenička, više gore oko Ripča župa Humska, imajući još g. 1493. svoga župana i četiri sudca stola Humskoga,[1] jugo-iztočno od Bišća župa Neblujska sa četiri koljena plemena neblujskoga i sa neblujskim kotarom,[2] a još južnije u dolini Krbavskoj župa Krbavska i na gornjoj Uni

[1] Kukuljević: Acta croatica, str. 157.

[2] Ibidem, str. 68.

oko Lapca, Dobra sela i Rmnja (Rmanje) župa Lapačka.[1] Ako još spomenemo župu Poljičku (Police, Polhana) iztočno od Bišća a desno od Une po dolinah izmedju gore Ljupine, Crljevice i Grmeč-planine prama Ključu u Lipovskom, Bilajskom, Petrovačkom i u drugih manjih poljih, onda smo sve stare oblastne kotare u Bihaćkih stranah naveli.[2] Pošto u posavskoj Hrvatskoj starinske hrvatske na slavenskoj zadruzi plemena osnovane župe ili županije polovicom četrnaestog vieka zamieniše germansko-ugarske grofije (comitatus) sa većim obsegom, pripali su priedjeli Unski zajedno sa Bišćem zagrebačkoj županiji te se odslije mjesta Kladuša, Cazin, Ostrožac, Bužim, pače i Bušević i Krupa preko Une u mnogobrojnih službenih izpravah spominju kao mjesta u županiji Zagrebačkoj, koja je držala za svoje prekokupske krajeve posebno sudište u starodrevnom gradu i varošu Steničnjaku. Kraj na sjevero-iztoku od Bišća pri zavoju Une zvao se kao što i sada već u staro doba Krajinom, a pla-

[1] Lapačko pleme i župa spominje se u više listina počev od trinaestoga vieka. Nekoliko takovih listina imadem i ja; g. 1396. spominje se Magister Stephanus f. Pauli castelani castri Conuba ac Guyanus f. Rank de vila Drihova, suppanus de Lapach, et judices nobilium sedis. (Ljubić: Monumenta vol. IV., p. 379.) G. 1431. spominje se knez Rmanjski, župan i sudci stola Lapačkoga, a g. 1448. Dragovola, gračak (kastelan) Rmanjski i knez stola Lapačkoga. (Kukuljević: Acta croat. str. 56. i 71.)

[2] Boraveći pokojni magjarski pisac Fridrik Pesty u Zagrebu, dosta je puta sa mnom obćio i po mom pripoviedanju koješta zabilježio o starih uredbah Hrvatske, što je on naknadno prekrojiv na svoju priobćio u svom djelu o »nestalih starih županijah«. Po mom pripoviedanju zabilježio je on i župu Cazinsku, ali kako se kasnije uvjerih, te župe nije nikada ni bilo, a mene je zaveo jedan spis od g. 1436., pisan pod gradom Sinjem na Cetini (sub castro Syn vocato in Cetina), gdje ban Matko Talovac povodom razpre medju Bratolom sinom Orkuna od Brokunove gore proti Pavlu Zrinskom i njegovim sinovima Jurju i Petru spominje, da mjesto Lišnica (na Uni medj Novim i Kostajnicom) leži in comitatu »Casiensi« mjesto »Crisiensi«. Dakako da je i »Crisiensi« pogrješno, jer je g. 1437. Lišnica bila u županiji Zagrebačkoj. Listina nalazila se u zem. arhivu u Zagrebu medju neo. reg. acta fasc. 315., br. 24., a sada je u Budimpešti.

ninski kraj prama izvoru Une na jug i zapad do Bilaja, Petrovca, Ključa i Unca: Vrhovjem, Vrhovinom i Vrhriekom.

Sa političnimi kotari sudarali su se u Krajini od prilike i crkveni. Slavonske županije na Savi prama Vrbasu pripadale su arcidjakonatu Dubičkom (Sanskom i Vrbaškom) biskupije Zagrebačke, koja je dopirala svojimi kotari, Gorskim i Goričkim, i u strane Kladuške i Bužimske. Gorskomu arcidjakonatu pripadale su g. 1334. i još g. 1501. župe sv. Martina u Kreščićih (Podzvizdu), sv. Križa u Preseki i sv. Luke u Budmeriću kod Vranograča, sv. Križa u Čaglici, sv. Klimenta u Čavi (Bužimu), sv. Martina u Stabandži i sv. Martina u Krupskoj Kostajnici (danas Varoška rieka ili Lubarda), dok je Gorički arcidjakonat u današnjoj Krajini u isto doba obsezao župu sv. Martina u Velikoj i sv. Križa u Maloj Kladuši i sv. Ivana u Hresnoj.[1] Krbavskoj biskupiji i to crkvenomu kotaru Drežničkom pripojen je bio Tržac na Korani sa okolicom, a sva ostala Bihaćka krajina na obje obale srednje Une sačinjavala je crkveni kotar Psetski, poslije prozvan Humski u staroj hrvatskoj biskupiji Kninskoj. Nekolicinu župa za područje Kninske biskupije u Bihaćkom kraju spominju takodjer sačuvane listine i to: u Bišću, u Ripču, Ostrožcu, Cazinu, Koprivnici (Koprivni), Jezerskom, Obrovcu na Uni, u Menićih, u Dobrom selu, u Medvedovcu, u Novom gradu (Todorovu) i u Vrhovini, ali već s obzirom na broj crkvina u tamošnjem kraju moramo zaključiti, da je u Psetskom (Humskom) crkvenom kotaru bilo i drugih župa i crkava.

Premda u ovoj svojoj knjizi sva poglavita i znamenitija mjesta napose opisujemo, to će slika čitavoga kraja za srednji viek postati čitatelju jasnijom, ako još napose vlastelu i plemena onih krajeva zajedno navedemo.

Zemlje kod Une držahu prije dolazka Turaka od česti vlastela sa svojimi kmetovi, a od česti slobodne

---

1 Poredi Tkalčić: Monumenta ecclesiae Zagr., knjiga II. — Starine knjiga IV. str. 203 — 205. 216.

plemenske obćine. U Hrvatskoj nije nikada feudalna institucija bila tako tegotna, kao što u drugih državah zapadne Europe. Većina je naroda kroz viekove u slobodnih obćinah i plemenih po starom slavenskom običaju sama sebe upravljala i samo donekle ovisila od velmoža. Slobodne takove plemenske obćine obstojale su ovamo u posavskoj Hrvatskoj sve do novijega doba u Turovu polju, pod Kalnikom, a donekle u Draganićih, Domagovićih i Cvjetkovićih, a preko Velebita u Poljicah kod Spljeta, ali u starije doba, dok nije naša kraljevina provalom Turaka raztočena, bilo je takovih slobodnih obćina mnogo više. Već u doba kraljeva hrvatskih spominje se dvanaest slobodnih plemena, a brojem jaki, povlasti okrepljeni i zakoni uredjeni bili su plemići: Gorički, Klokočki, Gacki, Kninski, Bribirski i mnogi drugi, kojih je povjest žalibože do sada slabo izpitana.

Na prostoru medju Unom i današnjom hrvatskom medjom držale su osobito u starije doba više zemlje plemenske obćine, nego feudalna vlastela. Glasovita je bila Kreščićka obćina, koja je imala za vlastitu obranu dva grada: Podzvizd i Vranograč. Uz nju su se na zapadnoj strani prama suhoj medji hrvatskoj prostirala slobodna plemena u: Čaglici, Stabandži, Banjanih, Krupskoj Kostajnici (sada mjesto Varoška rieka ili Lubarda) i Čavi. Bliže do Une i prama Bišću bila su pak plemena: Jezersko, Obrovačko, Menićko, Koprivničko, Vrhovinsko, pak plemena podložna gradu Bišću: Vrtek, Sudčani, Omršal. Staro hrvatsko prekovelebitsko pleme Kačića bilo je oko Cazina i Stiene mnogobrojno zastupano. Staništa tih plemena mučno je i s pomoću povjestnih spomenika ustanoviti, a mjesta im niesu ponajviše ni na najboljih zemljovidih naznačena. Ova su plemena, kao što po gotovo svekolike slobodne obćine u Hrvatskoj, pretrpjela velike nepravde i progonstva od velikaša, koji se žalibože osobito u doba, kad je počela turska nevolja, radije zanimahu otimačinom dobara slabijih susjeda, ugnjetava-

njem slobodnih obćina i nasilnim pritjeravanjem istih u kmetstvo, nego li junačkom vojnom na zajedničkoga neprijatelja. Da si obstanak i po mogućnosti slobodu obezbiede, sklapala su pojedina plemena sa velikaši ugovore, povjeravajući se njihovoj zaštiti, kao što pleme Kreščićko, pleme Vrhovinsko i Dolnjo-Jamničko; druga pak plemena izmoliše kraljevsku odredbu, kojom bijahu riešena od pokroviteljstva pojedinih gradova i vlastele, te budu ubrojena medju plemiće kraljevske i podčinjena sudbenosti županije Zagrebačke. Ali pored svih povlasti ne mogoše se pojedina plemena obraniti od sile pohlepnih i grabežljivih velmoža, koji plemena skučiše u kmetstvo, a njihove za vlastitu obranu podignute gradove pretvoriše u vlasteoske zamke. Tako učiniše Karlovići sa plemenom Novigradskim (Todorovom), Zrinski sa Kreščići i Krupskom Kostajnicom, a Blagaji donekle s Menići. Pače i pojedine možnije porodice u plemenih, kojim bijaše kao izabranim glavarom ili starješinam obrana plemenskih gradova povjerena, zlorabiše povjerenje svoje plemenske braće, nametnuvši se kadšto gospodari i silnici u plemenu i prisvojivši imetak plemenski. Takovi su nametnici bili u plemenu Obrovačkom na Uni plemići Sladojevići, u Jezerskom plemići Nemčići Jezerski, u Čavi Farkašići, u Podzvizdu Tumpići i Mikulići. Tako se dogodilo, da su šestnaestoga vieka stare plemenske obćine bile već jako raztočene i da su ponajviše u nevoljnom kmetstvu čamile.

Glasoviti hrvatski velmože Krčki Frankopani, knezovi Gusići-Karlovići i knezovi Babonići Blagajski držahu svaki po jedan dio pounskoga područja oko Bišća. Starinsko imanje Frankopansko u tom području bio je Tržac na Korani, po kojem se jedna grana prozva knezovi Tržačni. Kasnije (g. 1431.) nadariše kraljevi krčke knezove spoštinom Bihaćkom i gradovi Sokolom i Ripčem. Silni ezovi Krbavski bili su još za doba posljednjega potomka vne te obitelji, bana Ivana Karlovića, vlastnici Krupe, koć Blagajske, i grada Mutnika, koji je nekoć po svoj

prilici pripadao vitezovom Sv. Ivana Jerusolimskoga. Karlovićeva imanja baštiniše knezovi Zrinski. Najprostranija i najbogatija imanja po bivšoj banskoj krajini, pa i dalje do Une i preko te rieke, držahu pak knežovi Babonići, prozvani po gradu Blagaju na Sani knezovi Blagajski. Na prostoru Krajine, što ga Una obuzima na lievoj strani, bili su njihovi gradovi Ostrožac i Stiena, a znatan dio zemalja Bihaćke krajine zapadno i sjeverno na suhoj medji spadao je na Blagajske gradove Žirovnicu (Žirovac), Bojnu i Brubno (Prumna), kojih su ruševine na hrvatskoj strani prema Glini i Topuskom. U Brubnu kao poglavitom gradu stanovali su većinom Blagajski knezovi. Na desnoj obali Une imali su Blagaji velika imanja Bušević, Mračaj i Krupu, pa i Otoku, koja usred Une na ostrvu leži.

Cazin bilo je dobro biskupa Kninskoga, a Hresno na Glini tik medje hrvatske imanje crkvenjaka (vitezova Sv. Ivana), pa je kasnije založeno obitelji Križanića, iz koje se rodio glasoviti književnik Sveslaven pop Jurko Križanić. Vlastela obiju Kladuša i Kladuške Peći bili su vrlo ugledni knezovi Kladuški, a kad se g. 1460. u Zagrebačke strane odseliše, dospjele su Kladuše u vlast Slunjskih Frankopana, a Peći u ruke Ugrina Mihalja Turaka od Čandorfalve. Veliko i unosno imanje Bužimsko mienjalo je vlastelu: knezove Celjske, pobožna Martina Frankopana, silovita Jurja Mikuličića, dok mu ne postanu gospodari hrvatski plemići, potekavši iz Kninske županije, Keglevići, koji se prozvaše Bužimskimi. Znamenita obitelj bili su Kobasići, vlastela Brekovice, Radotine i Topličkoga Turnja. Od njih ima po svoj prilici i danas potomaka, ali se ne zovu više Kobasići, već „von Schmidhofen“. Ako još spomenemo vlastelu Izačiće i Sturliće od Izačić- i Sturlić-grada, koji se radi turske nevolje u Hrvatsku preko Save ukloniše, to smo naveli svu poglavitu vlastelu u Bihaćkoj krajini. Kod izbora Ferdinanda kraljem hrvatskim u Cetinu na 1. siečnja g. 1527., zastupan je bio Unski kraj osim biskupa Kninskoga Andrije

Tuškanića i knezova Frankopana, Zrinskih i Blagajskih, vlastelom: Brnardom Tumpićem od Vranograča i Zečeva, Ivanom Kobasićem od Brekovice, Gašparom Križanićem od Hresna i Pavlom Izačićem. Osim ovdje pomenute vlastele bilo je u Bihaćkih priedjelih vrlo odličnih plemića, koji su bili vazali velmoža. Glasoviti su bili plemići: Kolonići, Orlovići, Hlapčići (Alapići), Jakšići i Kružići. Iz ovih strana potekoše i Jelačići, dospjevši kasnije u Letovanić, Bišević, Posavje i Turovo polje, gdje se počeše pisati polovicom sedamnaestoga vieka po dobru Buzinu u Turovom polju Buzinskimi. U obće svekoliko plemstvo, dobjeglo u Pokupje i Posavje zbog straha turskoga, nije podrietlom iz Bosne, već iz priedjela do Vrbasa i Plive, koji su vazda hrvatski bili. To svjedoče takodjer i njihova obiteljska pisma, koja su hrvatska, izdana po kraljevih ugarsko-hrvatskih i banovih i kaptolih hrvatskih, a nipošto bosanska, jer su plemići bosanski u Hrvatskoj bili veoma riedki, a sada ih gotovo ni ne ima.[1]

III.

Sva prije opisana uredba Krajine bi uzdrmana, kad no Turci poslije katastrofe na Muhačkom polju razbiju straže postavljene na Vrbasu i osvojivši glavne hrvatske utvrde: Kamengrad, Dubicu (g. 1538.) i Kostajnicu (g. 1556.), svojoj državi pripoje sav prostor do Une. I u gornjoj planinskoj Hrvatskoj prodru Turci prama dalmatinskoj obali, te zauzmu Cetinu i Knin (g. 1522.) pa Liku i Krbavu (g. 1514.—1528.). Bihaćka Krajina bude obkoljena poput kakova poluostrva sa svih strana od turske

[1] Knezovi Blagaji na pr. držali su imanja tik do Vrbasa, u Kozarcu i Kamengradu, ali njihove povelje na ta imanja izdane su po ugarsko-hrvatskih kraljevih te po hrvatskih banovih i po Zagrebačkomu kaptolu. Blagaji uvaju u svojem arhivu samo dvie bosanske povelje, jednu bana Prijezde od g. 1283., tičuću se rodbinskih odnošaja, a drugu kralja Štefana Tomaša Ostoića od g. 1446., kojom isti kralj uzimlje u zaštitu Doru, udovu Ivaniša Blagajskoga, i sina joj kneza Miklouša sa svim, što imadu od krune Ugarske.

*

države i opasana gradovi, koje Turci jako utvrdiše. Najvećma je od to doba prietio Hrvatskoj na srednjoj Uni tvrdi nekoć Blagajski Kamengrad, u kojem je turski zapovjednik sa jakimi četami sjedio i neprestano se na kršćanske strane zaletavao.

Stanovnici Hrvatske, osobito na Krajini, niesu imali od to doba mira ni počinka, i sva im je briga bila, kako da se od groznoga neprijatelja obrane. Do skora zavlada u čitavoj kraljevini skrajna nevolja i siromaštvo, koje upropasti i vlastelu i narod. Sva snaga, sav dohodak trošio se jedino na utvrde i za straže u pograničnih gradovih. Ban Ivan Karlović, knez Nikola Zrinski, knezovi Blagaji i Frankopani, vlastelin Ivan Kobasić i drugi otmeni junaci niesu štedjeli ni života ni imetka, da ostatke kraljevine na Uni spasu, ali u nejednakoj svagdašnjoj borbi ne mogahu hrvatski vitezovi odoljeti pretežnoj turskoj sili. Budući da je pogibelj prietila i nasljednim austrijskim pokrajinam, stadoše ove poticanjem kralja Ferdinanda pomagati kod obrane ostataka Hrvatske te je njihovim sudjelovanjem i pomoću ustrojena i uredjena krajiška obrana. Počev od g. 1530. pa do god. 1555. pretvoreni su po krajini gotovo svi vlastelinski zamki i dvorovi u tvrdje i stražarnice te su postavljene u njih jače ili slabije vojne posade. Sretan je bio vlastelin, koji je od svog dobra primao toliko dohodka, da je uz vojnike mogao i sam makar kukavno živjeti. Manjoj vlasteli pomoglo se tim, što im bijaše povjereno zapovjedničtvo nad posadom u vlastitom gradu. U Bihaćkom kraju bili su oko g. 1555. posjednuti vojskom osim glavne utvrde Bišća još gradovi: Bojna, Bužim, Blažuj kod Bišća, Brekovica, Bušević, Cazin, Čavički, Hresno, Izačić, Jezersko, Kladuša mala i velika, Krupa, Mračaj, Mutnik, Ostrožac, Peći, Podzvizd, Radotina, Ripač, Sokol Sturlić, Todorovo (Novigrad), Toplički Turanj, Tržac, Vranograč i Žirovac. Budući da je tolik broj utvrda bilo mučno vojskom posjesti i vojnike u njih uzdržavati, razoreni su počev od g. 1559. gradovi: Bušević, Mračaj, Žiro-

vac i crkva sv. Marije u Ostrožcu, a general Ivan Lenković predloži g. 1563., da se takodjer razore: Novigrad (Todorovo), Čavički, Krupa, Toplički Turanj i Radotina.[1] Zapovjednici krajiške vojske: banovi Nikola Zrinski i Petar Erdedi, Juraj Drašković i Franjo Frankopan Slunjski, kao što i hrvatski generali; Ivan Lenković i Herbard Auersperg bili su junaci na glasu i prokušani vojskovodje, čineći za obranu domovine, što su igda više mogli, ali jer je sila turska postajala dnevice sve jačom, a vojska kršćanska bila odviše slaba i zapuštena ponajviše bez plaće, hrane i strjeljiva, to su bosanske paše razkinuli ograde i straže na medjah i posegli dublje u kršćansku zemlju.

Od Kostajnice prodirahu Turci duž Une, osvojivši g. 1561. Lišnicu i Novigrad. Odtuda se pomaknu na desnoj obali Une prama Buševiću i Otoku, te osvanu g. 1565. s velikom vojskom pred Krupom, koju bez pomoći iz vana hrabra, ali posve malena četa Pavla Bakića obraniti ne mogaše.[2] Premda četovanja niesu nikada prestala, ipak Turci kroz deset godina iza toga niesu zemlje osvajali, ali g. 1575. zauzmu s lake ruke Bielu stienu, a sliedeće godine mjeseca lipnja na prievaru Bužim, a isto tako mjesec dana kasnije Gradac Hojsićev kod Mutnika i Cazin. Na Ostrožac navale Turci pod Ferhat-begom i Kapidži-pašom na 13. studenoga g. 1577. i osvoje ga jurišem, kao što i grad Izačić. Ostale gradove na krajini: Podzvizd, Kladušu, Sturlić, Peći nije trebalo Turkom ni otimati silom, jer ih porkulabi i vojnici bez boja ostaviše, ne mogavši ni odkud dobiti ni plaće ni hrane, premda bijahu za to nekoliko puta otišli prosjačiti u Ljubljanu. Ferhat-beg obašao je zatim sa jednim dielom vojske gradove kod Une, napravio most kod Novoga, razorio dvor neju kod Steničnjaka i osvojio grad Bojnu, koja je imala

[1] Lopašić R.: Spomenici hrv. krajine, knjiga III. str. 426.
[2] Vidi članak o gradu Krupi.

malenu i gladnu posadu. Mjeseca listopada g. 1577. osvoje Turci takodjer znameniti grad i trg opatije Topuske Sračicu, a u isto doba udario je bio Kapidži-paša na lievom turskom krilu sa velikom turskom vojskom na grad i župu Smrčković (izmedju Vojnića, Klokoča i Veljuna), ugrabiv veliko množtvo marve, dok se ljudstvo sakrilo još za doba u grad. Kapidži-paša popljačka sa 5000 vojske priedjele do Korane, porobi silu božju blaga, ali se puk spase u šume, gore i gradove. Turska se vojska napokon utabori kod Hresne s odlukom, da udari na Metliku. Oteta mjesta osiguraše si Turci zauzećem tvrdoga Zrinskoga grada Gvozdanskog, koji branjahu stražari i rudari (jer su tu bile bogate srebrne rude) od Turaka i saveznika njihovih Vlaha tri nedjelje dana, ali kad je sa 2000 konjanika nakon robljenja Steničnjačke okolice pao pod Gvozdansko Kapidži-paša (zu den Vallachen, so Gosdansko belagert), osvoje ga Turci na 13. siečnja god. 1578.[1] U Hrvatskoj je tada radi napredovanja turskoga oružja nastala tolika nevolja, da je krajiški general Ivan Auersperg očajavao, javljajući staležem kranjskim, da će Turci predobiti svu Hrvatsku, a on da ne može sa

[1] Odkuda se prije kršćani branjahu, tu sada Turci postaviše jake čete i njimi oklopiše ostatke kraljevine hrvatske. Gradovi: Krupa, Bužim, Cazin imali su sami za sebe već g. 1577. jače turske posade i veću vojsku, nego li je bila sva vojska hrvatske krajine.

G. 1577. bile su u Hrvatskoj sliedeće turske posade:

U Krupi	300	konjanika i	400	pješaka
» Bužimu	50	»	130	»
» Cazinu	50	»	130	»
» Kostajnici	400	»	200	»
» Novom gradu (na Uni)	200	»	200	»
Na Udbini	300	»	500	»
U Buniću	100	»	100	»
» Boričevcu	70	»	100	»
Na Ostrvici (Kulen-Vakufu)	60	»	150	»

Osim toga bilo je u Kamengradu mnogo neplaćenih Turaka i Vlaha, a u Bilaju mnogo neplaćenih Turaka. U svem bilo je u Hrvatskoj plaćenih turskih vojnika 3700. (Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine. Knj. I. str. 44.)

svojih 600 konjanika, od kojih tek polovica na krajini služi, a drugi se samo broje i plaćaju, ništa opraviti protiv 6000 Turaka, pa da je prava sramota, kako se hrvatski gradovi prepuštaju Turkom. Taj nemar da će se prije ili kasnije na austrijskih zemljah ljuto osvetiti.

Ratni dogadjaji posljednjih dviju godina silno uzdrmaše hrvatsko stanovničtvo u Pounskih stranah. Na koliko se ono nije bilo Krstovoj vjeri iznevjerilo, stane od ovo doba u velikih rpah ostavljati starinske svoje zavičaje, te bježati preko Kupe ća u Kranjsku, Štajersku, Austriju i Ugarsku, pa u istu Češku i Moravsku.[1] Napredak turskoga oružja u Hrvatskoj jako je uzburkao uz Hrvatsku i obližnje austrijske pokrajine. Strah i trepet od Turaka prisili austrijsku vladu, da poprimi ozbiljne mjere za vlastitu obranu. Na bosanske paše potuži se ozbiljno carski poslanik na divanu u Carigradu, zahtievajuć, da se oteti gradovi povrate, pa pošto je to porta odbila pod izlikom, da se u zaokupljenih gradovih već džamije grade i radi toga da se ne mogu povratiti, odlučeno bi na dvoru kralja Rudolfa u Zlatnom Pragu i nadvojvode Karla u Gradcu, da se u napried granice bolje čuvaju i sila silom suzbije.[2] Čitavu zimu (od g. 1577. na g. 1578.) spremala se s naše strane velika vojska na Turke. Zbog budućeg uredjenja vojske na krajini i potrebitoga troška držao je nadvojvoda Karlo u Bruku na Muri sabor austrijskih pokrajina, u kojem se staleži posavjetovaše i zaključiše odredbe, koje valja poprimiti za osiguranje krajine.[3] Velikim vojvodom vojske, koja je imala na Turčina udariti, postavljen je glavar Koruške pokrajine barun Juraj Kevenhüller, a na vojnu imale su

[1] Vitezović: Kronika, str. 162.

[2] Hammer-Purgstall: Geschichte d. Osm. Reiches. II. Auflage, II. B. tr. 456, 457.

[3] Universal-Landtag mit Steier, Kärnthen, Crain und Görz zu Bruck an der Muhr im Jahre 1578. — rukopisi u sveučilištnoj knjižnici u Gradcu br. 431, 432.

krenuti sve čete hrvatske pod vodstvom bana Krištofa Ungnada i vojska obližnjih austrijskih pokrajina. Za ovu vojnu bi posebna osnova ustanovljena već mjeseca travnja god. 1578. Nadvojvoda Karlo, kojemu bi podčinjen i ban hrvatski, poslao je bio radi dogovora u ovom ratnom podhvatu u hrvatski sabor od 15. srpnja g. 1578. generala Vida Haleka. Hrvati odlučiše, da će četa sakupiti pod kraljevsku zastavu na dan sv. Lovre po starinskom običaju kod svetoga Jurja na Odri. Vojsci hrvatskoj da zapovieda ban, koji po svojem dostojanstvu ne može biti podčinjen nijednomu strancu. Hrvati da su gotovi svaku žrtvu doprinieti za obrambu otačbine, ali da se ne krnji sloboda i neodvisnost kraljevine, jer je Hrvatska vazda bila slobodna i od svoje volje podložila se nekoć kralju ugarskomu („cum regnum hoc Sclavoniae semper fuit liberum, divisque regibus Hungariae spontanea solum voluntate ipsorum subjacens").[1]

Na vojnu bijahu pozvani hrvatski velikaši: knez Juraj Zrinski, Tomo Nadaždi, biskup zagrebački, knez Toma Erdedi, Ivan Tahi i Gašpar Alapić sa svojimi oružnici. Ivan Auersperg, nasljednik Herbardov u zapovjedničtvu krajiških četa, koji je držao u zakupu Nadaždevo imanje Steničnjak, imao je dobaviti na tom gradu za vojsku hrane, što ju većim dielom darovaše hrvatska vlastela. Sve bojne sprave i vojnu prtljagu trebalo je da dopreme hrvatski žitelji. Auersperg je bio skupio 500 hrvatskih konjanika, a isto toliko konjanika i 1500 haramija (hrvatskih pješaka) bješe prikupio Kranjac Vid Kisel, poslije general Karlovački. Glasoviti junak Ivan Ferenberg, tadanji glavar Senja i prvi zapovjednik u Karlovcu, već je u mjesecu veljači g. 1578. spreman bio na vojnu sa svojih 600 konjanika strielaca i 1500 pješaka.[2]

---

[1] Saborski zapisnik u zem. arh. za g. 1578., fol. 125—29.

[2] »Croatica« u registraturi ratnoga ministarstva. — Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I. str. 25, 26.

Turci niesu ni za doba, dok se pripravljalo na ovu vojnu, mirovali, već su nesmiljeno harali tužnu našu kraljevinu. Zaista je bila nastala već skrajna nužda, da se učini kraj okrutnomu krvoločtvu, i da se barem ostatci Hrvatske izbave. Velike čete Turaka provališe početkom g. 1578. opet preko Kupe i naletješe jurišem na Gradac kod stare Petrinje, porobivši cielu tamošnju okolicu, iz koje odvedoše 2000 kršćana u robstvo. Mjeseca ožujka uzimali su Turci grad Pernu, zavičaj plemića Šubića Peranskih, obkoliše gradove Dabar i Prozor kod Otočca i osvojiše u travnju Frankopanski grad Drežnik. U isto doba prešla je bila poveća turska vojska Kupu, obsjela Metliku i zadala grozne muke tamošnjemu narodu, a mjeseca lipnja popljačkaše Turci okolicu Novoga grada na Dobri i Herendić-kaštela na Mrežnici, zarobivši pod samim Novim gradom 200 kršćana.[1]

Kako je vojvoda Kevenhüller sam zabilježio, krenuo je on s vojskom 13. kolovoza g. 1578. iz Metlike. Vojska mu je brojila 10.000 pješaka i konjanika, 500 topnika i 500 kopača za šanceve, pa 18 lumbarada. Bilo je tu mnogo vojaka iz Koruške, Kranjske i Štajerske, ali velik dio sačinjavahu Hrvati, koje je predvodio ban Krištof Ungnad. Vojska stiže 21. kolovoza u tabor kod Herendić-kaštela (danas sv. Petar na Mrežnici), odkle vojskovodja po nalogu nadvojvode Karla naviesti formalno rat Turkom. Marširajući mimo Blagajskoga Turna (Blagaj na Korani) dodje vojska 27. kolovoza u Slunj, odkle posla zapovjednik 200 haramija i husara[2] sa kapetanom Jurjem Kraškovićem do Drežnika, da slete na taj tada već turski grad. Kad je Drežnik zauzet, bude to odmah javljeno nadvojvodi

---

[1] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I. str. 26. — Valvasor, Ehre d. H. Krains, B. XII., str. 13, 125.

[2] Haramije bili su hrvatski pješaci, a husari konjanici hrvatski. U gradačkom zem. arhivu ima izvorna hrvatska instrukcija za jedne i druge od 1578., podpisana po nadvojvodi Karlu. — Vidi Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I., str. 65—71.

Karlu u Gradac i Albrehtu, vojvodi Bavarskomu, i svojti nadvojvode Karla. Turci se istom predadoše, kad je čitava vojska pod grad došla. 30. kolovoza stiže kršćanska vojska do na pogled tvrdje Izačića, gdje su vojnici trpjeli mnogo od žedje i gladi. Posljednjega kolovoza utabore se kršćani kod Topličkog Turnja (na potoku Toplici nedaleko od Mutnika), i tu se pred njimi pojaviše prvi put Turci, rpa od 500 konjanika. Andrija Auersperg, kasnije general Karlovački (sa Tomom Erdedom i Vukom Eggenbergom), pobjeditelj pod Siskom od g. 1593., natisnu se za Turci, koji pobjegoše bez obzira, a Kevenhüller dopre 1. rujna pred tada tvrdi i napučeni grad Cazin. Tu dočeka naše Ferhad-paša sa bosanskimi Turci, ali čim Kevenhüller vojsku u bojne redove svrsti, uzmakoše Turci. Žestoko je bio navalio Krištof Ungnad, koji je vodio prednje čete. Sam je smaknuo dva Turčina, jednog bodežem, drugog sabljom. Jedan Hrvat, za koga se mislilo, da je slabe vjere, ubio je vlastitoga svog šurjaka Turčina, i odsjekao mu glavu, i donesavši glavu pred generala posvjedočio vjernost viteza. Od naših je u boju poginulo samo osam Hrvata. Cazin predadoše Turci sa hranom i strjeljivom. Dne 3. rujna krenu vojska pod Ostrožac. Turci su bili u neki turanj podmetnuli mnogo praha i goriva, nadajući se, da će Hrvati, kad u njega stupe, u zrak odletjeti. Ele to je začuo još za doba kapetan Juraj Križanić, silan krajiški junak i osnovatelj današnjega Križanić-turnja kod Karlovca, te je zapriečio nesreću.

Od Ostrožca pošla je vojska 4. rujna g. 1578. u Bužim, počinuvši tu nekoliko dana. Ungnad pozove Turke, da se predadu, ali oni toga ne učiniše. Kršćansku vojsku pritisnu glad i bolest, osobito ljuta griža. Budući da je medjutim Ferhat-beg bosanski veliku silu Turaka prikupio, postalo je to za našu nevoljnu vojsku opasno, na što vojvode zaključiše, da će odustati od dalnje vojne, zapremiti osvojene gradove vojskom, a ostalu vojsku natrag maknuti. Kevenhüller nije bio na povratku ni do Iza-

čića dopro, kad al mu viesti dodjoše, da su Turci Cazin podsjeli. Na 27. rujna već je bio Cazin u ruku Ferhatovih. 3. listopada stanu Turci udarati topovi na Ostrožac i prisile grad na predaju. Porkulab Ostrožki Ivan Bogdanić, potomak stare Ličke obitelji i silni junak na Krajini,[1] nije se s laka predao, već je silno prije pomlatio Turke, kako je iz Bišća izviestio neki vitez Zach. Našim dozvoliše Turci odlazak, ali po nevjeri izrobiše ih na putu, te u sužanjstvo odvedoše porkulaba, vojvodu, sedam njemačkih vojnika[2] i četiri žene. Dok su Turci otimali hrvatske gradove, naša je vojska uzmicala, a toliko je bilo u njoj rdjavo zdravlje zbog patnje i gladi, da je spala na 4000 momaka, koji se s mukom zakloniše u ostale tvrdjave na krajini.[3] Vojna, sjajno započeta mjeseca kolovoza osvojenjem grada Drežnika, dokončala se kukavno i sramotno gubitkom svih netom izbavljenih gradova i uzmakom kršćanske vojske na Bihać i odanle do Kranjske medje.

Kako su tada gradove i sav priedjel oko Une osvojili Turci, ostalo je to sve u turskih ruku tri sta godina do današnjega vremena. Junačka loza knezova Slunjskih izumre u mužkom koljenu s banom Franjom Slunjskim. Njegova sestra Ana udova Czaszar izruči g. 1578. gradove svoje porodice: Slunj, Cetin, Kladušu, Krstinu i Kremen kralju Rudolfu. Tržačka grana Frankopana izgubivši Drežnik, Tržac i Furjan uzmaknu u Bosiljevo. Knezovi Blagajski, očajavši nakon strašne i dugotrajne borbe za obstanak domovine, izseliše se iz Hrvatske, našavši sa mnogimi hrvatskimi plemići utočište u obližnjoj Kranjskoj,

---

[1] Pisao je samo glagolski, podpisujući se i na njemački pisana izvješća vazda glagolicom: Ivan Bogdanić.

[2] Vojnici oružani i odjeveni na njemačku, ali po narodnosti, kako se vidi iz mnogih do danas sačuvanih vojničkih popisa za razna mjesta i godine, velikom većinom Hrvati pomiešani sa nekoliko Slovenaca iz Kranjske i Štajerske.

[3] Kevenhüller Franz Christ: Annales Ferdinandei. II. Theil, str. 7. i 8. — Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I. str. 26.

gdje bješe Stjepan Blagajski sa sinom Franjom g. 1547. kupio imanje Kočevje.

Što je bilo kršćanskih straža prama Glini i Korani u Vranograču, Kladuši, i Tržcu i u obližnjih gradovih, te su se još nekoliko godina održale, ali pošto se bio narod iz tih strana razbježao i zemlja pusta ostala, nije bilo ni stražam dugoga obstanka. Gotovo čitavu Hrvatsku od Bišća do Otočca, Ogulina i Slunja i dalje prama Kupi poklopi Hasan-paša (g. 1590—1593.) te narod, koji ne bješe pobjegao, pod mač okrene. Zemlju, osvojenu na Uni i preko Une prama preostaloj još kršćanskoj Hrvatskoj, prikupi Hasan u sandžak Bihaćki, koji zamieni sandžak Ostrožki, osnovan jur g. 1578. od tada osvojenih hrvatskih priedjela. Odslije kroz više od pol vieka bile su sjevero-zapadne strane Bihaćke krajine, pa gotovo sva hrvatska krajina ovamo do Karlovca i Siska puste i bez naroda. Budući da je zbog medja bilo svadja i kreševa, to su g. 1625. medju Turskom i Hrvatskom uravnane medje na krajini. Povjerenikom je bio bivši ban Nikola Frankopan Tržački, koji je vojujući od mladosti na krajini poznavao i Turke i medje bolje nego itko drugi. Polag ustanova mira išla je medja od Bišća na Izačić, Bužim, pa na Gvozdanski, Stari Novi, Zrinj i Kostajnicu. Mirom ovim bili su Turci ovlašteni u tih gradovih, kao što i u gradovih straga, naime u: Ripču, Sokolcu, Ostrožcu, Cazinu, Stieni, Krupi, Buševiću i Otoci držati posadnu vojsku, a sva zemlja sa gradovi ovamo prama Kupi morala je po uvjetih mira ostati pusta. Malo je godina prošlo, a Turkom se prohtjelo razširiti svoju vlast. Nastalo je doba najljućeg malog rata i pustolovstva pod četovodstvom čuvenoga Mustaj-bega ličkoga i Buljuk-paše Hrnjice Kladuškoga. Do g. 1637. posjedoše Turci sve malo po malo četrnaest pustih gradova na hrvatskoj krajini: Drežnik, Tržac, Mutnik, Brekovicu, Sturlić, Cetin, Peći, Malu i Veliku Kladušu, Todorov Novi, Vranograč, Podzvizd, Pedal i Goričku. Turci posegoše i gore više od Korenice prama

starom Perušiću i Prozorcu. U krajeve medju pomenute gradove nastaniše Turci 4000 kuća Muhamedovaca i Vlaha, a bili bi još i dalje pomakli medje, da ih nije natrag potisnuo junački hrvatski general Vuk Frankopan Tržački sa sinovi Gašparom i Jurjem i zetom Petrom Zrinskim.[1]

Počev od g. 1693. osvoji zaslužni ban Adam Baćan s hrvatskom vojskom više gradova: Novi, Vranograč, Todorovo i Kladušu i razmakne medju kršćanske Hrvatske preko Une oko Novoga, Kozarca, Vranograča i Todorova, ali te priedjele opet izgubi Hrvatska uredjenjem medja, provedenim po grofu Marsigliu (g. 1700.) na osnovi Karlovačkoga mira (g. 1699). Ovim mirom priznata je Turskoj vlast nad velikim dielom hrvatske krajine, koju su Turci bili doista posjeli silom, ali na to niesu nipošto ovlašteni bili. Nakon sjajnih vojna principa Evgenija razmakne Hrvatska opet nešto svoje medje mirom Požarevačkim (g. 1717.), pripojiv si znatnu čest turske Posavine. Što je tada dobiveno, to se g. 1741. izgubilo mirom Biogradskim nakon nesretne vojne kneza Hildenburgshausena, koji je g. 1737. pod Banjalukom hametom potučen. Obseg Bihaćke krajine umanjen je nešto g. 1791. Svištovskim mirom, kojim su kraljevini Hrvatskoj povraćeni komadi zemalja kod Cetina, Drežnika, Lapca i Srba. Kako su tada medje ustanovljene medju bosanskim vilajetom i Hrvatskom, tako su ostale nepromienjene do današnjega dana.

1 »Croatica« u registraturi ratnoga ministarstva. — Lopašić R.: Spomenici hrvatske, krajine knjiga II., str 186—188, 243.





Bihać.

I.

Današnji grad.

Položaj grada u Unskoj dolini; utvrde i stare sgrade. — Nekadanje kršćanske crkve sada turske džamije. — Kuće i stanovi; džamije i parohije. — Stanovnici po vjeri i zanimanju. — Trgovina i promet; oblasti državne i obćinske.

Osim Sarajeva i Jajca nijedan grad u Bosni nije povjestno tako znamenit, kao Bihać. Za bosansku Hrvatsku, danas ponajviše zvanu Krajinu, bio je Bihać odlučan u sva vremena. Nekoć su ga držali ključem sve gornje Hrvatske i glavnim gradom kraljevine („caput et metropolis regni Croatiae“), a još za zapreme Bosne niesu se htjeli ljuti krajišnici predati ćesaru, dok se nije pokorio tvrdi Bihać.

Bihać (narod ga zove i Bić i Bišće) i sada je najznatnije mjesto bivše turske države na hrvatskoj medji. Od raštela Zavalja u bivšoj Otočkoj pukovniji odaljen je Bihać slabu uru hoda. Sa visočine Zavaljske prekrasan je pogled na starodavni grad i na Bihaćku dolinu, ali je još ljepši pogled na čitavu Bihaćku dolinu čak do Brekovice i kule Visovice sa brda Debeljače i sa Ripačkoga klanca. Osobito je milina pogledati na rieku Unu, kako se tamo amo preko Bihaćkih polja poput kristala svjetluca. Naša slika Bišća i Bihaćke okolice na čelu ove knjige snim-

ljena je sa Debeljače. Uz rieku Unu, koja se dielom uz hrvatsku medju, dielom pak jednu uru daleko probija kroz strme i kamenite obale mimo Ostrvice i Sokolca, prostire se oko Bišća prekrasna dolina, kojoj ne ima u gornjoj Hrvatskoj nigdje para tako glede obilne plodovitosti, kao što glede prirodne ljepote pa prijatna i zdrava zraka. Odtuda su postale poznate rečenice: „Bihaćka je dolina drugi Misir", „ne ima Bihaćke doline do stambulskih vrata". Dolina je Bihaćka dugačka dobra četiri sata hoda a to od jugoiztočne strane prema sjeverozapadu. Sa iztočne strane opasuju i zatvaraju dolinu ogranci planine Risovca, tako zvana Grabeška brda. Sa zapada s lieve strane rieke Une stoje glavice Somišlje i Debeljača, a pram jugu uzdiže se ponosito brdo Ljutoč i Jadovnik planina. Planine i brda obrasla su ponajviše šumom, a ima po njih i liepih pašnjaka sa bujnim zelenilom, što podaje čitavu priedjelu osobitu ljubkost i dražest.

Grad Bihać stoji na lievoj obali Une, rek bi na otoku, jer je sa južne i zapadne strane izkopan široki jarak pred gradom za proplavu vode. Taj se jarak niže grada spaja s glavnom Unom. Pred gradom se prostire na lievoj, a od česti i na desnoj obali Une pod brdom Benakovcem prama Ripačkom klancu na sjever i iztok varoš, koja je mnogo veća i prostranija nego je sam grad. Jedan dio varoši nalazi se na iztočnoj strani grada na posebnom otoku na Uni. Zato i treba prieći dva proplava i Unu i preko tri mosta, da prodješ čitavim Bišćem pravcem od Zavalja pram Ripču.

Bihać je od starih vremena utvrdjen i opasan na okolo bedemi, četverokutnimi i oblimi tornjevi i debelim zidom, koji se medjutim počeo osipati, osobito prama zapadu i sjeveru, gdje je mjestimice već i razvaljen. Južna strana grada prema Ripču odieljena je od grada posebnim zidom a unutar te pregrade nalazi se kasarna (kršlja) za 2000 vojnika; a na desno od kasarne prostire se trg za sajmove, što se drže svakoga petka. Zidine pak ne će se po svoj

prilici dugo održati, jer se grad razvija te će se pô osnovi, koju je dala bosanska vlada izraditi, zidine sa zemljom prije ili kasnije izravnati. Sive i stare zidine gradske imadu osobito prama Uni prkosnu i ratobornu spodobu. Manje je grad učvršćen prema južnoj i zapadnoj strani uz jarak, po kojem su vojnici u novije doba osnovali vrtove za povrtelje.

U grad se ulazi poglavito na troja vrata. Vrata prama sjeveru na Hrvatskoj strani zvana su od starine njemačka, a sada ih prozvaše državnim vratima (Reichsthor). Po svoj prilici prozvana su ta vrata tako po njemačkih vojnicih (deutsche Knechte), koji stanovahu za doba, dok je kranjska pokrajina vojsku u Bišću plaćala, u starinskom kaštelu tik do tih vrata na desno. Na dolnjoj strani grada prama Izačiću stoje zelena vrata kod bedema Zelengrad zvanoga. Po tom bedemu nadjenuto je još u staro vrieme obližnjemu priedjelu grada ime Zelengrad. Prama Uni prolazi se kroz dva zida na Unska (Spahinska) vrata. Napokon nešto dalje od Zelenih vrata, ali ipak jošte na jarku, nalaze se još i Krupska vrata uz krvavu (kanli) kulu, prozvanu tako po sužnjevih, što su tu izsječeni. Glavni je prolaz gotovo sredinom grada od njemačkih vrata, do kojih dopire Zavaljska cesta iz Hrvatske, pak ulicom Franje Josipa i nadvojvode Albrehta prema konaku na Unska vrata, a odatle na otok i na Unu preko dva mosta u prekounsko predgradje, gdje se luče ceste, jedna što vodi u Krupu, a druga na Petrovac i u Bosnu. Mostovi, što spajaju grad preko jarka sa varoši, kao što i mali i veliki most na Uni, još su i danas priprosto i od drva sagradjeni. Na mostu Unskom podignute su s obiju strana daščene kolibe za dućane.

Ne ima sumnje, da je Bihać i u arhitektoničnom obziru zanimiv grad te bi stručnjaci u njem našli dosta prilike i povoda za proučavanje starih gradjevina. Šteta je svakako, što se dosele nijedan stručnjak nije osvrnuo na Bihać, gdje očito svakim danom starina nestaje.

Zanimljiva je svakako bila utvrda Bišća sa sredovječnimi zidovi, tornjevi i bedemi. Na zidinah, većom česti već porušenih, bilo je raznih znakova i turskih napisa, koji žalibože niesu proučeni. Na sjevero-iztočnoj strani urezana je bila na jednom mjestu zmija aždaja i mudro slovo Salamunovo. To je okrug, komu je obod podieljen na pet jednakih dielova, te su točke spojene s pravimi crtami tako, da se dvie bližnje izpuštaju. Od starijih znamenitijih zgrada stoje još dvie crkve, pretvorene nakon osvojenja Bišća u džamije. Veća džamija, zvana „Fetija“ (Osvojena), na doljnoj strani grada ponosita je sgrada, te se nad gradom diže kao vita jela nebu pod oblake. Prvašnje uredjenje ove crkve dielom je promienjeno, prozori su neki zazidani, a neki iznova probijeni; stari je zvonik prije dvadeset i sedam godina porušen, te sadašnja munara u iztočnom slogu podignuta, ali pored svega toga na prvi je pogled očevidno, da to nije bila u početku džamija, već kršćanska crkva, sagradjena u čistom i liepom gotskom slogu od tesana četverouglasta kamena. Ima jedna slika grada Bišća od g. 1592., na kojoj je dobro oličena glavna gradska crkva. Po slici se dobro poznaje, da je crkva gradjena bila u gotskom slogu sa šiljastimi prozori i visokim krovom. Zvonik je bio na osam kutova, veoma visok, imao je gore u viencu više zidanih tornjića na sominu (Erker) i u mjesto krova veoma visoki, šiljasti tulac od kamena.[1] Kako sačuvani spomenici dokazuju i narodna predaja potvrdjuje, velika džamija Bihaćka „Fetija“ bila je katolička crkva posvećena sv. Antunu, uz koju imahu dominikanci već od 13. vieka manastir u zgradi, što postoji do današnjega dana te se za turskoga vladanja kao i sada upotrebljavala ko vojarna. Poznaje se na sjevernom zidu etije, da je do nje dozidana bila neka sgrada, bez

[1] Slika u mojoj zbirci sa naslovom: »Wihitsch a. 1592. von Türken genomen«, rezana je u bakru, a predočuje osim grada i borbu kršćanskih njanika sa turskimi u blizini Bišća.

sumnje rečeni manastir dominikanski. Kad su Turci crkvu pretvorili u džamiju, činila im se odviše visoka, pa zato napraviše unutra izpod svoda novi strop, nad kojim je još danas prostor do svoda. Gotička ornamentika, kako nam i ovdje priložene dvie slike „Fetije" pokazuju, osobito je liepa na pročelju crkve kod glavnih vrata, više vrata na okruglom prozoru (ruži), a donekle i u šiljastih prozorih na južnoj strani džamije, koji su sad zazidani, te samo mali prozorčići umetnuti. Poznaje se i danas mjesto, gdje je oltar stajao. Taj je bio okrenut prama iztoku, kako je to u starije doba bio običaj i kod kršćanskih crkava. Nad glavnim vratima stajala je u absidi ploča sa napisom, koja je, kako se vidi, silom nekamo odstranjena, i to tek nedavno poslije bosanske zapreme.[1] Nova munara Fetije, na kojoj se odmah opaža, da je djelo novijeg vremena, sagradjena je kao i sve veće starije i novije sgrade u Bišću od vrstnog domaćeg kamena, koji se lako piliti, rezati i blanjati dade. Na podnožju munare uklesana su u kamenu dva turska napisa.[2]

Druga stara Bihaćka džamija, takodjer nekoć crkva, nalazi se pokraj njemačkih vrata kod bivšega staroga ka-

[1] Iz Bišća je potekao i kamen, što je sada uzidan u župnu crkvu Rakovičku, na kojem se čita napis: »Hoc saxum fecit fieri egregius . . .« ali nije izvjestno, da je taj kamen istovjetan sa onim, što je silom snimljen iznad vrata Fetije. Taj je napis, kako je po pismenih sudio pokojni povjestnik Ivan Kukuljević, urezan oko g. 1400. (Kukuljević: Sredovječni i noviji napisi u Hrvatskoj i Slavoniji, str. 197).

[2] Napis na gornjoj ploči glasi u hrvatskom prievodu: »U zdravlje Njegova Veličanstva, našega cara sultana Abdulaziza, koji je poglaviti član visoke porodice otomanskoga doma, zaštitnik vjerozakona i popravitelj, urednik i uzdržavatelj gradova i t. d., jest ova munara sagradjena, a džamija popravljena i u blagostanje dovedena tako, da se rečena munara broji medju tvorine, kojima primjera ne ima.

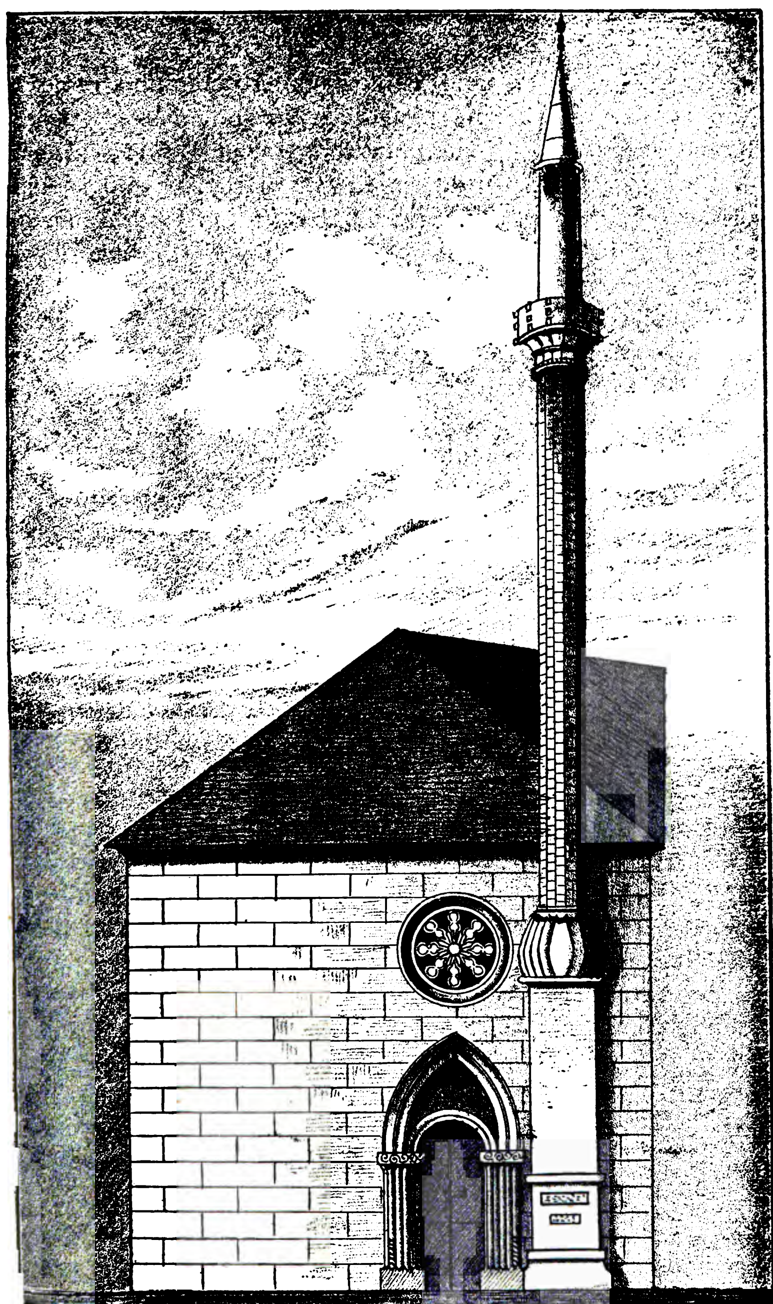
Godine 1280. (1863.) po hedžri.

O ti bez skrajnosti uztrajatelju Bože.

O ti osvojitelju i uzdržatelju Bože.«

Na dolnjem kamenu ima napis:

»Napisao kajmekam Bihaćki Hilmi«.

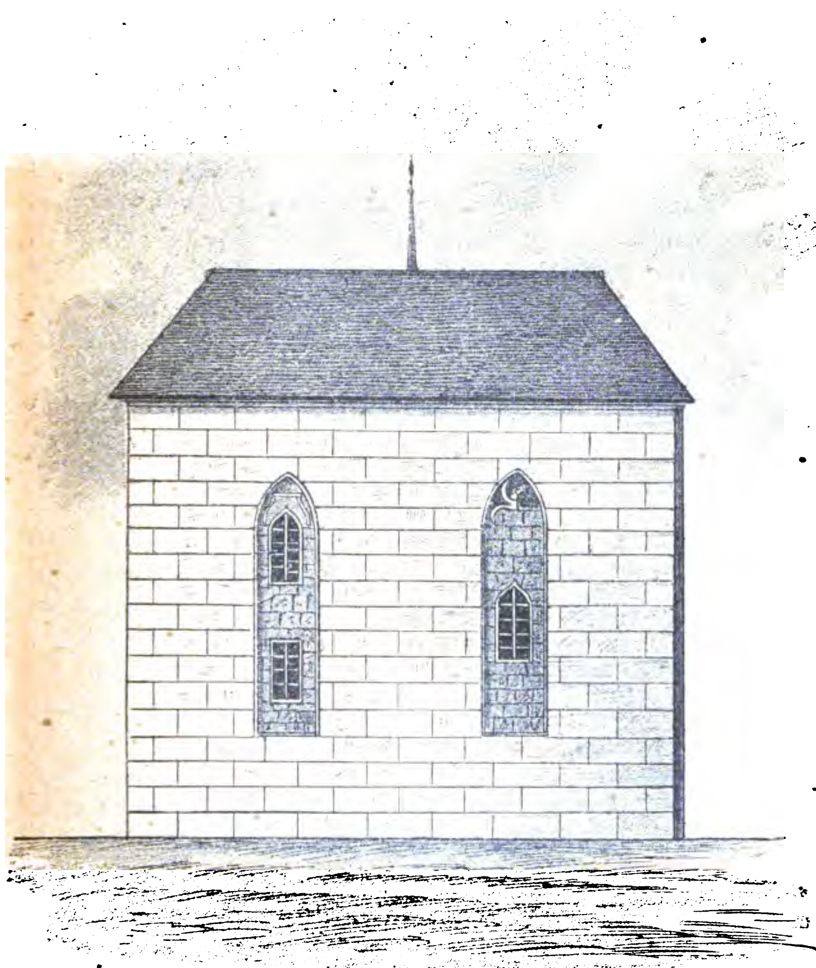


Bihaćka džamija »Fetija«. (Zapadna strana. Pročelje.)

štela. Ona nije ni tako velika ni tako solidno gradjena kao Fetija, ali se i na njoj opaža gradjevni slog gotski. Kod te džamije ne ima munare, a za nju pripoviedaju, da se Turci niesu nikada smjeli u njoj klanjati zbog nekih prikaza, što su im se tu prividjale. Valjda je ta džamija, što je stajala uz kraljevski grad, bila istovjetna sa kraljevskom kapelom, o kojoj listine spominju, da je kod nje bio namješten posebni dvorski kapelan. Gdje su ostale stare Bihaćke crkve stajale, nije poznato. Manastir Franjevaca svete Marije bio je blizu gradskoga zida na „Senjskoj strani“, desno od njemačkih vrata prama Uni.

Usred tvrdjave podizala se u staro doba ovelika na četverokut gradjena čvrsta kula, zvana džabela (citadela); nju je razorio prije kakovih dvadeset godina Hadži-Ali paša. Kraljevski i kasnije Frankopanski grad bio je do nedavna postojavši kašteo polag njemačkih vrata, nalik po svojoj ogradi i oblih kulah zamku srednjega vieka. Ta je sgrada služila vojničtvu za pohranu raznih stvari, ali je već jako bila ruševna, pa je lanjske godine oborena, da mjesto ustupi novoj turskoj medresi. I tako je nestalo opet staroga hrvatskoga gradjevnoga spomenika, koji su Turci za gotovo 300 godina bili poštedjeli. U tvrdjavi je zanimljiva grobnica (turbe, mausoleum) dvojice turskih svetaca, gradjena od tesana kamena u iztočnom slogu, a nadkrita kubom i prošćem ogradjena. Vele, da je ta svetinja postala sgodom, kad je neka pašinica ugledala svjetlost iz zemlje i da je njen paša to mjesto proglasio svetim. Ima i drugih priča o postanku te svetinje; Turci do nje mnogo drže, a inače bi ju bili već porušili, jer smeta prolazu i saobraćaju. Osobite vrsti sgrada je kula, visoka na tri tavana, na jugo-iztočnoj strani grada prama Uni. Ne zna se, da li su ju nekoć Hrvati ili kasnije Turci gradili. U njoj je bio stan paše ili sandžaka, a sada služi tamnicom okružnoga suda. Od gradskih vrata bit će, sudeći po gradnji, najstarija Krupska ili biela vrata, što vode u pred-

gradje „Otoke“. Ona ne imaju krova, ali stoje još ciela. Narod priča, da su ih nekoć Krupljani osvojili, a odtuda da im je ime.

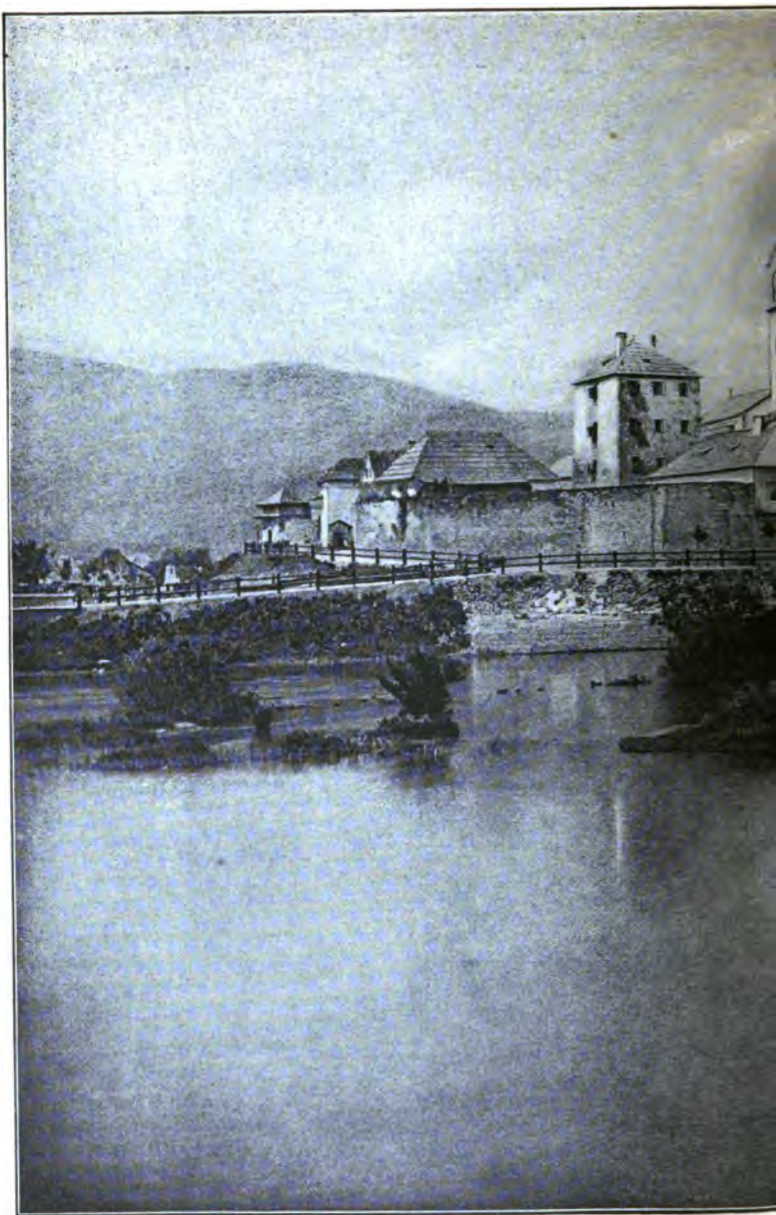


Bihaćka džamija »Fetija«. (Južna strana.)

Od novijih sgrada, što ih još Turci podigoše, iztiče konak, iz vana liepa zgrada od tesana kamena. U

novije doba za sadašnje bosanske uprave, podignute su nekoje javne i privatne kuće od valjane gradje. Odlikuje se osobito sgrada pučke škole, podignuta solidno od četverouglasta kamena, pa turska medresa, gradjena u vrlo liepom iztočnom slogu. Od predgradja najviše se u novije doba razvio Ičezar, koji se prostire pred tvrdjom na zapadnoj strani od Njemačkih vrata prama potoku Dobrinici. Najljepša je u njem glavna Zavaljska ulica sa više ukusno gradjenih novih kuća i pločnikom na obje strane ulice. Ures ovoga diela grada, a i prava blagodat za vas Bihać bit će novo nasadjeni park na južnoj strani, kao što će žiteljstvu ugadjati šetalište, što je u najnovije vrieme na mjestu porušenih gradskih zidina i bedema na zapadu grada, počev od Njemačkih vrata prama predgradju Fetiji osnovano i uredjeno. Starije kuće Bihaćke ili su od drva ili pletera, pa stoje ponajviše na stupovih tako, da su razi zemlje staje za goveda i konje. Stare su kuće zamazane, neuredne i trošne, te ne pružaju nipošto liepu sliku; kršćanske imaju otvoreno dvorište, a turske ga zatvaraju kapijom od dasaka. Turske se kuće razpoznaju i tim, što su zbog bula rešetke na prozorih. Nova uprava učinila je donekle red po ulicah, kojim su nadjenuti novi nazivi po članovih vladajuće dinastije i s obzirom na druge mjestne prilike.

Muhamedovci imadu ukupno u gradu i varoši šest džamija, uz koje su stajala i groblja. Kao vjerska njihova glava službuje u Bihaću muftija, koji je podčinjen ulemi u Sarajevu. Poslije zapreme imaju i katolici i pravoslavni u Bišću svoje crkve. Katolička župna crkva Sv. Antuna od kamena ukusno gradjena upravo se sada sgotavlja. Ona je pravi ures Bišća, kako to pokazuje i ovdje priložena slika. Pravoslavna je crkva sv. Trojice samo privremena, a gradjena je od drva. Pravoslavna crkva bila je prije u Jezercu i samo je pravoslavni pop prebivao u Bišću. Pravoslavna parohija Bihaćka prostrana je i obseže cielu Unsku dolinu i prigorje gore prama Ripču i dolje do Brekovice sa selima:



Lopašić: Bihać (str. 38.).

Bil

(Pogled s mosta.



ħ a ć. »Matica Hrvatska« 1890.

. Katolička crkva.)

Zalo
Golu
post
3.0
Bišć
pod
R
807
je,
dek
rie
toli
u
lič
na
kr
ka
šl
sp
k
sa
F
S

Založje, Pritoci, Hrgari, Račić, Lipa, Dolani, Lohovo, Golubić i Zlopolja. Osim Hrgara, gdje će se s vremenom postaviti posebni paroh, broji Bihaćka parohija 435 kuća i 3.093 duše, a Hrgar napose 82 kuće i 568 duša. U Bišću je sielo protoprezviterata Bihaćkoga, kojemu su podčinjene još parohije u Hrgaru, Vrtoči, Grmuši, Vrelu i Rujnici. U čitavom protoprezviteratu Bihaćkom ima 8079 pravoslavnih duša.[1] I za katoličke vjernike ustrojen je, ili da bude točnije rečeno, obnovljen je stari Bihaćki dekanat sa šest župa: u Bišću, Dubici, Sasini, Staroj rieci, Stratinskoj i u Volaru. Bihaćkoj župi pripadaju katolici u: Bišću, Golubiću, Jezeru, Kralju, Vedrompolju i u Vrkašiću. U župi bilo je g. 1885. 2096 katolika. Katolički župnik prebiva počev od g. 1855. pa sve do danas na brdu Križu kod sela Žegara, koje je za posljednje krajiške bune posve izgorjelo. Predji današnjih Bihaćkih katolika jesu bez dvojbe starosjedioci, koje Turci istom prošloga vieka iz grada na polje iztisnuše. Koncem 17. vieka spominju se katolici, živući „na otoku“ kraj grada Bihaćkoga, u popisu župa katoličkih i pravoslavnih, što ga je sastavio Senjski biskup Martin Brajković. Biskup hvali Bihaćke katolike kao revne vjernike, kojim je pošiljao svoje svjetovne popove radi duševne pastve.[2]

Stanovnika, koji svi osim nekoliko doseljenika, činovnika i židovskih trgovaca govore hrvatski liepim narječjem, broji Bihać sa predgradji polag najnovijeg službenoga popisa u 594 kuće 3.506, i to s obzirom na vjeru 2.448 muhamedovaca, 499 katolika, 420 pravoslavnih i 134 žida. Po zvanju i zanimanju dieli se ovo stanovničtvo na 12 svećenika svih vjera, činovnika državnih 42 a obćinskih 6, učitelja 5, liečnika 4, vlastele 20, težaka 530, obrtnika i trgovaca 205. Do novijega doba držali su gotovo

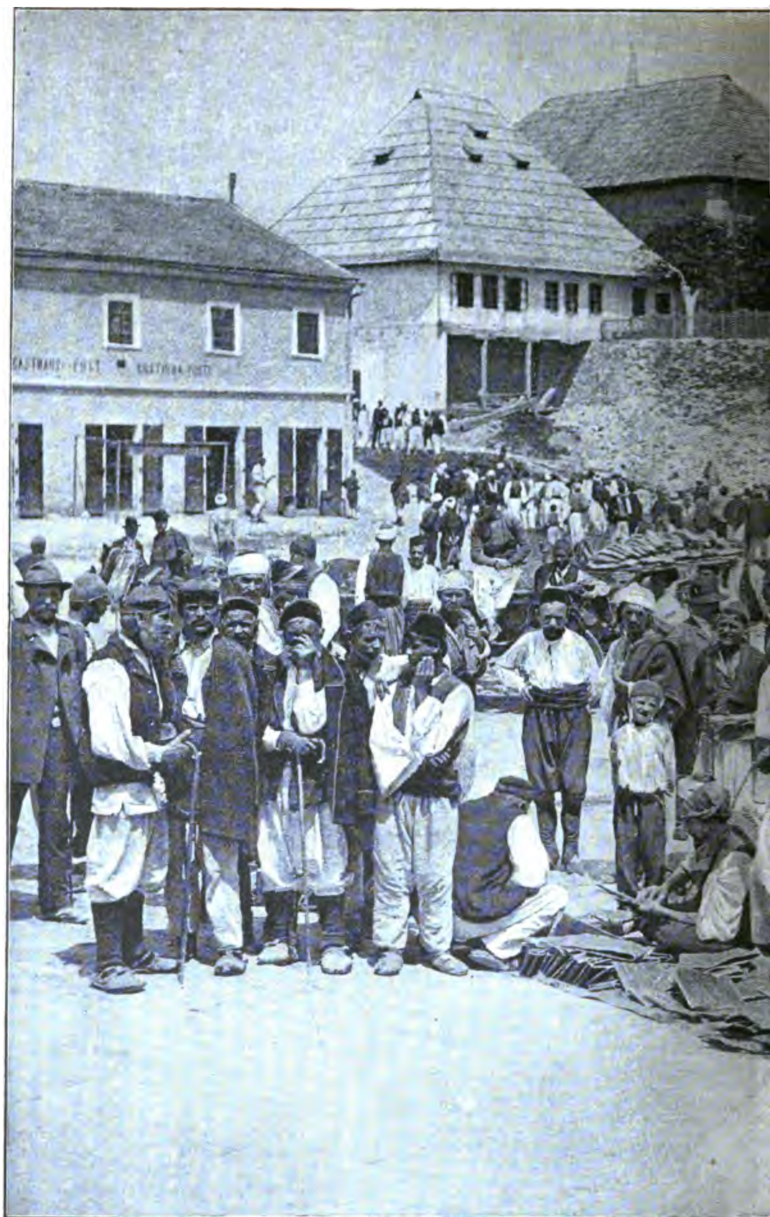
---

[1] Šematizam pravosl. metropolije i arhidijecize Dabro-Bosanske za god. 1883.

[2] Lopašić R.: Spomenici hrvatske Krajine, knjiga III., str. 192.

sve zemlje muhamedovci, bezi, age i slobodni posjednici. Medju posjednici ima nekoliko starinskih i odličnih obitelji, kao što su bezi Popržonovići i Bišćevići, Alibegovići i Ibrahimbegovići. Bišćevići drže zemlje u Kralju kod Une niže Bišća, gdje se od starine ratarstvo gojilo.

Stanovnici Bišća bave se trgovinom, nešto obrtom, a ponajvećma poljodjelstvom, koje se u plodnom Bihaćkom polju dobro izplaćuje. Glavni je prirod pšenica, ječam, zob, a poglavito kukuruz, a sadio se i duhan, koji izvrstno rodi. Žitom Bihaćke doline hrani se gotovo ciela Lika. Poljsko gospodarenje podobno je promaknuti novo ustrojeno gospodarsko družtvo u Bišću, jedino i prvo te vrsti u svoj Bosni. U novije doba rek bi da je nješto oživjela trgovina, koja se prije tjerala poglavito samo na čaršiji i u dućanih na Uni, pa na hrvatskom raštelu u Zavalju, gdje je bio svakog ponedieljka sajam, ponajpače marvom i žitom. Osobito je promet živahan, kako i naša liepa slika: „vašar u Bišću" pokazuje, petkom na Bihaćkom sajmištu kod Unskih vrata. Na sajam se obično prikuplja po više tisuća naroda iz obližnje krajine, a na takov dan dobra je prilika upoznati se sa ćudi i običaji krajišnika. U Bišću ima trgovaca, koji stoje u izravnoj trgovačkoj svezi sa Bečem i Trstom, a nešto trgovine ide i sada k moru na Senj, dok je toga bilo prije i više. Za trgovinu i promet služi Bišću valjana tek minule godine iz nova bolje svedena cesta do Zavalja, pak već g. 1865. uredjena cesta uz Unu preko Krupe do Novoga. Mnogo pomaže razvitku grada cesta u novije doba uredjena preko Petrovca i Ključa u Jajce, pa kotarske ceste probijene prama Uncu i Orašcu i kroz Krajinu do Kladuše i Vranograča. Najživahnije su ceste: Zavaljska i Krupska, pa zato je i promet ovimi cestami znatniji. Preko Krupe dolazi roba trgovačka od željezničke postaje u Novom, na Zavaljskoj cesti, pak roba iz Ogulina, Karlovca, Senja, Baga, Dalmacije i Like. Dok je bio medju gradom i Prekounjem savez samo na Unska



Lopašić: Bihać (str. 40.). **Vašar**



Bišću.

»Matica Hrvatska« 1890.

ili Bosanska vrata starim trošnim mostom, smetalo je to prometu, ali g. 1886. sagradjen je na južnoj strani grada izmedju predgradja Ičezara i Prekounja novi udobni drveni most, kojim je Bišću znatno olakšano obćenje sa Bosnom Petrovačkom i Krupskom cestom. Dakako da će se promet i trgovina kud i kamo u Unskoj dolini, a poglavito u Bišću podići, kad se jednom izvede zasnovana željeznica do Senja, te dalmatinska željeznica, koja je zapela kod Knina, svede na Bihać i Novi na Uni.

Bihać, koji bijaše vazda uvaženo i poglavito mjesto u turskoj Hrvatskoj ili na Krajini, postao je i po novoj uredbi stolicom okružne upravne oblasti sa šest kotara: Bihaćkim, Cazinskim, Krupskim, Petrovačkim, Ključkim i u Sanskom mostu. U Bišću ima i okružni sud, upravna kotarska oblast i porezni ured. Posljednjih godina ustrojena je u Bišću za odgoj vrstnoga trgovačkoga staleža trgovačka škola, te su namještene na pučkoj mužkoj i ženskoj školi tri učiteljske sile. Uz to imaju muhamedovci još i posebne vjerske škole, naročito medresu, a pravoslavni drže još i posebnu vjersku školu, makar da jedan dio njihove djece polazi obću osnovnu školu.

Gradskom obćinom upravlja načelnik sa zastupstvom, u kojem ima članova svih triju izpoviesti: muhamedovaca, katolika i pravoslavnih. Dosadašnji načelnici bijahu s obzirom na pretežni broj muhamedovskoga žiteljstva vazda muhamedovci. Gradska obćina stara se dosta u novije vrieme o napredak staroga kraljevskoga Bišća, pak ovaj napredak Bišća pomogao je mnogo i obližnjem hrvatskom Zavalju, kamo osobito ljeti po novo uredjenoj Zavaljskoj cesti i liepim nasadom rado zalaze Bihaćka gospoda.



II.

Starija poviest Bišća.

Osnovanje grada Bišća na Uni; prve povlasti i procvat gradske občine. — Važnije političke sgode do turskoga osvojenja; razni gospodari Bišća. — Oblasti; gradska občina; crkve i manastiri; gradjani.

Bihać je stari grad. Po pučkoj predaji sagradiše Bihać i Senj dvie sestre, kćeri nekoga velmože, Bika i Seka. Od Bike, vele, da je Bihać, a od Seke današnji Senj. Narodna pak pjesma kaže, da je Bihać sa Karlovcem gradio ban Karlović. Prvo je puko etimoložko nagadjanje, a drugo nije povjestno, jer je znano, da ban Ivan Karlović niti je osnivao Bišća, niti gradio Karlovca. Hrvatski ljetopisac fratar Ivan Tomašić, pišući polovicom šestnaestoga vieka kratku, ali vele zanimljivu kroniku, kaže za Bihać, da je postao g. 1205. I to je pusto nagadjanje bez povjestničkoga temelja, a jamačno bit će Bihać puno stariji, ako i nije izviestno, da su u njem, kako neki pisci spominju, već hrvatski kraljevi stolovali, jer su ti pisci zamjenjivali Bihać na Uni sa Bijačem pri Kaštelih kod Trogira, gdje je hrvatski knez Trpimir g. 852. listine izdavao.[1]

Bihać na Uni spominje se u sačuvanih listinah istom u drugoj polovici trinaestoga vieka. Ime mu je različito zabilježeno: Bihig, Byheg, Bych, Bichich, Bihag, Vyhych, Bywhegh. Niemci su ga pisali 16. i 17. vieka. Wichitsch. Kraljevska povelja od g. 1260. kaže o Bišću, da je sagradjen na otoku Sv. Ladislava i da je u vlasti opatije Topuske. Pošto je državni interes zahtievao, da se uzdrži taj grad i obskrbi što većimi dohodci, to je radi toga kralj Bela IV. bio poklonio rečenoj opatiji zemlje

[1] Vidi: Arkiv za poviest jugosl., knj. IX., str. 33.

u Kralju, što su ih držali prije neki Bridislav i Ludugar.[1] Mjesto Kralje, gdje se jošter danas razabiru tragovi starih zidina i kaldrme kod Une, predao je g. 1264. župan Sanski Mihajlo (comes de Sana), boraveći na Otoku (in insula), samostanu Topuskomu, i to pred Jakovom, svojim dvorskim županom u Bišću.[2] Darovano imanje u Kralju pridržala je doista opatija Topuska, ali je sva prilika, da je odmah iza toga opatija izgubila Bihać, koji je postao neodvisnom slobodnom obćinom. Povjestnik Istvanfy, koji je kao propalatin i znamenit državnik poznavao diplomatiku, a živući većim dielom u Hrvatskoj na svojih imanjih u Paukovcu, Bistrici i u Vinici takodjer dosta imao prilike, da prouči uredbe i pravice Hrvatske i pojedinih poglavitijih mjesta, pripovieda u svojoj poviesti Ugarske,[3] da je kralj Bela, pobjegav od Tatara iz Ugarske u Hrvatsku, podielio Bišću pravice utvrdjenih slobodnih mjesta. Povelja o tom nije doduše do sada na vidjelo iznesena, ali je sva prilika, ako kralj Bela nije odmah iza poraza tatarskoga Bišću udielio povlast, da je to učinio za svoga boravka u Bišću g. 1262., onom istom zgodom, kad je u tom gradu poveljom na 7. ožujka knezu Grguru, sinu Grobeše, darovao imanja Medjurečje kod Ivanića.[4] Malo zatim iztiče se Bihać u sačuvanih listinah ne samo kao poglavito mjesto, kamo su velmože i zemaljski sudci dolazili, da u važnijih zgodah i razprah odlučuju, već takodjer kao slobodni municipij (obćina) sa posebnim zemljištem, uživajući povlast obćinske samouprave i sklapajući samovlastno i neodvisno ugovore sa obližnjimi velikaši i plemeni. Tako je g. 1266. u Bišću dosudio župan Poljanski i Psetski Dionizije manastiru Topuskom vode u Cesti, Tregli i Hreniću, što su ih žitelji Poljanski nepravedno uživali. Kod suda bio je osim sudca poljanskoga Slavca

[1] Tkalčić: Monum. ecclesiae Zagrabiensis. Knj. I., str. 124.
[2] Ibidem, str. 129.
[3] Istvanfy: Hist. regni Hungariae, liber XXVII.
[4] Tkalčić: Monum. eccl. Zagrab. Knj. I., str. 127.

prisutan i biskup Kninski Ladislav i prior dominikana Bihaćkih.[1] God. 1277. uglavi pak obćina Bihaćka, a na čelu joj glavar Jakob („major vile et tota communitas") sa opatijom Topuskom, da ne će dopuštati medjusobno preseljivanje kmetova (jobagio) iz gradskoga priedjela Veliha (Velove kraj Une prema Brekovici) u Kralje.[2] U kasnijih listinah spominje se više puta obćina Bihaćka i njeno poglavarstvo u različitih poslovih. G. 1395. zavadiše se gradjani Bihaćki sa plemići Klokočkimi, koji bjehu Bišću štete počinili, te je kaštelan Sokolski imao pribaviti Bišćanom zadovoljstvo od Klokočana.[3] Još iste godine (1395.) svjedočio je sudac Stjepan i obćina Bihaćka, da su kaštelani grada Sokola Uga i Grgur zvan Etila podmirili Nikolu i braću mu od plemena Klokočkoga za blago, što ga bjehu Klokočanom pootimali.[4] G. 1442. potvrdi sudac Bihaćki Ratko sa starješinami i gradjani („judex ac jurati et omnes cives atque tota communitas") izpravu, kojom bješe Vid od Jarinske u županiji Krbavskoj kupio razne zemlje u Bišću, naročito jedno gradilište od bivšega sudca gradskoga Dujma, nasuprot stanu župnikovu, i dva mlina u Gorinji od gradjana Matije Grabrovčića.[5]

Uz slobodnu obćinu obstojao je u Bišću vazda i kraljevski grad, kojemu su bila podčinjena u okolici mnoga plemena te su i gradjani u koječem o gradu ovisili. Kraljevskim gradom i okolišnom gospoštinom upravljao je gradski kaštelan. Medju plemeni, što su bila Bihaćkomu gradu podčinjena, spominje se pleme Humljan ili Humčan uz brdo Hum, pleme Berešić kod današnjega Izačića, pleme Vrtek možebiti današnji Vrkašić, pleme Omršal

---

[1] Tkalčić l. c. Knj. I., str. 135.
[2] Vidi listinu u dodatku br. I.
[3] Fejer: Croatia et Slavonia disquisita, str. 179.
[4] Fejer: Codex diplom, Tom. IX., vol. VIII. str. 378, 379.
[5] Izvornik na pergameni medju neoregistrata acta, fasc. 465, br. 25, prije u zem. arhivu u Zagrebu, sada u Budimpešti. — Vidi u dodatku br. V.

(Omršlji) i Sudčani.[1] Plemena nastojahu da steku i veću slobodu, pa tako je već kralj Sigismund riešio plemena Omršalj, Sudčane i Bručinu sudbenosti bana hrvatskoga i kaštelanata Bihaćkoga, podčiniv ih neposredno županiji zagrebačkoj. Ovo potvrdiše kasnije kraljevi Ludovik II. i kralj Ferdinand, potonji g. 1551.[2]

* * *

Spominje se nekoliko puta, da su kraljevi ugarsko-hrvatski, došavši u Hrvatsku i putujući u dalmatinsko primorje, boravili u Bišću, koji je bio branikom i oslonom kraljevske vlasti proti hrvatskim velmožam i nevjernim primorskim gradovom. U burno doba nakon smrti posljednjega kralja iz Arpadova koljena bila je Hrvatska od Une do mora često pozorištem velikih i opasnih meteža i krvava ratovanja. Lukavi Mlečani okoristiše se političkom biedom naše domovine, predobivši što milom što silom po hrvatskih velmožah žalibože mnogo napastovane i ozlovoljene primorske gradove: Spljet, Trogir i Šibenik, te namamiše u političnі savez takodjer nekoje hrvatske velmože. Jedini grad Zadar, napučen tada još čistim Hrvatom, odbije mletačku napast, ostavši vjeran kraljevskoj vladi. Pošto se bio proti kralju Karlu Robertu pobunio i ban hrvatski Ivan Babonić, vlastelin ogromnih imanja od Save do Une, poslan je u Hrvatsku čuveni ban Mikac Prodanić, koji prikupiv takodjer čete kneza Fridrika Krčkoga i Senjskoga, svlada g. 1326. Babonićeve sinove Dioniza, Pavla i Ivana. Ban Mikac zauzme grad Unac te se uputi iz tabora kod Unca s vojskom u Zadar, gdje

[1] U iztrazi, što ju je vodio g. 1486. kaptol Čazmanski proti Jurju Mikuličiću, vlastelinu u Bužimu, radi usmrćenja nekolicine plemića Menićkih, spominje se medju ostalim Jurko Glečić »de generatione Werthek ad castrum Bihich, Gregorius judex de Wrethomerya, Valentinus judex de generacione Beresych, Jacobus Justić de generatione Omerstyal ad castram Bihich«. Listina u arhivu grofa Blagaja.

[2] Transumpta, Knj. I. u zemaljskom arhivu u Zagrebu.

bi radostno i svečano dočekan. Napokon ostaviv u Bišću kao poglavitom gradu gornje Hrvatske jaku vojničku posadu, povrati se ban u Posavinu. Hrvatska se pak ne umiri, jer kraljevi savjetnici ne poznavajući potrebe Hrvata i ne mareći za njihove narodne osjećaje ništa ne učiniše, da se Hrvatom zadovolji. Odmetnu se napokon i nekoji kraljevi pristalice i združe se s ustaši, na čelu im knez Kninski i Cetinski Nelipić, koji je prije kao kraljev pristaša ukrotio i uhvatio bio kraljeva odmetnika, kneza Jurja Šubića Bribirskoga, poslije pak i sam nastojao, da se grad Bihać otme kraljevoj vojsci i posjedne po hrvatskih ustašah.[1]

Vojujući g. 1345. možni kralj Ludovik I. na Mlečane i njihove saveznike, hrvatske velmože, prispje s vojskom do Bišća u Unsku dolinu, gdje mu se pridruži ban bosanski Stjepan Kotromanović. Kralj Ludovik boravio je s velikom vojskom osamnaest dana u taboru blizu Bišća na potoku Klokotu (Galgochfeu). Tu se kralju pokloniše hrvatska gospoda, naročito knez Grgur Kurjaković i kneginja Vladislava Nelipićka, predavši mu ključe svojih gradova. I Zadrani poslaše svoje pouzdanike kralju do Bišća.[2] Ludovik ode naskoro iz Hrvatske, ostavivši u Bišću bana hrvatskog Nikolu, koji u tom gradu na 20. listopada 1345. potvrdi povelju bana Mikca glede desetina crkve Zagrebačke, priobćiv ju Ivanu županu Zagrebačkomu, koji je bio ujedno kaštelan u Samoboru.[3] Kralj se opet na proljeće buduće godine vrati u Hrvatsku, da suzbije Mlečane, koji su tada Zadar obsjedali. Na 27. svibnja 1346. nalazio se kralj opet u Bihaćkom polju na potoku Klokotu sa ogromnom vojskom od

---

[1] Michaelis Madii: Historia, pogl. 22, 23 i 28. kod I. Lucija de regno Dalmatiae et Croatiae. — Lucio: memorie istoriche di Tragurio, str. 177, 187.

[2] Obsidio Jadrensis libri duo kod I. Lucia de regno Dalmatiae et Croatiae. — Joannis de Thurocz: Chronica Hung. kod Schvandnera i Hradeczki: Chronicon Budense, str. 278.

[3] Liber privil. episcop. Zagr. l. 21.

100.000 konjanika: Ugara, Hrvata i Bosanaca. Medju vojvodami bio je najodličniji bosanski ban Stjepan, kojega kasnije osvadiše, da je skrivio poraz Zadrana i uztuk kralja. Ludovika pred Zadrom. Ludovik se povrati u Ugarsku, ne opraviv ništa proti Mlečanom.[1]

Za borbe o priestol kraljevski u Ugarskoj i Hrvatskoj medju Karlom i Ladislavom Napuljskim i Sigismundom iztiče se takodjer i Bihać. Saveznik Ladislavov, bosanski kralj Tvrdko, bio je svojom vojskom zauzeo velik dio Hrvatske, osobito krajeve prema dalmatinskom primorju, nastojeći stvoriti veliku jedinstvenu državu od srbskih, bosanskih i hrvatskih pokrajina. Hrvatskim ustašam, a protivnikom Sigismundovim, priskoči u pomoć jaka bosanska vojska. Tvrdko postavi svojim banom u Hrvatskoj odvažnoga Ivana od Polešnika. Godine 1384. provali bosanski vojvoda Hrvoja, kasniji herceg Spljetski i „glavni namjestnik preblagih vladara Kralja Ladislava i Ostoje“, sa bratom svojim banom Vukom na čelu velike vojske bosanske („cum valido exercitu Bosnensium“) u hrvatsku krajinu i popljačka Zakop, imanje kneza Pavla Zrinskoga blizu Une. Vojsci bosanskoj pokazivali su putove Benko Vranešić i Pavao Stjepić, službenici kneza Stjepana Blagajskoga, koji je tada u zavadi živio sa Zrinskim, te i kasnije (g. 1388. i 1389.) s pomoću Bošnjaka iz svojih gradova Brubna (u bivšoj banskoj krajini kod Klasnića) i Otoka na Uni zaletavao se na Zrinskova pounska imanja u Stupnici, Tunovcu i Leskovcu.[2]

Herceg Hrvoja zauzme g. 1398. poslije nesretne vojne Sigismundove na Vrbasu, Dubičku županiju, a držao je jakom posadom za kralja Vladislava i grad Bihać. Blizu Bišća uhvatiše ustaše na prievaru Sigismundova hrvatskoga bana Pavla Bišena (Byssenus) upravo u čas, kad

[1] Obsidio Jadrensis l. cit.

[2] Neo registrata acta, fasc. 320. br. 31., prije u Zagrebu, sada u Budimpešti.

je smjerao udariti na ustaše. Bana Pavla odvedoše 5. veljače g. 1403. u Zadar. God. 1405. spremio je kralj Sigismund tri vojske na Bosnu; kraljevoj vojsci na Uni zapoviedao je medjutim iz sužanjstva izbavljeni ban Pavao, koji otme na juriš iz šaka ustaških Bihać, ali i sam u boju smrtnih rana dopade.[1] Polazeći kralj Sigismund g. 1412. pod zimu u Đalmaciju, da tu pokrajinu očisti od Mlečana i izbavi gradove Šibenik, Spljet i Trogir, boravio je neko vrieme u Bišću, pozvavši odatle na 15. studenoga Trogirane, da priznadu njegova zapovjednika Golija Ugolina de Auria.[2] Bihać je dakle medju g. 1398. do 1405. došao bio za neko vrieme u vlast Ladislavove stranke i njegova namjestnika u Dalmaciji i u Hrvatskoj („vicarius generalis in partibus Dalmatiae et Croatiae"), a time svakako i u neki politični odnošaj sa Bosnom.[3]

Grad Bihać i područje njegovo sa županijami Ličkom i Poljičkom, zatim sa kaštelom Ripčem, gradom Čovkom (Choka), Rmnjem (Rmanjom), Kninom, Labom (Lapcem) gradom Vrhličkim (Vrlika), Ostrovicom, i varošem Skurdinom sa svimi pristojališti tih priedjela i mjesta u kraljevini Hrvatskoj („in regno nostro Croacie") bješe kralj Sigismund početkom petnaestoga vieka založio banu Nikoli Frankopanu za 42.000 dukata. Ovaj zalog potvrdi Sigismund god. 1434. i zapisa pomenute gradove i županije Nikolinu sinu banu Stjepanu Frankopanu za zasluge, što ih bješe ovaj za kralja stekao, prateći ga dvie go-

---

[1] Lucio: Memorie di Tragurio, str. 379, 380. — Rački: Pokret na Slaven. jugu, str. 239, 270. — Katona: Historia R. Hungar., knjiga XI., str. 377. — Acta monasterii Dubica, br. 19., prije u zem. arhivu u Zagrebu, sada u Budimpešti.

[2] Lucio: Memorie di Tragurio, str. 405, 406.

[3] Povelja Tvrdkova od 2. prosinca g. 1382., izdana »u predgradji na Bišću«, kao što i listina kralja Ostoje za Dubrovčane od 23 ožujka g. 1418., datovana u Bišću, pisane su u Bišću hercegovačkom nedaleko Mostara pod planinom Bišće zvanom (Miklošić: Monumenta Serbica, str. 202, 280.). — Vidi glede mjesta »Schematismus vicariatus apostolici in Hercegovina« od P. Bakule, str. 111—113.

dine dana sa 200 svojih oružnika na vojnah u Lombardiji, Toskani, Italiji i u Rimu, te potrošivši tom prigodom svojih novaca do 3.000 zlatnih dukata.[1]

Iza toga držali su knezovi Frankopani grad Bihać čitav jedan viek. Pri diobi gradova i dobara, obavljenoj g. 1449. u Modruši medju sinovi bana Nikole i Anžom (Ivanom) Frankopanom, dobi varoš (oppidum) Bihać sa obližnjim Sokolcem i Tržcem na Korani, pak grad i mjesto Brinje knez Bartol, dok njegovu bratučedu knezu Jurju tada pripadoše gradovi: Unac, Rmanj, Lapac, Cetin, Baška na otoku Krku i Ribnik kod Karlovca.[2]

Po smrti kralja Matije Korvina pristane obitelj Frankopanova uz stranku njemačkih cesara Fridrika i Maksimilijana proti Vladislavu Českomu, nadajući se od prvih, kao gospodara obližnjih austrijskih zemalja Kranjske i Štajerske, izdašnoj podpori za Hrvatsku u borbi proti Turkom. Navlastito bili su odlučni pristaše Maksimilijanovi: Ivan (Anž) Frankopan Cetinski, Nikola Tržački i Mihalj Slunjski. Zbog toga navali na Frankopane s vojskom Vladislavov ban Vladislav Egervarski, pa im ote više gradova, a medju ovimi i Bihać. Vojujući ban na protivnike kraljeve, mnogo bješe potrošio vlastitoga imutka za kraljeve čete kroz dvie godine, a kralj, da ga odšteti za potrošenih 20.000 forinti, založi Egervarskomu g. 1491. gradove Bihać, Krupu na Uni i Steničnjak kod Karlovca pod uvjet, da ban ima gradove povratiti, ako bi se kralj izmirio sa Maksimilijanom, te voljan bio izručiti gradove predjašnjim vlastnikom. Ele već ugovorom sklopljenim 7. studenoga god. 1491. sa Fridrikom i Maksimilijanom oprosti Vladislav svim svojim bivšim protivnikom, pristalicam Maksimilijanovim, te im obeća povratiti do

[1] Neo registr. acta, f. 483, br. 25., prije u zem. arhivu u Zagrebu, sada u Budimpešti.

[2] Neo reg. acta, fasc. 1646, br. 7.

četiri mjeseca sva ugrabljena imanja. I tako je Bihać opet došao u vlast Frankopana.[1]

Na svršetku petnaestoga vieka bio je gospodarom Bišća vojvoda i ban Ivan Korvin, naravski sin kralja Matije, dobivši taj grad i mnoga druga imanja po ženi Beatrici, kćeri silnoga Bernardina Frankopana. Vojvoda je boravio često i stalno sa svojim dvorom u Bišću, a tu mu se rodio g. 1500. jedini sin, koji je u Bišću svečano kršten. U Bišću je osobito rado boravila Ivanova žena Beatrica, i onda, kad je njezin junački muž u državničkih poslovih obilazio tada još prostranu kraljevinu Hrvatsku, ili pak na Turčina vojevao. Izpravom izdanom u Bišću na Markovo g. 1498. daje banica selište jedno u trgu (opidu) Rakovcu Stjepanu Pučiću,[2] a drugom izpravom od 14. lipnja 1499. primi Beatrica u zaštitu plemića Stjepana Berislavića i njegove potomke.[3] Udavši se Beatrica po smrti Ivanovoj po drugi put za Jurja Brandenburžkoga, držala je Bihać još neko vrieme.

Kasnije upravljaše Bišćem hrvatski ban Andrija Bot. Na 11. studenoga 1509. dočekao je ban u Bišću svečano mletačkoga poslanika Petra Pasqualiga, kad je ovaj polazio na kraljevski dvor u Budim. Ban bješe izišao pred odlična gosta sa svojih 150 konjanika, a njemu se pridružiše obližnja gospoda hrvatska: knez Ivan Karlović, Nikola Zrinski, Antun Blagajski, Juraj Mrzinski (od Korenice) i još drugi sa 450 vitezova.[4] Po smrti Botovoj g. 1512. pozvao je hrvatske staleže ban Mirko Peren, da odpreme u Bihać kapetana Jurja Strežemleja s vojskom, koji da posjedne kašteo Bihaćki, ali da ne čini štete gradjanom, i da u miru i skladu živi sa ljudmi udove

---

[1] Transumpta documentorum mixtorum, u zem. arhivu u Zagrebu, str. 549. — Firnhaber: Beiträge zur Geschichte Ungarns unter Vladislav II. und Ludwig II., str. 105.

[2] Izvorna listina u sbirci jugosl. akademije.

[3] Neo reg. acta, f. 136. br. 27.

[4] Ljubić S.: Comissiones et relationes Venetae. Knj. I. str. 110.

bana Bota.[1] Banica je još iste godine mjeseca srpnja predala Bihać novomu banu.[2]

Premda Bihać odslije u napried držahu zapremljen čete kraljevske, to su Frankopani neprestance svoje pravo na taj grad branili, držeći se zakonitimi vlastnici Bišća. Još g. 1555. tvrdio je knez Franjo Frankopan Slunjski u pismu na kralja Ferdinanda, da je Bihać njegov grad.[3]

* * *

Budući da je Bihać ne samo u obziru političnom i vojnom, već i u prometnom i trgovačkom zgodno bio položen, to se on kroz viekove uzdržao kao veći i napučeni grad pa je sve do provale turske znatno napredovao. Naročito jo trgovina iz Bišća prolazila prama Senju i moru, a na drugoj strani prama Kupi i Savi. Bihać je bio vazda sveza i kopča posavske Hrvatske, zvane Slavonije, sa planinskom Hrvatskom i dalmatinskim primorjem. Pravo je kazao ban Franjo Baćan u pismu od 21. prosinca 1526., upravljenom austrijskom nadvojvodi Ferdinandu, da o posjedu Bišća ovisi vlast u Hrvatskoj, jer da se gospoda hrvatska imaju pokoriti gospodaru Bišća il s dobre volje ili pod silu. Zato je i zemljište oko Bišća kroz viekove bilo pozorištem važnih dogadjaja u hrvatskoj prošlosti. Oko Bišća prostiralo se više starih hrvatskih župa, koje imahu u Bišću glavno svoje branište i stjecište. Dok su stare hrvatske plemenske župe sa manjim obsegom obstojale, stajao je Bihać u župi Psetskoj (Pset, Peset, Pesachnuk), koja se prostirala uz obje obale Une oko Krupe pod Grmeč-planinu, ali već od početka četrnaestoga vieka vazda se spominje, da je Bihać i njegova okolica pa i ciela krajina u zavoju Une u županiji Zagrebačkoj. Razvitku Bišća bilo je u prilog, što su u gradu ponajviše

---

[1] Starine. Knj. V. str. 135

[2] Ljubić: Com. et rel. Venetae. Knj. I. str. 135.

[3] Izvornik pisma bio je u zem arhivu medju pismi konfiskovanih imanja Zrinsko-Frankopanskih.

stolovali bani i banovci (vicebani), te su smještene bile i druge kraljevinske oblasti, a kadšto su se u Bišću sakupljali i staleži hrvatski u sabor, kako se to dogodilo na 16.srpnja 1526. prije nesretne katastrofe na Muhačkom polju.[1] God. 1486. išle su stranke u Bihać pred bana i kraljeve svjetlosti „pitača“ na pravdu, a godinu dana kasnije sudili su u Bišću u pravdi Janka Markovića sa vlastelinom Jurjem Kosinskim kraljevski sudci Gašpar Bodogaj i Janoš Korotnaj sa pristavom Lukačem Zrčićem iz Dugopolja i Ivanom Dulčićem iz Čelopek te izdaše o sudbenom riešenju glagolsku izpravu.[2] Za banovanja Ivana Korvina počeo je kraljevski sud u Bišću vlast svoju sve više razširivati te stezati i krnjiti po hrvatskom pravu i zakonu ustanovljeno i od starine uzdržano slobodno sudstvo u županijah. G. 1497. tekla je pravda medju Tadijom i Petrom Milutinići od plemena Kulišića i manastirom franjevačkim sv. Ivana kod Skradina radi nekih mlinova i zemalja u županiji Lučkoj. Za riešenje ove parnice opredieli ban Ivan Korvin kraljevski sud u Bišću, ali proti toj odredbi pritužе se Milutinići kralju Vladislavu, jer da se po starom običaju kraljevine Hrvatske („secundum antiquam consuetudinem regni Corvacie“) ima stvar sudbeno razpraviti i riešiti u županiji Lučkoj, gdje su pravdene zemlje, a nipošto izvan županije u Bišću, koji da leži u županiji Zagrebačkoj.[3]

Bihać su u starije doba obćenito smatrali glavnim gradom kraljevine Hrvatske, pa tako se on mnogo puta zove u službenih izvieśćih šestnaestoga i sedamnaestoga vieka.[4]

---

[1] Chmel: Actenstücke zur Geschichte Kroatiens und Slavoniens in den Jahren 1526—1527.

[2] Kukuljević I.: Acta croatica, str. 127—130.

[3] Izvorna listina u mojoj sbirci.

[4] Mletački poslanik, izviestiv 30. lipnja g. 1592. pad Bišća, kaže o gradu: »metropolitana di Croatia, piazza principalissima di quei confini«. (Ljubić: Ogledalo knjiž. poviesti, knj. II., str. 167.), a za Unu kaže papinskoga poslanika izviešće na papu g. 1580.: »principalissimo fiume di Croazia«. (Theiner:

Na glasu je bila Bihaćka varoška obćina radi svoga uredjenoga magistrata (poglavarstva) sa množtvom popova, redovnika, plemića i gradjana. Žalibože, nije nam poznata povelja, kojom je kralj Bela učinio Bihać slobodnim gradom, ali nema sumnje, da se ona u bitnosti nije razlikovala od povelje grada Greča (Zagreba) i drugih gradova u Hrvatskoj, kojim je rečeni kralj nakon tatarske vojne slobodu podielio. Povelje Bihaćke bile su još sačuvane u doba, kad je Hrvatska došla pod vladanje kraljeva iz habsburžke kuće. God. 1527. preuzeo je Bihać i Ripač za kralja Ferdinanda slavni Nikola Jurišić, koji na molbu gradjana u ime kraljevo potvrdi posebnim pismom Bihaćke stare povlasti i običaje. Na 24. srpnja god. 1527. poslao je bio Jurišić kralju svoga pouzdanika Nikolu Šiška, pa je kralju medju ostalim preporučio, da potvrdi Bihaćka i Ripačka privilegija (povlastice), što je Ferdinand na skoro i učinio.[1] Vazda se u službenih spisih Bihać zove kraljevskim gradom („regia civitas“) za razliku od drugih obližnjih mjesta Cazina i Krupe, koji se jednostavno varoši („civitates, oppida“) zovu. U hrvatskih listinah pisao se sudac Bihaćki, da je sudac slobodnoga varoša. Poput drugih poveljenih gradova i mjesta imao je Bihać svoj posebni grb, na kojem je bio oličen tvrdi kašteo sa tri obla turnja, a na srednjem vije se zastava. Priobćujemo ovdje u snimku jedan pečat Bihaćki iz XIV. vieka i grb Bihaćki iz XVI. vieka.[2]

Monum. Slavorum merid. Knj. II., str. 75.) — Jezuita Stjepan Glavač, koji je g. 1673. sastavio najbolji zemljovid Hrvatske za starije doba, zabilježio je za Bihać: »olim metropolis Croatiae«. Jedan primjerak toga zemljovida nalazi se u Valvasorovoj sbirci u nadbiskupskoj knjižnici u Zagrebu.

[1] Spomenica pisana u Krstinji sa ćirilskim podpisom Mikule Jurišića tajnom dvorskom arhivu u Beču.

[2] Pečat nalazi se u mojoj sbirci na glagolskoj listini iz XVI. vieka, grb nalazi se u knjizi: Valvasor, Ehre d. H. Krain, knj. IX., str. 121. - Na listini Stjepana sudca od god. 1395. ima Bihaćki pečat sa napisom S. communitatis Pihigi.

Gradu na čelu stajao je gradski sudac, kojega su gradjani kao i njegova namjestnika i bilježnika i dvanaest starješina (priseźnika) postavljali slobodnim izborom. Uz sudca vazda je u poslovih ujedno odlučivala uz starješine i ostala obćina („jurati et omnes cives, atque tota universa communitas"). Uz pravoga sudca bio je ugledan vazda i stari (izsluženi) sudac, a sudca je u gradskih poslovih zamjenjivao podsudac.[1]

Sačuvane starije listine, koje se tiču Bišća, pisane su obćenitim diplomatskim jezikom latinskim, ali ne ima



Pečat grada Bišća
iz XIV. vieka.



Grb grada Bišća
iz XVI. vieka.

sumnje, da se i u doba, iz kojega te listine potječu, u Bišću kao što i u okolici pisalo hrvatski. Iz šestnaestoga

[1] Kao gradski sudci spominju se u listinah nam poznatih: g. 1277. Jakov (major vile), g. 1395. Stjepan, oko g. 1440. Dujam, g. 1442. Ratko, oko g. 1480. Tomo Kosavić, g. 1488. Benko Radošević, g. 1531. Juraj, g. 1543—1547. Luka zlatar, g. 1549. Ivan Glavić, g. 1566. Juraj Grdavić, g. 1573. Lovro Kozlović, g. 1573. Lovrinac Vukoslavić, g. 1576. Franko Kaptolović, g. 1588. Mikula Ževelić, g. 1590. Ivan Vranić i podsudac Matej Beličić, g. 1592. Mikula Zemlić. Za sudca Benka Radoševića kaže listina, da je bio litarat i priseźnik županije Zagrebačke (juratus com. Zagr.). Godine 1488. bio je gradskim bilježnikom Andrija Hukašić, pišući dobro latinski.

Iz savremenih spisa zabilježih nekoliko stanovnika i gradjana Bihaćkih, po kojih mogu se od prilike znati stare Bihaćke porodice:

God. 1442. Tomaš Bezić, Pavica Galičina, Simon, Matko i Milas Grabrovčići, Juraj Mičić, Petar Mosočić, Petar Repešić, Marko Stojin, Tvrtko Tkaničarić.

vieka ima pak sačuvan prilični broj hrvatskih spisa iz Bišća. Obćenito je rabilo u Bišću, kao što i u obližnjem Ostrožcu, Nebluju, Ripču i Rmnju, glagolsko pismo, uz koje se kadšto pisalo ćirilski, a počev od polovine šestnaestoga vieka pisalo se hrvatski takodjer i latinskimi slovi. Ćirilicom pisali su Bišćani (sudac i vsa obćina) g. 1540. glasovitomu Nikoli Jurišiću, o kom je poznato, da je pisao samo hrvatski, i to ćirilicom. Još god. 1582. zove se u Bišću službeno ćirilica hrvatskim pismom („Churulika oder Krabatische Sprache“).[1] Oko god. 1570. još je pretežno na hrvatskoj krajini i u Bišću vladala glagolica, koju su poznavali i njom pisali gotovo svi tadanji poglaviti krajiški zapovjednici, medju njimi Ivan Lenković i Herbert Auersperg, po rodu ponajviše Kranjci, a donekle i Hrvati.

Na glasu je bio Bihać zbog svojih liepih i kamenih crkava i manastira, od kojih se spominje: crkva sv. Antuna, sv. Elizabete, sv. Marije, sv. Lucije, sv. Jakova, sv. Duha

---

G. 1488. Šimun Batalić, Martin Budišić, Paval i Benko Diačići, prisežnici, Petar Horčić, Ivan Kalametić, Matko Kobasić, Jurica Kutlić, vice-sudac Bihaćki, Jakov Martinušić, Antun Migić, Petar Pičić, Brnardo Radošević, Jurko, vice-kaštelan gradski, Marko Štefković i Toma Vladić, gradjani.

G. 1535. Magistar Juraj od Bišća, tajnik bana Petra Keglevića.

G. 1547. Prisežnici (jurati) gradski: Matija Brizović, Paval Cvitković, Nikola Grgić, Mikula Jurmanić, Juraj Jurlinović, Bartol Kružić, Juraj Peršić, Nikola Radičević, Grgur Tomasović, Ivan Vladić, Mihovil Zvirčić.

Gradjani: Ivan Barbirić, Marko Brizovčić, Jandrej Čvrstičić, Martin Ivinović, Paval Mršljenović, Luka Udrinić, Petar Zoranić.

Plemići i vojni častnici: Petar Bučković, Paval Heraković, Ivan Hlapčić od Knina, Marko Hrinčić, Ivan Izačić, Stjepan Jurjević, Tomo Katalenić od Knina, Bogdan Knezić, Petar Kučković, Martin Rošković, Radić Šišmanović, Vid Tehojević od Obrovca.

G. 1549. Gradjani: Ivan Cjalić, Mihael Cvrčić, Paval Cvetković, Mikula Grgić, Bartol Hratinić, Mikula Jurmović, Matija Kokošić, Juraj Kosinić, Ivan Marčin, Jurak Peršić, Petar Popovac, Mikula Radičević.

Plemići i vojnici: Bariša Batičić, Marko Herinčić, Grgur Kohmanović, Ivan Kolurić, Mate Krušelić, Pavao Medošić, Ivan Rebrović, Stjepan Retković, Luka Roginić.

[1] Lopašić R.: Spomenici hrvatske Krajine, knjiga I., str. 115.

i sv. Marije Magdalene; u crkvah su bile mnoge grobnice hrvatskih vitezova. I okolica Bihaćka imala je razne liepe i ponosite božje hramove. Kod Pritočkih košanica leže ostatci starinske crkve Golubice. Prama sjeveru na brdu Glavici je podor crkve Ružice, za koju kažu, da ju je kraljičina kći Ružica gradila. I u Hrgaru na brdu Velebitu ima osim gradine Kraljevca još podor neke crkve sa manastirom. Napokon i u Doljanih ima crkvina 20 metara dugačka. Rukopisna poviest stare biskupije Kninske, koja se nalazi u sbirci kneza Garagnin-Fanfonje u Trogiru, razjasnila bi bez sumnje u mnogom i crkvenu topografiju Bihaćke okolice, koja je spadala crkvenomu kotaru Psetskom (poslije Humskom) rečene biskupije. Manastira bila su u Bišću od starine dva: dominikanski i franjevački. Prvi se spominje već g. 1266., a imao je crkvu sv. Antuna, najveću i najljepšu u Bišću, koja još i danas stoji, te služi za tursku džamiju „Fetiju". I Franjevci su bez sumnje već četrnaestoga vieka imali u Bišću manastir i crkvu sv. Marije. Za popravak potonje crkve izplatio je po nalogu bana Perena g. 1517. slavonski pjeneznik Franjevcem 100 for. iz dohodaka kraljevine.[1] Pošto je god. 1514. ustrojena posebna hrvatska kustodija za Franjevce, pripojen je Bihaćki manastir sv. Marije rečenoj kustodiji, podignutoj kasnije na državu pod imenom „svetoga Križa". Uz manastire bio je u Bišću vazda još posebni gradski župnik, a bilo je i drugoga svjetovnoga klera. Župnik Bihaćki obnašao je kadšto i čast arcidjakona Humskoga (Homonensis) biskupije Kninske, pa su ga gradjani mnogo poštivali kao poglavitog gradskog svećenika i svoga pouzdanika u važnih obćinskih poslovih. Malo ima Bihaćkih župnika zabilježeno u listinah. God. 1488. bio je župnik Bihaćki ujedno i arcidjakon Humski Blaž; god. 1530. namjestio je kralj Ferdinand na preporuku bana Ivana Karlovića u Bišću župnikom popa Bartola, ali se

---

[1] Starine. Knjiga V., str. 183

već sliedeće godine iza toga (g. 1531.) spominje drugi župnik imenom pop Marko, koji je to zvanje još god. 1547. obavljao. Još znademo za župnika popa Jakova, koji je g. 1551. poput drugih Bihaćkih vojnika plaću dobivao.[1] Od ostalog klera spominje se g. 1488. dvorski svećenik („presbiter de curia") Šimun, koji je bio valjda namješten kod crkve, sada džamije, kraj Bihaćkoga kaštela u gradu.

Za rata turskoga postradale su crkve i manastiri. Župni dvor Bihaćki upališe g. 1540. Uskoci, a tom prigodom izgori još sedam kuća u gradu. Najviše su pak božji hramovi Bihaćki propali za velikog požara, što je bio grad g. 1578. zadesio. Od to doba nije bilo u Bišću kroz više godina ni popa ni fratra. Spominje se g. 1586., da su od obiju crkava dominikanske i franjevačke stajale samo gole zidine bez krova i svakoga nutarnjega nareda. Monasi se ukloniše u druge manastire svoga reda, a za dominikane spominje se, da su oni sve dragocienosti i ine vrednije stvari odnieli iz Bišća u Optuj u dolnju Štajersku. Katolički narod ostao je za više godina bez duhovnih pastira, što je moglo samo ugoditi tadanjim Bihaćkim njemačkim zapovjednikom, koji su Luterovu vjeru sliedili. G. 1586. zamoliše nadvojvodu Karla gradjani Bihaćki i vikar Franjevaca hrvatskih fra Ivan Ivšić, da se u Bišću opet urede crkve i zavedu popi i fratri, pa da se doznači predjašnja godišnja podpora za crkvu sv. Marije od Kranjske zemlje, na što 5. studenoga g. 1586. nadvojvoda odluči, da valja u Bišću postaviti župnika, što će ga odobriti Zagrebački biskup, a tomu župniku da ima plaćati na godinu Kranjska pokrajina 23 for. 6½ kr.[2]

Kapetani Bihaćki i nekolicina poglavitih častnika u Bišću bili su, kao što već spomenusmo, ponajviše kranjski oniemčeni plemići, pristajući počev od polovice šestnaestoga vieka ponajviše uz Luterovu nauku. Već g. 1563.

[1] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knjiga III., str. 412.

[2] Vicedom-Akten u Ljubljanskom Rudolfinu, Ecclesiastica, fasc. 40.

tražio je kapetan Bihaćki Juraj Kronšal, da se u Bihać pošalje luterski prodikač. Ne ima pak dokaza, da je ikada u Bišću postavljen stalan prodikač, već bi kasnije u Bihać dolazio u vjerskih poslovih luterski prodikator Karlovački Sebastijan Folbeger, koji je g. 1585. tražio i primio odštetu za putni trošak do Bišća.[1]

Okolica oko Bišća bila je u staro doba dobro napučena i obradjena. Gradjani Bihaćki imali su dosta zemlje, koju su težali, a držali su mnogo vinograda. Pojedini gradjani imali su pače u Bihaćkom kotaru toliko zemlje, da su ju mogli bez štete za gradsku obćinu i stranim prodati. Tako je god. 1493. Petar Batalić prodao vode „Ljubal“ zvane vlastelinu Bužimskomu Jurju Mikuličiću, a prodajnu izpravu izdao je Bihaćki magistrat.[2] Mjesto Vinica što zapadno od Bišća leži, kao i vinogradi na oplazu brda Somišlja sjećaju na nekadašnju kulturu vinske loze. Livade su imali Bišćani osobito u Velihovu, sjeverno od Bišća uz Unu, za koja zemljišta posvjedoči g. 1517. vicekaštelan Petar Rebrović, da su bila vazda Bihaćka. Bišću je pripadalo i selo Hotinac (Hatinac) tik do grada. Poradi turske nevolje bile su u Hotincu zemlje gotovo sasvim puste, a da se kultura opet podigne, darovao je ban Petar Berislavić pismom izdanim na Svesvete god. 1515. u Slobočini jedan pusti dvorac Hotinački rečenomu Rebroviću.[3] Kad je opatija Topuska od navala turskih postradala, posegli su bili Bišćani za opatovim imanjem u Kralju, kojim bi se mogli zbog blizine okoristiti, ali za Kralje stanu se otimati možna vlastela Brekovička Kobasići, pa pošto je bio Ivan Kobasić kao odličan pristaša Ferdinandov u kralja mnogo zaslužan, i dobro vidjen takodjer u generala Katzianera, dobio je on

[1] Kostrenčić Iv.: Urkundliche Beiträge zur Geschichte der prot. Literatur, str. 210. — Croatica u registraturi ratnoga ministarstva u Beču.

[2] Regesta Keglevićeva arhiva u sbirci jugosl. akademije.

[3] Listina u sbirci jugosl. akademije medju spisi grofova Keglevića.

na veliku žalost Bišćana Kralje. Istom, pošto je Brekovička loza Kobasića g. 1580. sa Ivanom Kobasićem, poginulim u ratu turskom kod Kaniže, izumrla, zauzeo je kapetan Bihaćki Sebastijan Lamberg Kralje, ali ne za gradjane, već za vojnike Bihaćke. Na Kobasiće tužili su se Bišćani već g. 1530. generalu Katzianeru; ne samo da su im zemlje pootimali, već da im i sramote prave, pošto je vlastelin Kobasić navalio bio golim mačem na obćinskog sudca, kad je gradske medje branio. Zločesti i grabežljivi susjedi da su posvojili velik dio gradskoga kotara, koji je postao tako malen i tiesan, da ne imaju gdje napasti ni konja ni vola. Tako se dogadjalo gradjanom uzprkos tomu, da je o njihovom radu i maru za poljodjelstvo mnogo ovisio i obstanak tvrdje, u kojoj su posadnu vojsku gradjani svojom mukom hranili.

Dok su bila mirnija vremena na Krajini, te se sieno po bujnih livadah Unskih moglo kositi i spravljati, a stoka se na prostranih poljanah i zelenih dubravah mogla pasti i krmiti, gojili su Bišćani znatnu stoku i mnogo sitnog blaga, trgujući marvom na daleko, kako je tomu takodjer dokaz pismo Bihaćkoga sudca Franka Kaptolovića, pisano g. 1570. zagrebačkomu sudcu.[1] Poslije ponajviše radi susjedstva turskoga uništeno je stočarstvo Bihaćkih gradjana, pa nije upravo ni čudo, da su gradjani Bihaćki, kako su g. 1587. tužbe nastale, jamačno samo od nužde i skrajnoga siromaštva preprodavali vojsci marvu za dvostruku vriednost.[2]

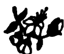
O obrtu i obrtnicih u Bišću ne ima u sačuvanih i poznatih spisih dovoljno podataka, ali ne ima sumnje, da je u Bišću, kao poglavitoj varoši gornje Hrvatske, uz trgovinu bio razvijen i dosta živahni razni obrt. Još i popis vojnika Bihaćkih za g. 1551. spominje uz mnoge puškare, većinom Niemce, Andriju zidara, Stipana krz-

---

[1] Kukuljević Ivan: Acta croatica, str. 333.

[2] Lopašić R.: Spomenici hrvatske Krajine, knjiga I., str 146—152.

nara, Ivana kuhača, Šimuna kovača i Luku zlatara, koji je posljednji, premda bijaše samo obrtnik, toliko bio ugledan medju svojimi sugradjani, da ga izabraše varoškim sudcem.[1]



III.

Bihać glavna utvrda na Krajini.

Bihać glavni branik na Krajini. Prva posada u gradu. Bihački kapetani; gradovi, utvrde i straže u Bihaćkoj kapetaniji. Vojska Bihaćka. — Turske navale na Bihać i razne ratne zgode počam od god. 1528. Nevolje Bišćana; opasno stanje Bišća nakon pada Krupe god. 1565. Ferad-pašine vojne. Nemar krajiške uprave za grad Bihać i njegovu vojsku. Popravak grada nakon požara god. 1578. i još žešće turske navale do god. 1590. — Hasan-paša Predojevic. Pad Bišća. Razseoba naroda; Bihaćki bjegunci.

Kad je propalo bosansko kraljevstvo (g. 1463.), te nastala još veća turska nevolja, postao je Bihać glavnim branikom, odakle je suzbijan Turčin mnogo godina od Primorja i od krajeva s ove strane Une. Od doba kralja Matije Korvina stajala je u njem, kao što i u obližnjem Ripču, posada. Nasljednici Mirka Perena na banskoj časti: biskup Petar Berislavić i Ivan Tah, držahu u Bišću neprekidno po stotinu pješaka i toliko konjanika. Kako su Turci često puta upravo mimo Bišća prolazili na četovanja u Istriju i Kranjsku, mnogo su Bihaćki krajevi zuluma pretrpjeli. Prigodom poroda djeteta bana Ivana Korvina god. 1500. poslao je bio bosanski Skenderpaša novorodjencu bogatih darova, ali je i zaiskao od bana, da mu dozvoli proći sa 8.000 konjanika mimo Zavalja kroz

[1] Lopašić R.: Spomenici hrvatske Krajine, knjiga I. str. 412—413.

Krbavu na pljaćkanje po mletačkoj Istri. Ban toga dakako dozvolio nije, ali zato porobiše Turci nemilice još iste godine svu okolicu Bišća.[1] Na 20. svibnja g. 1520. planu nedaleko od Bišća na brdu Djavlu kod Korenice grozna bitka, u kojoj doduše Hrvati poraziše Turke, ali je i žrtvom pao junački ban Petar Berislavić. Pavao Medošić i drugi gradjani Bihaćki donesoše banovo truplo u Bihać, odkud je odvezeno u Vesprim.[2]

Po ugovoru od 22. prosinca g. 1522. imao je Ferdinand, nadvojvoda austrijski, zapremiti svojimi četami gradove: Senj, Krupu, Knin, Skradin, Klis i Ostrvicu, ali Bihać je čuvao i nadalje ban hrvatski sa domaćom vojskom. Kralj Ludovik naloži na 17. lipnja g. 1526. novomu banu Franji Baćanu, da Bihać preuzme iz ruku Ivana Taha, koji grada nije htio više držati.[3] Medjutim je i Baćan tako malo mario za povjereni mu grad, da se hrvatski staleži, sakupljeni na saboru u Cetinu, s razlogom pobojaše, ne bi li Bihać pao u turske šake, pa zato zamoliše novo izabranoga kralja Ferdinanda predstavkom na 27. travnja g. 1527. medju ostalim i zato, da se postara za Bihać, u kojem da Baćan drži samo pet stražara. Nemar za Bihać tim se manje može oprostiti Baćanu, što je dobro poznavao važnost toga mjesta za kraljevsku vlast u Hrvatskoj, pisavši na 21. prosinca god. 1526. Ferdinandu, da će biti veoma štetno po kralja, ako Bihać zauzme Krsto Frankopan, tadanji protivnik Ferdinandov, pa da o posjedu tvrdoga Bišća ovisi vlast u Hrvatskoj. A znao je Baćan bez sumnje, da se samo iz Bišća dade prepriečiti dalnje napredovanje Turaka, koji su bili na svršetku god. 1526. zapremili Liku i Krbavu, i o bok došli Pounju, koje još držahu Hrvati.[4] Napokon se i ban Baćan odvažio, da ne-

[1] Sanudo u Arkivu družtva za povj. jugosl., knjiga V., str. 77—127.

[2] Ljetopis Tomašića u Arkivu, knjiga IX., str. 24. — Mesić: Život ·tra Berislavića.

[3] Starine, knjiga V., str. 259.

[4] Pogibao ovu slutio je i Krsto Frankopan, pisavši 29. svibnja god.

što učini za obranu Bišća. Mjeseca veljače g. 1527. dogovarao se sa Ljubljanskim biskupom Krištofom Rauberom, kao pouzdanikom kralja Ferdinanda, radi vojnika, što ih je valjalo uzeti u tvrdju Bihaćku. Ban je zahtievao, da ti vojnici ne budu Niemci, već Česi ili Slavonci (Hrvati) („das solche knecht nicht Deutsch, sondern Behemisch oder Windisch gut püchsenschutzen sein sollen“).[1]

Kralj Ferdinand bio je poručio 28. travnja g. 1527. hrvatskim staležem, da će Bihać utvrditi u svrhu, da bude poglavitim branikom Hrvatske, ali neka se staleži pobrinu za to, da taj grad priedje posve u kraljevsku vlast, što će oni lako izvesti s pomoću Nikole Jurišića, Senjanina, kojega bijaše kralj postavio kapetanom vojske u Hrvatskoj.[2] Kralj je radio, da što prije izpuni svoje obećanje, a to već s toga, što je nakon Muhačke bitke obranbena linija na Vrbasu bila napuštena, a paše bosanski Hozref i hercegovački Murad sve to žešće prodirahu u Hrvatsku, pa se već tada bojati bilo, da će i Bihać podleći turskoj sili. Opasnost za Unske priedjele povećala se još više padom nekadašnje Blagajske tvrdje Kamengrada.[3] Kralj Ferdinand zatraži od Kranjskih staleža, da mu pozajme svotu, što će ju trebati za utvrdu i za vojsku u Bišću i Ripču, a on će ih odštetiti dohodci ugarske komore.[4]

1527. biskupu Jožefiću: »da baša bosanski hoće priti, kako se klas zrija, zauzeti najprije Bihać, Krupu, pak vse grade u Hrvatih, a da sada trdi Udbinju, Mrzin i Komić«. Kukuljević Ivan: Acta croatica, str. 222.

[1] Gevay: Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich, Ungarn und der Pforte.

[2] Chmel: Actenstücke zur Geschichte Kroatiens in den J. 1526—1527. str. 25—27, 45—49.

[3] Prigodom putovanja Nikole Jurišića i Lamberga, kao carskih poklisara u Carigrad god. 1530., bio je Kamengrad već u turskoj vlasti. Gubitak Kamengrada jako se osjećao. Nikola Zrinski molio je, ali bez uspjeha, kraljeve povjerenike, da mu dadu 600 težkih i 2.000 lakih konjanika i 6.000 pješaka za osvajanje Kamengrada, koji da je najjači štit Hrvatskoj. (Buchholz: Geschichte Ferd. I., knjiga IX., str. 43.)

[4] Dimitz: Geschichte Krains, II. Theil, str. 110.

U Bišću postavi kralj god. 1528. mjesto kaštelana, koji je dotle grad čuvao, posebna kapetana, koji je zapoviedao takodjer obližnjemu Ripču i Kamengradu. Kapetan Bihaćki bio je podčinjen vrhovnomu carskomu vojskovodji. Iz prva je zapovjedničtvo Bišća predano Senjskomu kapetanu Jakovu Ravnikaru (Raunachu), ali je odmah načelno odlučeno, da kapetan Bihaćki ima biti neodvisan od kapetana u Klisi i u Senju, gdje su kapetanije jur prije pod ugarsko-hrvatskimi kraljevi iz različitih rodova obstojale. Iz prva je imao kapetan razmjerno malu plaću, ali kraljica Ana odredi naredbom od 19. travnja g. 1540., da novi kapetan Martin Gal ima dobivati toliku plaću, kao tadanji Senjski kapetan Ivan Lenković, naime na godinu 500 for. Prvi samostalni zapovjednik Bihaćki bio je Erazmo Turn, poslije zapovjednik svih četa u gornjoj Hrvatskoj, što ih austrijske pokrajine plaćahu. Kad je Turn odstupio, povjeri kralj Ferdinand g. 1535. obranu Bišća i Ripča tadašnjemu županu Varaždinskomu, kasnijemu banu Petru Kegleviću, predavši mu upravu nekoć bogate i prostrane Cistercitske opatije Topuske pod uvjet, da imade dohodci opatije braniti i uzdržavati pomenuta dva grada. Kod primanja Topuskoga, Bišća i Ripča obveza se Keglević, da će opatiju i gradove povratiti na zahtjev kraljev, a glede obrane gradova da će se sporazumjeti sa zastupnici Kranjske.[1] Ujedno bude Kegleviću kao vojnomu komisaru u Hrvatskoj i Slavoniji dodieljeno 100 lakih konjanika, i za uhode doznačeno na mjesec 150 for. Predjašnjemu kapetanu Turnu naknadjene su tražbine (4.570 for.) zalogom grada Metličkoga na Kupi i iz dohodaka malte u Kranju.[2] Pošto Turci s proljeća g. 1538. po izdajstvu zauzeše Dubicu, a turski martolozi stadoše harati Slavoniju medju Savom i Dravom, zamoli Keglević, koji je bio

[1] Pavla Rittera regesta arhiva grofova Keglevića u sbirci jugoslav. akademije. Tu ima takodjer i odnosni nalog kralja Ferdinanda I. u matici.

[2] Mittheilungen d. hist. Vereins f. Krain. J. 1865., str. 20.

razdieljena u četiri kapetanije: Bihaćku, Senjsku, Ogulinsku i Hrastovičku (kod Petrinje). Pod Bihaćku kapetaniju spadali su g. 1573. i 1577. osim Bišća kao glavne utvrde gradovi: Ripač, Sokol, Drežnik, Tržac, Slunj, grad i trg Cetin, Izačić, Toplički turanj, Brekovica, Ostrožac, Kremen, Hojšić kašteo na mostu, Blagajski turanj, Hresno, Gornja Kladuša, Sv. Juraj u Ostrožkoj šumi (polju), Podzvizd, Peći, Sturlić, Vranograč, Perna, Kneja, Krstinja, Stiena, Cazin i Bužim,[1] a bile su god. 1573. ukupno u tih gradovih 364 haramije. Posada Bihaćka brojila je god. 1537. 81 pješaka i 56 konjanika, god. 15:3. 50 konjanika i toliko pješaka. Kralj Ferdinand naloži 13. kolovoza g. 1551., da valja Bihać pozorno čuvati i u nj smjestiti 200 sluga.[2] G. 1573. umnožana je posada na 58 konjanika i 250 pješaka, a medju ovimi bilo je 80 tako zvanih Niemaca. Napokon je god. 1579. broj njemačkih vojnika u Bišću povećan na 200, husara bude pridržano 50, ali je broj haramija smanjen na 100, pa je tako rečene godine čitava kapitanija Bihaćka imala 402 momka uz mjesečnu plaću od 2.508 for.[3] Posadna mjesta ostaše samo: Ripač, Sokol i Izačić, dok je ostale gradove Bihaćke kapetanije dielom Turčin osvojio, dielom su pak priklopljeni novo ustrojenoj kapetaniji Slunjskoj.

Uz kapetana zapoviedao je u Bišću vojsci u njegovoj odsutnosti podkapetan. Bilo je pak u Bišću i više manjih častnika, kao što: kapetan husara, zastavnici, stražmeštri, ranarnik, puškari, topnici, trubljari, bubnjari i desetnici. Grad (kašteo) čuvahu osobiti stražari. Isti župnik pop Jakov dobivao je god. 1551. 3 for. 50 kr. mjesečne plaće. Kod njemačke čete nošahu po vojnom propisu plemići oklope i pancire. Ako i jesu pojedini zapovjednici bili

[1] Posljednja tri mjesta zaokupio je g. 1576. bosanski Ferad-paša.

[2] Radics: Herbard Auersperg, strana 287—289. — Lopašić R.: Spomenici hrvatske Krajine, knjiga I., strana 33—41.

[3] Miscellanea u štajerskom zem. arhivu, fasc. 31, br. 176. — Starine, knjiga XVII.

pripadnici Kranjske i Štajerske, to je vojska Bihaćka sastojala gotovo od samih Hrvata. Osobito kod konjaničtva u Bišću služili su po izbor hrvatski plemići, koji izgubivši svoja dobra rado su ulazili u krajišku vojsku. Popisi Bihaćke vojske od god. 1540. i 1551.[1] pokazuju medju Bihaćkimi častnici i vitezovi odlične Hrvate: Jurja Grabusa, Ivana Hlapčića (Alapića), Ivana Izačića, Marka Juranića, Stipana Jurjevića, Fridrika Kačića, Marka Karinčića, Bogdana Knezića, Mikulu Križanića, Lovru Kružića, Ivana Mihalovića, Pavla Mladoševića, Vida Hrelju Petričevića, Ivana Rebrovića i mnoge druge, kojih su prezimena mnogo poštovana u hrvatskoj poviesti. I glasoviti Ivan Lenković, poslije kapetan Senjski i velik general hrvatske i slavonske krajine, počeo je, povrativši se god. 1529. od obsade Bečke, ponajprije u Bišću služiti kao namjestnik (lieutenant) kapetanov. On je boravio u Bišću sve, dok ne bude god. 1537. imenovan kapetanom Senjskim.

U okolici Bišća postavljeno je bilo već g. 1553. 16 stražara („Scartleute“) na prielaze u šumah i u klancih. Takove straže postavljene su naročito više Ribića na Železnoj glavi, na Novoj Vinici, u Vražjem vrtlu (kod Izačića), u Garavici i u Mihlom polju. Kasnije g. 1587. još se spominju straže na Klokočkoj glavi i na Šiški. Straže ove imale su medju ostalim bditi, da Bišćani mogu težati zemlje sve do Zavalja.[2]

Od Bišća išle su pošte po pograničnih gradovih, pa preko Ogulina u Ljubljanu i preko Zagreba u Njemački Gradac. Na glasu bijahu po hitrini i radi pouzdanosti Bihaćki poštarski konjici („Wihitscher Pferde“), koji su služili kod poštâ u čitavoj Krajini. Uhode (špioni), obično tada nazivani kovači, polazili su ponajvećma iz Bišća u Tursku, da saznadu za naum turskih zapovjednika, a na njih se raz-

---

[1] Vidi popis vojske Bihaćke od g. 1551. u dodatku br. IX.

[2] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I., str. 146—152.

mjerno dosta u Bišću trošilo. Iz prva bila je pazka na uhode povjerena banu Ivanu Karloviću, koji je često na svojih imanjih u blizini Bišća boravio, i odličnomu vlastelinu Brekovičkom Ivanu Kobasiću, ali pošto se oba g. 1531. s ovim svietom oprostiše, povjeren je taj posao kapetanu Bihaćkomu.[1]

* * *

Budući da su Turci šestnaestoga vieka bili u najvećoj svojoj snazi, te neprestance napredovali i razširivali medje prostranoga osmanskoga carstva, to je Bihać za posljednjih šestdeset godina vlasti kršćanske nad gradom pretrpio mnogo zla i nevolje, pa jer je na našoj Krajini bilo vazda malo poredka, a gotovo nikad prave brige za hranu i obskrbu vojske, pravo je čudo, da se je Bihać, obkoljen gotovo sa svih strana turskom zemljom, i tako dugo održati mogao. To je tim zamjernije, jer su Turci za druge polovice šestnaestoga vieka držali na svojoj krajini u mnogih mjestih stalnu poveću plaćenu vojsku poput one na kršćanskoj strani, a uz Turke su tada još pristajali gotovo svi pravoslavni kršćani, doselivši se iz Bosne pod imenom Vlaha i martoloza, koje istodobna izviešća hvale u velike sbog vojničke vještine i hrabrosti, ali se na njih i gorko tuže poradi razbojstva i paleža, čim dodijaše tako kršćanom, kao što i Turkom.

Sve ratne zgode Bišća i doživljaje Bihaćkih gradjana u ovo vrieme niti je moguće niti je potrebno pobilježiti, ali na koliko su pojedini dogadjaji zamašniji, sliede ovdje (počevši od g. 1528.) kronogijskim redom po izvornih savremenih spomenicah i izvještajih, što su ih Bišćani (plemići, vojnici, župnik, kler, sudac sa gradjani) hrvatski ili latinski pisali čuvenomu Kranjcu, generalu Katzianeru i drugim poglavarom na hrvatskoj krajini.

[1] Lopašić R.: Spomenici hrvatske Krajine, knj. III., str. 395, 398. — Miscel. u štaj. zem. arhivu, f. 31, br. 176, f. 43, br. 141, f. 46, br. 80. — Starine, knjiga XVII.

Mjeseca srpnja g. 1528. prikupi se kod Bišća velika turska vojska, koja kasnije prodre ća u Kranjsku. O toj vojsci i prietećoj pogibli izviestiše za doba u Ljubljanu ban Ivan Karlović, knez Vuk Frankopan i kapetan Bihaćki Erazmo Turn. Turci su nasrtali i sliedeće godine s velikom žestinom u okolicu Bišća i Ripča, i tada je ljudstvo toliki strah bio obuzeo, da su kmetovi počimali ostavljati svoje zavičaje, pa da nije bilo junačke mišice i svjeta Nikole Jurišića, bili bi ti krajevi jamačno već tada opustjeli. Dočuvši zastupnici austrijskih pokrajina za tu pogibao, dozvoliše na saboru u Slovenskom Gradcu (Windischgrätz) 10. svibnja g. 1530. vanredan trošak za utvrdu i obskrbu hrvatskih gradova: Klise, Senja, Otočca, Bišća i Ripča, a kralj Ferdinand primi u službu 700 lakih (hrvatskih) konjanika pod vrhovnom zapoviedi Ivana Katzianera i kapetana Nikole Turna i Erazma od Karšana i 300 martoloza (četnika po načinu turskih martoloza). Ovi su konjanici jedno doba vojevali oko Bišća ća do Udbine, Srba i Unca, ali biše na skoro odazvani u Posavinu i u Slavoniju, da vojuju proti pristalicam Zapoljevim.[1]

Kako je već spomenuto, počinjali su Vlasi, boraveći u zemljah Turkom podčinjenih i često na turskoj službi, mnogo štete u Hrvatskoj. Osobito dodijaše Bišću Vlasi, što se bijahu nastanili oko Dinarskih planina i kod izvora Une oko Unca, Srba i Glamoča („Valachi Thurcorum, qui comoraverunt in Zerb, in Unacz et in Glamoch“). Kad se ovi Vlasi iznevjeriše Turkom, te stadoše na kršćanstvo prelaziti, jako su se tomu Bišćani radovali. Bišćani ih preporučiše na Križevo g. 1530. generalu Katzianeru, moleći ga, da primi Vlahe u kršćanstvo, jer da su valjani i hrabri ljudi („sunt homines de valore“). Držalo se, da će za njimi prieći u kršćanstvo i mnogi drugi Vlasi. Poglavica Vlaški Ladislav Stipković od Glamoča pošao je bio glavom u

[1] Izvorna izviešća na Katzianera u Ljubljanskomu Rudolfinu (zemalj. rhivu), fasc. 120.

Ljubljanu, da se preporuči. Odmah treći dan, čim Vlasi u Bihać stigoše, potukoše Bišćani, na novo oduševljeni, pred samim gradom tursku vojsku. Mjeseca srpnja god. 1530. izletješe Bišćani do Knina i do Cetine, gdje je bio u isto doba prikupio kršćanske čete harambaša Nikola Bidojević [1]

S proljeća god. 1531. opet se spremala velika turska vojska na Bihać, vozeći sa sobom mnoge topove i sprave za obsadu grada. Čuvši Bišćani za to spremanje, pošlju svoga sugradjanina imenom Dudića i druge svoje zastupnike ća u Zlatni Prag do kralja, moleći ga za pomoć. Katzianeru pak dojaviše prieteću pogibelj prvaci Bihaćki: podkapetan Petar Rebrović, župnik pop Marko, fratar Tomo, prior Dominikanski i fratar Antun, gvardijan Franjevački, u ime čitave obćine na Cvietnicu g. 1531. po sugradjaninu plemiću Antunu Andrijeviću, nacrtavši u posebnoj predstavci veoma tužnu sliku o stanju svoga nevoljnoga grada. U Bišću da ne ima poredka, kapetan Turn da malo kada boravi u gradu, koji da već ostaviše puškari; a i isti husari, što ih je prije kapetan na plaći držao, razbjegoše se od nemila do nedraga, ne dobivši kroz više mjeseci ni plaće ni hrane. U gradu da je oskudica na svem, osobito na hrani i strjeljivu, a ni za dlaku da nije bolje ni u ostalih krajiških utvrdah i gradovih. Ako Turci obkole Bihać, čemu je sva prilika, jer se svaki čas zalieću čak pred gradska vrata, da se ne ima tko oprieti, a grad da ne može već zato odoljeti navali turskoj, jer ne ima nikakove spreme za obranu. Pod kraj poslanice očitovaše Bišćani, da su gotovi umrieti za vjeru kršćansku i za kralja, samo ako im se pošalje hrane i barem nešto pušaka i bojne sprave. Inače da će dospjeti u mrzko sužanjstvo, a nesmiljeni Turci da će ih prodavati sa ženami i djecom poput marve. Zato zaklinju vojvodu, da im po-

[1] Pisma Bišćana u hrvatskom zemaljskom arhivu u škrinji povlastica i u Ljubljanskom Rudolfinu, fasc. 120.

moć pošalje, a inače da će ga tužiti Bogu i kralju.[1] Vojnici Bihaćki još napose zamoliše Katzianera, da im pošalje plaću, i to u dobru novcu, jer novac, što ga dobivaju, ne valja i nitko ga ne će primiti. U Ljubljanu poslaše ujedno Bihaćki stanovnici po novac gradskoga sudca Jurja.

Gradjani Bihaćki mogahu se ipak u času nevolje zakloniti donekle iza zidina gradskih, ali okolišna otvorena mjesta i obćine ljuto stradahu turskimi četovanji u ovo grozno vrieme. Jadno i nevoljno su osobito živjeli pri takvih prilikah plemići Humljanski („fratres congenerationales nobilium de Homglan"), koji bijahu podložni gradu Bihaćkom. I to bratstvo razgali pismom god. 1531. svoju biedu i nevolju Katzianeru, zamolivši ga za stražare. Sami da ne mogu stražiti, pošto su gotovo svi njihovi odrasli mužkarci u boju poginuli ili u robstvo zapali; ako ostanu bez pomoći, da će se morati odseliti.[2] Turci su se okanili za ovaj put Bišća, ali mjeseca kolovoza iste godine obsjednu znatnom vojskom Krupu. Kapetan Bihaćki Turn bio je po svom običaju opet odsutan, pa su ga istom pismom morali Bišćani upozoriti, kolika pogibao prieti i Bišću i čitavoj Hrvatskoj.[3]

Godine 1533. naloži kralj Ferdinand staležem štajerskim, da namaknu trošak za bolju utvrdu Senja i Bišća.[4] Na saboru hrvatskom u Dubravi kod Ivanića mjeseca studenoga g. 1537. obeća kralj, da će o svom trošku primiti u službu u Hrvatskoj i Slavoniji 2.000 konjanika i 1.000 pješaka, a da toj vojsci bude zapovjednikom u mjesto nevjernoga Ivana Katzianera Nikola Jurišić. Ovomu je i kasnije kralj Ferdinand pismom iz Zlatnoga Praga 24. travnja god. 1540. naročito preporučio hrvatske pogranične utvrde („unser Kroatischen Ortfleck gegen die

---

[1] Izvornik u zem. arhivu u Zagrebu medju povlasti, br. 141.

[2] Izvorna korespondencija u Rudolfinu (zem. arhivu) u Ljubljani, f. 120.

[3] Ibidem.

[4] Muhar A.: Geschichte d. Steiermark, knj. VIII, str. 397.

Türken nach seinen besten Verstand und gueten Führsehung und Wahrung zu halten").[1]

Ma da je Bihać svakojaka nevolja pritiskala, niesu njegovi stanovnici duhom klonuli; god. 1539. poletješe Bišćani na poziv Senjana i njihova kapetana Ivana Lenkovića sa jednom četom u pomoć proti turskomu vojskovodji Barbarosi, koji je bio Kašteo Novi osvojio, prieteći ostaloj Dalmaciji i grozeći se takodjer Senju.[2] Jedva što je opasnost Senj minula, opet se stanu Turci spremati na Bihać. I kapetan Bihaćki Bartol Ravnikar i obćina Bihaćka upozoriše s proljeća g. 1540. krajiške poglavare, da će Turci obsjesti Bihać, koji je slabo obskrbljen, pa da će ga zato Turci lako zauzeti. „Sudac i vsa općina Bihaćka", javi 22. srpnja god. 1540. „uzmožnom i zveličenomu gospodinu Mikuli Jurišiću, da je vojska turska pod Kostajnicom, a druga da gre na ovu zemlju (Bihaćku krajinu). Ne zna se, kamo te. Mi se najveće sebi bojimo, zato molimo vašu milost, da bi k nam prigledala, da neposginemo".[3] Pomoć je tada od Kranjske i Štajerske za vremena prispjela i Bihać se održa.[4]

Godine 1543. u proljeću uhvatiše Bišćani na četovanju zloglasna i veoma opasna turskoga harambašu, Perla zvanoga, te dobiše za njega, kao što i za njekoga Žumberačkoga Uskoka imenom Vlaha, koji je sa Vukom Popovićem bunio Uskoke, hoteći ih natrag u Tursku premamiti, od kranjskih i štajerskih staleža znatnu ucjenu.[5] Pošto su Bišćani kršćanske odmetnike i kraljeve nevjernike sami hvatali, a nikada ni prije ni kasnije vjerom ne krenuše, boreći se vazda očajano s Turci, jamačno da nije osnovana osvada kranjskih staleža 14. listopada g. 1543., da

---

[1] Fraknoi: Monumenta comitialia Hung., knj. II., str. 235, 248. — Muhar o. c., knj. VIII., str. 421.

[2] Bilježke iz Ljubljanskoga arhiva.

[3] Vidi u dodatku br. VII.

[4] Miscellanea, f. 44, br. 52, u štaj. zem. arhivu. — Starine, knjiga XVIII.

[5] Ibidem, f. 45, br. 159, 160.

se Bišćani dogovaraju s Turci radi predaje, pa da bi po nevjeri gradjana lako mogao i sam grad pasti.[1] Sva je prilika, da je ova osvada potekla od novog kapetana Martina Gala, koji je sa gradjani Bihaćkimi u zavadi živio, pa ih tako na muke stavljao, da je bio ozbiljni i patriotični Nikola Jurišić prinukan pismom od 23. lipnja g. 1541. opomenuti rečenoga kapetana, da ne progoni jadnih i nevoljnih Bišćana, kojih je grad spas i obrana čitave kraljevine Hrvatske („totius regni Croatiae salus et sustentatio"), pa ako ima opravdanih tegoba na Bišćane, da ne bude sebi sam sudac, već da se potuži kralju.[2] Opreka izmedju gradjana i kapetana postala je još žešćom g. 1543., pošto je kapetan Gal stao odlučivati u razpri medju obćinom Bihaćkom i plemićem Nikolom Križanićem, koji je o sebi i o ostalih stanovnicih na otoku Bihaćkom stao tvrditi, da su kraljevski slobodnjaci, pa da niesu podložni obćini Bihaćkoj i njenom magistratu. Kapetan bio je pozvao stranke preda se, ali pravo odlučivanja poreče mu Bihaćki sudac, odrediv ujedno globu od 500 for. stranci, koja bi se pokorila sudu kapetanovu. Radi toga postupka potuži se kapetan Gal na sudca Bihaćkoga upravitelju Kranjske pokrajine, moleći ga, da neposlušni sudac bude pozvan u Ljubljanu i oštro kažnjen. Sudac Bihaćki da ne mari ni za cara ni za bana, a stanovnikom na otoku da se je rugao, da su Bihaćki drvari i stražari.[3] Nije izviestno, kako se ovaj priepor svršio, medju tim stanje u Bišću razjašnjuje donekle i pismo „Luke zlatara, sudca Bihaćkoga i vse općine varoša Bihaćkoga" odpravljeno na dan sv. Barbare g. 1543. barunu Antunu Turnu „vićniku kraljeve svitlosti i namišću kapitana Lublanskoga", kojim se pismom obćina Bihaćka potužuje „gospodi odlučenoj, priglednikom rusagov kraljeve svitlosti" na klevete i pre-

---

[1] Ibidem, f. 45, br. 232.

[2] Pismo Juriševićevo u kranjskom zem. arhivu (Rudolfinu).

[3] Tužba u kranjskom zem. arhivu.

poručuje za daljnu pomoć, pišući: „razumismo, ča nam pisaste, vaša milost, kako ste nam bili poslali pomoć, ki se vazda nadijemo od kraljeve svitlosti i od vas gospode. I ovo smo poznali, da se je nigdo našal, ki mrazi našu ubogu službu vam gospodi, kako nam pišete, da smo učinili namaknuti na jistiš proti pomoći, ku ste nam poslali. Zato, milostivi gospodine, ča pišemo milosti vašoj, vazda nam morete za istinu prijeti — da nismo na ništar namakli, a to, ča se je nigdo tužil na nas vam gospodi, a to bismo mi imili tužiti, zač bismo mogli doistiniti, da nam je učinjeno škode za sto dukat u senu i u slamah i u grajah vartlenih, ča ni plaćeno i ošće zato ovi ubozi ljudi nisu k nim nijedne zle volje ni zle riči skazali. Zato, milostiva gospodo, cića Boga, da biste od nas pomoći nekratili, zač mi liti i v zimi prez vašega prigledanja i pomoći biti nemoremo.“[1] Svakako je očevidno, da stanje u Bišću nije bilo povoljno, pa da se je tada predaja dogodila, ne bi se zbog nje nitko toliko mogao kriviti, koliko upravo staleži austrijskih zemalja, koji po svjedočanstvu službenih izvještaja nikada izdašno ne pomagahu Hrvate, te su pogranične utvrde upravo grozno stradale na svem, na hrani, na oružju i na strjeljivu.

Od dalnjih dogadjaja valja iztaći, da je g. 1544. kapetan Bihaćki Juraj Sauer razbio četu od 100 turskih konjanika i 30 Turaka uhvatio. Mjeseca listopada g. 1556. navale Turci na Mutnik, odkud odvedoše puno ljudi i marve; ali im je kasnije loša sreća bila; uhvate ih Bišćani kod Izačića, izbave sužnje, otmu marvu, i posieku Turke većom česti. Sliedeće zatim godine (1557.) bili su opet Turci odlučili, da zauzmu Bihać. Ratoborni Malkočbeg dopro je bio radi toga s vojskom pod Izačić i smjerao je napraviti most na otoku Bihaćkom; u tu svrhu morao je svaki Turčin spremiti tri daske i šest čavala.[2] Ova turska vojna

[1] Vidi u dodatku br. VIII.

[2] Pismo Jurja Iločkog, biskupa Kninskoga, iz Cazina kapetanu Saueru. u Gradačkom arhivu. Miscellanea.

potakne kralja Ferdinanda, da je naredbom od 13. kolovoza g. 1557. stalnu posadu Bihaćku pomnožio na 200 momaka, a kneza Nikolu Zrinskoga i palatina Tomu Nadažda, vlastelina u Steničnjaku, pozvao, da pomognu tvrdji Bihaćkoj.[1] Pošto je Malkočbeg neprekidno vrebao na Bihać i vojsku blizu grada spremnu držao, upozori hrvatski sabor na opasno stanje Bišća kralja Ferdinanda, koji na 20. travnja g. 1560. naloži izplatu dužne plaće Bihaćkoj vojsci. Tadanji kapetan Mihajlo Špalatin bio je, kako je već rečeno, na glasu junak; ne samo što je u veoma nepovoljnih prilikah Bihać očuvao, već je bio mjeseca srpnja g. 1560. potajno noću izletio sa 200 Bihaćkih konjanika pod Ostrvicu, grad naprama Kulen-Vukafu na gornjoj Uni, te je tu na juriš zauzeo tursku tvrdju i posjekao tursku posadu. Mjesto sámo bio je tri puta upalio, ali su Turci vatru svaki put pogasili.[2]

Dok je Krupa bila kršćanska, služila je ona vazda uporištem i branikom i Bišću; ali i Krupa pade god. 1565., a Bihać je od to doba stajao na otvorenom udarcu. Dok su Turci Krupu obsjedali, nahrupi 3.500 Turaka na Hotinac pred Bišćem; grad se ipak obrani, makar da nije posada imala kroz dulje vremena ni plaće ni hrane. Podzapovjednik turske vojske Munimaga bio se silno zagrozio stanovnikom Blažuja kod Bišća, s čega se ljudstvo toga mjesta jako uplaši te se odmah sa blagom na sve strane razbjegne. Od to doba nestalo je spomena gradu i mjestu Blažuju. Alaj, vojvoda turski, govorio je na vjeru sa porkulabom Ostrožkim, kojemu priobći, da će Sokolović-paša na skoro stići pod Bihać. Gubitak Krupe i ove poruke uzročiše veliku stravu na čitavoj kršćanskoj krajini. Kad se general Herbard Auersperg, uzmičući od Krupe preko Stiene i Ostrožca približio k Bišću, došao mu je na susret u Mač Bi-

---

[1] Miscellanea u štajerskom arhivu, fasc. 31 br. 194.

[2] Spisi u kranjskom zem. arhivu. — Valvasor: Ehre d. Herzogth. Krain, knjiga XII., strana 12.

haćki sudac sa gradjani, te je zamolio pomoć i da se opredieli mjesto, kamo da se uklone žene i djeca Bihaćka, a mužkarci da će uztrajati u gradu, kako se pristoji pravim kršćanom i čestitim muževom. Junački taj duh gradjanstva uzdržao je u to opasno doba grad. U prilog je bilo Bišću, što su Hrvati tri godine prije po saborskomu zaključku zemaljskimi težaci iz imanja Steničnjaka, Ostrožina i Topuskoga grad utvrdili, i jer je u oči navale turske po nalogu nadvojvode Karla Štajerskoga bio probijen jarak iz Une pred tvrdjom, pa je tako grad bio vodom obtočen sve na okolo. Što nije tada sgotovljeno bilo u jarku, to su g. 1566. sami Bihaćki stanovnici s velikim svojim trudom i mukom izveli, kako je o tom glavom izviestio u Ljubljani Bihaćki sudac Juraj Grdović.[1]

Pošto je u Bosni postao pašom Ferad, počeli su Turci sve žešće napaditi na ostatke Hrvatske. Gotovo čitavu god. 1573. bile su prikupljene na krajini turske čete s nakanom, da udare na koji grad u okolici Bišća. Kao što „vsi Bihaćki soldati, pišci i konjici i porkulabi okolašni“ Jobstu Josipu Turnu „namisniku generalstva kapetanije vsih harvackih i primorskih pokrajin“ na 29. lipnja javiše, tursku su „veliku vojsku s oružjem i zastavami, pišce i konjike od Kamengrada, od Krupe i od Banjaluke i oda vse zemlje“ vidjevali Bihaćki martolozi, obilazeći turske pokrajine, a u isto je vrieme neka zarobljena „Vlaška divičica vlaškoga kneza kćer — na istini povidala, kako je onamo (u Turskoj) čula i vidila, da se velika vojska kupi i da na istini ovde očito oko Bihća gredu pod niki grad, ali ne zna pravo, pod ki će“.[2] Iste su godine (1573.) Turci iz Krupe dva puta područje grada Bišća porobili, preplivavši kod crkve

[1] Bilježke iz kranjskoga zem. arhiva. — Miscell. u štajerskom arhivu, fasc. 21., br. 16., fasc. 25., br. 142. — Hrvatski saborski zapisnik za g. 1562. u zem. arhivu.

[2] Pismo Bišćana u dodatku, br. XI.

u Velehovu (Velove) na konjih Unu i to prvi put na malu Gospoju, a po drugi put na Miholje. Na tom mjestu niesu Turci nikad prije prodirali. Sve, što je bilo živo, povedoše oni sobom. Ljudstvo, što se bilo na biegu prikupilo na Uni, poubijaše iz pušaka i strjelica. Još po treći put već pod zimu iste godine navali četa turskih konjanika od Mača kod Pokoja prama Bihaćkom otoku; na sreću ih opaziše momci porkulaba Ostrožkoga Ivana Bogdanića, jer bi inače Turci bez svake zapreke došli bili na most pred samim gradom.[1] Tako obćina Bihaćka, kao što i vojničtvo zamoli Turna za pomoć. Vojničtvo skrušeno i očajno poruči kapetanu Turnu: „priglедajte sada prvo, nego se zlo učini, k nam i k ovim okolašnim gradom vojskom, ljudi i ostalom spravjom, ča je k takom dugovanju potribno, zač sami, vaše gospodstvo, morete bolje znati, da se mi, ča nas je ovuda, nigdar sili neodržasmo, ako na nas dojde, a s ovom spravjom, ku imamo, i u ovakovi tvrdći, ka je oko nas, nebismo vsi, ča nas je, proti sili a u ovuliki varoši dan ter noć jednih vrat obdržali.“[2] Sudac pak Lovre Vukoslavić i „vsa općina varoša Bihaćkoga vazda verni“, zaključi dojavu o spremanju Turaka na Bihać s opomenom ujedno i molbom: „nerecite, da vam nismo dali na znanje, dajte brzo ljudi unutar i ča je potribno, da ne pogine ov varoš i ove sirote cesarske svitlosti. I za ljubav božju, neostavite nas.“[3]

Što niesu Turci g. 1573., kad se na krajiške gradove prilično pazilo, mogli izvesti, to im je pošlo za rukom tri godine kasnije, pošto su medjutim krajiške utvrde bile sve više zanemarene i puste, ne dobivajući vojnici kroz mnogo vremena ni plaće, ni hrane, ni streljiva. Ferad paša, osvojiv g. 1576. s laka najčvršće gradove krajiške Bužim

---

[1] Dojava i molba Bihaćkoga sudca Lovrinca Vukoslavića i obćine u kranjskom zem. arhivu.

[2] Vidi u dodatku, br. XI.

[3] Vidi u dodatku, br. XII.

i Cazin, primicao je svoje čete na pogled Bišću. Kukavno tadanje stanje u Bišću opisao je vec 15. veljače rečene godine vjerno i istinito tadanji sudac Franko Kaptolović, bivši i sam prije mnogo godina vojnik u svojem otčinskom gradu. Sudac kaže, da je Bihać posve zapušten i razoren. Kod gradskih vrata naherio se jedan turanj, te će se srušiti. Mostovi jesu tako poderani, da se ni drva ne mogu preko njih u grad uvoziti. Zidovi se gradski osipaše. Vojske ima u gradu malo, jer su vojnici, ne dobivši plaće, većom česti ostavili službe. Jedva je tko u gradu, koji nije u svakdašnjem boju izgubio otca, ili brata ili kojega drugoga rodjaka po krvi. Silna su djeca u roblje odvedena.[1]

Pošto je pak u Bihać dopro glas o padu Cazina i Bužima, pisao je rečeni sudac na 12. srpnja 1576. generalu hrvatske krajine Ivanu Auerspergu: „Sada, gospodo, znajte, da se vse zlo za zlom zgaja. Ovo su nam jur, gospodo, Turci pred vrati u Bužinu i u Cazinu. To vse, gospodo, za vaše nepregledanje, zač jur po tri i po četiri ljudi stoje u gradih još gladni, a mi smo vas dosta krat opominjali i zaklinjali Bogom, da k nam prigledate. A je li to, gospodo, veliko čudo vaše, da nigdor od vas gospode nećete prigledati k ovomu varošu cesarove svitlosti i k ovim dušam? Sada, ako se ko zlo zgodi od nas, Bogu i cesarovi svitlosti odgovor dajte, zač smo mi u božjih i u vaših ruku. A to bihote nič ljudi poslali, kada bi najveća potriba bila, tada nam je uzeta, i po tom dimo, da za nas malo marite. Sami dobro znate, da je bolje pomoći susedne kuće gasiti, nego kada k svojoj požar dojde.“[2] Osvojiv Ferhat-beg zajedno sa Kapidži-pašom poglavite gradove oko Une, smjerao je na jesen g. 1577. oteti i poglavitu tvrdju Bihać, pa je sa sandžakom Hlivanskim pred Bihać došao. Namjeru njegovu razbije hrabrost Bihaćke vojske,

[1] Kranjski zem. arhiv.
[2] Vidi u dodatku br. XIII.

ali Ferhat gotovo bez boja i s malimi žrtvami zaokupi mjeseca rujna rečene godine mnoge gradove u okolišu Bišća. Turci se osokoliše na Krajini, kao što nikada prije, a na kršćanskoj strani zavlada strah i užas. Kapetan Bihaćki Sebastijan Lamberg izviesti na početku studenoga rečene godine, da su njegove čete vrlo slabe, te da nije kadar ni na sami Ostrožac uspješno navaliti. Bihać i ostali još neosvojeni kršćanski gradovi da ne imaju nikakova sredstva za daljnu borbu. I zbilja već na 27. studenoga naletješe Turci na Bihać s konjaničtvom iz Cazina, i stanu na nj udarati i bielim putem („weisser Weg") i od Zavalja.[1] Biedno stanje u Bišću i u obližnjih hrvatskih gradovih slika sasvim vjerno i bolje, nego ikoje savremeno službeno izviešće, poslanica, što ju 3. prosinca g. 1577. predaše „ponizne sluge vsi Bišćane: purgari, konjici, soldati, nimci, pišci mali i veliki zmožnoj i zveličenoj gospodi vsoj kršćanskoj i deželskoj, ki su vićnici i priglednici vsih pokrajin Harvatskih, Slovinskih, primorskih." Ova poslanica nam je ujedno žalostni dokaz, kako su bezdušno radili oni, koji osnivajući ponajpače za svoju sobstvenu obranu i u vlastitom interesu krajišku obranu, ravne duše i mirna srca gledahu, kako naš narod gine i strada, te niesu unatoč svečanih obećanja našim predjim u ljutoj borbi za vjeru i dom pomagali. Koje čudo, ako je uslied toga i toliko odličnih rodova hrvatskih, napose u Krajini, prigrliv Muhamedovu vjeru, odpalo od našega stabla, pak se iza toga sinovi istoga roda i jezika kroz gotovo tri stoljeća medju sobom krvarili i uništivali! Poslanica Bišćana glasi doslovce u izvorniku:

„Zmožna i zveličena gospodo kršćanska i vsa deželska, ki ste vićnici i priglednici vsih ovih nevoljnih pokrajin i ostalih. Sada vas ovo prosimo ciće Boga Jezuša Kristuša vas ovaj nevoljni puk, ki pogiba i koga su neprijatelji sa vsih stran obsinuli, ki čekamo vsaki dan i noć pogi-

[1] Izvornik u zem. arhivu u Ljubljani.

belj u liti i u zimi, a veliki, težki. Ako vam ni, gospodo, za nas, ki smo obastrti sa vsih četirih stran, gospodo, vidjte i promislite, ča će se napotle učiniti od ostale krajinske zemlje. Bog zna, gospodo, ako se Turci nepregnaše opet priko vode, da je zaman vas prigled i potrošak. Vidite li, gospodo, kolike grade Turci zavješe, da nijedan človik ni porkulab u njih nepoginu. Nebi špot ni sramota, da bismo je izgubli bojem ali krvi prolitjem. A ovi zločesti (biedni) junaci, ki su soldati, Nimci i Hrvati, ti jure dalje nemogu nas čuvati, ni ove nevoljne kuće cesarove svitlosti, goli i lačni i neplaćeni. A drugo je, gospodo, da nimamo čim dočekati našega neprijatelja, ni imamo oko ovoga nevoljnoga varoša na zidu staje, na čem bi junak stal, kada bi se nevolja prigodila, a načiniti ih nimamo čim, zač nam Turci nedadu van ni izlizti, zač su oko nas okolo turski gradi, u kih Turci stoje. Tako dan i noć misle, kako bi mogli vanka izmamiti, da bi nas mogli izsići. Jur veće neznamo ča učiniti, nego kada pridu, tako z grada hitamo meda nje velikimi pukšami, ke su nam jurve v stanim izgnile i na zemlju vpale, da njimi se pomoći nemoremo. I ovi zločesti (biedni) ljudi vsi, ki su ovdi, videći od vas gospode takovu pomoć i prigled, kruto se plaču dan i noć, čekajući svoje pogibeli nerazumne, tere misle, kako bi glave svoje iznesli u cesarovu zemlju, a grad ovako ostavili. A znajte, gospodo, da bi i zid sobom odnesli, da bi mogli, (kad pomisle), da ote ovdi stati neprijatelji kršćanski, ki ote to vse do Ljubljane i u Ljubljanu prognati. Nego, gospodo, priglejte, kako vas najbolje gospodin Bog uči, ljudi i plaćom i profuntom. Ili volite, gospodo, glave vaše pogubiti i Turke preko Une pregnati, dokle se bolje u ovih pustih gradinah umeste i utvrde? Ali volite prez boja i prez krvi iz svoga prognan biti? A znajte, gospodo, da će to jedno krat biti, ako se nepodignete. A to dobro promislite, ter nam na znanje dajte, česa se imamo držati. Listo niki dobar odlučak dajte nam. Ako li toga nebi, ča u tom listu čujete, te

vam nebudi nepovidano. Ovi ljudi vsi misle van pojti po zemlji cesarovi, a vi, gospodo, promislite gradom i pukšami i ostalim oružjem ces. svitlosti, ko je u gradu, da neupade u ruke neprijateljem vere kršćanske. I potle da biste nerekli, da smo neverni veri kršćanske i duš naših i naše dice i ces. svitlosti. I da smo vsi preporučeni Bogu i vam gospodi. I Bog vaše gospodstvo veseli u zdravju i u gospodstvu."[1]

S obzirom na ovo iskreno i prostodušno pripoviedanje o tadanjoj nevolji u Hrvatskoj ne ima sumnje, da je hinjena i orijentalnom maštom izkićena poruka „delibaše čestitoga sandžaka Kliškoga", koji u isto doba tadanjemu Bihaćkomu kapetanu Sebastijanu Lambergu piše, da drži dobro susjedstvo i prijateljstvo: „Vala da susid susida i vitez viteza za ljubav i prijazan poznade".[2]

Udes staroga Bišća kao glavne tvrdje i branika hrvatske kraljevine bio se u oči tolike opasnosti popeo na dušu osobito hrvatskom seljačtvu. Pošto se nije opažalo, da će toli izkušanomu gradu još za vremena stići u pomoć kraljevska vojska, odluče hrvatski seljaci, da će oni Bišću u pomoć priskočiti. Dvje sta seljaka podje u Njemački Gradac do nadvojvode Karla s molbom, da im dopusti udariti na Turke. Nadvojvoda odbije molbu pod izlikom, da ima dovoljno vojske, koja će suzbiti Turke. Medjutim na 12. travnja g. 1578. obkoli 12.000 Turaka Bihać, a nevoljni Bišćani pošlju na sve strane po pomoć tim više, što je u gradu malo hrane bilo. Videći hrvatski seljaci tu nevolju, koja je propašću prietila glavnoj tvrdji i čitavoj otačbini, sakupe se na sbor kod sv. Patrijana (možebiti kod sv. Petra u Pištalini). Turci navale odmah na seljake, držeći, da će ih s laka predobiti, ali se ljuto prevariše. Seljaci, njih 9.000, udare najvećom hrabrosti na

[1] Savremeni priepis u sbirci jugosl. akademije.

[2] Vidi u dodatku br. XIV.

12.000 Turaka, pa ih hametom pomlate.[1] Tako se Bihać za ovaj put izbavi turske napasti.

Pošto se u to doba već obćenito naslućivalo, da će Bihać jamačno pasti, a hrvatskoj Krajini da je odzvonilo, pa je s toga bio i u austrijskih pokrajinah veliki strah zavladao, to budu na saboru austrijskih pokrajina u Bruku na Muri zaključene vanredne mjere radi održanja hrvatskih gradova. Po glasu zapisnika sabora u Bruku upravo je stanje Bišća najviše briga zadavalo staležem Štajerske, Kranjske i Koruške, koji u Bruku svečano izjaviše, da su pripravni doprinieti svaku žrtvu, samo da ne dospiju u muhamedovski jaram („in die unchristlich, vihisch, mohametische Servitut"). Za popravak Bišća, koji je bio gotovo sav s proljeća g. 1578. izgorio, dozvoljeno bude u Bruku 20.000 for., za ostale gradove do Senja 5.000 for. Bihać i Slunj valjalo je odmah urediti i obskrbiti hranom, oružjem i topovi. Osim Bišća da se ima čuvati obližnji Sokolac, Izačić, Brekovica i Ripač. U Ogulinu da se podigne krušna peć i odanle da se hljebom obskrbe: Bihać, Senj i okolišni gradovi. Za kapetaniju Bihaćku bude odredjeno 689 momaka sa mjesečnim troškom od 3.520 for.[2] Vojna Kevenhüllerova, — o kojoj pripoviedasmo već prije, crtajuć savremene sgode u krajini Bihaćkoj, — pokrenuta ponajviše radi osiguranja Bišća, nije doniela tvrdji druge koristi, van što je general Ivan Ferenberg gladnu posadu god. 1578. dva puta mjeseca svibnja i kolovoza hranom i strjeljivom obskrbio. To bijaše izveo taj hrabri

---

[1] Newe Zeytung ein warhaftige und erschröckliche, wie der Türk den 28. tag Marcij (1578) fur die stat Medlinge gezogen und eingenommen hat, wie er alda zwei tausent Menschen umbracht und wegk geführt hat, und wie er darnach den zwölften tag Aprilis von den Windisch und Krapadischen Bauern mit zwölf tausend Man geschlagen ist worden. Anno MDLXXVIII. (Jedan primjerak zanimljivog ovog tiskopisa ima Ljubljanski Rudolfinum.)

[2] Universal-Landtag zu Bruck an der Muhr im Jahre 1578. u sveučilištnoj knjižnici u Gradcu. — Izvadak u: Lopašić R.: Spomenici hrvatske Krajine, knjiga I., str. 72.

vojvoda na očigled 12.000 Turaka, koji umakoše. U isto doba popravljeni su na novo zidovi i bedemi gradski, podignute su požarom postradale zgrade manastira, velikoga spremišta i gradske oružane. Bile su opet u ovo doba nastale tužbe, da pojedini Bišćani prijateljuju s Turci, pa zato je Kevenhüller imao izvidjeti, ne bi li bilo shodnije maknuti gradjane iz Bišća, a komu drugomu povjeriti obradjivanje polja i vinograda.[1] Medjutim nije se njemačkim vlastodržcem ni trebalo brinuti za preseljenje Bišćana. Radi slabe pazke na grad i posve loše ili nikakve obrane moralo se žiteljstvo i onako u velikih rpah seliti iz Bišća. Kapetan Franjo Horner izviesti 4. listopada g. 1586. kranjskoj pokrajini, da je g. 1577. i 1578., za najveće nevolje na Krajini, otišlo iz Bišća dvie do tri tisuće ljudstva.[2]

Napadaji turski na Bihać sliedili su i u napried svake godine po nekoliko puta, ali i Bišćani bi vraćali Turkom šilo za ognjilo, izletavajući često iz grada do obližnjih turskih gradova. Na 4. listopada g. 1579. javio je Ferenberg nadvojvodi Karlu u Gradac, da mu je doglasio kapetan Sebastijan Lamberg, kako se na Bihać sprema Ferhad sa sandžak-begovi od Klisa i od Hlievna, a u Bišću da ima premalo vojske, a još manje živeža; Ferhad da je već na putu u Krupu.[4] General Auersperg javio je pak u rujnu g. 1580., da su Turci obkolili Bihać, pa da na nj udaraju lumbardami, što ih dovezoše iz Banjaluke. Turci na ovom pohodu ništa ne opraviše; dok im nasuprot Bišćani popališe Krupu i Novi na Uni. I sliedeće godine 1581. bio je na Bihać navalio Krupski beg sa 500 konjanika, ali je i njemu loša sreća bila i sa znatnim je gubitkom suzbijen. Mjeseca rujna iste godine

[1] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knjiga I., str. 72. — Croatica, knjiga II. — Miscell. u štaj. zem. arhivu, f. 36, br. 2. — Starine, knj. XVII.
[2] Vicedom-Akten u Ljubljanskom Rudolfinu. Ecclesiastica, f. 40.
[3] Croatica, III. knj., u registraturi ratn. ministarstva u Beču.
[4] Miscell., u štaj. zem. arhivu, f. 26. br. 32.

uhvatiše Bišćani 56 Turaka, a medju ovimi takodjer jednoga izdajicu, kojega natakoše na kolac.[1] Takova kazan bila je vazda u običaju i kod kršćana i kod Turaka za izdajice i uhode.

Na 17. prosinca 1583. ubiše turski četnici kod Drežnika kapetana Bihaćkoga Danila Obričana, koji je s malom pratnjom i sa nekoliko odličnih turskih robova: Etem-agom, agom od Cazina, agom Baršakotićem od Krupe i jednim odabašom od Krupe, pa sa tri turske zastave putovao u Karlovac. Od 52 osobe u pratnji kapetanovoj spaslo se samo jedanaest, i to osam u Slunj, a tri u Drežnik. Svi drugi pogiboše u kreševu, a sužnje izbaviše Turci. U Bišću je ostao zasužnjen još samo Vodaja Hasan-aga. Truplo kapetanovo nadje Crni Vraneš, a donieše ga u Bihać Pavao Štifković i Ivan Gradčanin. Viest o smrti Obričanovoj donio je u Karlovac Nikola Barbarić.[2] Izbavljeni iz sužanjstva Etem-aga, poznavajući stanje Bihaćko, stao je nagovarati pašu, da ide otimati Bihać. U tu svrhu da treba uništiti sav prirod na poljih i u vinogradih, a da će na to kršćani i bez boja od ljutoga glada grad ostaviti.[3]

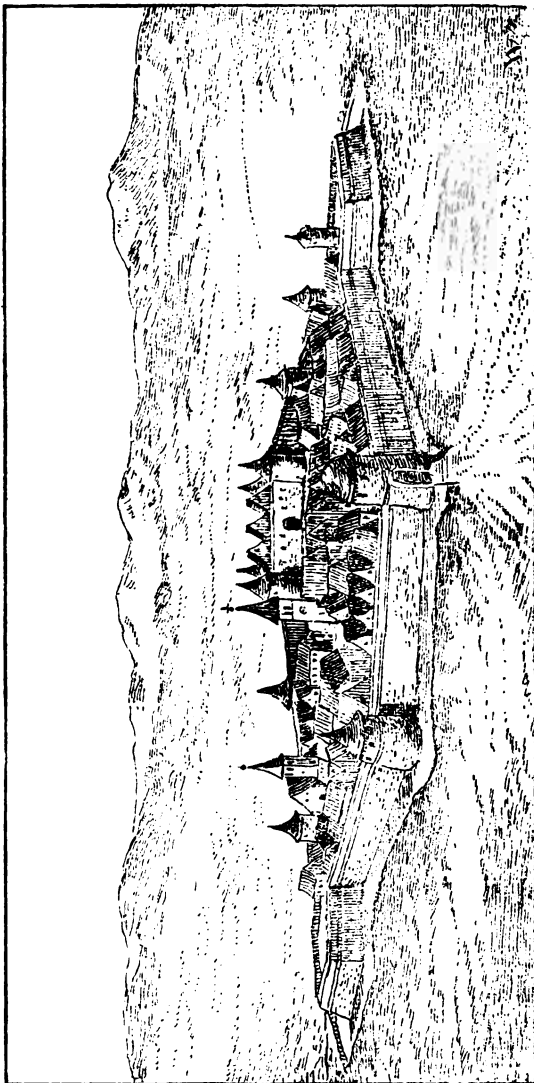
Pisci, koji su o dogadjajih ovoga doba u Hrvatskoj što zabilježili, kao što su: Ištvanfy, Megiser, Valvasor, pripoviedaju kao o nekom čudu, kako je god. 1587. doletjelo nad Bihać neizmjerno jato divljih gusaka i pataka, tako, da se njimi sva Una napunila i obližnja sela pokrila. Medju pticami nasta ljuti boj i pokolj, te ih je mnogo tisuća zaglavilo. Gladno žiteljstvo u Bišću dobije tako mukte dobre hrane, dok iza nekoliko dana na jednom dignu se i guske i patke u jedan mah poput oblaka u vis i odlete bez traga. Ovo se tumačilo kao neko zlo i da će Bihać do skoro pasti. Po svoj prilici, da su kobne

[1] Lopašić R.: Spom. hrv. kr., knjiga I. — Croatica, knjiga II.

[2] Izviešće Vuka Engelberta Auersperga iz Karlovca, 18. prosinca g. 1583., u kranj. zem. arhivu.

[3] Lopašić R.: Spom. hrv. kraj., knjiga I., strana 133.

guske i patke bile i ponešto krive, da se iza toga opet, kao što g. 1578., stalo razmišljati i razpravljati kod krajiške uprave o napustu Bišća, dok konačno ne prevlada struja, da se Bihać i nadalje brani i stara tvrdja i pored žestokih turskih navala ne napusti.



Bihać oko god. 1590.

* * *

Uzprkos svih napora junačkih Bišćana prispije napokon kobni čas, da se i najjača i posljednja utvrda na Uni, grad Bihać — kojega lik nam iz ovoga doba priložena slika pokazuje — iza borbe i obrane od stotine i još više godina pokloni polumjesecu. Bosna je već do to doba imala nekoliko odvažnih i ratobornih turskih upravitelja, ponajviše domaćih poturica: Hozręf-pašu, Malkoč-bega, Fer-

hada, ali smionstvom, ratnom vještinom, uztrajnošću i žilavošću, a žalibože i mrzkim krvoločtvom nadkrilio je Hasan-paša sve svoje predšastnike. Po predaji, koja se do danas održala u Bišću i po Krajini, bio je Hasan rodom iz Lužaca u kotaru Sanskomostskom, potekav od pravoslavnih roditelja, a zvao se po obitelji Predojević. Kažu, da još i danas ima u Lužcih Predojevića, hrišćana, koji ne bijahu nikada kmetovi, već slobodni posjednici zemalja, koja povlast da potječe od Hasana. Ele većega zla jedva da je ikoja poturica počinila našemu narodu, koliko Hasan, vojujući neprekidno i pustošeći našu kraljevinu sve do svoje smrti u bitci Sisačkoj (22. lipnja god. 1593). Još dok je za izliku trajao mir medju kraljem Rudolfom i osmanskim carstvom g. 1590—1591., udarao je Hasan na sve strane u Hrvatsku, obsjedao Sisak, nadvladao Gušćerovac i Božjakovinu, palio i robio Vrbovac i Rakovac i popljaćkao ravnu Posavinu sve do Jastrebarskoga, Samobora i Zagreba. Porazi turskih vojska kod Križevaca i Ivanića, gubitak Moslavine, koju bješe u kolovozu godine 1591. oteo junački ban Tomo Erdedi, pak razor tada turskoga grada Karina u današnjoj Dalmaciji po Senjskih uskocih, razgnjevi Hasana na toliko, da je iz petnih žila počeo raditi kod Porte u Carigradu, da se odkaže primirje i da se kršćanom rat naviesti. Divlju svoju ćud pokazao je Hasan osobito kod Moslavačkih Turaka, koje je dao svezati i u Carigrad odpremiti samo zato, što su nakon očajne obrane bili predali kršćanom grad, ne imajući za dalnju borbu ni malo praha, koji se bio upalio. Nedvojbeno je, da je Hasan tim hotio uplašiti svoje vojnike, koji bi mogli u takovu zgodu doći.

Pod jesen g. 1591. dobio je Hasan nalog iz Carigrada, da nastavi vojnu i gleda Bihać predobiti. Hasan je tajio svoju namjeru. Karlovačkomu generalu Andriji Auerspergu potužio se pismeno na bana Tomu Erdeda, što udara na tursku zemlju, pa zamoli Auersperga, da mu javi, da li to biva po volji banovoj, ili mu je to od zgora naloženo.

Njemu da je stigao nalog od turskoga cara po posebnom čaušu, da se osveti, ali toga on za sada ne će učiniti.[1] Ali Hasan-paša što reče, na skoro poreče. Hasanove čete navališe odmah iza toga na Bihać, ali platiše svoju smionost mnogom krvi, nu žrtve turske nadoknadi pad grada Ripča, koji mjeseca rujna g. 1591. Hasan osvoji. Od Ripča pošao je Hasan prama Sturliću i Blagaju na Korani, hrvatsku zemlju paleći i robeći.[2] Posada Bihaćka osvetila se donekle Turkom, izpanuvši mjeseca kolovoza g. 1591. u Bunić u Krbavu, odakle je dovedeno u Bihać nekoliko sužanja, i 1.500 ovaca i 250 goveda, što je zapuštenoj tvrdji i gladnim vojnikom dobro došlo. Početkom god. 1592., kad je Bihaćki kapetan Krištof Obričan, koji je zapoviedao u Bišću već od god. 1590., nekoga dana nadzirao radnje za bolju utvrdu grada, Turci ga iz zasjede napadoše i živa uhvatiše. Pratnja se kapetanova razbježe, a u gradu nasta užasna zabuna i strava, ne imajući sad glave, koja da im zapovieda i od turske ih navale brani. U oči tolike opasnosti primi za vrieme upravu grada u svoje ruke Josip Dornberg, dok ne bude postavljen kapetanom Josip Lamberg, na kojega molbu bude grad na novo obskrbljen i posada ojačana za stotinu Uskoka. I to je bilo sve; izdašnije pomoći nije bilo odnikale. Hasan-paša Predojević medju tim nije mirovao. O novoj godini 1592. zapremi on svojimi četami Goru i Hrastovicu, poče graditi Petrinju kod Kupe, utvrdi Ripač, a na 10. lipnja god. 1592. pane 5.000 pašine vojske sa dosta topova i bojne spreme pod Bihać. Paša je došao treći dan s novimi četami k vojsci, koja je ležala u Pokoju. Odmah je odpremio svoje konjanike sa tri zastave pješaka u polje Bihaćko, gdje Bišćani nekoliko Turaka poubijaše. Pred velikim mostom ostaviše Turci knjigu, kojom poručiše novomu

---

[1] »Croatica« u ratn. ministarstvu. — Bilježke iz Rudolfina u Ljubljani.

[2] Fuggers Relationes pro a. 1591., rukopis u dvorskoj knjižnici u Beču. — Miscellanea u štajerskom zem. arhivu, f. 1. br. 5. — Valvasor: Ehre d. H. Krain, knjiga XII.

kapetanu Josipu Lambergu, plemiću kranjskomu iz poznate još sada živuće obitelji, i Bihaćkoj posadi, neka predadu grad, koji i onako pripada sultanu. Kao što je Lamberg generalu Andriji Auerspergu sam izviestio, odbio je on pašinu poruku „jer niesmo voljni ono učiniti, što uradiše izdajice i Božji nevjernici Hrastovičani“. Noću je poslao Hasan poturicu Ivana Juršića Keletu u Hotinac, da na vjeru govori, ali ni to nije kapetan dozvolio. Kapetan odpremi u Karlovac Martina Kalenića, Mikulu Herkovića i brata župnikova, kojemu se ime ne spominje, da izmole u generala Andrije Auersperga pomoć radi spasa tolikih kršćanskih duša. Izvan grada postavi kapetan na stražu dva Uskoka (Žumberčana), dva husara Antuna Hrinčića i Mihalja Glaćnika i tri haramije: Juricu Ćurilovića, Gašpara Radovića i mladoga Peranskoga.[1] Nekoliko gradjana i seljaka, videći pred gradom Hasanovu vojsku, uteče u kršćanstvo. Na 13. lipnja zavjeri Lamberg Niemce, Hrvate, Uskoke i gradjane. Svi prisegoše i tvrdu si vjeru zadaše, da će zajedno živjeti i umrieti. Za borbu bilo je tada sve oduševljeno.[2] Sutradan zatim na 14. lipnja odpremiše i gradjani Auerspergu molbu, da im u ime Isukrsta pomogne. Ako Bihać pane, osjetit će to čitavo kršćanstvo. Rieči ne će da troše, ali su pripravni „poginuti kao starovjerci kršćani i katolici“.[3]

Obsada Bišća bijaše se odpočela u sriedu, a udaranje iz topova u nedjelju 14. lipnja. Topovi udarahu sa tri mjesta: iz Pokoja, medju vodami i iz Somišlja. Prve lumbarde izhitiše iz Pokoja, ali one ne napraviše štete. Za to promaknuše Turci vojsku od Pokoja do Une, gdje smjerahu most graditi. Jedna čest vojske turske bila je ostala pred Ripčem, koji su Turci s velikom hitrinom gradili i čvrstili. U petak na 19. lipnja stadoše Turci metati na Bihaćke zi-

---

[1] Pismo Josipa Lamberga od 13. lipnja u kranjskom zem. arhivu.

[2] Izviešća Julija Paradeisera od 21. i 22. lipnja g. 1592. — Valvasor, knj. XII. str. 127. — Hurter: Geschichte Ferdinand des II. und III., knj. I. str. 138.

[3] Pismo Bišćana od 14. lipnja u njem. prievodu u kranj. zem. arhivu.

dove ljestve za juriš. Toga se ljudstvo uplaši i kao što izvješćuje Lambergov zemljak, kapetan u Karlovcu Juraj Paradeiser, koji je deset godina kasnije Kanižu Turkom izdajnički izručio i to glavom platio, dodjoše k Lambergu Bihaćki sudci (sudac, stari sudac i podsudac), te izjaviše, jer je turska vojska ogromna, a ni od kuda ne ima pomoći, pa tako obkoljenikom prieti očita smrt, da se vole na vjeru predati, nego bez milosrdja propasti. Uz kapetana da je bilo Niemaca malo, a tim više gradjana i u obće Hrvata, pa zato da je bio kapetan u stisci, ne znajući, što će i kako će. Napokon privoli na želju sudaca; Hasan-paša dade vjeru i pošlje za dalnji dogovor odličnoga bega u grad, a kapetan ode sa tri gradska sudca u tabor do paše, koji obreče, da bude svakomu slobodno iz grada otići i sve svoje ponieti, ako mu se Bihać bez daljnjega boja preda. A koga je volja ostati u gradu, da mu bude i to prosto. Tako je predaju grada Lamberg glavom ugovorio. Lamberg primi obilate darove i pozlaćene haljine, dok su sudci nadareni haljinami od atlasa. Takove haljine bio je darovao Hasan i častniku Tomi Galu, ali taj na oči pašine preda haljine nekomu od prisutnih Turaka. Na pitanje pašino, da li su Galu poklonjene haljine slabo vriedne, primjeti neki vojnik, da je Gal Niemac, pa da svoga života nije nosio svilenih haljina; da bi njemu više godilo nekoliko talira za napitak. Paša se na to nasmieši, pa dade Galu 20 talira, poklopiv ga rukom po ramenu.

Deseti dan obsade, 19. lipnja god. 1592., uljezoše Turci po medjusobnom ugovoru u stari kraljevski Bihać. Kako je Hasan-paša bio vazda himben i lukav, znao je u prvi čas premamiti žiteljstvo Bihaćko, razdielivši mnogo novaca mužkârcem, ženam, djevojkam i istoj djeci, a pokazao je Bišćanom čitave škrinje pune zlata i srebra, obećavši im, da će i to blago gradjanom darovati, a vojsku da će redovito plaćati, što se nije nikad pod Niemci dogodilo. Andriji Bajnaku, rodom Bišćaninu, inače husaru u kraljevskoj vojsci, koji je bio vješt

hrvatskomu i njemačkomu pismu, prikaza Hasan 150 talira, postavi ga svojim pisarom i obeća mu još veće koristi i višu čast. Hasan javno reče, da je Bihać zauzeo po zapoviedi sultanovoj.[1] Kapetan Josip Lamberg predao je bio Bihać ili s nevještine u ratnih poslovih i s kukavštine, kako mu to povjestnik i državnik Ištvanfy spočituje, ili se pak dao nagovoriti na predaju po uplašenom gradjanstvu, kako Valvasor pripovieda. Bilo kako mu drago, toliko je izviestno, da se je Bihać sa 400 vojnika i više od tisuće gradjana mogao održati još koje vrieme, da je Lamberg znao osokoliti obkoljenike, pa da je borbu nastavio, a svakako slavnija i dostojnija bila bi i junačka smrt od mrzkog pokolja i težkog robstva tolikih kukavnih kršćana. Možebiti pak, da bi bila Bihać i izbavila vojska, što se tada prikupljala kod Karlovca iz Hrvatske i obližnjih slovenskih pokrajina.

Lamberg ostavi polag ugovora Bihać sa 22 njemačka vojnika i hrvatska konjanika, i osam gradjana sa obitelji, robom i marvom, pa odputova preko Drežnika na Slunj, a Hasan ga izprati sa množtvom Turaka do Čalopeka kod Petrova sela. Od Čalopeka imalo je 400 turskih konjanika dalje odpratiti Lamberga sa družinom. Čim se paša udaljio, započnu Turci natezati se sa ženami i djecom Lambergove pratnje, te ih stanu robiti. Na to se uzbune Niemci, a častnik Tomo Gal ubije odličnog Turčina Veli-agu, a ranjen bude i Ibrahim, zapovjednik šajkaša iz Gradiške, koji bješe dovezao Savom i Unom do Bišća topove na splavih. Ištvanfy, koji Gala zamjenjuje sa Batalićem, kaže, da je to Batalić učinio, braneći svoju ženu, koja se sbog vanredne ljepote svidjala smaknutomu Turčinu. Nastade sveobće kreševo i pokolj, u kojem od kršćana pogiboše svikolici osim kapetana, nekoga

[1] Izviešća Julija Paradeisera od 21. i 22. lipnja g. 1592. i izviešće Slunjskoga porkulaba Nikole Barbarića od 17. lipnja g. 1592. u kranj. zem. arhivu u Ljubljani.

Karabogdana i još petorice. Mjesto, gdje se taj pokolj dogodio, zove službeno izviešće: „Mečevićev brod“ (Metschevitscher fuerd), a bilo je negdje kod Vaganca na Korani. Lamberg je nekoliko dana poslije predaje Bišća došao banu Tomi Erdediu u tabor kod Bresta blizu Petrinje, odakle odputova u Karlovac generalu Auerspergu. U Karlovac je naknadno došlo još nekoliko bjegunaca iz Bišća. Mnogi su pokazivali darove, što im bješe Hasan podielio. Lamberg i vojnici Bihaćki i Izačićki stavljeni su pred ratni sud, ali nigdje nije ništa zabilježeno, da im se što zla dogodilo. Sirotinja, što je dobjegla iz Bišća, dobivala je hrane iz vojničkih spremišta, a udovice palih vojnika u Ripču dobivale su podpore.[1]

Hasan, koji je bio vazda okrutan, pokazao je i u Bišću mrzku ćud poturice. Pogazivši on zadanu rieč i sklopljeni ugovor sa Lambergom, postradaše Bihaćki gradjani groznim načinom. Od 5.000 kršćana, što se tada desilo u Bišću, posjekoše Turci više od 2.000, a 800 kukavne djece odvedoše zajedno sa zarobljenici u bitci kod Bresta u Carigrad. Roblje ovo dovedeno je svečano pred padišaha, da se tim proslavi sreća i napredak turskoga oružja u Hrvatskoj. Carski poslanik kod porte bio je svjedokom toga slavlja. Na 29 kola vožena su do porte 172 kukavna i pokunjena zarobljenika, na veliku radost sultana i pravovjernoga puka moslimskoga. Kola su bila nakićena sa 22 kršćanske zastave, što ih Turci koje oteše za poraza kod Bresta, koje pak poskidaše s grobova vitezova u crkvah Bihaćkih. U pratnji sužanja bilo je i nekoliko najnovijih poturica. Sa zarobljenici poslao je bio Hasan i slike Bišća i Slunja, makar da posljednji grad nije nikad bio u vlast Turaka dospio.[2]

---

[1] Izviešće Paradeiserovo. — Valvasor: Ehre d. H. Krain, knj. II., str. 127. — Hurter F.: Geschichte Ferdinand des II. und III., knjiga I., str. 138. — Croatica, knjiga III.

[2] Istvanfy: Hist. Hung. knj. XXVII. — Valvasor: Ehre, knj. XII., strana 12—15. — Fuggers Relationen f. d. J. 1592., strana 570—577. —

Cesarski poslanik, kod porte potužio se sultanu na nasilja Hasanova, zahtievajuć u ime cesara i kralja, da se Bihać natrag vrati. Na taj zahtjev odgovori Mehmed-paša Budimski nadvojvodi Ernstu, da će svaki pametan gospodin lako dokučiti, da se Bihać ne može vratiti, pošto je u njem džamija sagradjena, te se u njoj već i

---

Štaj. arh. miscell. f. 54., br. 32. — O padu Bišća izašlo je istodobno god. 1592. više brošura, koje manje razjašnjuju sam dogadjaj, nego li rukopisna izviešća. Evo ih nekoliko: Die wahrhafte Zeitung, welcher maasen der Türk die Stadt Wihitsch eingenommen, und sonsten grossen Schaden gethan. — Klägliche Zeitung. Was massen der erschröckliche Erbfeindt Christl. Namens, der Türk, das Euserisst Granz Hauss und Vestung Wihitsch in Krabaten gelegen, nach lang beschehener belegerung entlichen Erobert und eingenommen und hernach im abziehen viel Christen Blut jämmerlich vergossen den 19. Iuni 1592. Erstlich gedruckt zu Wien. — Nachgedruckt zu Nürnberg durch Nicolaum Knorre. (Na naslovu drvorez.) — Erbärmlich Newe Zeittungen von dem leidigen Erbfeind Christlichen Namens, dem Türken, was gestalt er die weitberümpte statt und vöste Wihitsch in Crabaten den 21. tag (?) Junij dises 1592 erobert, auch darnach andere vöstungen belegert habe. Auch wie die Venediger den 9. Juli die vestung Carlwag (Karlobag) unversehens überfallen, eingenommen und auf den boden zerschleifft. Erstlich gedruckt in Dilingen 1592. 4°. 4 lista. (Sa drvorezom na naslovu.) (Kertbeny K. M. Bibliografie, knjiga I., str. 244, 245.) — U narodnoj pjesmi još živi uspomena na gubitak Bišća. Pjesma spominje uz Hasana još dva turska zapovjednika: Čoru od Anatolije i Murata Velikoga, koji udarahu na grad s obližnjih mjesta Pokoja, Orljane i Somišlja. Bihać da je branio ban Ivan Karlović. Hasanov buljubaša Tale da je uhvatio u Plešivici Vlaha Jovu Predojevića, čobanina, a ovaj da je izmamio ključeve Bihaćkih vrata od ključara gradskih Ivana Kablarića, Matije Ševeljića i Jakova Trbljića. Iza kratkoga bombardovanja da je zatim grad predao Karlović uz pogodbu slobodna izlaza sa ljudima i prtljagom. O Lambergu, kao što u obće o Niemcih, što su zapoviedali na Krajini, ne govori pjesma. Karlović je izveo, kako pjesma kaže, jedan dio vojske kroz njemačka vrata na Zavalje, dok je sa drugom četom na Zelengradska vrata uzmakao vojvoda Žarković na Humce i Vedropolje. Odmah pred gradom ugrabio je Hasan banicu i dvoje njene djece Janju i Mihovila, pošto ih je opazio u kočiji, a nešto poslije, opaziv šećući po bedemih u kamenoj kuli kod Zelengrada tri sta posječenih Turaka, pošao je za kršćani u potjeru, ali ga Karlović i Žarković potukoše kod Drežnika na mjestu zvanom Pašina luka, i tu da je poginuo i Hasan Koliko se ova pjesma s istinitimi dogadjaji sudara, opaža se na prvi mah. Pjesmu zabilježio je g. sveuč. prof. dr. Marjanović, rodom iz Zavalja.

molilo za zdravlje velikoga padišaha. Po turskom zakonu drže se osvojene zemlje i gradovi, gdje se to dogodilo, kao da barem sto godina pripadaju sultanu, a takove zemlje i gradovi ne vraćaju se više nikomu.[1]

Sretan je bio onaj, koji je u ovo grozno vrieme mogao još u zgodan čas uskočiti i spasti bar cigli život. Znatan dio žiteljstva Bihaćkoga i okolice ostavi u oči najveće pogibli već g. 1591. i 1592. tužni svoj zavičaj. Gradsko poglavarstvo Bihaćko podupiralo je takovo izseljivanje, izdavajući svjedočbe pojedincem, koji su se selili. Tako je sudac Mikula Zemlić sa ostalimi purgari obćine 21. svibnja g. 1592. potvrdio, da je plemenita gospa bivšega pokojnoga kneza Ivana Čiračanina, gospodarica Katarina, koja ima još i danas potomaka u Gračanih kod Bosiljeva, „žena dobra glasa i da ostavlja Bihać ne za drugi uzrok, nego za strah turski, da bi ne služila vere kršćanske neprijatelje.“[2] Većina pak izturči se i prilagodi novim prilikam i samo nekolicina ostane vjerna katoličkoj crkvi, da pod imenom madžara ponajprije u Bišću, a poslije izvan grada po selih sprovede tužan život pod turskom vlasti. Samo katolički Kraljani nešto su bolje i lakše živjeli. Oni niesu sve do nedavna davali trećine, a niesu nikada beglučili. Po priči uživali su Kraljani tu slobodu za izdajstvo počinjeno u Bišću. Svakako će Kraljani biti potomci starih Bišćana, a možebiti i varoških poglavica, koji su predaju Bišća ugovorili.

Bjegunaca iz Bišća bilo je daleko po zemljah kršćanskih, najviše pak u Hrvatskoj preko Kupe. Odatle i potječu tolike obitelji s pridjevkom „Bišćan“, i čitava sela Bišćana na Gradišću i u Draganjem selu kod Samobora, u Melunju kod Jastrebarskoga i u Bišćanovu kod Brkiševine blizu Kupe. Pojedine obitelji Bišćana sačuvale su još i staro svoje obiteljsko ime, kao što Bišćani Jankovići u Hrčiću u župi Bosiljevačkoj. Spisi hrvatski

---

[1] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knjiga I., strana 170.

[2] Priepis službeni 18. vieka u mojoj zbirci.

šestnaestoga vieka mnogo spominju pojedine doseljenike iz Bišća i iz turske Hrvatske. Gotovo svi službenici hrvatske vlastele bili su hrvatski prognanici iz Like i Unskih priedjela, a mnogi hrvatski bjegunci stekoše ponajviše ženitbom dobra medju Kupom, Savom i Dravom.

Na 26. listopada g. 1562. naseli poveljom izdanom u Okiću gradu ban Petar Erdedi u pristojalištih rečenoga grada u Zdenčini, Rakovpotoku i u selu „Hrvati“ zvanom „sto kuć Hrvatov, ki su od turske sile od Bišća uskočili i pri svićah i pri zvizdah (po noći, da ih Turčin ne upeti) u naše kraje prišli“.[1] Medju timi uskoci bilo je i znamenitih obitelji, od kojih spominjemo Orloviće (Orlovčiće) od Srake grada (Čovke) u kninskoj županiji i Šimanoviće nekoć dosta imućne, kojim je kralj Ferdinand II. potvrdio plemstvo. Orlovići čuvaju u Zdenčini i danas staru plemensku zastavu, pod kojom dodjoše njihovi djedovi iz gornjih Unskih priedjela. Vlastelin Ozlja knez Stjepan Frankopan naseli g. 1571. „dobro oboružane plemenite muže Mikulu Radičića, Fabijana Vlašića i Petra Bendekovića, koji su pred turskom silom svojom družinom od onkraj Bišća mista Vrhovja u kršćansko došli“ na svoja zemljišta na Prekrižju više Pribića, gdje su im i danas potomci.[2]

I naš bieli grad Zagreb bio je milosrdan prama Bihaćkim prognanikom. Jednu čest Bišćana naseli gradska obćina Zagrebačka na svojem imanju u Hrašću u Turovu polju, a kad naseljenici odlučiše ostati na novih selištih, sklopljena je 15. ožujka g. 1599. „pogodba gospodina sudca i vsega varoša cesarove svitlosti Zagrebačkoga, pod koj put se imaju seliti Bišćani na zemlju rečenoga varoša.“ Pogledom na nevolju doseljenika i na njihovo junačtvo, pokazano u starom zavičaju, dozvoli grad Zagreb, da

---

[1] Izvornu listinu čuva mjestna obćina u Zdenčini.

[2] Izvorna listina kod seljačke zadruge Radičića u Prekrižju. Listina je pisana latinicom, ali se godina izdanja ne može točno razpoznati.

Bišćani „daće varošu ni jedne ne budu davali i tlake ni jedne, nego ako li bi kada orsačka velika vojska bila, kada bi se vas orsag polag cesarove zastave podigal, da onda u vojsku zmed sebe pošalju ljudi, koliko orsačko dokonjanje bude, i to o svojem brašnu.“ [1]

U Hrvatskoj je bilo više plemićkih obitelji sa pridjevkom „od Bišća“, od kojih je ipak najviše bila čuvena netom izumrla grofovska porodica Kolonića od Bišća i Kolograda. I sada ima u hrvatskom selu Cumof (zum Hof) u dolnjoj Austriji pri Beču pred župnom crkvom gotički spomenik sa napisom: Johannes Kollonich de Bihach a. 1578.[2] Neki Gašpar Križančić de Bihać bio je koncem šestnaestoga vieka vlastelin u Podbrežju kod Ozlja, koje imanje bješe kupio od Gregorijanaca s dozvolom kneza Jurja Zrinskoga.[3]

Gubitkom Bišća prenesena je hrvatska obranbena linija natrag na Slunj i Otočac, a pošto je Hasan-paša već prije oteo tvrdju Hrastovičku, obuzeo je bio naše strah, da će pasti u turske šake i druge tvrdje, a i sam Karlovac, koji je sada bio u opasnosti.[4] Knez Petar Erdedi, kapetan Uskočki, upozorio je 22. lipnja g. 1592. pismeno nadvojvodu Ernsta, upravitelja krajiških posala, da Turci nakon osvojenja Bišća vrebaju i na Slunj, koji valja dobro obskrbiti i učvrstiti na trošak krajiške gradjevne zaklade u Karlovcu.[5] Mislilo se tada napustiti sva mjesta i gradove na Glini, Korani i Mrežnici, pa braniti Hrvatsku samo s lieve obale Kupe tvrdjami: Ogulinom, Karlovcem, Brestom i Siskom.[6]

---

[1] Izvornik ugovora u sbirci jugosl. akademije.
[2] Priobćio mi g. profesor Žulić, rodom iz toga mjesta.
[3] Neo reg. acta. f. 33., br. 8., prije u Zagrebu, sada u Budimpešti.
[4] Ljubić S.: Ogledalo knjiž. poviesti jugosl., knjiga II., strana 167.
[5] Miscell. u štaj. arhivu, f. 2. br. 10.
[6] Ibidem, f. 1. br. 6.



IV.

Bihać u turskoj vlasti.

Sandžak Bihaćki; četovanja i ratovanja Bišćana i krajišnika u sedamnaestom vieku; Mustaj-beg Ličanin. — Obsada Bišća god. 1697. — Četovanja krajišnika iza Požarevačkoga mira; odpor krajišnika protiv novim uredbam i njihovi ustanci protiv vezirom; Omer-paša u Krajini. — Zaprema Bišća i Bihaćke krajine god. 1878.

Osvojivši Turci Bihać 19. lipnja g. 1592., držahu ga u vlasti kroz dvje sta osamdeset i šest godišta. Uzalud su bile kršćanom sve žrtve, da grad opet zadobiju, jer Bihać čuvahu novi gospodari poput očinje zenice, znajući dobro, da njime brane svu Unsku Krajinu i stare hrvatske po Turcih osvojene županije Liku i Krbavu. Sve kasnije četovanje i vojevanje tursko na Hrvatsku naslanjalo se na Bihać, u kojem se smjestio bio sandžak turskoga okružja, ustrojenog još g. 1578. za Idris-agu od osvojenih hrvatskih gradova na Krajini.[1]

Sandžak Bihaćki prostirao se uzduž rieke Une od Krupe do Grahova, a medjašio je na sjeveru sa sandžakom Cerničkim kod Sane, na iztoku sa sandžakom bosanskim, na jugu sa Kliskim i na zapadu sa sandžakom Ličkim. Prama sjeveru i zapadu doticao se sandžak Bihaćki kršćanske Hrvatske.[2] Uz Bihać bila su poglavita mjesta sandžaka: Kamengrad, Ripač, Cazin, Bužim, Ostrožac i Krupa. Osim sandžaka stanovao je u Bišću kadija i više aga. Sandžaku su bili podvrženi kapetani u Krupi i u Ostrožcu, dok su ostale gradove na Krajini držali i

---

[1] Hammer: Osm. Gesch., drugo izdanje, knjiga II., strana 458.

[2] Illyricum, krajobraz Ivana Blaeu-a u Amsterdamu, posvećen banu Petru Zrinskomu. — Jedan primjerak, tiskan na svili, nalazi se u mojoj sbirci.

čuvali age i dizdari.[1] Ponajviše bila je čast sandžaka (muselima) spojena sa čašću kapetana, ali kadšto su ta dva zvanja bila razlučena. Sandžaci i kapetani Bihaćki bijahu poput ostalih 36 bosanskih kapetana gotovo neodvisni od beglerbega i kasnije vezira Bosanskoga, imajući oblast mača, vješala i kolca, ali samo za kršćane (raju). Kašteo Bihaćki čuvao je posebni dizdar.

Tursku upravu uredio je u Bišću Hasan-paša odmah nakon osvojenja. Kao prvi zapovjednik turske tvrdje spominje se Murad-aga.[2] Već je u ovoj knjizi spomenuto,

---

[1] Opis pašaluka bosanskoga od g. 1630. po Anastaziju Grgičeviću. Starine, knjiga XVII., strana 145.

[2] U poznatih vrelih spominju se nekoji sandžaci i kapetani Bihaćki, nasljednici Murad-age, ali im niesu imena navedena. Zabilježena su pak imena sliedećih Bihaćkih poglavica dielom u izvornih listinah, dielom pak u savremenih autentičnih službenih izvještajih:

God. 1593. Murad-aga.
» 1634. Derviš-aga Hadugarić.
» 1635. Duralija, kapetan Bihaćki.
» 1640. Idris-beg, kapetan Bihaćki.
» 1642—1676. Mustaj-beg Hasumović (Lipovača?).
» 1689. Osman-aga Popršenović.
» 1695. Mustaj-beg Badnjević, sandžak-beg Bihaćki, »serdar i zapovidnik sve plemenite Bihaćke i Krupske pokrajine«.
» 1695. Tatar Mustaj-beg Idris Kapitanović, kapetan Bihaćki.
» 1704. Mustaj-paša Feradpašić.
» 1718. Ali-beg Kovačević, muselim Bihaćki i »zapovidnik sve Bihaćke krajine«.
» 1719. Tatar Mustaj-paša Idris Kapetanović, kapetan Bihaćki, »zapovidnik bosanske krajine«.
God. 1722. Sali-paša Kulenović, kapetan od Bišća.
» 1723. Ahmet-beg, kapetan Bihaćki, »zapovidnik Bihća i Krupe«.
» 1724. Idrasović, kapetan Bihaćki.
» 1727. Ahmet-beg Jusuf-Begović, kapetan Bihaćki, »zapovidnik sve Bihaćke krajine«.
» 1739. Ibrahim-paša.
» 1769. Hasan-beg Ibrahimpašić.
» 1833—1850. Mehmed-beg Bišćević, kapetan, muselim i paša.
» 1850. Jakob-beg.
» 1863. Hilmi, kajmakam.
» 1877. Husejn efendi Karabegović, mutasarif.

da je Hasan na početku god. 1593. okolicu Bišća naselio Vlasi. Njih su Turci posvuda po medjah nastanjivali, da im pomažu na vojnah osobito kao „zahrije“ kod kopanja šanaca i dopreme hrane i zaire, i da im služe kao uhode. U posadu Bišća postavljeni su osim Bihaćkih poturica ponajviše Vlasi.[1] Hasan-paša mnogo se uzdao u njih te ih je na svojih vojevanjih mnogo puta upotrebio. O njem se još danas pripovieda medju pravoslavnimi u Krajini, da je dobar bio krštenomu narodu i da je izhodio kod sultana ferman, kojim je bilo dopušteno ozidati manastir Moštanicu a zabranjeno napastovati ga i pljačkati turskimi četnici.

Bišćani Turci bili su goropadni zulumčari, polazeći neprestano na četovanje u kršćansku zemlju, kojoj su do zla boga dodijali. Dakako, da su i naši vraćali šilo za ognjilo, i zato je bilo na Krajini vazda krvavih glava. Već prvi turski zapovjednik Murad-aga četovao je s proljeća god. 1593. sa 100 konjanika do Ogulina, ali malo da nije na povratku zabasao kod Modruša u zasjedu, iz koje se ipak nekako izbavi.[2]

Odvažni i ratoborni Karlovački general Juraj Lenković, vojujući čitav svoj viek proti Turčinu, sakupi u jeseni g. 1594. do 10.000 vojske što konjanika, što pješaka, te udari na 5. studenoga na Bihać, pa uljeze u grad noću neopažen po ljestvah. Ne nadajući se Turci njegovoj navali, užbuniše se, i samo nekoliko ih se spase u kašteo nakon žestoka i krvava kreševa. Varoš Bihaćki izgori tom zgodom sav. Po tadanjem ratnom običaju izsieku kršćani uhvaćene Turke bez milosrdja. Lenković ugrabi u Bišću bogat plien, osobito mnogo goveda i ovaca, te izbavi 1.100 kršćana iz sužanjstva. Od svojih ljudi izgubi samo trojicu. Već osmi dan vrati se general veseo i dičan u Karlovac, odakle pošalje nad-

[1] Miscellanea u štajerskom zem. arhivu, fasc. 57 br. 57.

[2] Ibidem, f. 57 br. 57.

vojvodkinji Mariji u Gradac dva turska mladića, tri zastave i nekoliko liepih konja.[1]

God. 1602. navale Bišćani na našu stranu i dopru sve po sniegu do Tounja i Lešća kod Bosiljeva, poharavši putem mnogo sela, iz kojih odvedoše sto duša u robstvo. Ovaj napadaj osvetio je istom četiri godine kasnije Karlovački general Vid Kisel, izpanuvši do Ostrožca. Dugotrajni otvoreni rat s Turskom zaključen je mirom, sklopljenim u Žitvadorogu g. 1606., te su g. 1625. poravnane medje na Krajini izmedju Hrvatske i turskoga carstva. Mjesto da iza toga na Krajini mir zavlada, plane upravo rat žešći, nego li ikad prije. Za ustanove mira niesu marili bosanski paše, a još manje pogranični sandžaci Bihaćki i Lički. Upravo od to doba nastojahu kao pomamni krajiški Turci, da razmaknu granice turske i da posjednu gradove i priedjele do Gline i Korane, pa i prema primorskoj krajini. Nikad nije bilo na krajini, počev od Dubice i Kostajnice pa sve do Senja i Primorja, tako živahno komešanje i četovanje, kao sredinom sedamnaestoga vieka, osobito od ono doba, kad se pojaviše na Krajini pjesmom toli proslavljeni turski junaci: Mustaj-beg Lički i buljukbaša (četovodja) Mujo Hrnjica od Kladuše.[2] Bila bi se doista tada Hrvatskoj velika nesreća dogodila, a Turci bi bili svoju vlast jamačno do Karlovca i možebiti dalje razprostrli, da niesu na sreću u taj čas hrvatske krajine povjerene bile tako izkusnim i hrabrim junakom, kao što bijahu hrvatski banovi: Žiga Erdedi i Ivan Drašković, pa general Vuk Frankopan Tržački, njegovi vitežki sinovi Gašpar i Juraj i zet mu, dični Petar Zrinski, koji s uspjehom suzbiše turske navale.

Vuk Frankopan bješe g. 1638. izviestio ratnomu vieću u Gradcu, da je paša bosanski na tužbu radi narušenja mira

---

[1] Croatica, u ratn. min., knjiga IV. — Valvasor: Ehre etc., knj. XII., str. 16. — Krekvitz: Beschreibung Ungarns, g. 1686., str. 1016.

[2] Vidi glede Muje Hrnjice članak o Kladuši.

zabranio doduše krajiškim poglavicam prodiranje s većom vojskom i palež mjesta na kršćanskoj strani, ali da im je naustice dozvolio, da mogu svagda, kad je zgoda, četovati u Hrvatskoj.[1] Ele toga su se kapetani krajiški i njihove buljukbaše do sita naužili. Sve, što se tada na krajini dogodilo, ne može se pripoviedati, ali ovo, što ovdje sliedi, neka bude slikom i prilikom, kako je u to doba u Hrvatskoj jadan život bio. Pravo i po duši izviestio je Frankopan, da se u Hrvatskoj i ne zna za kakov mir, i da bi kud i kamo više koristio očiti rat, pa kud puklo da puklo. Stanje u Hrvatskoj da je upravo nesnosno, a uzalud da se gube sile u svakdašnjem krvarenju, koje ipak ne će konačno odlučiti. Dakako da i kršćanski vojvode, banovi i generali na hrvatskoj krajini niesu mogli uz sve suztezanje iz Gradca i Beča mirne duše gledati neprekidna turska napadanja, već da su se u više zgodah svetili, koliko su igda mogli.

Po nalogu beglerbega bosanskoga izlietale su posade iz Bišća i Izačića g. 1634. opetovano na grabež u kršćansku Hrvatsku. Zulumčare je valjano kaznio kapetan Ogulinski Gašpar Frankopan, sin Vukov. Mjeseca prosinca rečene godine trgne Gašpar sa nešto vojske pod Izačić i odagna tri tisuće ovaca i 300 goveda, zarobi dvadeset Turaka, a šest ih smakne na mjestu. Čuvši to Bišćani odtisnu se za Gašparom u potjeru i stignuvši ga istoga dana u popasno doba u polju Zavaljskom, udare grozno vičući s velikom žestinom na kršćane Hrvate, ali Frankopan dočeka napadače junački i posieče kapetana Bihaćkoga Derviš-agu Hadugarića i polovicu njegove vojske; ostali pobjegoše glavom bez obzira. Ovu sramotu, nanesenu turskomu oružju, ne mogoše pregorjeti krajiški Turci, vrebajući zgodu, da se za mrzki poraz osvete. Turskim vodjom bude izabran Duralija, koji je zapoviedao trim konjaničkim četam (u svem 2.000 momaka). Beglerbeg bosanski naloži

---

[1] Lopašić R.: Spomenici hrvatske Krajine, knjiga II., str. 197.

Duraliji, koji je dobro poznavao klance i zasjede na Krajini, a bio je velikį krstomrzac, da udari upravo na Karlovac. Ali mu je loša sreća bila; prije nego je došao do Karlovca, zateče ga Gašpar Frankopan na Korani mjeseca lipnja g. 1635. i hametom ga potuče. Duraliju uhvate živa, pa je kasnije u tamnici zaglavio. Na isti način ovjenča Gašpar Frankopan junačko svoje čelo g. 1642. pod Perušićem, koji bješe Turkom oteo i opet razorio, i u polju Zavaljskom, gdje razbije Turke i izbavi 1.200 kršćana. Jedina žrtva ove vojne bio je mladi častnik Petar Janković, sin kapetana Križanić-turnja Gašpara Jankovića. Ovoga bješe konj u žestini kreševa pod Ostrožcem odnio medju Turke, koji ga zatvoriše u Bužimu. Kasnije ga otac izkupi iz sužanjstva sa 1.200 talira i srebrnimi posudami, te je više godina živio i god. 1643. otca u kapetaniji nasliedio. Zbog ovoga odkupa porodila se medju krajiškimi glavari od Krupe, Bužima, Ostrožca, Cazina i Kostajnice i Portinimi dostojanstvenici velika smutnja i kavga. Kapetan Bihaćki Idris i tefderdar bosanski Muhamed bili su nalagali Porti, da zarobljeni Janković vriedi veliki odkup, jer da je sin velikoga carskoga dostojanstvenika, koji zapovieda nad 40.000 vojske. S toga se za Jankovićem pomami ne samo bosanski beglerbeg Dudže, već i vezir Budimski Musa, a bogme i sam sultan Murat, oslanjajući se na ustanovu staroga korana, da odlične zarobljenike treba izravno izručiti Porti. Sultan naloži Dudži, da mu pošlje glave kapetana Ostrožkoga, Krupskoga i Kostajničkoga i još trojice drugih krajiških prvaka, a uz to 40.000 talira, što ih tobože krajiški kapetani za odkup primiše, kako to bješe izviestio bosanski tefderdar. Bilo je iza toga po Krajini raznih okršaja medju pašom i krajiškimi begovi. Ovi napadoše jednom pašu u dvoru Banjalučkom, dvor porobiše i požegoše, ali se paša bio spasao u tvrdju Bihaćku. Odatle udari Dudže sa sultanovom vojskom na

sakupljene krajišnike, te ih razprši. Oni predaše paši 12.000 talira, to jest toliko, koliko bijahu zaista dobili za odkup Jankovićev.[1]

Mnogo je zla tužnoj svojoj otačbini počinio i Vinko Malogrudić, bivši častnik u Karlovcu, odakle uzmače i poturči se, postavši turskim častnikom u Bišću. Taj odmetnik uhvaćen je kasnije u bitci na Pešćenom brdu, u kojoj pogibe takodjer Idris-aga Bihaćki sa sinom Aziz-agom i s velikim množtvom odličnih krajiških Turaka.[2]

Idrisa sandžaka zamienio je g. 1642. čuveni i pjesmom toli opjevani Mustaj-beg. Narodno predanje vazda ga spominje kao bega ličkoga, koji je sa svojimi ličkimi i krajiškimi junaci bio za mnogo godina strah i trepet kraljevskoj i duždevoj (mletačkoj) hrvatskoj zemlji. Ne ima sumnje, da je bio Mustaj-beg, kako pjesma kaže, po porietlu Ličanin od roda Lipovače, i da je imao ženu Marulu, kćer Alaj-bega ličkoga.[3] Po svoj prilici imao je Mustaj-beg svoje obiteljske dvorove na Udbini, ali on nije bio sandžakom ličkim, koji je redovito u Kninu ili u Vrani stolovao, već je mnogo godina zapoviedao krajini Bihaćkoj. Kao lički sandžak spominje se u doba, dok je Mustaj-beg upravljao Bihaćkom krajinom, ponajprije g. 1638. i g. 1647. Alaj-beg, tast Mustaj-begov, a kasnije g. 1652. Saragpar-beg. Obiteljsko je ime Mustaj-begu bilo Hasumović, kako to izvješćuje general Vuk Frankopan, izvrstan poznavalac čitave Bosne i Hrvatske. Mustaj-bega Hasumovića, kao što i ostale savremene poglavite krajiške Turke lično je Frankopan poznavao, sastajući se

---

[1] Hammer Purgstall: Geschichte d. Osm. Reiches, izdanje II., knjiga III., str. 198—200. — Schimek: Geschichte v. Bosnien, str. 295—296. — Ratkay: Memoriae regum et banorum, str. 191—193. — »Croatica«, knjiga XVI. u reg. ratn. minist. — Turska vrela zovu Jankovića Tirom, a grad Krupu Koroviom.

[2] Ratkay: Memoriae, strana 186—187.

[3] Vidi o Mustaj-begu i o ličkih Turcih moju knjigu: Dva hrvatska junaka, Marko Mesić i Luka Ibrišimović, strana 22—28.

kadšto s njimi i imavši i g. 1642. dogovore sa sandžaci od Like i od Bišća.[1]

Čim je Mustaj-beg primio vlast sandžaka u Bišću, nastao je na Krajini još bučniji zveket bojnoga oružja. Spremali se Turci, da osvoje poglavitu hrvatsku tvrdju Karlovac, pa bilo to makar jurišem. Radi toga već je bio doveo Kliski sandžak iz gornjih i primorskih strana g. 1637. 8.000 vojske pod Bihać, ali čuvši Turci, kako se Vuk Frankopan spremio na doček, okane se jalova posla.

---

[1] Pored svega toga, da je mali rat na medjah gotovo uviek trajao, dosta su obćili Turci i kršćani medju sobom i razne poslove sklapali, a pojedinci odličniji na jednoj i drugoj strani upravo su se dobro pazili i bratimili. Knezovi Frankopani i Zrinski, i pojedini grofovi Erdedi, sastajali bi se često sa obližnjimi turskimi poglavicami ili u Turskoj ili kod kuće, s njimi mnogo dopisujući, što se priekim okom gledalo i u Beču i u Gradcu. Osobito se medjusobno mnogo razpravljalo glede izmjene zarobljenika. U takovom poslu bio je g. 1700. došao u Zaluku kod Ribnika na Kupi knezu Sigismundu Zniki znameniti krajiški junak Osman-beg Beširević, kapetan od Ostrožca. O takovih sastancih i o dopisivanju ima mnogo spomena u sačuvanih zapisnicih Gradačkoga ratnoga vieća (Croatica i Vindica), ali izvorna pisma, pisana dakako hrvatski, izlučena su na žalost i ponajviše uništena nakon god. 1830. po njemačkih ljudih, koji niesu razumievali ni latinski ni hrvatski. — Osobito su se pazili članovi porodica kršćanskih i muhamedovskih, koji su doista bili medjusobno rodjaci ili su pak držali, da su srodnici, pa ih je vjera razstavila. Plemića Jajčanića, kasnije prozvanih Grošića, predja današnje grofovske grane Jelačića po tankoj krvi, bilo je u Turskoj oko Banjaluke i u Hrvatskoj oko Petrinje. Ima dokaza, da se početkom osamnaestoga vieka Vladislav Grošić, tajnik patrijarhe Arsenije Černovića i pisac znamenitih spomenica za obranu srbskih povlastica, dobro pazio sa svojim rodjakom Ali-begom Grošićem, muselimom i zapovjednikom bosanske krajine. I grofovi Orehovački, vlastela u Reki kraj Križevaca, imali su u turskoj državi rodjake, begove Svetačke ili Svetačkoviće, vlastelu u Orahovici Slavonskoj. Poturčeni Svetačkovići niesu zaboravili na krštene rodjake, pa je još god. 1691. Mustaf-aga Alaj-beg Svetačković pozdravljao po čuvenom junaku Fra Luki Ibrišimoviću (pismom od 5. srpnja iz Molvâ) svoga rodjaka grofa Stjepana Orehovačkoga u Reki, poručiv mu, da je voljan sa čitavom svojom porodicom staru Krstovu vjeru prigrliti. Beg Svetačković, koji je bio kasnije topčaga grada Banjalučkoga, nije doduše postao kršćaninom, ali je još g. 1719. prijateljski dopisivao sa grofom Stanislavom Orehovačkim, sinom Stjepanovim.

G. 1639. napadoše krajiški Turci grad Tounj i utvrdjenu staru crkvu u Oštarijah. Osobito su pak g. 1641. bili goropadni krajišnici Bihaćki. Toga ljeta šest puta izpanuše na pljaćkanje u kršćansku Hrvatsku, porobivši i popalivši gotovo sav priedjel medju Mriežnicom, Dobrom i Kupom. Mjeseca srpnja g. 1642. navali Mustaj-beg glavom sa 120 Bihaćkih konjanika opet na Oštarije. Na sreću stajao je na blizu Ogulinski podkapetan Martin Mogorić, čuvajuć težake, što su žito želi; trideset Turaka posieče a još ih više pohvata. U isti čas bijahu Bišćani izpanuli i u Modruše, ali i tamo budu suzbijeni, te je uhvaćen kalauz (uhoda) Vršić, kojega na kolac natakoše. Siromah Mogorić, od prastarog hrvatskog koljena ličkih Mogorića, pogibe g. 1643. u boju kod Perjasice. Na 17. siečnja g. 1645. prodre velika turska vojska do Karlovca, porobi i popali selo Smoljake na Dobri, zarobiv tamošnje žitelje. Turska je vojska prošla mimo Karlovca, a bila je tako jaka, da je Karlovčani niesu smjeli bili napasti. U svih ovih zgodah zapoviedao je ponajviše glavom Mustaj-beg.

Ali i Mustaj-begu došao je crni petak. Na 5. rujna g. 1556., porazi njegovu vojsku kod Križanić turnja knez Juraj Frankopan, mladji brat Gašparov, i uhvati Mustajbega živa sa više drugih begova i aga. Bega je dobio tadanji hrvatski general grof Herbard Auersperg, od kojega se izkupi za više tisuća zlatnih dukata. Taj odkup morala je raja pod silu platiti. Mustaj-bega je napokon zatekla nemila sudbina. Sraziv se na 3. siečnja god. 1676. s četom Turanjskoga kapetana, glasovitoga viteza Krištofa Delišimunovića, bude mu četa razbijena, a Mustajbeg zabasa nesretno medju kršćanske vojnike, pa mu Otočanin Mikulica Orišković odrubi glavu. Mustaj-bega su zbog krvoločtva i tlačenja raje toliko mrzili kršćani, da su ga uhvaćena vojnici na mrzki način sasjekli, izvadili mu salo i slaninu (bio je veoma debeo) i napunili troje bisage. Konje i oružje Mustaj-begovo pokloniše vojnici tadanjemu Karlovačkomu generalu grofu Josipu Her-

bersteinu.[1] Narodna pjesma zove Oriškovića Jovanom Uzavcem, koji da je dobio za svoje junačtvo od kralja (cesara) sedam kesa, te sagradio na Uzavju kule. Mustajbeg, veli pjesma, poginuo je na planini Komandi.

* * *

Za obsade Bečke (od 2. srpnja pa do 2. rujna g. 1683.) potamni Turkom prvi put za stalno zviezda sreće, te oni strašno izginu pod velikim vezirom Kara Mustafom od junačkoga mača poljačkoga kralja Ivana Sobjeskoga. Za porazom Bečkim sliedom su sliedili veliki turski gubitci u Ugarskoj, gdje kraljevske i pomoćne vojske oteše iz turskih šaka i glavni grad Budim. Pobjede pred Bečem i u Ugarskoj osokoliše ne samo krajišnike Hrvate, već i mučenike kršćane, koji po Bosni, turskoj Hrvatskoj i u primorju dalmatinskom stenjahu pod dvjestagodišnjim turskim gospodstvom.

Već g. 1683. u početku rata svjetovao je ban Nikola Erdedi kraljeve doglavnike, da valja ponajprije udariti na poglavite turske utvrde: Bihać i Kostajnicu, težko očekujući kraljevsku odluku glede toga.[2] Pošto je god. 1689. osvojena Lika i Krbava, bude obće priznata potreba, da se što prije predobije Bihać, koji i bečki doglavnici držahu glavnim štitom novo stečenih pokrajina, i ključem daljnjemu vojnomu napredku u turskoj Hrvatskoj i u Bosni. Računali su, ne bez razloga, u Beču i u Gradcu, da će Austrija, dobivši uporište u Bišću i učvrstivši se u Lici i Krbavi, ojačati i prama Mlečanom, koji bijahu u to doba podigli u Palmanovi na cesarskom zemljištu jaku utvrdu, pa nastojali predobiti i Obrovac u Dalmaciji i razširiti svoje gospodstvo u hrvatskom primorju.

---

[1] »Croatica«, knj. XVI. u ratn. arhivu. — Chronicon von Karlstadt, ukopis. — Valvasor, knjiga XII., strana 16—17. — Vitezović: Kronika hrvatska.

[2] Banovo pismo na biskupa Mart. Borkovića u nadb. zagreb. arhivu: Epistolae, knj. XV.

Već pod jesen g. 1689. bio je nakon osvojenja Like i Krbave, a nešto prije svoje smrti, banuo pod Bihać s hrvatskimi krajišnici general grof Josip Herberstein, a g. 1692. doprle su i banove čete do Bišća, naletjele na grad i popalile varoš, ali za ozbiljno obsjedanje, bez kojega nije bilo moguće Bišća predobiti, nije imao ni ban, ni Karlovački general dovoljno vojske ni bojnih sprava.

Istom god. 1697., kad se velika vojna na Turke na dolnjem Dunavu imala započeti, zaključi se u Beču na ponuku bana hrvatskoga grofa Adama Baćana i generala Karlovačkoga grofa Karla Auersperga ozbiljno, da se navali na Bihać, što je valjalo izvesti ne obazirući se na glavnu vojnu osnovu. Mnogo se za to starao vojvoda Eugen Savojski, pisavši banu Adamu Baćanu, da će se osvojenjem Bišća vrlo okoristiti i kralj i Hrvatska i čitavo kršćanstvo. Vojska se kupila u Karlovcu pod zapoviedi generala Auersperga, a njega je imao pojačati ban Baćan sa hrvatskimi narodnimi četami, s kojimi se imala sjediniti Varaždinska krajina pod generalom grofom Heisterom. Osim krajine Karlovačke i primorske dobio je Auersperg u pomoć šest cesarskih regimenta, tri pješačka, a tri dragunska. Čitava vojska bila je jaka: 13.000 momaka sa 32 topa, i to pod zapoviedi Auerspergovom 9.115, a 4.000 Banovaca i Varaždinaca pod banom. Topničtvo je s velikim trudom i troškom kraljevine Hrvatske dopremljeno iz Njemačkog Gradca u Legrad i Sisak, i odatle Kupom do Karlovca. Da udarac na osmansku silu bude tim krepči i uspješniji, a turska vojska što više zaokupljena i napastovana, morao je udariti u isti čas i general topničtva grof Guido Starhemberg iz Osieka. Bilo je takodjer ugovoreno s mletačkom vladom, da njezin general Mocenigo provali na desnom boku iz Dalmacije kod Knina, gdje se bilo sakupilo više tisuća hrvatskih i dalmatinskih konjanika, što su stajali na službi mletačkoj.

Kao što su prije, od doba nadvojvode Karla štajerskoga, njemački generali na Krajini svakom zgodom kr-

njili slobodu i pravo Hrvatske, i neprestance radili da odkinu pojedine česti kraljevine: Karlovac, Petrinju, Varaždin, Krajinu, Liku i Krbavu, i Primorje na korist nasljednih austrijskih pokrajina, tako su smjerali učiniti i glede Bišća, koji su grad željeli priklopiti austrijskim pokrajinam, kad se predobije.

Na 30. svibnja g. 1698. puče glas iz Slunja, da je bosanski paša prispio pod Bihać, a to je dalo povoda, da se vojska makne. Zbog velikih voda, rdjavih putova i težke dobave hrane nije mogla vojska dovoljno napredovati; naši ostaviše istom šest dana kasnije Slunj, i pokročiše prama Drežniku, povedavši sa sobom nuždne bojne sprave, lako topovlje i lagumaše. Već drugi dan sjedini se s Auerspergom na očigled turske tvrdje Drežnika pet četa Ličana i Krbavaca pod vodstvom kapetana grofa Coroninia i glasovitoga popa arkižakna ličkoga Marka Mesića. Drežnički Turci branjahu se junački i predadoše se istom treći dan, pošto su naši provalili kroz platno gradsko i spalili sve, što je drveno bilo. Pod Drežnikom je težko ranjen grof Berzetti, podpukovnik i zapovjednik topničtva. Uhvaćene Turke razdieli general medju svoje častnike. Drežnik popraviše naši, ostavivši u njem radi saveza sa Karlovcem 40 Hrvata u posadi. Izačićani Turci poručiše Auerspergu, neka ne udara na njih, jer će se i sami predati, čim padne Bihać. Poslije izmoliše slobodan izlaz.

Napokon na 9. lipnja 1698. pala je vojska pod Bihać, u kojem je zapoviedao kapetan sa čašću ćehaje 500 konjanika i 3.500 pješaka. Uhode izviestiše, da je Bihać zapušten, a zidovi da mu se ruše, a kad tamo naši došavši pred grad opaze, da je sve na tvrdjavi popravljeno i u dobru redu, i da je Bihać ojačen sve na okolo palisadami. Topova i strjeljiva bilo je dovoljno u Bišću; samo hrane moglo bi bilo obkoljenim nestati, da je obsada dulje potrajala.

jedino vitežko djelo za ove vojne, s kojom su tolike nade propale.

Obsada Bišća napuštena je 3. srpnja, a 8. srpnja vojske u slabom redu ostave Bihać, razorivši prije toga Ripač i Izačić. Vojska se vraćala pravcem preko Slunja na Karlovac; jedan dio Banovaca podje u tabor kod Novog, a karlovačka vojska čuvala je krajinu iz tabora kod Slunja; regularna vojska carska i krajiška spojila se pak 13. kolovoza sa velikom carskom vojskom kod Petrovaradina. Time je ostao jalov napredak dalmatinskih Hrvata, koji pod vodstvom pukovnika Posedarskoga i Jankovića bjehu doprli do Ostrvice i Kulen-Vakufa, odakle se povratiše na mletačko zemljište.

Zbog nesklada i nevještine vojvodâ, a kako njemački izvještaji kažu, i zbog nespretnosti narodne vojske, a maloga broja redovite vojske svi su napori, tolike žrtve i ogroman trošak ostali uzaludni, a Bihaćke zidine obrani od jake kršćanske vojske razmjerno malena, ali za vjeru svetčevu oduševljena i srdčana četa muhamedovskih krajišnika.[1] Jedini uspjeh vojne bio je taj, da se jedno 50 obitelji katoličkih izselilo iz Bihaćke okolice u kršćansku Hrvatsku, dobivši zemljišta oko Kremena i Cvitovića nedaleko Slunja.[2]

* * *

G. 1706. i 1707. mnoge je smutnje oko Bišća pravio pouzdanik kneza Franje Rakoczia barun Josip Vojnović sa svojim prijateljem Stjepanom Jankovićem, koji je Vojnoviću donašao viesti iz Hrvatske. Turci su podupirali Vojnovića, ali do očita rata nije došlo. Bihać je pak g.

[1] Zapisnik hrv. sab. od g. 1697. u zem. arh. — Journal der Belagerung v. Oberstl. v. Holstein. Rukp. jugosl. akad. — Theatrum europeum i Milit. Corrisp. d. Princ. Eugen po knjizi: Die freiwillige Theilnahme d. Serb. u. Kroat. an den vier letzt. Türkenkriegen, str. 213—216 i 231. — Feldzüge d. Prinzen Eugen. Wien 1876. Ser. I., knjiga II., strana 46—49; 73—92. — Arneth: Eugen v. Savoyen, knj. I., str. 97—98.

[2] Popis Krajišnika od g. 1701. u svezku: Kroat. Gränz betreff, knj. II., u zem. arhivu.

1707. popravljen i na novo utvrdjen. Radnje je nadzirao ćehaja (namjestnik ili tajnik) paše bosanskoga.[1]

Potlašnji ratovi medju Turskom i Austrijom niesu se dotakli Bišća, premda je g. 1717. i g. 1738. a i za vojne na Turke pod cesarom Josipom (g. 1788—1791.) bilo dosta čarkanja oko Une. Bihać nije za to vrieme ratom štete pretrpio, ali je mjeseca rujna g. 1749. nesrećom gotovo sav pogorio. Grad se opet na skoro podigao podporom bosanskoga valije, koji je bio odmah u Bihać poslao pet kesa jaspre, obećav dati još i više, ako bude trebalo.[2] Sklapajuć Požarevački mir (21. srpnja g. 1718.), zaiskaše naši predji, da se Hrvatskoj ustupi Bihać, ali pošto su medje uravnane po onom, što je koja vojska držala, a takov je običaj gotovo uviek vladao pri sklapanju primirja medju Austrijom i Turskom, nije se želja hrvatskih staleža izpunila. Po predbježnih ustanovah Svištovskoga mira (g. 1791.) morala se hrvatska medja pomaknuti do Une, ali kad je došlo do provedbe, dobila je Hrvatska krpu zemlje na kordunu kod Cetina, Drežnika, izpod gore Plešivice kod Plitvičkih jezera i u Krbavi, u svem $15^1/_2$ četvornih milja dok je sav Unski kut sa 17 četvornih milja ostao i dalje Turskoj državi.

Bezkućnici Turci iz Cetinskih i drugih ovim mirom Hrvatskoj ustupljenih mjesta ne mogahu pregorjeti svojih zavičaja; njihovi jadi i nevolje nadjoše odziva kod ostalih muhamedovskih krajišnika, a to bude sada povodom dugotrajnim smutnjam i kavgam na kordunu. Dakako da je kasnije osim opravdanih osjećaja na smutnje djelovala i divlja i goropadna ćud mnogih krajišnika, koji ogorčeni u dugotrajnom ratu i vjerom fanatizovani mržahu svoga krštenoga brata do zla boga. Osobito imahu turski krajišnici zub na tvrdi grad Cetin. Taj grad vrebahu

---

[1] Izvještaj kapetana Ličkoga baruna Oberburga u mojoj sbirci.

[2] Ljetopis fratra Nikole Lašvanina u Glasniku zem. muzeja za Bosnu i Hercegovinu, g. 1890., strana 305.

oni svakako opet prvom zgodom ujagmiti. Poslije prve navale na Cetin, učinjene god. 1809. huškanjem francuzkoga konzula Davida u Travniku, još su dva puta god. 1813. i god. 1834. naletjeli turski krajišnici na tvrdju Cetinsku, ali im je smionstvo sva tri puta zlo urodilo. Za napadaj god. 1809. kazni general Marmont turske krajišnike požarom 1.500 kuća oko Izačića i pokorom krajiških kapetana pred vratima samoga Bišća. G. 1813. moradoše krajišnici sami sramotno Cetin izprazniti, a navala g. 1834. stajala ih je krvavih glava. Obje njihove vodje, Ale Ajderac i Ale Ogjić, tada su težko ranjene, a 200 Turaka osta mrtvih pod zidinami grada. Znatnije i zamašnije bile su još smutnje i kavge g. 1834. oko Ostrvice i Vakufa, koje prouzroči Ostrovački Muhamed-beg Kulenović, pak u lipnju g. 1835. oko Prosičenoga Kamena i Tržca i u prosincu rečene godine oko Kladuše, a napokon u srpnju g. 1836. oko Izačića. Kod Tržca vodio je krajišnike kapetan Bihaćki Mehmed-beg Bišćević, a kod Kladuše kapetan Ostrožački Murat-beg Beširević, ali oba puta mrzko potuče Turke general Juco Rukavina i popali Tržac i Kladušu. Najveće i najljuće kreševo bilo je kod Izačića. General Karlovački Waldstäten usmrti tu do 500 Turaka, te uništi i popali sva sela od Izačića do Klokota, pa stane iz Skočaja i Zavalja prietiti i samomu Bišću, kamo se bijahu Turci zaklonili. Posljednji ozbiljni okršaj na Krajini dogodio se 10. srpnja g. 1845. u Podzvizdu, gdje je sudjelovao ban Josip Jelačić, kao tadanji pukovnik u Glini. Povod kavgi bio je jedan Turčin iz Podzvizda, što ubi iz kubure dječaka kršćanskog, koji je u Glinici rake hvatao. Banovci požegoše tom zgodom Podzvizd, ali jedan njihov odjel zagrezne u jaz kod potoka Podzvizke i tu mnogi Banovci jadno izginuše.

Za ovoga maloga rata na kordunu najviše postradaše hrvatski krajišnici u tako zvanoj Novoseliji na kordunu. Njihove kuće gotovo sve izgorješe, a stoku im

odagnaše Turci. Pretrpljene štete u Novoseliji procieniše samo za vrieme od petnaest godina (od g. 1815. do g. 1830.) na devet milijuna forinti. Uzalud se tražila odšteta od Porte; ona je odklonila od sebe svako plaćanje, ali je dozvolila, da si Austrija štetu sama nadoknadi pljaćkanjem na turskom zemljištu. Siromašni hrvatski krajišnici niesu pri takovih prilikah do dana današnjega za pretrpljene štete ni od kud namireni.[1]

Još smjelije, nego su krajišnici napadali u obližnju kršćansku državu, branili su oni svoju slobodu i neodvisnost od bosanskih paša i od same otomanske Porte. Poznat je iz poviesti uporni duh i težnja za neodvisnost u pounskih i planinskih krajevih Hrvatske. Taj je duh postojao već u staro doba u tolikoj mjeri, da je državna vlast slabo mogla utjecati u upravu ovih krajeva, a nekoje uredbe, kao što grofovije (comitatus) po njemačkom kalupu, nikad se ne udomiše medju Vrbasom, Unom i morem. Ta se težnja uzdržala neprekidno u priedjelih uz Unu i pod turskom vlasti. Ako je već u obće u Bosni azijatsko turstvo, osim u vjerskih stvarih, malo utjecalo na narodni život, to po gotovo nije bilo ni traga mnogim turskim uredbam u turskom dielu Hrvatske sve do novijeg doba. Vlast carigradske Porte jedva da je prelazila obale Vrbasa i Plive, a za državne ugovore malo ili ništa niesu marili krajišnici, pa tako nije na Krajini bojno oružje počinulo ni nakon najsvečanije sklopljenoga mira Kao što su krajišnici s oružjem u ruci dočekali bosanskoga pašu Dudžu, tako se oni smiono i drzovito oprieše i kasnije sve do nedavna svakomu sultanovu dostojanstveniku, koji im nije prijao, ili koji bi htio povrieti njihove sloboštine i pravice uvadjanjem kakova danka novoga reda.

[1] Moje bilježke iz izvornih spisa i izviešća kod bivših krajiških puvnija. — Mittheilungen des k. k. Kriegs-Archivs. God. 1881., str. 1—40.

Nove uredbe, što ih je Porta nakon ustanka srbskoga i oslobodjenja Grčke iza god. 1820. pod pritiskom Europe smjerala uvesti u Bosni, nikada krajišnici ne priznaše i ne dadoše ih izvesti pod živu glavu. Radi toga se oni uzbuniše počev od god. 1830. nekoliko puta i odkazaše turskim dostojanstvenikom svaki posluh, te je više godina strašni metež na Krajini vladao. Opirala se Krajina tim lakše, što je bila još od starine na vojnički uredjena.[1] Na čelo krajišnika postavi se Hasan-aga Pećki, koji je dulje vremena sasvim neodvisno Krajinom vladao. On se doduše nije pridružio god. 1831. bosanskom ustanku pod Husejn-kapetanom Gradačkim, zvanim „zmaj bosanski“, ali ni on ne htjede priznati vlasti sultanova vezira u Bosni. Novi vezir Kara Mahmud-paša razbije ne samo Husejna, već i uhvati Pećkoga Hasan-agu, koji umrie na putu u Carigrad.

Mnogi turski viši častnici i dostojanstvenici na Krajini, ponajvećma rodom Osmanlije, bijahu ljute pijavice i gulikože, dodijavajući i kršćanom i Turkom, pa tako još više podstrekavahu mržnju na carigradsku vladu. Pravi je krvolok bio god. 1834. iz Biograda došavši bosanski vezir Vehidži-paša. Za njegova vezirovanja stane Porta uredjivati nizame (redovnu vojsku) i dokine kapetane, a na njihovo mjesto postavi muselime (muteselime), da upravljaju nahijami. Zbog zuluma novoga vezira i novih uredaba pobune se Hlievanci i Krajišnici;

---

[1] Oko g. 1830. bila je krajina Bihaćka razdieljena medju četiri kapitana, koji su imali 8.970 oružanih ljudi i to:

1. Mehmed-beg Bišćević, kapetan i gospodar Bišća, Izačića, Brekovice, Mutnika i Tržca sa 2.760 oružnika i 35 topova;

2. Mehmed-beg Kulenović, kapetan i gospodar Vakupa, Ostrovice i Avale sa 310 oružnika i 24 topa;

3. Mehmed-beg Arnautović kapetan Krupe i gospodar Krupe, Vranograča Todorova, Bužima, Jezerskoga i Otoke sa 1.750 oružnika i 35 topova; napokon

4. Murat-beg Beširević, kapetan Ostrožca i gospodar Ostrožca, Cazina, Sturlića, Peći, Velike i Male Kladuše, Podzvizda i Biele Stiene sa 4.150 oružnika i 41 topom.

posljednjim je na čelu bio Mustaj-beg Petrovački. Uz njega pristane kao glavni protivnik osmanskih novotarija Murat-beg Beširević, dok je Mehmed-beg Bišćević, koji je medjutim dobio čast muselima u Bišću, pristao uz vezira i prividno ugadjao Austriji, pa se time narodu u Krajini zamjerio. G. 1837. pobuni se na novo Krajina i Posavina i 10.000 krajišnika digne se pod Nazif-agom, sinom Himza-age na vezira, ali ih ovaj razbije kod Vranduka. Odatle krene paša u Krajinu, razvali Jasenicu, grad Beširevićev, i uhvati poglavite vodje. Kapetani Murat-beg Beširević, Mehmed-beg Krupski i Mustaj-beg Petrovački budu prognani u Trapezunt, odkuda se vrate istom god. 1843.

Krajišnici se pobune g. 1843. i proti veziru Hozref-paši. Vodja im je tada bio Durak-beg, sin Hasan-bega Pećkoga. Vezir dodje u Krajinu s vojskom i zarobi poglavice bune. Kad je njegov nasljednik u časti bosanskoga vezira Hadži Ćamil-paša, rodjen Čerkez, poglavite zulumčare Mahmut-pašu Bihaćkoga i Derviš-agu Staromajdanskoga poslao u progonstvo u Janjinu, odlahnulo je bilo čitavoj Krajini. Ali i na ovoga vezira dignu se krajišnici g. 1846., kad je hotio mali danak uvesti, i pobiše se s njim na 6. studenoga u Dobrinju kod Banjaluke, kamo ih je došlo 16.000 pod vodstvom Mehmed-bega Rustanbegovića, bivšega kadije Bihaćkoga.

Postav g. 1847. vezirom bosanskim Tahir-paša, stane uvadjati razne reforme, a medju ovimi desetinu, tanzimat i novi red za kmetove i gospodare sa podavanjem tretine. Ako je u turskom carstvu raji u obće bilo težko, to joj je bilo najgore u bosanskoj Krajini. Tu je razlikost vjere porodila veliku opreku izmedju turske vlastele i kršćanskih kmetova, zaoštrenu svakidanjom borbom na Krajini. U Krajini bilo je vlastele razmjerno prema kmetovom i odviše, a vlastela su bila bezposlena i siromašna, pa su tim više pritiskala sirotu raju. Jedva da je igdje tolike orgije slavio feudalizam, a siromašna

raja ljuće cvielila pod igom nesmiljenih begova i aga, koliko upravo u Krajini. Ubogi kršćani postaše od slobodnih posjednika zemalja (jobagio) i kmetova, podavajući od svojih selišta gospoštini ponajviše gotov novac, rjedje dio plodina i tlaku, bezpravni težaci i radnici na turskih zemljištih i kukavni robovi. Upravo g. 1848., kad je u Hrvatskoj Jelačić ban skinuo seljačtvu verige kmetstva, uvedene su u Bosni i u Krajini kmetske uredbe, koje se držahu gorimi od predjašnjih i koje još i danas muče kršteni narod u Bosni.

Radi tanzimata i desetine pobune se g. 1848. krajišnici, a pred njima Alija Kedić. Tahir-paša ne mogav ih s dobra umiriti, podje na njih 27. kolovoza s vojskom i uljegne u Bihać, koji obsjednu krajišnici, te se paša iz njega dulje od mjesec dana branio. Muselimom Bišća i zapovjednikom nad svom krajinom Bihaćkom sa tri nahije, Bihaćkom, Krupskom i Ostrožačkom, bio je u ovo doba zloglasni Mehmed-paša Bišćević, od prije kapetan od Bišća. Ovaj paša bio je veliki silnik, pravio je mnogo smutnje na hrvatskom kordunu, ali kad bi došlo do tiesna, vazda bi uzmakao i ostavio na cjedilu ostale krajiške glavare, hineći kadšto i prijateljstvo prama Austriji. Porti je laskao i udvoravao, pa dok su kapetani Ostrožački i Krupski zbačeni sa svoje časti, dobio je Bišćević čast muselim-paše Bihaćkoga. O njem kaže čestiti rodoljub fra Franjo Jukić: „Od Mehmed-paše ne može već gorji čovjek biti, ne samo po raju, već i po iste Turke: pijanac je nečuveni, ni vlaška ni turska pristala divojka ne može od njega ostati, da je ne obljubi; globi žitelje strašno, jer mu novci trebaju, da se kod devleta i vezira opere.“ Proti Bišćeviću dizali su se Turci krajišnici više puta, pa je, budući obće omražen, izgubio napokon moć i ugle

Prije nego je god. 1850. došao u Bosnu serask Omer-paša, bilo je u Bišću i u Krajini podpuno be vladje, a vodjami narodu nametnuše se gore pomenuti Alij Kedić, pak Cazinjanin Ibrahim-efendi Kadić i Regji

barjaktar od Vranograča. Kad u listopadu g. 1850. Omer-paša dodje u Krajinu s vojskom, obrekoše mu krajišnici vjernost, a Omer-paša spremi jedan tabor (batalijun) vojske u Bihać i postavi mjesto Mehmed-paše kajmakamom Jakob-bega. Ali jedva što se Omerova vojska odmakla, pukne u znak obćeg ustanka top u Cazinu, a ljuti krajišnici pohite s puškom i handžarom u Todorovo pod glasovitu krušku dinjaču u pučki skup, izaberu Aliju Kedića vodjom i poglavicom pa protjeraju carskoga kajmakama iz Bišća. Kličući neprestano „udri Magjara“, navru tri ustaške vojske prama Vrbasu. Dok je Omer-paša obilazio s vojskom Banjaluku i Priedor, imao je Bihać zauzeti njegov podzapovjednik Skender-paša grof Ilinski, rodjeni Poljak. Skender-paša udarao je Bihać topovi i popalio obližnja predgradja, ali samoj tvrdji, koju je branio Regjić, nije mogao nauditi, niti joj se približiti, jer su ustaše bili uništili most na Uni. Istom kad je Omer-paša s vojskom dopro na lievi kraj Une, pobježe Regjić sa svojimi pristalicami u Hrvatsku. Skender-paša uljeze u prazni Bihać, porobi ga i zaputi prama Cazinu, gdje se sastao sa seraskirom Omer-pašom. Ova se buna svrši na 27. travnja god. 1851. s velikim prolićem krvi i obćim zatorom krajišnika muhamedovaca i kršćana. Imetak, stečen za stotinu godišta, dodje sad u šake grabežljivim Arnautom, koji Bihać strašno opljaćkaše.

Odslije vladala je doista i u Krajini carigradska Porta. Bihać bude sielo kajmakama, a grad je čuvala posadna turska vojska, ponajvećma Arnauti. Nakon preustrojstva bosanske uprave g. 1865. budne Bihać sjedištem jednoga od sedam bosanskih okružja (sandžaka). Pod mutaserifa Bihaćkoga (okružnoga predstojnika) spadahu kotarski predstojnici (kajmakami) u Priedoru, Kostajnici, Starom Majdanu, Ostrožcu, Krupi i Ključu. Po turskih zakonih razpravljane su važnije stvari u medžlisu (vieću), a takova vieća držali bi u Bišću i okružni predstojnik i kadija (sudac); i za trgovačke poslove obstojao je posebni medž-

lis. U medžlisu bilo je i kršćana, ali samo za izliku, jer niesu ni u čem odlučivali. Austrija je poslije god. 1851. u Bišću za svoje trgovačke i političke poslove držala posebnog podkonzula, koji je g. 1865. premješten u Banjaluku.

* * *

G. 1878. zapremi austrijska vojska Bihać. Krajišnici pokazaše i ovom sgodom, da su pravi potomci goropadnoga Mustaj-bega i Muje Hrnjice, i da su još uviek kadri kao pomamni srnuti i u najveću pogibao, pa kud puklo da puklo. Koliko je samo u jeseni g. 1878. naše krvi utaman proliveno! Doista se bila prevarila austrijska vojna uprava, misleći, da će Krajinu i Bihać s laka zauzeti. U samom Bišću pak i u bližnjoj okolici trajala je najžešća borba od 7. do 19. rujna g. 1878. Na poziv carsko-turskoga mutaserifa u Bišću, Husejna-efendi Kara Begovića, digla se bila po čitavoj Krajini i kuka i motika. Do 9.000 oružanih ljudi sgrnu se i poleti prama kordunu i do Bišća; na čelu im bijahu Hadži Hasan Salkić iz Peći i Hadži Ibrahim Medinelija. Bogati vlastelin od Cazina Hadži Ahmet-aga Pozderac postavi svoje čete naprotiv Prosičenog Kamena. Istom pošto dvie austrijske brigade pod zapoviedi generala Zaha i Reinländera nakon raznih kreševa i velikog krvoprolića Bihać sa svih strana obkolišе, ostave ustaše 19. rujna noću tvrdi Bihać, koji iza toga odmah predadu turski častnici Miri-beg i Hasan-aga cesarskoj austrijskoj vojsci. Mirniji i pametniji krajišnici odoše k svojim kućam ili se predadoše Austrijancem, ali Hasan Salkić i Medinelija odvedu svoje čete u klance i gudure kod Peći, da tu nastave boj do posljednje kapi krvi. Mnogi grobovi, nakićeni spomenici, pod Debeljačom i kod Žegara tužni su svjedoci posljednje krvave borbe kod Bišća.





Gradovi u Bihaćkoj krajini.

Odkad je tvrdi Bihać kao suri orao nad hladnom Unom svoja krila razapeo, podignuti su još u davna vremena oko njega po krajiških brdih i glavicah poput jata sivih sokolova mnogi gradovi i gradići. Uz Unu, a još više preko te rieke u Krajini, na suhoj medji do današnje Hrvatske, niče grad za gradom, zidina za zidinom, koje su naši predji, kao straža i predzidje kršćanstva, tečajem dvje sta godina otmenim junačtvom branili proti golemoj sili osmanskoj, dok osamljeni, bez pomoći u nejednakoj borbi proti jačemu neprijatelju ne podlegoše. Možebiti da ne ima nigdje na svietu na tako malenu prostoru na okupu toliko sredovječnih gradova i kula, koliko oko Bišća. Kršna Lika sa Bukovicom i ravnimi Kotari sva je načičkana kulami i stanbinami starih hrvatskih vitezova, ali ni ona ne ima toliko starih gradova i kula, koliko Bihaćka krajina. Niesu to doduše gizdavi i golemi gradovi, kakovimi se ponose zemlje i narodi u zapadnom dielu Evrope, kamo ne dopriеše Osmani, već su to ograde i kule, koje kao branici prema svojoj prvobitnoj namjeni izprva Hrvatom, a poslije i Turkom služahu, imajući svaki grad sve do doba Omer-paše po dva do tri topa. A i pored gradova i kula koliko li ne ima po Bihaćkoj krajini još i druge vrsti spomenika, počev od pradavnoga broncenoga doba, pa sve do dospietka turskoga gospodstva! Ima tu

obilje svake ruke spomenika, samo ne ima po Bihaćkoj krajini, kao što ni na čitavom prostoru do Vrbasa, grobnih stećaka, što je dokazom, da u tih krajevih nikada ne bijaše stalne bosanske vlasti i da tu bogumilstvo nikada koriena zahvatilo nije. Mnogobrojnimi krajiškimi spomenici dosta će se još pozabaviti stručnjaci, i starinari i povjestničari, a mi ovdje iznosimo za sada samo neke crte o pojedinih povjestnih gradovih Bihaćke krajine i o hrvatskih plemenih, koja u tih gradovih stanovahu, dok ih turska sila ne raztoči.



I.

Biela Stiena.

Gradine i crkvine u Bieloj Stieni. — Knezovi Blagaji vlastela Biele Stiene; njihovi vazali. — Biela Stiena u turskoj vlasti.

U Hrvatskoj su od starine dvie Biele Stiene, jedna u današnjoj Slavoniji u staroj Križevačkoj županiji pokraj puta, što vodi od Pakraca i Lipika prama Okučanom i Staroj Gradiški, a druga na Krajini nedaleko od Une, izmedju Cazina i Krupe.

Krajiška Biela Stiena (Bila Stina) zove se obično samo i Stiena (Stina), a stoji iztočno od Cazina i Ostrožca na brdu, odakle se zidine gradske na daleko bjelasaju. Oko grada, sada već jako oštećena, ima palanka, u kojoj je džamija i nekoliko starijih kuća. U ogradi je uzidan komad grba sa likom ptice i takodjer komad sarkofaga, možebiti iz rimskoga doba. Blizu grada dvie su crkvine sa nešto ruševina od nekadašnjih crkava, jedna zapadno a druga prama iztoku kod Budimljić sela. Po svoj je prilici kod jedne od ovih crkava bio manastir Franjevački,

koji je u Bieloj Stieni još god. 1514. prigodom razdiobe hrvatske franjevačke pokrajine od bosanske postojao. Još ima velika ruševina crkve svetoga Petra, iztočno prama Jezerskom u Pištalini. Od te crkve stoji još dosta visoki zvonik, a dobro se znadu i zidovi same crkve. Čitavo mjesto Biela Stiena broji sada 270 kuća, sa 407 muhamedovaca, samih slobodnih gospodara.

Vlastela Stiene bili su kroz viekove knezovi Babonići, kasnije Blagaji prozvani. Imanje u Bieloj Stieni nije bilo samostalno, već je pripadalo velikoj Blagajskoj gospoštiji Ostrožcu. Još g. 1483., kad je kralj Matija htio Ostrožac sa svimi pripadci oduzeti porodici Blagajskoj i darovati ga Bužimskomu vlastelinu Jurju Mikuličiću, spominje se medju imanji Ostrožkimi i Stiena (Stina). Knezovi Blagajski stanovali su ponajviše u Ostrožcu, a kasnije u Otoci i u Brubnu kod Topuske, a Stienu su im čuvali kaštelani i drugi službenici. Kao kaštelan kneginje Dore Blagajske, udove Stjepana Blagaja, spominje se g. 1553. literat Nikola Spinović. Oko Biele Stiene živjelo je srednjega vieka više plemića hrvatskih, koji su kao vazali knezova Blagajskih držali imanja sa manje ili više kmetova. Naročito su iz Biele Stiene potekle poznate hrvatske porodice: Drinovački i Magdalenić. Nikola Drinovački (Drenoczi) maknuo se već g. 1549. iz Stiene u Radonju kod današnjega Vojnića, a poslije je g. 1563. živio u Metlici na Kupi u Kranjskoj, gdje mu je brat Ivan bio upravitelj imanja bana Petra Erdeda. Braća Nikola i Ivan potvrdiše g. 1563., da je hrvatski prievod svetoga pisma, učinjen od Stjepana Konzula, valjan i „vsim Hrvatom razumljiv". Nikola Drinovački kaže u hrvatskoj, glagolicom pisanoj, svjedočbi, da je rodom iz Bosne, a to je bez sumnje samo zato kazao, jer se u starije doba u obće držalo, da se hrvatski najljepše i najčišće govori u Bosni, do koje je blizu stojala Biela Stiena.[1] G. 1562. spominje

[1] Kostrenčić Iv.: Urkundl. Beiträge zur Geschichte der protest. Literatur., str. 162, 168. — Arhiv kapt. Zagr. Loc. cred. protoc. 28.

se još i treći Drinovački, imenom Stjepan, kao službenik bana Petra Erdeda. Porodica Drinovački od Biele Stiene imala je sedamnaestoga vieka liepo dobro „Hrvatsku“ u Zagorju, i živi još i danas u okolici Sv. Ivana na Zelini, dok su Magdalenići, stojeći izprva ponajviše na službah knezova Erdeda u Jastrebarkoj i u Posavini, izumrli koncem prošloga vieka kao dosta bogata vlastela i baruni. Prvi Magdalenić, koji je svoj starinski zavičaj u Bieloj Stieni ostavio, zvao se Martin, a bio je g. 1550. kaštelan kneza Stjepana Frankopana Ozaljskoga u gradu Ribniku kraj Karlovca.[1] Iz Biele Stiene bio je takodjer rodom, ali neznamo od kojega koljena, Stjepan od Biele Stiene (de Feyerkö), kanonik Zagrebački, kraljevski savjetnik i počev od g. 1571. biskup Kninski, poznat kao vrli pravnik i državnik, koji se mnogo spominje u savremenih spisih, imavši kao kraljev pouzdanik mnoge priepore uravnati i riešiti.

Biela Stiena pala je u turske šake g. 1575., godinu dana prije, nego Bužim i Cazin. Turci su ju lako osvojili. Stražari (bilo ih je g. 1563. osam, a g. 1572. dvanaest na plaći kraljevoj) bili su gladni, pa su pošli tražiti hrane, ostavivši jednoga svoga bolestna druga u gradu. Turci uhvatiše jednog stražara, koji izda, kako je grad pust, a Turci ne budi lieni, odoše pod Stienu, koju bez muke predobiše, jer je nitko nije branio.

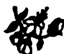
Turci su mnogo držali do Biele Stiene, te ju utvrdiše i postaviše u nju dizdara i stražare. Iz Stiene upravljana je i obližnja Krajina. Inače je bila Stiena pod zapoviedi kapetana od Krupe. G. 1694. spominje se Ramadan-aga, zapovjednik Bieloj Stieni i Krupi.

Kad je poslije turskoga poraza u Beču osililo kršćansko oružje, imali su zapovjednici Hrvatske krajine osobito zub na Stienu, oko koje je Karlovačka vojska g. 1685. dva puta opustošila čitavu pokrajinu i to pod generalom

[1] Arhiv kapt. Zagr. Loc. cred. Protoc. 28., str. 330.

grofom Josipom Herbersteinom mjeseca srpnja, a pod vicegeneralom grofom Matijom Strassoldom 26. studenoga.[1] Još su i Hrvati Banovci dvie godine kasnije, razbivši Turke kod Cazina i Tržca, mnogo štete paležem počinili oko Stiene i Jezerskoga.[2]

Sada je Stiena vlastnost vakufa (džamijsko dobro), kao što su gotovo svi gradovi na Krajini, osobito oni, gdje su kraj grada prije ili kasnije podignute džamije.



II.

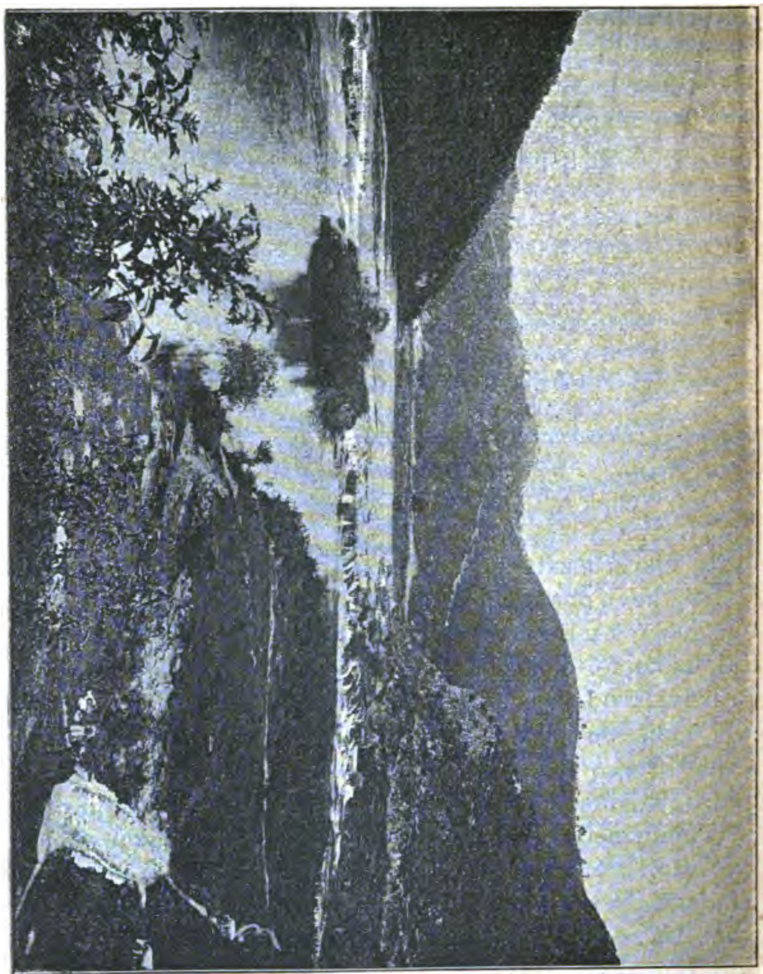
Brekovica.

Današnja Brekovica; narodna priča o njoj. — Vlastela Kobasići; Ivan Kobasić i njegovi nasljednici. — Razor Brekovičkog grada; Brekovica u turskoj vlasti.

Na sjeveru zatvaraju Bihaćku dolinu Brekovička brda. Uz lievu obalu Une, koja medju brdinami i liticami probija svoj tok u tiesnoj, ali veoma romantičnoj Kostelskoj dolini, kako to pokazuje priložena slika, pružilo se mjesto Brekovica od juga prama sjeveru, a na sjevernom kraju sela podiže se na 434 metra visokoj glavici podor staroga grada Brekovičkoga ili kule Brekovičke. Po popisu od god. 1885. ima Brekovica 805 stanovnika, a izmedju ovih 797 muhamedovaca. U Brekovici samo je jedan kmet, svi ostali slobodni su posjednici. Brekovica je od Bišća udaljena do tri sata, a putuje se do nje Cazinskom cestom. Da je Brekovica staro mjesto, dokazuju stari rimski grobovi, ploče, fibule od bronca i jantara, i novci, što se sve u najnovije doba tamo našlo, ali obširnije nije ništa dosada opisano, osim jedne nadgrobne ploče, što ju je ve-

[1] Valvasor: Ehre etc., knj. XII. str. 134.
[2] Vitezović: Kronika, str. 215.

teran prve rimske legije Lucije Lentidije Saturnin sebi i svojoj ženi Ulpiji postavio.[1]



Brekovica (Kostelska dolina).

Sgode Brekovice za srednji viek niesu poznate. Na pismene spomenike starijega doba, koji se tiču Brekovice,

[1] Glasnik zem. muzeja za Bosnu god. 1890., knj. III., str. 308.

nigdje se nije naišlo. Posljednjih sto godina prije nego Turci Brekovicu osvojiše, držali su grad i gospoštinu Brekovičku odlični plemići Kobasići. Oni živu još i danas u predaji naroda u okolici Brekovice. Priča ih je pak dosta nakazila. Jedan predj njihov, priča se, da je htio na silu oženiti Vranu, kćerku bogataša Dobrašina, koji je svu Bihaćku dolinu držao kao svoju imovinu i stanovao u gradu Dubrovniku, kojemu se još zidine znadu tri sata niže Bišća na desnoj obali Une. Kad ga Vrana nije htjela za vjerenika, bacio ju je u Unu, ali ona se spase i kradom pobježe svojoj sestri Soki u Sokolac, kamo je bio već prije toga došao Kobasić s viešću, da se Vrana utopila, a njemu da je to jako žao. Kad je mrzko djelo na vidjelo izašlo, niesu sestre svoga krvnika smrću kaznile, nego su napravile stup pokraj puta, na koji se imao Kobasić privezati svake nedjelje i praznika, da mu se svaki prolaznik naruga. Tako kaže priča. Najstariji Kobasići, koji se kao vlastela Brekovice spominju, bili su god. 1488. braća Matko i Jurko. Rečeni Matko bio je još god. 1493. svjedok kod uvedenja Vuka Keglevića u imanje Gašparov Otok na gornjoj Uni nedaleko Ostrvice. Početkom šestnaestoga stoljeća vladao je Brekovicom Andrija Kobasić, svadjajući se i silu čineći Bužimskomu vlastelinu Ivanu Kegleviću. Budući da nije htio Kobasić nikako s dobra odustati od sile, bude g. 1503. crkveno izobćen na tužbu rečenoga Keglevića, pa je Lovre čazmanski kanonik i prestavnik pozvao bio sve župnike Zagrebačke i Kninske biskupije u Pounju, da po nedjeljah i blagdanih, kad je narod kod mise sakupljen, javno uz zvuk zvona i utrnuvši i oborivši svieće izobće Andriju Kobasića i nekoga Jurja Kupešenika.[1]

Položajem grada Brekovice u blizini glavne hrvatske tvrdje Bišća znao se osobito okoristiti Ivan Kobasić (g. 1500—1531.). Ivan je bio jedan od najuglednijih vlastelina na hrvatskoj krajini, kojega je sbog osobne hrabrosti,

[1] Keglevićev arhiv u sbirci jugosl. akademije.

ratne vještine i bistre pameti visoko cienila kraljevska vlada, a i isti Turci su ga zbog odličnih svojstva štovali i njega se bojali. Dok je još Lika bila kršćanska, bio je g. 1512. Ivan Kobasić uz Jurja Korlatovića župan u županiji Bužkoj pod Velebitom. Poznavajući obližnje turske strane i mnogo obćeći s Turci, bio je osobito spretan za dobavljanje glasova iz Turske. Taj je on posao u sporazumku sa banom Ivanom Karlovićem kroz više godina za doba kralja Ludovika i kralja Ferdinanda s velikom revnošću i vještinom obavljao, izvješćujući ili vlastoručno hrvatskom glagolicom, ili pak rukom pisara latinskim jezikom kraljevske doglavnike i kranjske staleže o svih važnih dogadjajih u Turskoj i o spremanju i kretu turskih četa. Ima sačuvano nekoliko njegovih dopisa s poznatim generalom Ivanom Katzianerom o raznih prilikah na hrvatskoj krajini, a iz svakoga pisma proviruje živo i očito zanimanje za javne stvari domovine. Za stečene zasluge darovao je već g. 1519. kralj Ludovik Ivanu Kobasiću po smrti Tome, Andrije i Ambroza Meadešića od Sudče imanja u Sudči, Otoku, Topoljanih, Omršlju, Bristovici u okolici Bihaćkoj.[1] Još za života kralja Ludovika bio je Ivan Kobasić pristaša Ferdinanda Habsburgovca, kojega je g. 1526. sa više hrvatskih plemića pohodio u Augsburgu, preporučiv mu Hrvatsku. Na saboru u Cetinu god. 1527. birao je sa hrvatskimi velikaši i ostalimi zastupnici Ferdinanda kraljem hrvatskim. Ferdinand je priznavao odlične zasluge Kobasićeve, pa da ih donekle nagradi, pokloni mu imanje Kralje kod Bišća, a još prije (31. siečnja g. 1526.) primio je Kobasić s privolom Ferdinandovom grad i gospoštinu Žumberačku od baštinika plemića Nikole Semenića, imajući i sam ženu iz roda Semenića, možnih vlastela oko Vinice i Metlike na Kupi. Žumberak je Kobasiću imao služiti kao utočište, ako bi ga Turci iz Bihaćkoga zavičaja protjerali. Imanje Kralje pripadalo

[1] Kaptol. Zagreb. arhiv. Izvorni spisi. B. 116.

je od starine opatiji Topuskoj, ali pošto je na istoj provalom turskom na početku šestnaestoga vieka nestalo reda i gospodarstva, ostalo je Kralje bez nadzora i gospodara, otimajući se za nj gradjani Bihaćki sa obližnjom vlastelom i plemići. Bišćani su držali, da imaju tim više prava na Kralje, što su bili najbliži susjedi, te ih je bio već g. 1517. kardinal i kraljevski kancelar Toma Bakač pozvao, da brane i štite Kralje od turskih napadaja.[1]

Kao vlastelin Žumberački pokazao je Ivan Kobasić veliki patriotizam, ustupivši znatni dio Žumberačkih zemalja za naseobu kršćanskih Uskoka iz Turske države. Već smo govoreći o Bišću spomenuli Vlahe, što su bili g. 1529. uskočili u Bihaćku okolicu iz Srba, Unca i Glamoča. Gradjani Bihaćki, Nikola Jurišić i ban Ivan Karlović hvalili su pomenute Vlahe u velike i preporučali kršćanskim vlastim, da ih negdje na kršćanskoj strani smjeste. Ipak se nigdje za njih ne nadje sgodna pristaništa, dok ih Ivan Kobasić ne naseli na svojem Žumberačkom imanju. Premda je Kobasić tada bio bolestan, pa su ga bili uvriedili kraljevski kapetani, koji kupeći konjaničke čete, niesu uzimali i Kobasićeve ljude na kraljevsku plaću, opet je on drage volje ustupio imanje Žumberačko za utočište nevoljnim Uskokom. Kod njihova naseljivanja imao je Kobasić mnogo neprilika i zapreka. Poglaviti protivnici seobe Uskoka bili su: Juraj Gusić, upravitelj imanja Ozaljskog za malodobnoga kneza Stjepana Frankopana i kaštelani Erdedskoga grada Lipovca i Jastrebarskoga Matija Tartarić i Franjo Damonjaj. Naravski, da susjedna vlastela niesu ravnodušno gledala nove naseljenike, koji bijahu više navikli ratnomu poslu, nego li ratarstvu i mirnom seljačkom radu i životu. Najviše su pak žalostili dobroga Kobasića sami Uskoci, koji nezadovoljni sa darovanimi zemljami zaokupiše i sam grad Žumberak, iztisnuvši Kobasića posve iz užitka gospoštine. Zbog toga

[1] Kaptol. Zagreb. arhiv. Izvorni spisi. B. 132.

se gorko potuži Kobasić generalu Katzianeru pismom od 7. listopada g. 1530. Udova Kobasićeva imala je po smrti svoga muža brige i muke, dok je izbavila iz šaka Uskočkih ostatak Žumberačkoga imanja, koje se i onako malo vremena zatim kraljevskoj vladi za vojničke svrhe ustupi.

Ivan Kobasić bio je doista odan i vjeran svomu kralju, ali budući da je kralj svoje podanike na hrvatskoj krajini slabo zašticivao, nužda ga g. 1530. poput ostale hrvatske vlastele prisili, da se pogodi sa Hlievanjskim pašom Muradom za mir i omogući svoj obstanak na svojih imanjih. Ugovarajući Murad-paša sa Kobasićem želio je tom prigodom izhoditi i odkup i izbavu zasužnjenih Turaka, kojih je Kobasić dosta imao. Izmedju zarobljenika bilo je odličnijih po rodu Turaka, pa zato su nakon smrti Ivana Kobasića, s proljeća g. 1531., njegovi sinovi Juraj i Petar lako mogli zadovoljiti molbi generala Katzianera, da mu pošlju u Ljubljanu radi dopisivanja s bosanskimi oblasti muhamedovca, vješta hrvatskomu i turskomu govoru i pismu. Naročito ponudiše Kobasići Safer-bega Udovičića, odlična Turčina i vješta hrvatskomu i turskomu pismu i govoru, kojega su radi veće sigurnosti držali u gradu Perni kod rodjakâ Šubića Peranskih. General Katzianer bio je pozvao Jurja Kobasića na tužbu Bišćana na sud u Ljubljanu, a na to se izpričao Kobasić, da ne može tako daleko na put. Tom prigodom razgalio je sve jade i nevolje, što su ga pritiskale. Brat Petar da mu je neprestano bolestan (živio je medjutim još god. 1545.), a Turci da su gotovo svaki dan pred Brekovicom, grozeći se, da će u kratko vrieme zaokupiti još preostale gradove u Hrvatskoj. Brekovica da je ruševna i ne može se braniti. Zato zamoli pomoć za popravak. Pod gradom je prievoz, koji treba dobro čuvati. A kad Brekovica padne, nastat će velika pogibao čitavoj Hrvatskoj.[1] Kao što mnogi hrvatski plemići služio je i Juraj Kobasić još g. 1540. medju konjanici Bihaćkimi.

[1] Dopisivanje medju Kobasići i generalom Katzianerom u Ljublj. Rudolfinu, fasc. 120, i u zem. arhivu hrvatskom. — Bidermann: Zur Ge-

Jurjeva sina Gašpara posini g. 1546. udovica Nikole Bojničića ili Forčića pa mu izruči imanje Radotinu više Mutnika, što joj bješe ostavio pokojni muž. Udovica Bojničićeva kaže u posvetnoj listini, da joj je Kobasić mnogo koristio kao udovici i da je dugove pokojnog njenog muža izplatio. Proti tomu zapisu prosvjedova u kaptolu Zagrebačkom brat Nikolin Ivan Forčić od Butine Vasi, koji je nekoliko godina kasnije postao banovcem hrvatskim. Prosvjed nije naudio Kobasiću, već su mu naudili Turci, koji bijahu izpanuli g. 1546. na Radotinu i Gradac kod Mutnika, zarobivši 200 ljudi i ugrabivši 2.000 komada stoke.[1]

Radi Kralja imao je i Gašpar Kobasić neprestano razmirica i pravda sa gradjani Bihaćkimi. Osim Bišćana poželješe Kralje i ban Nikola Zrinski, pa i opat Topuski Franjo Keglević, sin bana Petra. Proti novim pretendentom ogradio se svečano i uspješno g. 1551. Gašpar Kobasić u kaptolu Zagrebačkom.[2] Kralje je ostalo obitelji Kobasića do izumrća posljednjega hrvatskoga Kobasića.

Brekovica je već god. 1537. dobila stražu od četiri momka. Poslije bude ta straža dokinuta, pa je g. 1550. zamolio general Ivan Lenković kralja Ferdinanda, da opet dozvoli stražu za Brekovicu, koja stoji na glavnom prielazu Unskom. Kralj naloži Luki Sekelu, da zajedno s generalom Lenkovićem pregleda uz grad Nikole Frankopana Drežnik na Korani i Brekovicu, ali se Sekel valjada iz mržnje proti Frankopanu, s kojim je bio posvadjen, ne odazove dulje vremena kraljevu nalogu, pa tako Brekovica više godina nije imala straže. Kasnije je dobila Brekovica deset momaka posade, za koju predloži Lenković god. 1563., da se pojača zbog važnosti mjesta još za četrdeset

---

schichte der Uskoken in Krain, u Schumovom Archivu, knjiga II. str. 174. do 182. — Fournier: Memorial o Žumberku. Rkps.

[1] Arhiv kapt. Zagr. Loc. cred. Protoc. XI. 28., str 131. i 237. — Miscel. u štajerskom zem. arhivu, f. 45. br. 161.

[2] Arhiv kapt. Zagr. Protoc. 28., str. 567.

momaka. Ipak tolika četa nije nikad čuvala Brekovicu, već najviše po dvadeset momaka. Brekovica je pripadala kapetaniji Bihaćkoj, ali su posadi zapoviedala vazda sama vlastela Kobasići, braneći s odličnom hrabrošću svoj zavičajni grad od Turaka. Ovi su bili god. 1563. u velikom množtvu doprli do Brekovice, gdje ih razbiše četnici kneza Frankopana iz Tržca.[1]

Po smrti Gašpara Kobasića udade se njegova udova Katarina, rodjena plemkinja Šubić Peranska, u drugom braku za Senjanina, kapetana Andriju Tadiolovića, i porodi s njim četiri sina. Jedini sin Gašparov Ivan pošao je g. 1579. sa svojim otčuhom Tadiolovićem na vojnu u Kanižu pod zapoviedi kneza Jurja Zrinskoga. Prije odlazka bješe pred kaptolom Zagrebačkim odredio, da grad Brekovica i čitavo tamošnje imanje u županiji Zagrebačkoj, u kraljevini Hrvatskoj, ima pripasti njegovoj braći po materi, Tadiolovićem, ako bi on na vojni poginuo.[2] Ivan Kobasić pogibe doista na 30. rujna g. 1580. u boju s Turci pod Kanižom.[3] Njegova imanja stadoše sad svojatati kapetan Bihaćki Sebastijan Lamberg, kapetan Ivan Vojković i otčuh Ivana Kobasića, kapetan Andrija Tadiolović. Posljednji pozivao se na oporuku, koju bješe Ivan Kobasić polazeći na vojnu učinio. Ne mareći kapetan Bihaćki Lamberg za kakovo pravo, zaokupi odmah zemlje Kobasićeve u Kralju

---

[1] Valvasor: Ehre etc. knj. XII. str. 122.

[2] Arhiv kapt. Zagr. Loc. cred. Protoc. III.

[3] Obitelj Kobasića izumre u Hrvatskoj smrću Ivana u jednoj grani; u Kranjskoj ostane još druga grana, koja g. 1685. dobi od kralja Leopolda plemstvo s naslovom »von Schmidhoffen«, po kojem se kasnije obitelj Kobasića pisala, pretvoriv se od zgoljnih Hrvata u Niemce. Očito je na prvi mah, da je »Schmidhoffen« loš i pogrješan prievod hrvatskoga prezimena Kobasić, kao da je ono glasilo Kovačić, a Kobasići imali bi se pravilnije zvati »von Wursthoffen«. Žalibože, da je takovih barbarskih i nakaznih njemačkih prievoda osobnih i mjestnih imena u slavenskih pokrajinah njemačkoga carstva bilo i previše. Tako je n. pr. mjesto »Vinski vrh« na Kupi u kamenitom priedjelu, gdje se nikad svinje niesu gojile, jednostavno prevedeno u »Schweinberg«.

i Privelici, pa kad se sbog toga potužio Tadiolović, branio se Lamberg, da posvojene zemlje svakako treba za tvrdju Bihaćku. Kralje da je bilo dano Kobasićem samo za mužko koljeno, a i onako da je uslied turskoga haranja većinom pusto; Privelica pak da spada gradu Sokolu, i po tom kapetaniji Bihaćkoj.[1]

Gospoštinu Brekovicu sa gradom držao je tri godine kapetan Bihaćki, ali pošto je sandžak krajiški Memi-beg smjerao g. 1584. posjesti Brekovicu i Toplički Turanj, pa posadu iz Ostrožca premjestiti u Brekovicu,[2] dao je Karlovački general grof Josip Turn Brekovički grad razoriti. God. 1625. prigodom uredjenja medja bude ustanovljeno, da Brekovica ima ostati pusta, ali poslije god. 1635. zaokupe Turci opet Brekovicu, poprave grad i priedjel nasele narodom. Od to doba bila je Brekovica vazda turska, u njoj je stajala turska straža, a turski zapovjednik Brekovice postavi g. 1646. jaku stražu takodjer u Furjanu na Korani.[3]

Brekovicu popalio je god. 1685. general Herberstein zajedno sa cielom obližnjom turskom krajinom. Ona se tečajem daljnih ratova i kreševa na krajini više ne spominje.



III.

B u š e v i ć.

Današnji Buševički priedjel; crkvina i župa. — Vlastela Strizivojevići i Cike. — Bušević u posjedu kneginja Krbavskih i knezova Blagajskih do g. 1560. — Bušević za turske provale i u turskoj vlasti.

Na sjeveru od Krupe a iztočno od Otoke prostire se desno od Une priedjel Buševički, po kojem je razštrkan priličan broj kuća. Na karti Bosne, što ju izdaje vojni

[1] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I., str. 106—109.
[2] Ibidem, str. 132.
[3] Croatica u ratn. minist., knj. XVII.

geografski inštitut u Beču, zabilježena su tri mjesta Buševića, od prilike jedan sat hoda medju sobom udaljena. „Štatistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine“ od god. 1885. navodi dva mjesta Buševića, koji ukupno broje 158 kuća i 1.789 pravoslavnih žitelja, gotovo samih kmetova raznih begova i aga.

Niesmo mogli doznati, ima li u Buševićkom priedjelu ruševina kakova staroga grada ili samo mjesto zvano „gradina“, ali ima tamo 376 metara visoko brdo zvano „crkvina“, i na tom brdu dosta zidina od nekadašnje crkve, o kojoj pripovieda narod, da su ju nekoć porušili Turci na Gjurgjev dan, dok su kršćani bili odsutni od kuća na crkvenom sboru u drugom mjestu. Po svoj prilici, bila da je ta crkva župna crkva Buševićka. Lako da sada i ne ima traga gradu Buševiću, jer je taj grad, kako pismeni spomenici kažu, podignut bio od drva, a razoren je po odredbi krajiške ratne oblasti, kad ga nije bilo moguće dulje braniti od Turčina. Na prostoru imanja Buševićkoga bila su podigla vlastela knezovi Blagaji na kraju srednjega vieka još i drugi grad, imenom Mračaj, koji je stajao na brdu Mračaju ili Stražbenici zvanom nedaleko od Otoke. U staro doba spominju se dva Buševića, gornji i dolnji, svaki sa posebnom obćinom. Tako je g. 1523. bio obćinskim sudcem u gornjem Buševiću Stjepan Kamenjan, a u doljnem neki Dragiša, koji su s ostalimi službenici kneza Stjepana Blagaja pošli plieniti podanike opata Topuskoga u Bratetiću kod Buzete.[1] Danas je Buševićki priedjel dosta pust kraj, dok je nekoć bio dobro napučen. Na glasu je bila gospoština Buševićka knezova Blagajskih sa župnom crkvom sv. Grgura u Kninskoj biskupiji, kod koje se spominje g. 1486. župnik Nikola, a još g. 1549. župnik Petar, potonji kao svjedok u tužbi knezova Blagajskih proti upravitelju imanja Blagajskih Antunu Bakšiću.

Pisma prastare obitelji Blagajske razsvjetljuju donekle

[1] Listina u sbirci jugosl. akademije.

prošlost staroga Buševića.[1] Ta pisma dopiru, na koliko se tiču Buševića, do početka petnaestoga vieka. Poznati najstariji vlastnik Buševića zvao se Andrija, a bio je sin Strizivoja plemića Obrovačkoga.[2] Ovaj je Andrija na poziv banova hrvatskih Ladislava od Grdjevca (Gordova) i Pavla Bišena od Zdenaca (Ezdeghe) g. 1404. zakonito uveden u vlastničtvo Buševića po kaptolu Zagrebačkom. Za Bušević kaže bansko pismo, da leži u županiji Zagrebačkoj, a na pismu samom ima pečat tadanjega banovca (vicebana) i župana Zagrebačkoga, magistra Marka. Osim Buševića držao je rečeni Andrija Strizivojević već od prije po nasljednom pravu oko Une imanja: Martinčići, Malureku, Rasinju i Tržić. I u pomenuta imanja, za koje kaže izvorna listina, da leže takodjer u županiji Zagrebačkoj, dao se Andrija god. 1411. svečano po tadanjem zakonu i običaju uvesti. Čin taj obaviše po nalogu bana i župana Zagrebačkoga i Križevačkoga Pavla Čupora od Moslavine na licu mjesta plemić Balša Obrovčanin i zagrebački prebendar pop Mihajlo. Malo zatim razstavio se s ovim svietom Andrija Strizivojević, a njegova gore naznačena imanja, koja bijahu medjutim još povećana sa dobri u Lasinji i kod sv. Jerneja (Bartola), bjehu baštinili Juraj i Martin, sinovi Martina od Cike (Cheke). Prigodom uvedenja (g. 1413.) ove dvojice u rečena imanja po Matiju Petroviću od Gorice i Zagrebačkom kanoniku čuvaru Grguru, pozvane su nezadovoljne stranke pred bana Slavonskoga u stolicu Zagrebačku („in presenciam bani regni nostri Sclavonie in sedem Zagrabiensem“).[3]

---

[1] Ostatak vrlo zanimiva arhiva knezova Babonića, prozvanih kasnije Blagaj, razvidio sam i većinom proučio dobrotom kneza Ludovika Blagaja u gradu Boštainu u Kranjskoj mjeseca rujna g. 1888. Vidi o tom moj članak: »Posjet kod grofa Blagaja« u »Viencu«, g. 1889. br. 12. i 13.

[2] Vidi o Obrovcu na Uni posebni članak u ovoj knjizi.

[3] Kao što imadu mnoge latinske listine knezova Frankopana, Zrinskih, Iora Vranskih i drugih hrvatskih velikaša izvana opazaka, pisanih hrvatskim jezikom a glagolskim pismom, tako ima i na listinah, što se tiču

Po svoj prilici niesu sinovi Martina Cike svoje pravo na Buševićko imanje dokazati mogli. Ono je postalo ošastno i zapalo je kruni. Kralj Sigismund, koji je vazda u svojem nestašnom životu više trebao novaca, nego li ih je dobivao, ustupi Bušević za sto zlatih gospodji Jeleni Nelepićki, Petru Jankoviću i Ivanu sinu Pavla od Goruše. Pomenuta gospodja Jelena nije mogla održati svoj dio u Buševiću, pa je već g. 1421., kako kaže izprava, učinjena u kaptolu Zagrebačkom, u velikoj svojoj potrebi sporazumno sa sinom Kostadinom (Kozthadin) od Nečvena prodala svoj dio grada (kaštela) Buševića i ostalih dobara suvlastniku Buševića Petru, zvanom Verešu od Goruše. Medju seli i imanji, što su osim gore pomenutih sela pripadala Buševiću, spominju se tada prvi put i sela i imanja: Bašća (Baštra), Škvorčev Vrh, Pecka, Padež, Podveprčje (Podweperchya), Gradac, Obrovac, Poljana, Dolnje Brno, Osojnik i Grmuša.

Deset godina iza toga (g. 1431.) došao je jedan dio gospoštine Buševićke u vlast knezova Blagajskih. Pomenuti Petar od Goruše proda tada licem pred hrvatskim banom Fridrikom, knezom Celjskim, za 1.000 zlatih kašteo Bušević i čitavo imanje Buševićko gospodjam od roda knezova Krbavskih, naime: Ani udovi Babonića Bla-

Buševića, glagolskih bilježaka, pisanih po svoj prilici rukom kneza Antuna Blagaja (oko god. 1450). Tako je na uvodnici Jurja i Martina Cike od god. 1413. zabilježeno glagolicom:

„ⰽⰰⰽⱁ ⱄⰵ ⱌⰻⰽⰵ ⰿⰰⱃⱅⰻⱀ ⰲⱂⰵⰾⰰⰾ ⰲ ⰱⱆⱎⰵⰲⰻⱍ ⰻ ⰲ ⰻⰿⰻⱀⰵ ⰲⱄⰵ ⱄⱅⱃⰻⰸⰻⰲⱁⱌⰵⰲⰻⱍⰰ“,

(»Kako se Cike Martin vpelal v Bušević i v imine vse Strizivocevića«).

Na prodajnom listu Jelene Nelepić od god. 1421.:

„ⰽⰰⰽⱁ ⰵ ⱀⰵⰾⰵⱂⰻⱍⰻⱌⰰ ⱂⰵⱅⱃⱆ ⱂⱃⱁⰴⰰⰾⰰ ⱀⰻⰽⰰ ⱄⰵⰾⰰ ⰻ ⰱⱃⱀⱁ ⰴⱁⰾⱀⰵ“,

(»Kako e Nelepičica Petru prodala nika sela i Brno dolne«),

a na uvodnici kneginja Krbavskih od g. 1431.:

„ⰽⰰⰽⱁ ⱄⱆ ⱄⰵ ⰳⱁⱄⱂⱁⰵ ⱂⱁⱄⱅⰰⰲⰻⰾⰵ ⱆ ⰱⱁⱎⰵⰲⰻⱍ“,

(»Kako su se gospoe postavile u Bošević«).

gaja, Magdaleni, ženi Marka, sina Ivana od Kladuše, i Mariji udovi Vukmira (Wolkmer) vojvode od Usore, kćerim kneza Nikole Krbavskoga, a sestram kneza Ivana Krbavskoga, i Mariji, ženi Šimuna Kladuškoga, sina rečenoga Marka, i djevojci Katarini, kćeri tada već preminuloga kneza Ivana Krbavskoga, a bratični prije spomenute gospodje Ane i njezinih sestara. Pomenute gospodje od roda knezova Krbavskih ustupiše Bušević već nakon tri godine (g. 1434.) uz cienu od 1.000 zlatih (toliko i same platiše) svomu rodjaku Antunu knezu Blagajskomu i njegovim sinovom: Ladislavu, Grguru i Matiji. U kupo-prodajnom listu, što je u kaptolu Zagrebačkom sastavljen, spominje se, da Antun Blagajski ustupa kneginjam Krbavskim za kupovnu cienu 1.000 zlatih, što ih bješe oporučno ostavio Antunovu sinu Ladislavu Zagrebački biskup Ivan, pa zato bješe ugovorom ustanovljeno, da će imati braća Ladislavova, knezovi Matija i Grgur, naknaditi Ladislavu dvie trećine kupovnine, čim postanu gospodari dielova Blagajskih dobara.

Knezovi Blagaji dadoše se svečano uvesti (postaviti) u Bušević g. 1435. po izaslaniku tadanjeg bana hrvatskoga, Hermana kneza Celjskoga, Matiji Reziću od Podbrežja i arcidjakonu Dubičkomu, kanoniku Petru, kao izaslaniku kaptola Zagrebačkoga. Izprava o tom uvodu vrlo je zanimljiva za mjestopis Unskih strana, opisujući potanko medje ogromnoga imanja Buševićkoga, koje se prostiralo na obje strane Une od Otoke prama potoku Vojskovi i do potoka Baštre, a jugozapadno daleko iza Krupe ća do Grmuše. Nekoja Buševićka mjesta onoga doba postoje i danas, te su dielom i na zemljovidu naznačena, kao što Grmuša, Lusinja, Pecka, a i veći dio ostalih mjesta bi se bez sumnje iztraživanjem u onih krajevih doznati mogao. Grmuša, izpod planina Drenovca i Jelovca, a nedaleko Une jest i sada selo sa 80 pravoslavnih kuća; u njem ima podor staroga grada Dubrovnika, o kojem narod

pripovieda, da ga je zidala kći nekoga kneza imenom Dobra.

Pošto je tako god. 1435. imanje Bušević́ko predano knezovom Blagajskim, ostalo je ono neprekidno u njihovoj vlasti sve do god. 1560., kadno Turci razoreni grad Bušević sa opustošenom okolicom bosanskomu pašuluku pripojiše. Samo jednom i to za kratko doba dospjelo je bilo Bušević́ko imanje oko god. 1480. u tudje ruke, i to krivnjom kaštelana Pavla Vukojevića, koji ne samo što je Bušević slabo čuvao, te ostavivši službu Stjepana kneza Blagajskoga pošao na službu Vuka, despota srbskoga, i bana Ladislava Egervarskoga, već je bio takodjer prisvojio Blagajski grad Poljanu, polag Zenče na Savi, od kojega je bio dužan kao vazal Blagajski osobno služiti sa tri konjanika. Pošto je po smrti Pavlovoj takodjer i njegov brat Petar, službenik bana Jajačkoga Fečura (Fechwr), uzkratio bio svaku službu od Poljane, to su proti Petru Vukojeviću podigli pravdu knezovi Stjepan i Mihael Blagaji kod banskog stola; kako je ta pravda svršena, nije u spisih zabilježeno.

G. 1505. odsudjeni su na gubitak obiteljskih imanja knezovi Antun i Grgur Blagaji radi toga, što bijahu krive izprave upotrebili. Kralj Vladislav bio je jur gradove: Brubno, Bojnu, Blagaj, Bušević, Mračaj darovao Budimskomu kaštelanu Ivanu Bornemisi, koji ih ipak nije nikad zaposjeo.[1] Rečene gradove podieliše medjusobno god. 1509. braća Antun i Grgur Blagaji nakon dulje pravde i sastaviše o tom izpravu u kaptolu Zagrebačkom. Knez Grgur stanovao je tada u Grabrih pod Buševićem.

Takodjer god. 1557. tekla je pred banskim sudom u Zagrebu parnica medju Dorom, rodjenom Blagajkom, kćerju Grgura, a sestrom Stjepana, udatom nakon smrti Leonarda Grubera u drugom braku sa Nikolom knezom

[1] Kapt. arh. Zagr. Fasc. 5. br. 54., B. 489.

Frankopanom Tržačkim, i njezinim bratom Franjom, pa sestrom još neudatom Anom, radi otčinstva iz imanja Blagajskih: Buševića, Mračaja, Brubna, Bojne, Žirovca, Otoke i Blagajskoga Turnja na Korani. Sva ta imanja držao je tada Franjo Blagaj, a stanovao je u Vinici na Kupi u Kranjskoj.[1] Kao upravitelj dobra Buševićkoga spominje se g. 1553. Tomo Mečerić.

U ovo doba bila je u Buševiću postavljena krajiška straža, koju bješe hrvatski sabor u Dubravi jur g. 1537. za Blagajske gradove Bušević i Otoku zamolio. Pošto su Turci svoju vlast do donje Une razširili, osvojivši god. 1538. takodjer Dubicu, vrebali su svakom prilikom, da učvrste svoje gospodstvo i gore više kod izljeva Sane u Unu, pa da predobiju Blagajska imanja Bušević i Otoku. O četovanju Turaka u Buševićkih stranah piše o Martinju god. 1550. kapetan Ivan Babonožić iz Krupe generalu Ivanu Lenkoviću: „da obadva bega gresta velikom vojskom, bosanski i Malkoč-beg, ovude priko Gore i na Petrov gvozd (goru), a na Uni su pišci mnogi, i koliko se najveće bojim, da će pod Bušević . . . . do dva do tri dni biti vojska, i dao sam na znanje kapetanu Bihaćkomu i na Slunj Mate Matijašu, da postavi dobre straže, i knezu Ivanu Gojšiću i po svoj zemli."[2] Bušević zauzmu Turci god. 1558. zajedno sa turnjem Lišnicom na Uni i Otokom. Turci su došli pod rečene gradove na splavih po Uni, na kojoj dovezoše i potrebne topove. U Buševiću posjekoše četrdeset vojnika.[3] Kralj Maksimilijan odasla na to vojsku u Hrvatsku, koja je imala opet predobiti otete gradove. Medjutim je već god. 1559., kao što general Ivan Lenković izvješćuje, razoren Bušević, pa pošto taj razor nije bio podpun, to su po kraljevskoj od-

---

[1] Arhiv kapt. Zagr. B. 439. Listina kaže pogrješno, da je Vinica u županiji Oglajskoj (comitatu Aquileensi).

[2] Izvornik u mojoj sbirci.

[3] Starine, knj. XVII., str. 230.

redbi uz stražu od 200 puškara konačno razoreni gradovi Bušević i Mračaj. To je bio, kao što rodoljubivi kroničar Ivan Tomašić opaža, početak razspa kraljevine Hrvatske.[1] Odslije u napredak kroz više od tri stotine godina držali su Bušević ku gospoštinu Turci, koji već god. 1560. Buševićku okolicu na novo narodom napučiše, a grad opet podigoše.

Bušević je postradao za velikoga rata turskoga god. 1695., kad ga banska vojska ujedno sa obližnjimi mjesti, gradom Čavnikom, dvorovi Badnjevića Alaj-age i Čor-age i trgom Budićem spalila i razorila.



IV.

Bužim.

Bužimski kraj; gradovi Bužim i Čavnik. — Vlastela Bužima: Gallesi, knezovi Celjski, Martin Frankopan i Juraj Mikuličić. — Bužim u vlasti knezova Keglevića. Ban Petar Keglević i njegovo gospodarstvo u Bužimu. Župa i grad Čavski; pleme Čavsko. — Turci u Bužimu; zgode Bužima za turskoga vladanja.

Grad Bužim već je s toga dobro poznat u Hrvatskoj, što se po Bužimu piše znamenita hrvatska porodica knezova Keglevića. U staro doba poznat je kraj današnjega Bužima u kotaru Krupskom pod imenom Čave. I danas ima dolinica Čave sa podorom grada Čavnika uz potok Čavu, pô sata daleko od Bužima na iztočno-južnoj strani, ali je ta dolina razstavljena od Bužimske uzke dolinice uz potok Bužimkovac ili Bužimnicu briegom Mrazovcem, pa dok

[1] Štajerski i Kranjski zem. arhiv. — Arhiv za poviest jugosl., knjiga IX., strana 29.

potočić Čava prama jugu teče i kroz Baštru u Unu se slieva, Bužimkovac je okrenut prema sjeveru i prolazi kroz liepe, gdješto uzke ravnice u Glinicu i Glinu na hrvatskoj medji. Premda je u priedjelih današnjega Bužima, Mrazovca i Čave nekoć samo jedno pleme stanovalo i ti su priedeli zajednički u feudalnom savezu i u obćini stajali, danas pripada Mrazovac sa Čavom političnoj obćini Otočkoj, dok je Bužim sa obližnjimi mjesti: Varoškom Riekom, Lumbardom, Čaglicom i Stabandžom pripojen upravnoj obćini u Vranograču (Vranogradu).

Priedjel oko Bužima je kao što sva Krajina brdovit, ali brda niesu visoka, pa su i medjusobno razstavljena dolinami, kuda gorski potoci teku. Najviši vrhovi jesu na sjevero-iztočnoj strani prama medji hrvatskoj Radoč (630 m.), a zapadno od Bužima Veliko brdo (463 m.). Zemlja je dosta plodna osobito po nizinah, prilično dobro obradjena, a vrhovi su pokriti šumom osobito hrastovom. Ovdje su stanovnici kao što u svih starinskih mjestih na Krajini gotovo sami muhamedovci; stanuje njih u Bužimu u 108 kuća 792, a u Mrazovcu (Čavi) u 280 kuća 1103. Pravoslavnih ima u Bužimu 11, a katolik nije nijedan. Aga i kmetova u ovih krajevih ne ima, već su svi slobodni vlastnici zemalja.

Grad Bužim leži na brdu, visokom 325 m. Oko njega su liepe ali uzke doline od jugo-iztočne, sjeverne i zapadne strane, a ravnice, po kojih ima liepih zelenih livada, okružuju milovidni obronci, pokriti šumom. Samo prama jugu drži se gradsko brdo još viših šumom obraslih bregova, koji se k iztoku, zapadu i jugu pružaju. Na jugo-iztočnoj strani izvire potočić Bužimkovac ili Bužimnica, koji obtječe Bužimsko gradsko brdo na sjeverno-iztočnoj strani. Još dolazi od zapada i juga izpod grada u jarku i drugi potočić Pomojdan zvan, koji opasuje grad na sjevero-zapadnoj strani, te utječe ne daleko od grada u Bužimkovac. Bužimkovac je u svojem početku tako

malen potočić, da pod gradom samo u zimsko i proljetno doba mali mlinčić okreće, ali primajući svojim tečajem više potoka s obje strane, postaje prama hrvatskoj medji dosta jakim potokom. Podor grada Čavnika takodjer je na brdu (319 m.) blizu potoka Čave prama Dobroselu.

Bužim je golem i prostran grad, najveći na Krajini, ali je sada ponajviše već u razvalinah. Poput drugih gradova na Krajini sastoji i Bužim od nutarnjega grada i vanjskoga obora ili platna. Na prostoru medju gradom i palankom bila je prije varoš, u kojoj su Turci stanovali. Do nutarnjega grada podizala se nekoć valjada crkva, poslije pretvorena u džamiju, u kojoj se još nedavno klanjalo. Grad je utvrdjen kulami. U najvećoj kao i u dvie manje na sjevernoj i iztočnoj strani bile su tamnice. U pojedinih sobah ima i sada svodova i vide se gvozdene spone. Bužimljani pripoviedaju o jadnom stanju tamničara grozne stvari. Bilo ih je, koji su osudjeni bili na vješala, pa kad bi ih objesili, pobacali su kosti u donje tamnice, koje su sada zarušene. Grad već mnogo godina ne ima krova, pa zato se već jako osuo i orušio, a komad grada odlomio je prije nekoliko godina grom, koji poslije nije popravljen, pa je tako sve po malo propao. U starom gradu ima bunar, dubok do 40 aršina. Nad velikim gradskim vratima bio je grb i pismo u kamenu. Isto je tako bio kamen s napisom na sjevernoj strani grada pod jednim prozorom. Kažu, da je na onom prvom kamenu bilo napisano, tko je grad ozidao, pa da je taj kamen prije desetak godina prigodom zapreme Bosne odnio neki kapetan, što je bio s vojskom u Bužimu. Onaj drugi kamen došao je srećom u Zagrebački narodni muzej, gdje se i sada nalazi. Taj posljednji kamen ima veoma zanimljiv napis hrvatskom glagolicom, koji se tiče obnove i podizanja grada po Jurju Mikuličiću za kralja Matije Korvina; kamen ovaj sa napisom tim je dragocjeniji, što su u području Zagrebačke biskupije, kojoj je

Bužim pripadao, napisi glagolski veoma riedki.[1] Napis na liepom, dobro sačuvanom sivo-crvenkastom kamenu, dugačkom jedan metar, a četvrt metra širokom, ima sedam redaka, i postavljen je svakako nakon smrti Jurja Mikuličića iza god. 1495. od njegovih baštinika knezova Keglević Bužimskih, te glasi doslovce:

ⱅⰰ ⰳⱃⰰⰴ ⱄⰰⰸⰻⰴⰰⰾ ⰻⰸ ⱇⱆⰴⰰⰿⰵⱀⱅⰰ ⰻⰸⰻⰱⱃⰰⱀⰻ ⰽⱀⰵⰸ
ⰌⰖⰓⰀⰌ ⰏⰋⰍⰖⰋⰝⰋⰝ
ⱁⱀⱁ ⰲⱃⰻⰿⰵ ⰲⰰ ⰲⱄⰵⰻ ⱈⱃⰲⰰⱅⱄⰽⱁⰻ ⰸⰵⰿⰾⰻ ⰱⱁⰾⰵⰳⰰ ⱍⰾⰽⰰ.
ⱀⰵ ⰱⰻⱎⰵ, ⰸⰰⱍ ⱆ ⰽ-
ⱃⰰⰾⰰ ⰿⰰⱅⰻⰰⱎⰰ ⱆ ⰲⰵⰾⰻⰽⰻ ⱂⱁⱍⱅⰵⱀⰻ ⰱⰻⱎⰵ. ⰸⰰⱍ ⱁⱅ
ⱌⰰⱃⰰ ⱅⱆⱃⱄⰽⱁⰳⰰ ⱆ-
ⰳⱃⱄⰽⱁⰻ ⰸⰻⰿⰾⰻ ⰿⰻⱃ ⱀⰰⱎⰰⰾ ⰱⰻⱎⰵ. ⰻ ⱌⰰⱃ ⱃⰻⰿⱄⰽⰻ ⱅⰰ ⰳⰰ
ⰴⱁⰱⱃⰻⰿ ⱍⰾⰽⱁⰿ ⰸⱁⰲⰻ-
ⱎⰵ. ⰻ ⰲⱄⰰⰽⰻ ⱁⰴ ⱅⰻⱈ ⱂⱁⰳⰾⰰⰲⰻⱅ ⰾⰰⱃ ⰴⰰⰾ ⰿⱆ ⰱⰻⱎⰵ,
ⰰ ⱈⱃⰲⰰⱅⰻ ⰳⰰ ⰸⰰ ⱀⰵⱀⰰⰲⰻⱄⱅ ⱈⰵⱃⱌⰵ-
ⰳⱁⰿ ⰻⰲⰰⱀⰻⱎⰵⰿ ⱂⱁⰳⱆⰱⰻⱎⰵ. ⰻ ⱅⰻ ⱄⰵ ⱁⱋⰵ ⱅⰰ-
ⰽⰻⰿ ⱍⰾⰽⱁⰿ ⰸⰲⰰⱅⰻ ⱀⰵⰽⰰ ⱄ’ ⱅⰰⰽ
ⰳⱃⰰⰴ ⰻⰸ ⱇⱆⰴⰰⰿⰵⱀⱅⰰ ⰻⰿⰰ ⰻⰸⰸⰻⰴⰰⱅⰻ ⰵⱃⰵ ⰻⰿⰰ
ⱄ . . . ⰱⰻⱅⰰⰽ.[2]

Oko unutrašnjega grada veliki je i ravan prostor ogradjen zidom. Poznaje se gdješto, gdje su turske kuće stajale, u koje se Turci zakloniše osobito za vrieme, kad bi s kršćanske strane u zemlju navalili ili kad bi se raja

[1] Glagolske napise na kamenu u Zagrebačkoj biskupiji našao sam samo na jednoj grobnoj ploči u staroj župnoj crkvi svih Svetih u Trgu i u crkvici u Bratovancih kod Ozlja; i u Vinici na Kupi u Kranjskoj, koja je župa god. 1334. pripadala zagrebačkoj biskupiji, a i poslije mnogo godina dobivala župnike glagolaše iz zagrebačke biskupije i iz hrvatskoga primorja, ima na bivšoj gradskoj kapeli urezano godište glagolskimi slovi.

[2] Latinicom: »Ta grad sazidal iz fudamenta izibrani knez Juraj Mikuičić, ono vrime va vsei Hrvatskoi zemli bolega človika ne biše, zač u krala Matijaša u veliki počteni biše, zač ot cara turskoga Ugrskoj zimli mir našal biše. I car rimski, ta ga dobrim človikom zoviše. I vsaki od tih poglavit lar dal mu biše, a Hrvati ga za nenavist hercegom Ivanišem pogubiše. I ti se oće takim človikom zvati, neka s' takov grad iz fudamenta ima iz'zidati, ere ima s(voi) bitak.«

pobunila, te kakav ustanak nastao. U tom prostoru na južno-zapadnoj strani ima drvena džamija, koja je jedna od najvećih u svoj Bosni. U vanjskom gradu stanovali su dizdari i stražari, koji su grad čuvali, a dizdar je i sudio narodu. Iz ove tvrdjave branili su se Bužimljani od neprijatelja puškami i topovi, koji su potonji na vanjskih bedemih grada stajali sve do nedavna.

Bužim je bio uz Ostrožac i Cazin najznamenitiji turski grad s ove strane Une. U njem je bio rašteo (sajam) od žita i blaga, a to je trajalo sve do Omer-paše. Taj, da kazni krajišnike Bužimljane za njihov odpor proti sultanu i vezirom, premjesti sve u Krupu, a u Bužimu je ostao mudirluk, koji je trajao sve do zapreme Bosne i dok nije Bosna na sadašnju uredjena. Trgovina žita bila je dosta znamenita, a čaršija puna trgovaca i robe za okolišnu krajinu. Ali od doba Omer-paše Bužim je u svakom obziru nazadovao, trgovina je propala, dućani su opustjeli; danas ih ima još samo nekoliko u čaršiji, gdje se petkom trguje.

Već je rečeno, da se Bužimski kraj nekoč zvao Čavom. Pod tim imenom spominje se god. 1334. župa Bužimska sv. Klimentije u arcidjakonatu gorskom biskupije Zagrebačke. Upravo ova posveta crkve sv. Klimentiji dokazom je velike starine i znamenitosti mjesta Čave, jer je ta crkva po svoj prilici osnovana prije, nego li je utemeljena Zagrebačka biskupija pod uplivom germansko-ugarske struje, u doba, kad se je uspomena na slavenske blagovjestitelje sv. Cirila, Metodija i Klimentiju i od crkvenih glavara u naših krajevih više štovala. Crkve posvećene sv. Klimentiji jesu u Zagrebačkoj biskupiji posve riedke; nalazile su se samo u poznatih prastarih mjestih i priedjelih kod staroga županijskoga grada u Gorah, pa u Kelemincu u hrvatskoj Podravini.

Kao što je bio u Turovompolju, u Kalniku, u Goricah i u Klokoču podieljen prostor izmedju vlastelinstva i plemenske braće, tako je i u obsegu Čave postojao grad

Čava (Bužim) i pleme („generatio“) istoga imena. Vjerojatno je, da je pleme Čava bilo isto onako uredjeno, kao što obližnje Kreščićko,[1] i da je kasnije, kad je nevolja turska nadošla, sazidan po braći napose grad Čavički ili Čavnik za obranu proti Turčinu i domaćim neprijateljem, osobito proti velmožam.

* * *

Grad Čavnik ili Bužim dospio je tečajem vremena u kraljevsku vlast. G. 1336. darova ga kralj Ludovik Grguru Gallesu.[2] Po svoj prilici je bio potomak ovoga Grgura knez Ivaniš Čavski, koji je g. 1403. od „bratščine svete Katarine v Ostrošce“ kupio „polaču svete Katarine bratščine, ka je polača v Ostrošce, ku je polaču dal Dujam Milosvić v taštamenti.“[3] Ovoga Ivana sin, takodjer imenom Ivan, založi ujedno sa svojim sinom Nikolom g. 1425. svoj dio u Čavi ili u Bužimu („in Chava alias Buzin“) za 200 zlatih Ladislavu, Antunu i Ivanu, sinovom Nikole, a unukom Dujma, kneza Blagajskoga.[4]

Nije poznato, kako i kada je Bužim dospio u vlast knezova Celjskih. Valjda se to dogodilo nekako u isto doba, kada zavladaše Celjski (g. 1429.) gradom Krupskim; toliko je pak izviestno, da je posljednji Celjski knez Ulrik medju ostalimi gradovi u Hrvatskoj takodjer Bužim („Wutschin“) držao.[5] Još za života Ulrikova oko g. 1456. dobila je Bužim ujedno sa trgom Lipom na Dobri kneginja Dora Blagajka, žena kneza Martina Frankopana, od kralja Ladislava u zalog za svotu od 12.000 for., odstupivši kralju za isto toliku svotu njezinom prvom mužu založene i po njem nasliedjene gradove Vrbas i Kozaru.[6] Kralj Ma-

---

[1] Vidi članak o Podzvizdu i Vranograču u ovoj knjizi.

[2] Listina medju spisi zagr. jezujta. Fasc. I. u hrv. zem. arhivu.

[3] Vidi listinu u dodatku br. II.

[4] Arhiv grofova Keglevića i Regesta Pavla Rittera u sbirci jugosl. akademije.

[5] Krones Fr : Die Freien von Saneck u. ihre Chronik als Grafen von Cilli, II. str. 156.

[6] Marcelović: Regesta za bisk. Zagreb. Rukopis nadb. knjižn. str. 956.

tija potvrdi g. 1464. knezu Martinu Frankopanu osim gradova: Skrada na Korani, Kladuše, Ostrvice u Lici, Gradca i Komogovine kod Petrinje, i imanja Kreščića (Podzvizda), Perne pod Petrovom gorom, Molunja kod Jastrebarskog i trga Lipe na Dobri, takodjer i grad Bužim, kao nasljedno dobro, pod uvjetom, da odmah kralju ustupi grad Krupu, a nakon smrti da izruči još kraljevoj vlasti i gradove Kostajnicu na Uni, Steničnjak kod Karlovca i Lipovac kod Samobora. Knez Martin uveden je još iste godine po propisu zakona u darovane mu gradove. Kod uvoda u Bužimu i u plemenu Čavskom bili su svjedoci okolišni plemići Valentin i Mikula Mašić od Kostajnice (Varoške Rieke), Juraj Švaganić od Čaglice i Gjuriša od Stabandže[1].

Po smrti Martina Frankopana (g. 1479) darova kralj Matija Bužim odličnomu plemiću hrvatskomu Jurju Mikuličiću. Porodica ovoga bogatog vlastelina potekla je iz Šibenika, a zvala se još početkom petnaestoga vieka Gašparović. Porodična imanja u županijah Kninskoj i Lučkoj (današnjoj Bukovici niže Zrmanje) poveća Nikola sin Gašparov g. 1439. kupom imanja Strižića od Jurja Strižića, a god. 1442. imanjem Dobarčevićem u županiji Lapačkoj, a napokon g. 1449. imanjem Stazićem u istoj toj županiji, kupljenim od Jurja, sina Karla Stazića. Najvećma je pak podigao tu porodicu Nikolin sin Juraj, pišući se kadšto Gašparović-Mikuličić, a ponajviše samo Mikuličić. Ovaj dobi za vjerne službe i junačtva u mnogih ratovih god. 1477. od kralja Matije grad i gospoštinu Ostrovicu na Uni, kod današnjega Kulen-Vakupa („in regno Croatiae in districtu Lappach"), g. 1483. starodavni Ostrožac na Uni, i napokon god. 1491. od cesara Maksimilijana, kojega su mnogi Hrvati kraljem priznavali, kraljevski grad Mutnicu.

---

[1] Neo. reg. acta, fasc. 1645. br. 13. prije u hrv. arh., sada u Budimpešti. — Kaptol. arhiv u Zagr. F. br. 113.

Čim kaptoli Zagrebački i Stolnobiogradski uvedoše Mikuličića u uživanje grada Bužima i imanja Čave, stao je on izvoditi na svojoj novoj gospoštini razne popravke i preinake. Iz prva se ustručavao podavati od Bužima crkvenu desetinu, ali se g. 1480. nagodi pred kaptolom Zagrebačkim sa Zagrebačkim biskupom Osvaldom Tuzom, da će u napredak štovati prava crkvena i poput ostalih plemića kraljevine Slavonije dopustiti, da njegovi podložnici i kmetovi podmiruju crkvi, što ju ide. Svojemu službeniku Ivanu, sinu Pavka od Tuhovja, pokloni Mikuličić g. 1481. zato, što ga je vjerno kod upravljanja i gospodarstva u Bužimu i u Čavi bio služio, selo Cerovo, izhodivši potvrdu dara i u kralja Matije.[1] Znajući novi gospodar Bužima, na kako opasnom mjestu je njegov grad na krajini hrvatskoj i koliko mu mogu nauditi Turci čestimi provalami, mnogo se brinuo, da grad Bužim uredi kao čvrstvo branište, pa ga je zato, kako svjedoči hrvatski napis u kamenu, na novo onako, kako nam se danas u svojih ruševinah predočuje, „sazidal iz fudamenta“ i kulami učvrstio. Urediyši Mikuličić u svakom obziru grad i gospoštinu, pisao se u napried knezom Bužimskim. Sa Jurjem Mikuličićem nije se bilo šaliti u feudalnih stvarih, braneći on u duhu svoga vremena bezobzirno i žestoko istinita, a možebiti i umišljena vlasteoska prava. Posvadivši se g. 1485. u susjedstvu sa starimi plemići Menići,[2] koji su bili pod pokroviteljstvom knezova Blagaja, radi zemljištnih medja, sam sebi pravdu odkroji, davši sa mnogo plugova Meničke zemlje orati, pa pošlje na Meniće čitavu vojsku oružanih ljudi, koji na nevoljne plemiće navališe i njih petoricu s mjesta usmrtiše, a nekolicinu raniše. Doduše, nekoji svjedoci potvrdiše, da Mikuličića ne bijaše u Bužimu, kad se taj boj dogodio, ali ne ima sumnje,

[1] Regesta a dielom i listine u arhivu grofova Keglevića, sada kod jugosl. akademije. — Regesta izpravâ u nadb. Zagreb. arhivu. Ecclesiastica. Knj. I. str. 60.

[2] Vidi članak o Menićih u ovoj knjizi.

da je navala na Menićke plemiće učinjena s njegovom privolom pod vodstvom kaštelana Bužimskoga. Sbog ovoga nasilja i boja pozvan je Mikuličić g. 1488. na sud pred bana Matiju Gereba po kaptolskom izaslaniku, koji je Mikuličića zatekao na njegovu dobru u Novom Brdu.[1] Možebiti da je upravo poradi nesretnog ovog dogadjaja odlučio Mikuličić, da ostavi domovinu i stečena ogromna dobra, i podje u daleki sviet. Juraj Mikuličić bio je oženjen Jelenom, kćerju Šimuna Keglevića, vlastelina u Poričanih, koju je upoznao, držeći na blizu do Poričana (Kegal-grada na Zrmanji, ne daleko od sadašnje medje hrvatsko-dalmatinske) razna dobra. God. 1494. odluči Mikuličić putovati u Rim,[2] da lieči svoje narušeno zdravlje, pa zato pismom, učinjenim pred kaptolom u Kninu, posini svojega šurjaka Ivana Keglevića, brata žene Jelene, predavši mu za ciglih 5.000 for., koje je trebao za putni trošak i za ljekarije, sva svoja imanja u Hrvatskoj i to: grad Bužim u županiji Zagrebačkoj, grad Ostrvicu sa imanjem u Dobrčevićih, u Strižićih, u Nebluju, kuću i vrtove u varošu („civitate") Rmnju u Lapačkoj županiji, sela Omislavac i Kraćan u Gackoj, dobra Prgoići i Dvorac u Kninskoj, i napokon selo Mejorce u Lučkoj županiji. Nu sudeći po spomenutom već napisu na kamenu ili nije Mikuličić ovaj put otišao bio u Rim, ili se skoro povratio, te dočekao smrt u domovini, gdje ga „Hrvati za nenavist hercegom Ivanišem pogubiše". Sva je prilika, da je Mikuličić, premda je bio jako poštovan od kralja Matije i njemačkoga cesara Maksimilijana, imao razmirica sa banom Ivanom Korvinom, pa da su ga kojom zgodom rodjeni njegovi zemljaci smaknuli.

* * *

[1] Listina u arhivu kneza Lud. Blagaja.

[2] Već prije na 13. lipnja 1492. upisan je bio Juraj Mikuličić članom družbe sv. Duha u Rimu. U družbu ga je upisao Nikola Imrefi od Serdahela, koji Mikuličića zove svojim poočimom (»pater adoptivus«). Mikuličić je u knjizi zabilježen kao pripadnik biskupije Kninske. (Monumenta Vaticana Hungariae. Liber confraternitatis S. Spiritus. Budapest 1889. str. 17.)

Imanja Jurja Mikuličića primio je Ivan Keglević odmah iza gornjeg ugovora; on se dao god. 1495. uvesti u njihovo uživanje po kaptolih Zagrebačkom i Kninskom, pa se stao odbaciv stare pridjevke „Porički“ (Porychki) i „Gradački“ odslije pisati knezom Bužimskim, koji pridjev grofovi Keglevići do današnjega dana pridržaše. Kralj Vladislav bio je ustupio Ivanu Kegleviću kraljevsko pravo na prije navedena imanja i naročito na Bužim pod uvjetom, ako taj grad i njegovo vladanje od starine ne pripadaju banu kraljevine Hrvatske ili kojemu drugomu kraljevskomu gradu. Ivana Keglevića uvedoše veoma svečano u Bužim kanonik Zagrebački Nikola Budački i kraljevski povjerenik vlastelin Klokočki Vojko Maretić. Bilo je prisutno mnogo odlične susjedne vlastele, a medju ostalimi opat Topuski Juraj, ujedno biskup Rožnavski, zatim Ivan Bevenjud od Ostrožina i Skrada na Korani, Krištof Šubić od Perne, Tomo Janković od Petrovljan, Janko, kaštelan od Vranograča, Tomo Farkašić od Podzvizda, Ivan od Sokolovca, Matija vesnik (sudac) varoši Krupe, Nikola sudac plemena Menićkoga, Ivan Lučić od Podgorja, Juraj sudac plemena u Stabandži i drugi Juraj sudac plemena Kostajničkoga (u Varoškoj Rieci). Svi prisutni držali su, da je uvedenje pravedno i ovlašteno; nitko nije prigovorio, pa nitko nije s toga pred banski stol u Zagreb pozivan.[1]

Od ovo doba poznaje poviest Bužima i narodna predaja, koja se održala medju Bužimski muhamedovci. Oni kažu, da je grad Bužim knez Keglević zidao. i da je grad kasnije, nego li Bosna, u tursku vlast dospio, Predajom Bužima Ivanu Kegleviću došla je ta dosta znamenita hrvatska obitelj iz planinskih krajeva današnje Dalmacije, gdje joj se predj Kegal još polovicom petnaestoga vieka spominje, u priedjele pounske, posavske i u pitomo Zagorje, gdje su Keglevići ogromna imanja prikupili, utječući

[1] Izvornik medju spisi kapt. Zagreb. Locus cred. K. b. 482.

za puna tri vieka na zgode i nezgode posavske Hrvatske. Krivo je mnienje, da su Keglevići bosanskoga koljena. Ni njihova stara imanja u Kninskoj i Lučkoj županiji, a ni novo zadobljeni Bužim, niesu bili u Bosni, već u Hrvatskoj, a medju obilnimi pismi Keglevićeva arhiva[1] ne ima ni cigloga pisma bosanske državne kancelarije, već su tu sami odpravci hrvatskih oblastnika, banova i banovaca hrvatskih, pa onda kaptola Kninskoga i Zagrebačkog. Kralj Matija kaže naročito u povelji od god. 1479. za stara imanja Kegleviéa: Poričane, Kočevicu, Pokrovnicu, Prkle i Dobru Vodu, da leže u kraljevini Hrvatskoj („in regno Croatie"), dok je izviestno, da je i novo imanje Keglevića u Bužimu bilo vazda u Hrvatskoj u oblasti bana hrvatskoga i župana Zagrebačkog, i pod crkvenom upravom biskupa Zagrebačkoga.

Jelena Keglevićeva preživjela je svoga muža Jurja Mikuličića, boraveći i nadalje kod svoje braće Ivana i Petra Keglevića u gradu Bužimu. God. 1510. na 12. veljače darova rečena Jelena u Bužimu kanonikom Otočkim dva ždrieba zemlje u Kraćanu u Gackoj.[2] Dalje ne ima spomena o njoj, a valjda se na skoro zatim s ovim svietom razstavila.

Ivan Keglević vladao je neograničeno Bužimom, a g. 1497. predao mu je kralj Vladislav takodjer pokroviteljstvo sa odnosnimi pravi i užitci nad plemenom Čaglićkim na tri godine, a nad Stabandžom i Kostajnicom (Varoškom Riekom) na šest godina. Zaštitnikom ovih plemena bio je već pokojni Juraj Mikuličić;[3] prije pak pripadala su rečena plemena kraljevskomu gradu Krupi. Ivanov nasljednik u imanju Bužimskom bio je njegov mladji brat Petar, svakako najznamenitiji član čitave porodice Kegle-

---

[1] Arhiv grofova Keglevića čuva se po namjeni grofa Samuela Keglevića u većoj česti u jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu.

[2] Kukuljević: Acta croatica, str. 193.

[3] Arhiv gr. Keglevića kod jugosl. akademije.

vićeve. Bio je Petar na glasu junak i vojvoda; kao ban Jajački veoma se odlikovao; Turke, koji bijahu g. 1521. Srebrenik oteli, porazi hametom svojom malom ali hrabrom četom. Navalivši g. 1525. Turci na Jajce sa 20.000 vojske, održa sa šakom svojih junaka tvrdju, dok mu niesu priskočile u pomoć čete proslavljenih hrvatskih vitezova: Krste Frankopana, Petra Kružića, Grgura Orlovčića i kneza Ivana Zrinskoga. S ovimi zajedno porazi tursku vojsku i izbavi za još koju godinu Hrvatsku od poplave turske. Kad je na Muhačkom polju pao kralj Ludovik, nešto se bio Petar smutio i pristao uz protukralja Ivana od Zapolja, ali ga na brzo ostavi, pa je sve do smrti vjeran ostao Ferdinandu austrijskomu. Za obsade Bečke god. 1529. došao je bio na pomoć sa 300 svojih junaka, a počev od g. 1535. branio je kao kapetan Bihać, dok ga nije g. 1538. kralj uz Tomu Nadažda na bansku stolicu postavio. Njegovu silu i hrabrost brzo su osjetili i domaći i vanjski kraljevi neprijatelji, poglavito pak Turci, ali se on žalibože na skoro zaboravi i potamni bansku čast, upotrebivši javnu vlast na svoju korist, posežući za tudjimi dobri i progoneći ljude, koji mu se niesu bud s kojega mu drago razloga svidjali. Na Keglevićevo mjesto stupi g. 1542. potonji slavni Sigetski junak knez Nikola Zrinski, a sam Keglević dokopa se pod stare svoje dane za neko vrieme i tamnice. Griešili su kao Petar Keglević jednako i drugi muževi velikoga glasa u ono doba, ali je pohlepa u Keglevića tim manje opravdana, što je on kod skupljanja blaga i dobave imanja bio vanredno sretne ruke, nabavljajući nagomilanimi novci neprekidno nova dobra i primajući od milosti kraljeve za doista velike svoje zasluge ogromno dobro Bielu Stienu kod Pakraca, Lobor u Zagorju i Novirad Blinjski kod Petrinje. G. 1523. kupio je Petar Kelević od Jurja kneza Brandenburžkoga nekadašnja Celjska kasnije Korvinska imanja Krapinu i Kostel, pa kad su i Tominje rečene godine kupo-prodajni ugovor u kaptolu Požunskom sklapali, odobrio je ban i vojskovodja

Petar Keglević ugovor hrvatskom glagolicom („caracteribus croaticis"), jer ni on, kao ni njegov savremenik vrhovni vojskovodja („generalissimus") austrijske vojske i dični branitelj Kisega, Nikola Jurišić, niesu poznavali drugoga pisma, do li hrvatskoga.[1]

Za boravka Petrova na turskoj medji g. 1521. uzvrpoljiše se mnogobrojni turski zarobljenici u Bužimu, pa ne samo što se s pomoću vanjskih Turaka izbaviše okova i tamnice, već udariše na službenike i stražare gradske, pa podavivši njih zavladaše gradom. U toj nevolji priskoči Bužimu ban Ivan Karlović, koji je u taj čas boravio u Mutniku, navali na grad, pa prisili Turke, da grad predadu. Karlović bješe radi toga, da što prije predobije grad, dozvolio odlazak Turkom uz povoljne uvjete, i Turci odoše iz grada sa čitavom dragocjenom spremom. To se kasnije na žao dalo Petru Kegleviću, pa premda je već jednom pred kaptolom Čazmanskim bio izjavio, da je zadovoljan postupkom banovim, i da mu je Bužim u podpunom redu predan, opozove Keglević poslije u kaptolu Budimskom prvašnju svoju izjavu, zahtievajuć naknadu štete, što ju je pretrpio od turskih zarobljenika.[2]

Kako je valjano gospodario Petar Keglević na svojih imanjih, dokazuje takodjer njegova briga za rude, koje su tada vadili u Bužimu. God. 1523. dozvoli kralj Ludovik Petru Kegleviću, kao jajačkomu kapetanu, da može za dvadeset i pet godina svuda na zemljištih grada Bužima vaditi zlato, srebro, bakar, željezo, olovo i kositar, rude taliti i kovinu obradjivati i rudami se koristiti, plaćajući jedino propisanu daću kraljevskoj komori. U koliko se Keglević okoristio ovom kraljevskom poveljom, ne da se omjeriti bez pobližih podataka, ali u regestah arhiva Keglevićeva, što ih je sastavio poznati hrvatski povjestnik i rodoljub Pavao Vitezović (Ritter),[3] zabilježen je ugovor,

[1] Autentični priepis u mojoj sbirci.

[2] Izvornik u Keglevićevu arhivu.

[3] Medju rukopisi biblioteke jugosl. akademije.

što ga je Petar Keglević g. 1525. sklopio sa rudarskimi majstori radi kopanja ruda u Bužimu, kao što i pogodba učinjena sa kovačem novaca („Conductio impressoris monetarum per Petrum Keglevich"). Posljednja pogodba, služi dokazom, da je i u Bužimu bila kovnica novaca, i da se u tom pogledu Petar Keglević natjecao sa knezovi Zrinskimi, koji su u isto vrieme kovali novce u Gvozdanskom. Kao čovjek od reda dao je god. 1526. Petar Keglević popisati i pobilježiti sve pogodnosti i dužnosti stanovnika i kmetova na dobru Bužimskom.[1] S pomoću toga popisa odnosno urbara moglo bi se više znati i kazati za starije doba o Bužimu i o njegovih stanovnicih.

Župa u Čavi spominje se još g. 1501., a kod nje župnik Matija. Kasnije se spominje župnik u Bužimu, i to g. 1528. župnik Petar, koji je za svoga vlastelina razne poslove kod oblasti i kaptola obavljao, živući još g. 1547. na istoj župi kao starac od šestdeset godina.[2] Grad Bužim čuvao je posebni gradski kaštelan, a gospodarstvo rukovodio je posebni nadzornik („provisor"). I stanovnici Bužima i plemići od Čave imali su svoje posebne sudce, koji su ljudstvu pravicu krojili i obćinskimi poslovi upravljali. U Bužimu nije bilo gradjana („cives"), već su stanovnici bili ili plemići ili samo kmetovi.[3] Kako je već na-

---

[1] Taj bez sumnje već po mjestu, za koje je izdan, vrlo zanimljivi urbar pod naslovom: »Privilegia Petri Keglevich urbarijs in ducatu suo Busin concessa« niesam mogao naći medju Keglevićevimi arhivalijami, ali je zabilježen i naznačen u popisu spisa Keglevićkih u mojoj sbirci pod naslovom: »Elenchus litteralium instrumentorum universorum in archivio ill. familiae Keglevichianae existentium a. d. 1770«.

[2] Pokojni pukovnik barun Maretić, koji je više toga žaliboże jako nekritično o hrvatskoj poviesti napisao, kaže, da je bila u Čavi opatija, koja je dokinuta god 1503. Bilježeći ovu viest opažam, da joj ne mogoh na izvor doći.

[3] U parbi medju knezom Nikolom Zrinskim i knezom Stjepanom Blagajskim radi plemena Menićkoga g. 1547. svjedočiše u prilog kneza Blagajskoga sliedeći žitelji Bužimski:

Župnik Petar, plemić Martin Slovinac, kaštelan gradski Martin Špiljarić, providnik Martin Magdalenić, sudac Mihovil Ružić.

vedeno, imalo je pleme Čavsko svoj posebni grad Čavica ili Čavnik. Plemići bijahu razdieljeni u kurijaliste, imajući po nekoliko kmetova, i plemiće-selce. God. 1482. držao je plemić Marko od Čave imanje Jesenovu i Kremen. Ugledna je bila obitelj zvana Kozal od Čavice; ona je imala od starine imanja u Maloj Čavici i u Kapeli, koje je kralj Vladislav god. 1493. iz nova braći Ivanu i Petru od Čavice potvrdio.[1] Kozli bili su jedno doba i starješine plemenske obćine Kreščićke. Kad su pojedini možniji velikaši i plemići stali svojatati obćinske gradove u Podzvizdu i Vranograču, izhodivši na njih i kraljevske darovnice, našao se u tom kolu i Toma Kozal od Čavice, koji je bio tobožnje kraljevsko pravo kupio od Nikole Vojkovića, te se dao uvesti u rečene gradove.[2] Medju tim se i plemićem od Čave dogadjalo isto tako, kao što plemenu Kreščićkom, da su pojedini boljari posezali za njihovim obćinskim gradom. God. 1522. darova kralj grad Čavicu Benku Baćanu i Baltazaru Alapiću,[3] ali ne ima dokaza, da su oni ikada taj grad držali. U Čavici bio je g. 1540. kao što u Podzvizdu starješinom plemić Farkašić. Na čelu plemena Čavskoga bio je god. 1547. županijski sudac Nikola Vrnčić.[4]

* * *

I Bužim nije za provale Turske bolje prošao, nego ostala pogranična mjesta. Ban Ivan Karlović javio je

---

Oko grada Bužima stanovahu tada **kmetovi**: Mihovil Bošnjačić, Nikola Kralić, Luka Krašićić, Matija Kušičić, Andrija Lučić, Juraj Marić, Antun Marić, Juraj i Stipan Ozrinovići, Matko Pučić, Šimun Radulović, Nikola Roginić, Martin Stričić, Juraj Tomković, Tomica Varjačić, Marko Zmajlović i Stipan Zrklić.

[1] Kapt. arhiv Zagreb. K. br. 416.

[2] Kapt. arh. Zagreb. K. 441.

[3] Neo reg. acta, f. 9. br. 169. prije u hrv. zem. arhivu, sada u Budimpešti.

[4] Medju **plemići Čavskimi** spominju se: Martin Benšić, Petar Blažičević, Jakov Gorjeković, Petar Kršić, Andrija Obradović, Luka Strilčić, Toma Vičić i Valent Žugović od plemena Kačića. (Kapt. arh. Zagreb. Loc. cred. B. br. 2.)

22. listopada god. 1530. generalu Ivanu Katzianeru, da Turci prodrieše preko Une i da robe i pale priedjele oko Bužima i Stabandže. Turske čete da su prenoćile na brdu Radonu (Radoču) kod Bužima. Prevezli su ih na Uni ljudi kneza Zrinskoga, koji se tada dobro pazio sa Turci te im morao poslužiti.

God. 1564. bio je bosanski sandžak Mustafa-beg Soković svojimi četami zapremio Cazin, Bužim i Bojnu. General Ivan Lenković imao je dosta muke, dok je Turke iz tih mjesta opet iztisnuo.[1] U to doba bilo je u Bužimu već postavljeno 16, a u Čavici 10 stražara o trošku kraljevske uprave. General Ivan Lenković bio je predložio, da se u Bužimu postave 34 stražara, a Čavićki grad da se razori. Sva je prilika, da nije ni jedno ni drugo tada učinjeno, a Turci osokoljeni ratobornim bosanskim Ferad-pašom zaokupe god. 1576. Cazin i Bužim i još nekoliko gradova i dvorova, što bijahu bliže Uni.[2] Cesarski poslanik barun Ungnad tražio je po više puta kod Porte, da se za mira oteti gradovi povrate, ali veliki vezir Soković odbije molbu pod izlikom, da su jur u Cazinu i u Bužimu podignute džamije, a takova mjesta da se ne mogu kršćanom povratiti.[3] Od to doba ostao je Bužim turski. U grad postaviše Turci razmjerno veliku posadu od 50 konjanika i 130 pješaka.[4] Za vojne Kevenhüllerove g. 1578. nije mogao predobiti Bužima ban Krištof Ungnad, koji bješe sa jednim odjelom vojske došao pod grad Bužim.

Današnji stanovnici Bužima pripoviedaju, da je grad Bužim osvojilo devet Turaka, a ti da su se zvali: Šahin, Čerkin, Sikleuša, Harčeta, Kalauz, Abdija, Pajalin i Selim. Posljednji da je bio Ciganin, a od njega da je po-

[1] Štaj. arh. Miscell. f. 46 br. 84.

[2] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. III. str. 429. — Valvasor: Ehre etc. knj. XII. str. 19.

[3] Hammer-Purgstall: Geschichte des Osm. Reiches po Gerlachovom prievodu. II. izdanje. Knj. II. str. 455., 456.

[4] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I. str. 44.

teklo pleme Alkasova rieka. Od ovih devet plemena ima danas u Bužimu sedam stotina kuća muhamedovskih.[1] Bit će pak u Bužimu, koji je bez boja i u miru posjednut, ostalo i dosta starih stanovnika, koji se poturčiše.

U gradu Bužimu zapoviedao je vazda za turskoga gospodstva dizdar, a Bužimljani Turci mnogo su četovali na kršćanske strane. Za velikoga rata turskoga opustošio je g. 1685. Karlovački namjestni general grof Ernest Paradaiser sa sinovcem banovim grofom Franjom Erdedom Bužim i Vranograč, nu iz grada sipahu toliku vatru na hrvatsku vojsku, da je morala Bužim ostaviti. Takodjer i ban hrvatski grof Nikola Erdedi prodre mjeseca lipnja g. 1686. do Bužima sa 600 momaka, ali ni on gradu ne mogaše nauditi, već popali mnogo kuća. Još se spominje jedno četovanje Karlovčana god. 1688. na Bužim, kojom zgodom 60 Bužimskih Turaka zaglavi.[2]

Takodjer god. 1737., dok je knez Hildenburgshausen Banjaluku sa cesarskom vojskom obsjedao, obkolio je ban hrvatski Bužim, a general Karlovački Cetin, ali čuvši ovi, da je Ali-paša Ećimović na 4. kolovoza austrijsku vojsku kod Banjaluke razbio, i da se vojska u Slavoniju uklonila, ostave hrvatske čete Bužim i Cetin. Turski povjestnik Omer Efendi, koji je tadanju vojnu u Bosni opisao, slavi junačtvo Bužimljana, što ga tom prigodom pokazaše, pa hvali turske žene, koje se osobito odlikovaše. Do vezira, koji je u Podražici s vojskom boravio, bili su tada Bužimljani poslali barjaktara Ahmeda, a taj je u Bužim donio glas o turskoj pobjedi i skoroj izbavi, što se doista i domala dogodilo.[3]

---

[1] Bošnjak, kalendar za g. 1888.

[2] Valvasor: Ehre etc., knj. XII. str. 132. — Freiwillige Theilnahme der Serben u. Kroaten in den vier letzten Türkenkriegen, str. 174.

[3] Die Geschichte Omer Efendi's aus Bosnien, gedruckt in Constantinopel im Jahre 1154 (1740), übersetzt von Dubski.



V.

Cazin.

Cazin; priča o njegovu postanku. — Biskupi Kninski vlastela Cazinska. — Cazin god. 1576. osvojen od Ferad-paše; priča o turskom osvojenju. — Zgode Cazina za turskog gospodstva.

Na Krajini je na lievoj strani Une svakako najznatnije mjesto Cazin. Cazin doduše nije ni po namještaju kuća, a ni po njihovoj spodobi nalik varoši, ali se Cazin za takovu od davnine drži. Kuće su i u Cazinu, osim nekoliko u novije doba sagradjenih, kao što po svoj Krajini a i po Bosni, drvene i od pletera, ali je mjesto slikovito i milovidno upravo po tome, kako su kuće razmještene. One su podignute ponajviše uz cestu, što od Bišća dolazi, na obje strane na obroncih i oplazih obližnjih brda, a na kraju mjesta podiže se na vrhu pod višimi glavicami stari grad, zatvarajući slikovito Cazinsku dolinu. Samo sa južne i zapadne strane može se Cazin vidjeti, a sa druge dvie strane okružuju ga brda i brežuljci. Zemlja je u okolici Cazina osobito prama Ostrožcu i Bišću, do kojega ima pet sati, pitoma i plodna. Već odavna bio je Cazin središte svakoga prometa za Krajinu na lievoj strani Une; s toga su i bili svi puti i puteljci svedeni prama njemu. Još za turske vlade napravljena je od Cazina dobra cesta prama zapadu na hrvatski rašteo u Prosičenom Kamenu. U novije pak doba prokrčena je od Bišća kroz Cazin valjana cesta do hrvatskoga korduna; njom je Cazin izravno skopčan sa Karlovcem i Glinom. U Cazinu sjedio je za turske vlade mudir za Cazinsku nahiju. Mjesto se počelo razvijati i poljepšavati nakon zapreme, pošto je u Cazinu smještena kotarska oblast za Cazinski kotar, koji obseže svu zapadnu Krajinu počev od Une, pa prema hrvatskoj medji do Tržca, Kladuše i

Podzvizda. Grad Cazin broji po novom službenom popisu 282 kuće i 1681 stanovnika. Od ovih je 1618 muhamedovaca, 41 pravoslavni i 22 katolika. Po staležu i zanimanju ima 10 državnih i 1 obćinski činovnik, 5 hodža, 17 begova i aga i samo 37 kmetova. Stanovničtvo se ponajviše bavi obradjivanjem zemlje, a posve malo ima obrtnika.

Od staroga Cazina ne vidi se danas ništa, van na brdu nekoliko ostataka stare ograde ili manastira, kako narod zidine zove. Još prije pet do šest godina bio je na gradskom brdu i podor stare crkve, valjada biskupske; kažu, da je bilo vidjeti i slikarija po stienah. Prije pet godina nestalo je iz gradskih zidina i kamena sa napisom, valjada glagolskim, kojega nije mogao nitko pročitati. Mjesto stare crkve, pretvorene u džamiju, podignuta je u novije doba već iza zapreme nova od kamena gradjena džamija, koja je tako velika, da joj možda u svoj Bosni para ne ima. Za tu džamiju upotrebljeno je mnogo gradje iz staroga grada, i tako je svake starine nestalo. Osim crkve u gradu bila je u Cazinu na drugom vršku, do pet stotina koračaja od grada udaljenom, takodjer crkva, od koje ima ruševina. U Cazinu ima osim turske vjerske škole, tako zvane medrese, već nekoliko godina i pučka škola. Osim nove liepe zgrade za medresu podignuta je u novije doba ovelika zgrada za kotarski ured i sud, a i nekoliko novih kuća, pa tako dobiva i Cazin sve malo po malo lik i spodobu europejske varoši.

Grad Cazin i varoš pod njim pripadao je staroj hrvatskoj biskupiji Kninskoj, koja se sterala, pošto ju je kralj Krešimir g. 1050. utemeljio, za vrieme hrvatskih kraljeva do osnovanja Zagrebačke biskupije oko g. 1090. sve do Drave. U Krajini se održala u narodu priča o postanku Cazina; ona ne zna za biskupa, ali se približuje povjestnoj istini, pripoviedajuć o osnivanju manastira u Cazinu. Priča kaže, da su u vrieme, dok je knez Keglević Bužim zidao, našli čobani brdo kao zviezdu medju zviezdami, okomito i gotovo na sve strane vodom obtočeno, kao neko

ostrvo. Kad za to začuju glavari, odluče odmah, da bi dobro bilo načiniti na tome mjestu manastir. Zatim podignu naokolo zid, a mjestimice i po dva; po sriedi pak ostane ravnica, na kojoj bude sazidan manastir. Iztočno od manastira ozidaju drugi grad kao manastirsko dvorište i tu se naseli narod. Tako je, veli priča, postao Cazin, vrlo tvrdi grad, koji se mogao tim lakše braniti, što je bila pred gradom čatrnja i u njoj vazda dovoljno dobre vode.

Cazinsko imanje darovali su po svoj prilici biskupom Kninskim već hrvatski kraljevi, veliki zaštitnici i dobrotvori crkvam i svećenstvu. Poznato je, da su hrvatski kraljevi osobito milovali i odlikovali Kninskoga biskupa; on je bio njihov dvorski biskup, a zvao se zvanično hrvatskim biskupom („episcopus regalis et croatinus“). Osim velikoga imanja Cazinskoga držali su Kninski biskupi u Pounskih stranah imanja uz potok Glodinu, naprema Buševiću, i u Zakopi i Doljnoj Jamnici nedaleko od Zrinja i Novoga. Cazinsko imanje ležalo je gotovo u sredini crkvenoga kotara Psetskoga ili Humskoga; zato je bilo osobito zgodno iz Cazina pobirati biskupsku desetinu. Imanje Cazinsko bilo je vazda unosno, a biskupom Kninskim koristilo je mnogo, osobito nakon g. 1522., pošto su rečene godine Turci biskupsku stolicu u Kninu osvojili. Od to doba, za kakovih petdeset godina, stanovali su biskupi Kninski ponajviše u Cazinu, upravljajuć iz toga mjesta ostatci svoje biskupije. Naročito su boravili manje ili više u Cazinu biskupi: Andrija Tuškanić, koji je god. 1527. bio na izbornom saboru u Cetinu, zatim god. 1535. Petar od Ripča i g. 1550. Matija od Zabrdja, oba prije Zagrebački kanonici, g. 1554. Pavao od Hutine (kod Karlovca), prije arcidjakon Gorički, i g. 1557. biskup Ivan od Iloka. Ovaj je posljednji premješten u ugarski Vac za biskupa, a na njegovo mjesto dodje čuveni Andrija Dudić. Težko da je ovaj ikad stanovao u Cazinu, već je jedino dohodke od gospoštine pobirao, na koliko se to moglo. Njegov nasljednik Stjepan od Biele Stiene (g. 1571.), kao što

svi kasniji biskupi Kninski niesu više upravljali biskupijom i morali su se zadovoljiti pukim naslovom.[1]

Osim grada biskupskoga spominje se u Cazinu vazda i varoš („civitas“) sa sudcem i gradjani. U prostranoj gospoštini Cazinskoj bilo je više vazala, plemića i mnogo kmetova. Uz Cazin bilo je u gospoštini znatno mjesto Koprivnica, sada Koprivna Doljna i Gornja na potoku Koprivskom. U Koprivnici stanovala je od starine jedna grana starodavnoga hrvatskoga plemena Kačića, koje je bilo inače slobodno, stojeći jedino pod zaštitom biskupa Kninskoga. Svakako je zanimljivo, da je to najjužnije hrvatsko pleme i preko Une svoje grane razprostrlo.

Ne samo Cazin, već i Koprivnica imala je svoju katoličku župu. Od nekadašnje župne crkve Koprivničke ima i sada podor („crkvina“) u Doljnoj Koprivni. U Cazinu bio je g. 1547. župnik učen čovjek („magister“) Martin, a u Koprivnici pop Juraj, prije kroz šest godina pobirač desetine za biskupiju Kninsku. Grad biskupski čuvao je kaštelan, gospodarstvo je rukovodio „špan“, dok je pravicu gradjanom krojio posebni izabrani sudac.[1]

---

[1] Po bilježkah iz izvornih listina u sbirci jugosl. akademije i u zem. arhivu u Zagrebu.

[2] U Cazinu spominju se:

g. 1494. plemići: Ivan Dmičić i Mikula Ivanac;

g. 1519. Mikula de Minetić, alias de Cazin;

g. 1531. Magistar Petar Grejtić od Cazina, tajnik bana Ivana Karlovića;

g. 1547. Matija »špan«, Šimun sudac; gradjani: Štefan Blagutović, Ivan Božčić, Matija Despotović, Matija Krbavčić, Andrija Kučić, Ivan Malić, Grgur Nosović, Ivan Opatić, Lukša Otavčić, Juraj Pivčić, Juraj Radojević, Štefan Rozgović, Mihovil Ružić, Martin Šušić, Mihalj Turković, Mikula Ubojković, Ivan Vučić; plemići: Andrija Dužić, Juraj Grubešić, Juraj Miloslavić, Juraj Mogorić i Ivan Stenjević.

U Koprivnici se spominju od plemena Kačića:

g. 1482. Guran Kruhavčić i Antun Radovanić;

g. 1486. Paval sudac plemena, Tomo Bruminić, Tomo Živković, plemići;

g. 1547. Matija Turković, sudac plemena; Matija Brundić, Martin Dobrokliković, Blaž Keleminović, Mavar Kovačić, Luka Kralić, Juraj i Marko Pavšići, Juraj Radelić, Paval Radovanić, Jandrej Stipković, Jakov Vidković, Mikula Živković. (Arhiv kapt. Zagreb. Locus cred., B. br. 2.)

Turci su šestnaestoga vieka često napadali Cazin i njegovu okolicu, dok niesu konačno i grad osvojili. Biskup Andrija Tuškanić javio je o Duhovih god. 1530. iz Topuske, kojom je upravljao, generalu Katzianeru, da se na njegov varoš („oppidum“) Cazin spremila jaka četa turskih konjanika i pješaka. Po smrti biskupa Andrije držao je za neko vrieme Cazin Petar Keglević. Po kraljevskoj naredbi imao je Keglević Cazin predati Petru Hrvatu od Klise, novomu upravitelju Topuskog. Radi te predaje već se Keglević s Hrvatom dogovarao. Medjutim (god. 1535.) bude imenovan biskupom Kninskim kanonik Petar od Ripča, na što kralj naloži Kegleviću, da novomu biskupu izruči Cazin. Bez sumnje je Keglević rado držao unosno biskupsko imanje, pa da otegne predajom, izjavi pred kaptolom Zagrebačkim, da ne može predati Cazina do jasnije kraljevske odredbe, a to tim manje, što valja podmiriti tražbinu kaštelana Stjepana Strezoje, koji mu je grad izručio.[1] Poslije je predao Keglević Cazin novomu biskupu, nu g. 1539. otmu biskupu Cazin Turci i ostaše u njemu dotle, dok ih iz njega ne iztjera Keglević, koji je bio medjutim banom postao. Keglević dobije tako i po drugi put vlast nad Cazinom, kojega ne mogaše sam biskup uspješno braniti. Pošto je Keglević toliko imao posla i brige za Cazin, nije ni čudo, da je njegovo ime pučka predaja u Cazinu do današnjega dana sačuvala.

Od biskupa Jurja Iločkoga sačuvano je pismo od 22. svibnja g. 1557.. kojim javlja iz Cazina kapetanu Bihaćkomu Jurju Saueru, da je Malkoč-beg s vojskom dopro do Izačića, odakle će na Bihać, gdje ima prijatelja.[2] Prigodom premještaja toga biskupa u Vac ostalo mu je u Cazinu nekoliko neubranih dohodaka. Pobiranje tih dohodaka povjeri Iločki Zagrebačkomu kanoniku pojcu Benku, koji izruči od upravitelja Cazina primljene novce g. 1560.

---

[1] Listina izvorna u sbirci jugosl. akademije.

[2] Miscellanea u štajerskom zem. arhivu.

Matiji Gašparoviću kao punomoćniku biskupa Iločkog.[1] Već sliedeće godine 1561. dopru Turci opet pod Cazin. General Ivan Lenković izviesti 4. srpnja rečene godine pismom iz Sračice, da je potjerao Mustaj-bega Sokolovića od Cazina, Bužima i Bojne.[2] Cazin je bio dobio već počev od g. 1553. krajišku posadu. God. 1563. bilo je u gradu 20 haramija, a general Ivan Lenković predloži, da se još toliko haramija u Cazin stavi. G. 1572. plaćala je krajiška uprava za dva konjanika i četrdeset haramija u Cazinu na mjesec 164 for.

* * *

Cazin je kršćanom oteo ratoborni Ferad-paša bosanski na 18. srpnja god. 1576., došavši iznenada pod grad u doba mira. Bilježka o padu Cazina kaže u kratko, da su Turci Cazin zauzeli himbom po noći, a nipošto junačtvom. Kakova je ta turska himba bila, ne veli pismeno vrelo, ali ga dopunjuje priča o osvojenju Cazina, koja se kod naroda u cieloj Krajini uzdržala. Priča pripovieda, da je u Lievnu (Hlievnu) sjedio vezir turski, kome skrivi sedam Turaka Lievljana ne za drugo, nego za to, što su ljepši bili od njega. Oni pobjegnu i krijući se kojekuda namjere se na Cazin, kamo su po noći prispjeli. Tu se dogovore, kako će grad osvojiti, i sviećaju, da načine utvore. Ujedno pošalju dvojicu do vezira u Lijevno s porukom, da bi došao s vojskom i zauzeo vrlo liepi grad. Sutra dan po manastirskom običaju urani zvonar da zvoni, ali ima šta vidjeti: u manastiru se prikazuje. Od toga se sviet tako uplaši, da se nije usudio ni blizu manastirskoga dvorišta doći. Medjutim se bio vezir požurio s vojskom i na posljednjem konaku legne kod bunara blizu Cazina. Sutra dan navali na manastir i grad, a Lievljani, što su već u gradu bili, stanu se još žešće pretvarati. Poslije kratkog boja narod nešto s'rvan od turskih mačeva, nešto upla-

[1] Arhiv kapt. Zagreb. Loc. cred. Protoc. I. str. 155.
[2] Miscell.. u štaj. zem. arhivu f. 46 br. 84.

šen od utvora preda se Turkom. Vezir udje u grad, pa zadovoljan, što je tako lako pobiedio, oprosti Lievljanom i nadari ih zemljami, samo se odslije moradoše zvati onimi prezimeni, u što se koji pretvarao. Tako su postala imena, kojih i danas ima u Cazinu i u okolici: Ćoralići (pretvarao se ćorav), Magaraševići (pretvarao se u magarca), Puškari (pretvarao se u pušku), Pjanići (pretvarao se pjan), Topići (pretvarao se topalast, hrom).[1]

Osvojivši Turci Cazin, pretvore odmah crkvu u džamiju, a kad se zatim carski poslanik u Carigradu potužio na otimanje Cazina i Bužima usred mira, i zatražio povratak osvojenih gradova, odgovori Porta, da gradova povratiti ne može, jer su unutra već džamije, u kojih se po nauci prorokovoj bogu klanjalo. Turci postave u Cazin svoju posadu, koja je g. 1577. jaka bila 50 konjanika i 150 pješaka.[2] Za vojne Kevenhüllerove u Krajini g. 1578. izpraznio je Ferad-paša bez boja Cazin, koji zapremi general Ivan Ferenberg. Ali već mjeseca rujna uzmakne Kevenhüllerova vojska od Une i Cazina, gdje bijaše ostao u posadi porkulab Arbanasić (potomci njegovi živu sada u Turovu polju, kamo dodjoše iz Bosiljeva) sa 50 haramija, 30 Niemaca i 4 konjanika. Odmah iza toga na 27. rujna bahne Ferad-paša sa ogromnom vojskom od 30.000 pješaka i 2.000 konjanika pred Cazin, te ga žestoko topovi udarajuć prisili na predaju već na 29. rujna. Obkoljenici su se branili hrabro i požrtvovno, ali u neprekidnom žestokom boju proti ogromnoj turskoj sili iznemogoše.[3] Već mjeseca travnja g. 1579. javi gore pomenuti general Ferenberg, da Turci utvrdjuju netom osvojene gradove: Cazin, Zrin i Ostrožac, a da kod toga posla rade Vlasi, kojih je mnogo došlo u Krupu, vukući sobom 25 malih i 5 velikih topova.[4]

---

[1] Vidi »Bosansku Vilu« za g. 1887. str. 264.

[2] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I. str. 144.

[3] Štajerski arhiv: Miscellanea fasc. 36, 2. — Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I., str. 26.

[4] Miscell. u štaj. arhivu, fasc. 36. br. 35.

Naši su težko pregorjeli gubitak Cazina. God. 1580. naloženo bi žumberačkom kapetanu Daji Vukoviću, da najmi čovjeka, koji bi upalio Cazin. Nije zabilježeno, da li je to doista i učinjeno, a Turci god. 1584. još bolje utvrde Cazin, koji je bio u napried jedan od najtvrdjih i najjačih turskih gradova na medjah proti kršćanskoj Hrvatskoj.[1] Gradu samomu ne mogoše nauditi Hrvati, ali okolicu Cazina, kao što i Krupe, strašno je poharao mjeseca srpnja g. 1595. general Juraj Lenković.[2] Primirjem od god. 1625. dakako da je priznato Turkom vlastničtvo na Cazin.

Hrvatski pisac a austrijski diplomat Anastas Grgičević (Georgiceo), koji je oko g. 1630. opisao Bosanski pašaluk, kaže, da je Cazin zidano i utvrdjeno mjesto sa 100 dimova, a da osim toga ima u varošu i u okolišnih mjestih još 200 kuća. Grad sa varošem i selima brojio je do 300 vojnika. U gradu, koji je ovelik, bilo je pet aga.[3] Pošto je Cazin razširenjem turskoga gospodstva prama Korani i Glini odmaknut od medja, to se on malo spominje za maloga rata, koji je na kordunu potrajao sve do ovoga vieka. Kad je pak nakon Bečke obsade god. 1683. nastao otvoreni veliki rat, provali mjeseca srpnja g. 1685. Karlovački general grof Herberstein sa hrvatskimi graničari pod Cazin i opustoši sav tamošnji kraj. Što je bilo toj vojsci preostalo, to popali i poplieni iste godine na 26. studenoga Karlovački namjestni general grof Matija Strassoldo.[4] I dvie godine kasnije popališe Hrvati Jezersko i Bielu Stienu, razbiše Turke u Cazinskom polju i kod Tržca na Korani. Tom prigodom izvede Barilovićki kapetan barun Franjo Ivan Oršić Vlahe, što

---

[1] Croatica, u arhivu ratn. min., knj. III.

[2] Ibidem, knj. II. i III.

[3] Starine, knjiga XVII., str. 143.

[4] Valvasor: Ehre d. Herz. Krain, knj. XII. str. 132.

ih bjehu Turci još šestnaestoga vieka oko Cazina naselili, te ih smjesti u Perjasicu i u Tržić izmedju Korane i Mriežnice, gdje su im potomci još i danas.[1]



VI.

Hresno.

Podor staroga Hresna. — Vlastela u Hresnu: vitezovi sv. Ivana, Križanići i Šubići Peranski. — Nasrtaji turski; razor grada i mjesta Hresna.

Malo ima zemalja, gdje se mjesta i položaj njihov prema stanju u srednjem vieku toliko promieniše, koliko u Hrvatskoj uslied provale turske. Čitavi krajevi ostali su bez naroda i sasvim opustješe, a nebrojenim mjestom, nekada dosta znamenitim i cvatućim, nestalo je svakoga traga. Medju takova nestala i zaboravljena mjesta spada i Hresno, do turske provale znatna gospoština sa gradom i trgom na rieci Glini na bosanskoj strani.

Kad se od bivšega raštela Maljevca putuje cestom kordunskom u Topusko, dodje se za pol sata, prešav preko rieke Gline, na tačku, gdje se izmedju ogranaka Petrove gore i obližnjih brda u bosanskoj Hrvatskoj uz rieku Glinu otvara prostrana dolina i tu se na bosanskoj strani, na kojoj ima mnogo manje ravnice, vide pod šiljastim brdom, pokritim nizkom šumom, u polju ogromne razvaline grada i mjesta Resna ili Hresna (Hresne), kako tamošnji muhamedovci izgovaraju. Podor nekadašnje župne crkve sv. Ivana, koju već Ivan arcidjakon god. 1334. spominje, stoji na rečenom obližnjem šiljastom brdu, a u zidinah razpoznavaju se još dvoja vrata, glavna i pobočna, sve-

[1] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. II., str. 409.

*

tište i oltar. Manje se može razpoznati osnova i lik grada i mjesta, jer je tu sve razvaljano i silna gromača kamenja. Opaža se ipak, da je grad imao više kula i da je bio opasan platnom. Sa lievom obalom Gline na hrvatskoj strani, na kojoj je ravnica, zvana Resne bare, od jamačno sto jutara, ponajviše livada, skopčano je bilo Hresno mostom, od kojega se vide još i sada u rieci Glini drveni stupovi. Izviestno je iz listine, pisane u Dubici g. 1314., kojom poglavar reda sv. Ivana Jerusolimskoga u Ugarskoj i u Hrvatskoj, fratar Loketus, prodaje imanje Gošće u županiji Vodičkoj (Vodičevo kod Dobrlina u bosanskoj Hrvatskoj), da je i Hresno bilo imanje križara sv. Ivana (Malteza). U rečenoj listini spominju se „preceptor“ Ivan u Gori i „preceptor“ fra Andrija Gualleromi, po svoj prilici Talijan, u Hresnu.[1] Ne zna se pak, kad je Hresno pripalo redu sv. Ivana; možebiti da se krije Hresno pod imenom imanja „Cresseno“, što ga je g. 1209. kralj Andrija II. sa županijom gorskom i mnogimi drugimi imanji hrvatskim templarom potvrdio.[2] Pleme („generatio“) Hresansko („de Resnek“) spominje se u povelji, koju je kralj Bela IV. g. 1264. za pleme knezova Kreča, Kupiše i Raka u Krešćićih (sadašnji Podzvizd i Vranograč) izdao; povelju ovu čuva sada Draganička obćina. U povelji se kaže, da zemlje Krešćićke leže tik zemalja plemena Hresanskog. Pleme ovo, kao što mnoga ina prije slobodna plemena, postalo je tečajem vremena ovisno od vlastnika grada pa se ni ne spominje u kasnija vremena.

Iz starijeg doba sačuvano je malo listina, koje bi mogle razjasniti prošlost Hresna. Zanimljiv je pak medjašni list od god. 1459., kojim su na molbu Tome priora Vranskoga označene po Petru Kobasiću od Kralja i kanoniku Zagrebačkomu Stjepanu medje imanja Hresanskoga. Iz toga razvoda medja vidi se, da je Hresno bilo prostrano

---

[1] Arhiv grofa Lud. Blagaja u Boštajnu u Kranjskoj.

[2] Tkalčić: Monumenta hist. eccl. Zagr., str. 20.

imanje i da se prostiralo na obje strane rieke Gline prama Kladuši i daleko gore pod Petrovu goru prama Perni.[1]

Za turske provale najviše i najprije postradaše imanja vitežkih redova i manastiri. Njih ne samo da je Turčin tamanio, već su njihova dobra otimali i plienili obližnji velmože, nastojeći si tako ono naknaditi, što u ratu turskom izgubiše. Za turskih provala zavlada pravo razsulo u bogatoj opatiji Topuskoj i na imanjin vitezova sv. Ivana. Glasoviti ban i biskup Petar Berislavić imao je velike muke, da kao prior Vranski održi na okupu imanja, a pošto on junački pogibe g. 1519. kod Korenice, došla je uprava imanja reda u ruke svjetovnih velmoža Ivana Tahija i kasnije bana Nikole Zrinskoga. Već prije, osobito za priora Petra Berislavića, podieljena su mnoga imanja križara u leno pojedinim uvaženim ličnostim, da ih čuvaju i brane od Turčina dohodkom, što će od njih dobivati. Tako podieli s kraljevom privolom ban Petar Berislavić g. 1514. grad Goru sa ogromnom gospoštinom knezu Mihajlu Frankopanu Slunjskomu, a u isto doba založi rečeni ban s privolom kralja Vladislava i grad Hresno sa čitavim imanjem Ivanu Križaniću, kapetanu u tvrdji Kliskoj kod Spljeta, za podmirbu tražbine od 1.000 for. na kapetanskoj plaći. Već prije god. 1503. kupio je bio rečeni Ivan Križanić sa svojim bratom Nikolom, otcem glasovitih krajiških kapetana i osnovača Križanić-turnja, Jurja i Gašpara, od Gackoga plemića Ivana Stučića imanje Zamršje kod Karlovca. Tako je došla u pokupske strane čuvena ta hrvatska obitelj. Prije toga držali su Križanići grad i imanja u Nebluju, medju Bišćem i Korenicom, a bilo je Križanića i u Vrhriki u Kninskoj županiji, odakle dodje jedna rozgva u Hrašće u Turovu polju, čuvajući još i danas porodična pisma, koja se tiču Vrhrike. Kao što su se prije pisali Križanići po Nebluju Nebluški, tako se stao Ivan, kao gospodar Hresna, zvati po tom gradu Hresanski.

[1] Listina u sbirci jugosl. akademije.

Hresanski Križanići izumru god. 1546. sa sinom Ivanovim Stjepanom, a Hresno držali su od to doba vlastela Gašpar Šubić Peranski, oženivši Katicu, kćer Ivana Križanića, i Ivan Ajtić od Buzete, oženivši udovu Stjepana Križanića, a kćer vlastelina Ivana Novakovića od Slamnovca. Stjepan Križanić umrie još mlad, a njegova rana smrt bila je po Hresno tim štetnija, što je pored sve nevolje turske dobro bio pokrenuo gospodarstvo na zapuštenom Hresanskom imanju, nasadivši medju ostalimi i oveliki vinograd u Svinjaku. Na skoro iza smrti Stjepanove o novoj godini 1547. pošla je mlada udovica sa svojom majkom Uršulom Novakovicom u Cetin grad, gdje se uz zagovor možnoga Cetinskoga i Slunjskoga vlastelina, kneza Jurja Frankopana i njegove gospodje, kneginje Ursule, a u nazočju kneževih službenika Tome Karinčića, Nikole Klarića i Gašpara Budišića, nagodila sa rodjakom Gašparom Šubićem Peranskim i njegovom ženom Katicom, da će dieliti Hresno i sve zemlje i kmetove na jednake dvie polovine. Jednu polovinu Hresna da može Ana uživati, dok je udovica, ako bi se pak opet udala, da ima svoj dio Hresna ustupiti rodjaku, pridržavši samo kao svoju vlastnost imanje Zamršje i vinograd u Svinjaku. Ovu pogodbu potvrdiše stranke svečanom zakletvom, a o njoj je sastavljena izprava hrvatskim jezikom a glagolskim pismom („idiomate croatico, litteris croaticis"). Premda su stranke ovaj ugovor godinu dana kasnije na novo pred odaslanici kaptola Zagrebačkoga, kanonici Antunom od Božjakovine i Mirkom od Velike potvrdili, to se on već iste godine (1548.) prevrne udajom Ane Križanićeve za plemića Ivana Ajtića, što potakne Ivana Peranskoga, da Anu Ajtićku sasvim iztisne iz Hresna. Tako se porode mrzke i dugotrajne pravde izmedju dva znamenita hrvatska roda: Šubića i Ajtića, od kojih su prvi bili srodnici knezova Zrinskih i po tankoj krvi potomci glasovitoga Spljetskoga hercega Hrvoje, dobivši darom kralja Sigismunda (od god. 1434.) stari

grad i varoš Pernu pod Petrovom gorom, dok su Ajtići od plemena Ratetića imali od starine od opata Topuskoga dosta prostrano imanje sa gradom u Ajtiću na potoku Buzeti, nedaleko od Topuskoga, gdje ima i sada kod sela Vrtlinske ruševina staroga Ajtićkoga grada.[1]

Šubić i Ajtić bili su jedan drugomu tim više opasni, što oba bijahu odlični junaci, služeći kao kapetani kraljevske vojske na Krajini. Ajtić izhodi već g. 1548. u kralja privolu, da mu žena Ana može pridržati dio Križanićevih dobara i dade se svečano uvesti u uživanje Hresna po kraljevskom i kaptolskom povjereniku, ali već sliedeće godine (1549.) založi ban Nikola Zrinski kao upravitelj priorata Vranskoga svojemu kapetanu Gašparu Peranskomu za 1.000 for. Hresno, što i kralj Ferdinand odobri posebnom poveljom, izdanom u Zlatnom Pragu god. 1549. Peranski bude svečano uveden u čitavo Hresno po kraljevom povjereniku Jurju Ajticu i kaptolskom poslaniku popu Benku od Bienika, u prisuću nekoje obližnje vlastele i plemića: Grgura Farkašića, Ivana Babonožića, Jurja Grabusa, Šimuna Zlatinčića, literata od Dubovca, i Nikole Kralića.

Godine 1556. zapisao je Gašpar Peranski svojemu zetu Gašparu Kobasiću od Brekovice, koji bješe oženio kćer mu Barbaru, dvadeset i pet kmetskih selišta u Ponikvah, u kotaru grada Hresna. Pošto je iza toga Peranski po kraljevoj zapoviedi morao odlaziti na vojnu, to odredi, ako bi u ratu turskom poginuo, kako će njegova udova sa djecom dieliti odkup, što će ga primiti, ako bi kralj oduzeo Hresno. Gašpar Peranski živio je do g. 1562., ostavivši iza sebe djecu Barbaru, udovicu Gašpara Kobasića, zatim sinove Ivana, Stjepana i Nikolu, i dvie dje-

---

[1] Još danas ima u Ugarskoj plemića Horvath de Ajtićgrad. U Hrvatskoj živjeli su Ajtići de Buzeta još koncem sedamnaestoga vieka u Rakovici (Mirnovcu) kod Samobora. — Šubići Peranski izumrli su početkom 18. vieka u Karlovačkoj okolici.

vojke Margaretu i Katicu. Bojeći se ovi nasljednici Gašpara Peranskoga, da ne bi ili Ivan Ajtić ili tko mu drago drugi na silu zauzeo Hresno, prosvjedovaše u kaptolu Zagrebačkomu svečano proti svakomu nasilju.[1]

Po svoj prilici su se u to doba ovlaštenici na Hresno, videći svaki dan sve to veću opasnost od Turaka i ne imajući nikakova dohodka od imanja, medjusobno nagodili i predali Hresno Ivanu i Stjepanu Peranskim, koji se jedini odslije spominju kao vlastnici grada Hresna i zapovjednici straža, u njem postavljenih. Već g. 1552. tražio je Gašpar Peranski u generala Ivana Ungnada vojničku posadu za Hresno, ali je nije tada dobio, već puno kasnije. God. 1563. bilo je u Hresnu 10 plaćenih stražara, a sam general Ivan Lenković bio je iztaknuo, da bi se ta straža morala pojačati. Ipak je još god. 1572. bio u Hresnu isti broj stražara, na koje se mjesečno trošilo 31 for. Kasnije su povećali troškove, a grad bude povjeren pazki kapetana Stjepana Peranskoga.

* * *

Hresno je trpjelo, kao što svi gradovi bliže do Bosne, mnogo od Turaka; ono je u više puta porobljeno i popaljeno. Koncem mjeseca rujna g. 1577. utaborila se nad Hresnom ogromna turska vojska pod bosanskim poglavicom Ferad-pašom, plieneći i paleći sve na okolo.[2] I sam grad Hresno jurišala je turska vojska na 29. rujna rečene godine, nu nije ga osvojiti mogla. Krajiška uprava bila se uvjerila, da pojedina mjesta i gradove najbolje čuvaju sami vlastnici, ako im se pomaže novcem za plaćanje stražara. Zato se i povjerenici nadvojvode Karla, izaslani radi gradnje tvrdje Karlovačke, na 31. srpnja god. 1579. pogodiše sa Stjepanom

---

[1] Arhiv kapt. Zagreb. protoc. I. str. 276, 28, str. 150, 185, 215, 370, 531, 544, 565; zatim spis A. 64. i spisi u mojoj sbirci i u jugosl. akademiji.

[2] Starine: Knjiga XIX. — Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I. str. 25.

Peranskim, da ima potonji držati dosta vojnika i stražara u Hresnu i grad braniti, a za to da će dobivati na godinu 2.304 for. iz krajiške blagajne. Peranski je održao prema ugovoru Hresno, a pošto su medjutim nakon nesrećne vojne Kevenhüllerove god. 1578. Turci opet bili predobili gradove Cazin i Ostrožac, pa je tako nastala i za Hresno velika opasnost, to je Peranski zamolio prvoga zapovjednika Karlovačkoga Ivana Ferenberga, da se Hresno bolje obskrbi i pogodjena plaća redovito podmiruje.[1] G. 1584. molio je Stjepan Peranski na novo, da se štogod učini, kako da se Hresno održati bude moglo, i da se grad popravi, pa ako se Hresno ne bi imalo nipošto više držati, da se dozvoli premještaj Hresanske posade u Pernu; ali ratno vieće u Gradcu ne zadovolji molbi, već zaključi, da se i Hresno i Perna, gdje je bilo takodjer deset stražara, napuste i poruše, a stražari da se smjeste u grad Skrad na Korani. Još iste godine (1584.) mjeseca svibnja upališe Turci Hresno, pa tako nije trebalo ništa rušiti.

Turci pokušaše god. 1637. malo kasnije, nego su Kladušu opet opravili, da će i Hresno na novo urediti i podignuti, ali im to zaprieči hrvatski krajiški general Vuk Frankopan na temelju ugovora od g. 1625., kojim je bilo ustanovljeno, da Hresno ima ostati pusto. Turci počeše opet mjeseca kolovoza g. 1646. popravljati uz Cetin takodjer i Hresno, nu na zahtjev Vuka Frankopana privoli bosanski paša, da će Hresno opet razvaliti.[2] Odslije ostalo je Hresno ruševina bez straža i stanovnika sve do dana današnjega.

---

[1] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I. str. 90.; knj. III. str. 430, 436.

[2] »Croatica« u ratn. ministar. knj. 17.



VII.

Izačić.

Izačić; vlastela Izačići. — Izačić počevši od god. 1540. brane krajiške straže; god. 1592. osvoje ga Turci. — Novije zgode Izačića.

Tik hrvatske medje naprotiv Petrovu Selu izpod planine Plešivice, a na dnu Bihaćke doline nalazi se mjesto Izačić, naslonjeno pram iztoku na Izačićku glavicu, nekoć Vražji Vrtal zvanu. Mjesto je razdieljeno na troje: Izačić-grad sa 80 kuća i 500 muhamedovskih stanovnika, Izačić-kula sa 30 kuća i 226 muhamedovaca i Izačić-prnjavor sa 69 kuća i 364 muhamedovca i 7 katolika. Izačić grad slabo je varošu spodoban; kuće su raztresene i od drva sagradjene, a kula (stari grad) već je mnogo godina ruševina. Taj grad nije bio ni u staro doba, kako se vidi iz opisa g. 1551., velik, već je imao samo jednu okruglu kulu sa dva platna na okolo za obranu.

Starija poviest Izačića slabo je poznata. U srednjem vieku prostirala se oko Izačića plemenska obćina Berišić, koja je bila ovisna od grada i gospoštine Bihaćke.[1] Poslije zvalo se mjesto takodjer Dol, jer leži u dolini medju Plešivicom i Izačićkom glavicom (Vražjim Vrtlom). Današnje svoje ime Izačić, kadšto i Hižačić i Ežačić, primilo je mjesto od porodice istoga imena, koja se istom na koncu petnaestoga vieka s Bogdanom Izačićem pojavljuje. Kod uvoda Jurja Sladojevića u grad Obrovac na Uni g. 1501. bio je kao kraljevski povjerenik Ivan Izačić od Dola, a g. 1519., kad bjehu uvedeni Ivan Bornemisa i Ivan Kobasić u imanja: Otok, Omršal, Sudču, Topoljane i Bristovicu u okolici Bihaćkoj, spominje se kao uvoditelj Pavao Izačić od Berišića i od Dola. Rečeni Pavao Izačić

[1] Arhiv grofa Blagaja u Boštajnu u Kranjskoj.

bio je nazočan u saboru Cetinskom 1. siečnja g. 1527. prigodom izbora Ferdinanda Habsburga kraljem hrvatskim, a njegovo se ime i kasnije u savremenih spisih spominje.

Iza toga niesu se dugo naužívali mira plemići Izačići u svom zavičajnom gradu. Već g. 1530. spominje se straža u Izačiću, a njezin zapovjednik bio je sam vlastelin, pomenuti Pavao Izačić. Stalnu vojničku posadu dobio je Izačić počev od g. 1537. po zaključku hrvatskoga sabora u Dubravi. Broj plaćenih vojnika mienjao se prema novcu, što su ga za krajine u raznih godinah dozvoljavale austrijske pokrajine. God. 1537. bilo je u Izačiću šest stražara, a g 1540. pače samo tri stražara. Kasnije g. 1577. pojačana je posada na 40 momaka sa 135 for. mjesečne plaće, a tu posadu poveća sabor u Bruku na Muri g. 1578. na 50 vojnika sa vojvodom, zastavnikom i bubnjarem. Vojnici u Izačiću bili su vazda samo Hrvati, tako zvani haramije. Porkulabi i vojvode Izačićki bili su podčinjeni kapetanu Bihaćkomu. Iz prva bili su porkulabi sama vlastela, i to: g. 1530. Pavao, g. 1537. Ivan, a g. 1550. Franjo Izačići. Kasnije se spominju kao zapovjednici grada: g. 1572. Juraj Zlatarić, g. 1575. Juraj Hrvat, g. 1580. Juraj Mohović, g. 1581. Juraj Makar, g. 1583. Martin Banjak, g. 1586. Juraj Kučenić, g. 1587. Ivan Rössel i g. 1592. Gašpar Babonožić. Porkulabi u Izačiću zapoviedali su i straži, što je bila postavljena u obližnjem Topličkom turnju, gdje je bilo g. 1572. 10 momaka.

God. 1540. ustupi Stjepan Izačić sasvim kraljevskoj upravi svoj grad, ne mogavši ga sam braniti, budući gotovo bez svakoga dohodka od gospodarstva i kmetova.[1]

---

[1] Predavši Stjepan Izačić svoj zavičajni grad kraljevskoj upravi, odoše plemići Izačići stanovati u pokupske i posavske strane Hrvatske. Već god. 1538. spominje se Pavao Izačić kao kaštelan u gradu Medvedu pod Zagrebačkom gorom. Polovicom šestnaestoga vieka živio je Ivan Izačić kapetan u Ripču; on je bio vrlo zaslužan častnik kod obrane krajine, a imao je braću Franju i Krištofa Izačiće. Ovim založiše g. 1568. vlastela Stjepan Kapita-

Nakon pada Ostrožca i Cazina služio je uz Brekovicu na lievoj obali Une upravo Izačić kao prednja straža Bišća, pa zato su Turci neprestano zgodu vrebali, da ga u svoje šake dobiju. Kao što je bio god. 1557. biskup Kninski Juraj Iločki iz Cazina javio, došao je te godine Malkoč-beg s vojskom pod Izačić, da ga osvoji i poslije na Bihać udari. Pošto je bila slaba briga za krajiške gradove, pravo je čudo, da se Izačić i tako dugo držao proti Turčinu. God. 1579. bio je general Vajkard Auersperg izviestio nadvojvodu Karla, da u Izačiću ne ima ni porkulaba ni vojvode, koji bi posadi zapoviedao. Izačićki stražari dobivali su plaće na mjesec svaki po 3 for. 30 krajcara i nešto obskrbe, što im je valjalo dobavljati ili iz Bišća ili iz Slunja, a na to dobavljanje trošili su gotovo čitavu svoju plaću. Pa i na kukavnu plaću morali su kadšto ubogi vojnici mnogo vremena čekati. Porkulab Izačićki Juraj Makar zaklinjao je god. 1581. vojne poglavare, da dadu nevoljnoj posadi plaću, koja je bila na dugu zaostala.[1] Radi toga bili su

---

nović, Juraj Hudić i Ivan Borojević plemićki dvor »Jelačićevo selo« kod Lasinje na Kupi. (Arhiv kapt. Zagreb. list II. str. 214.) Pomenutomu »plemenitomu i vitežkomu« Krištofu Izačiću založi g. 1573. knez Stjepan Frankopan Ozaljski dvor i kmete pod Novim Gradom na Dobri, a Ivan Izačić, kapetan Ripački primio je god. 1575. od nećaka Stjepana Frankopana knezova Zrinskih imanje Žakanje na Kupi u kotaru grada Ribnika. (Kukuljević Iv.: Acta croatica, str. 272 i 275.) Poslije dadoše knezovi Zrinski svojim službenikom Izačićem takodjer imanja Ostrnu i Sela u Božjakovačkoj gospoštini, gdje su Izačići kao plemići na dobru glasu do početka osamnaestoga vieka živjeli. God. 1643. živio je podžupan Križevačke županije Ivan Izačić. Posljednji Izačići bili su Gašpar Izačić, g. 1664. sudac županije Zagrebačke, i njegov sin Ivan. Potonji bio je vrlo ugledan vlastelin, imajući čast ponajprije sudca, a kasnije podžupana Križevačke županije. Oženivši se Juditom Despotovićevom, dobio je takodjer dvor Kopčevac. (Moje bilježke iz obiteljskih listova.) Još g. 1697., kad je posebno cesarsko povjerenstvo razgledavalo bansku krajinu, bio je Ivan Izačić uz bana Adama Baćana, biskupa Zagrebačkoga Stjepana Seliščevića, banovca Stjepana Jelačića, pouzdanik kraljevine Hrvatske. (Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. III.)

[1] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I. i III. — »Croatica« u arhivu ratnoga ministar. Knjiga II.

stražari Izačićki zlovoljni i tražili su više puta lieka. Zidine gradske bile su tečajem vremena jako oštećene; vojna uprava malo je na njih trošila, pa je zato bila prava muka trošni već grad braniti. Ne ima u sačuvanih spisih traga, da je na Izačiću od god. 1551. išto popravljeno; tada je pak na velikom tornju napravljen krov, uredjeni su podovi i triemovi oko nutarnjega platna, i napravljena su takodjer vrata na oba vanjska ogradna zida.

God. 1591. mjeseca lipnja došla je bila velika turska vojska pod Izačić, i počela je noću lagume kopati pod gradom, ali je morala sramotno uzmaknuti.[1] Izačić je oteo Hasan-paša Predojević istom nekoliko dana prije, nego je pao Bihać. Porkulab Slunjski Nikola Barbarić javio je 17. lipnja god. 1592. knezu Petru Erdedu, tadanjem Žumberačkom velikomu kapetanu, da je k njemu u Slunj prispio Izačićki porkulab Gašpar Babonožić s viešću, da je prvu navalu turske vojske na grad suzbio, ali da su se njemu podčinjeni vojnici kasnije poplašili i prisilili ga na predaju. On sam da se nije htio nipošto predati, ali jedne nedjelje pod noć spustiše se vojnici izpod mosta lančenika niza zid i ostaviše grad. Ostao je tako na cjedilu, pa se morao i sam predati. U Izačiću da je bilo tada u svem 16 vojnika.[2]

Prigodom izravnanja medjâ medju Turskom i Hrvatskom g. 1625. dopitan je Izačić Turskoj, kod koje je od to doba ostao. Izačić utvrdiše Turci i postaviše u nj krajišnike. Za velikoga turskoga rata pošao je g. 1685. general Herberstein sa hrvatskimi graničari u Krajinu, gdje je uz ostala mjesta popalio i Izačić.

* * *

U novije je doba Izačić sa okolicom mnogo stradao od hrvatskih graničara. Tomu su poglavito sami

---

[1] »Croatica« u ratn. ministar., knj. III.

[2] Bilježke iz zem. arhiva u Ljubljani u Rudolfinu.

Izačićani krivi, jer su oni uz Kladušane i Tržačane najviše zuluma na kršćanskoj krajini činili i silili krštene svoje susjede, da im vrate šilo za ognjilo. Dva puta se Izačiću u ovom vieku velika nesreća dogodila. Najprije ga je god. 1809. svega s okolicom popalio i uništio francuzki general Marmont, doprievši Bišću pod zidine, a druga ga je nevolja snašla god. 1836. Mjeseca srpnja rečene godine ubiše Izačićani hrvatskog graničara, koji je na kordunu stražu stražio. Krajišnici i njihove poglavice uzkrate svaku zadovoljštinu, a hodža Izačićki Dizdarović izkaza krivo, da ubojice niesu iz Izačića. Muselim Bihaćki Mahmud-beg Biščević, nešto prisiljen od naroda, a nešto i od svoje volje pozove pismeno sve krajišnike čak do Dubice, Priedora, Petrovca i Ključa na oružje, da udare na Hrvate, kojih da ima 50.000. U tili čas prikupi se 15.000 krajišnika. Karlovački general barun Waldstäten, koji je hrvatskim graničarom zapoviedao, popali Izačić i izagna Turke iz mjesta bodom na polje, a kasnije budu odagnani Turci raketami i iz drage izpod staroga grada. Otočani potisnu Turke od Pećî i Mutnika iz šume Bugar zvane i popale sela Masnović i Malu Peć, koja se oprieše. Najžešći je boj bio kod Turja; istom kad je došao na pomoć jedan batalijun Slunjana, okrenuše Turci ledja i pobjegoše prama Bišću. Kapetan Polde Filipović, otac generala Josipa i Franje Filipovića, osvoji na juriš Izačić i jedan top u njem. Klokot i okolišna sela budu popaljena, kao što i mlinovi, što ih turski krajišnici podigoše na vrelu Klokotu na austrijskom zemljištu. Pet stotina Turaka osta što mrtvih, što težko ranjenih, a više od četiri stotine kuća plane vatrom. Krajišnici se strašno prepadoše; na kordunu gornje Krajine zavlada od to doba mir.



VIII.

Jezersko.

Jezersko; pleme Jezersko; vlastela Nemčić-Jezerski. — Jezersko u turskoj vlasti.

Jedno dvie milje u zapadnom pravcu od Otoke i Une leži starinski grad Jezerski i pod njim selo Jezersko. Grad stoji na brdu iztočno od doline, u kojoj se potoci Kamarica i Jezerčica salievaju. Prama zapadu i sjeveru prostire se ravan, okružena bregovi, koji su šumom pokriti. U ravnici, potoci obilno natopljenoj i mjestimice močvarnoj, kosi se po livadah sieno, kojemu nije na daleko para. Priedjel prama sjeveru i iztoku na potok Baštru i na Unu jako je šumovit.

Jezerski grad ima nutarnju veliku kulu i vanjsku ogradu ili bedem. Za kulu kažu, da ju je gradila nekoć Jezerka djevojka iz Bužima, a platno ili obor oko grada da su podigli Turci za minulih ratova radi bolje i lakše obrane nutarnjega grada i naroda, koji bi se u grad uklonio, kad bi neprijatelj navalio. Polag grada ima džamija, a na istom mjestu bila je nekoć župna crkva sv. Kuzme i Damjana u biskupiji Kninskoj. O polju Jezerskom kažu, da ga je krčio ban iz Bužima i da su prije pet stotina godina banovi konji po tom polju pasli. Ma da tako narod pripovieda, ipak je posve izviestno, da je Jezersko dobilo ime od močvare, koja i sada postoji i koja je u stara vremena po gotovo mogla biti pravo jezero.

Okolica Jezerska vrlo je romantična. U jednoj dolini iztočno od Jezerskoga ima špilja, za koju kažu, da ide dva sata pod zemljom. U toj špilji bio je zbjeg, kad je s koje strane bila potjera na narod. Najzad bilo je to za bune Krajišnika pod Omer-pašom. U toj špilji mnogo je naroda poginulo od gladi i druge nevolje. Po njoj ima

čovječjih kosti, razlupanih zemljanih posuda, te se znade, gdje je vatra gorjela. Ima u špilji kristala liepih i na svaku stvar spodobnih.[1]

Kao što niesu gotovo nigdje u Krajini s ove (s lieve) strane kuće na okupu, tako niesu ni u Jezerskom, već su raztresene po brdih i hribovih. Po službenom popisu ima Jezersko 198 kuća i 1150 muhamedovskih i 133 pravoslavna stanovnika; ukupno dakle 1303 stanovnika. Kod džamije u Jezerskom ima jedan hodža.

Malo znamo iz prošlosti Jezerskoga pripoviedati. Toliko stoji, da Jezersko ili Jezerane, kako se u staro vrieme pisalo, nije držao ni jedan velmoža, već da su Jezerani bili slobodno pleme, koje se samo upravljalo. Medju plemići bilo je kao gotovo svuda u Hrvatskoj odličnijih i bogatijih, koji su kao vlastela kmetove držali, i plemića jednodvoraca („nobiles unius sessionis"). Medju prve valja ubrojiti vlastelu Nemčiće, Jezerske zvane, i Svičoviće. Ugledan je bio vlastelin oko g. 1500. Stjepan Nemčić ili Nimčić. God. 1549. držali su Nemčići oko Jezerskoga imanja u Brdu, Orešju, Radakovu i Bosilju. I za Jezersko kaže se u pismih svuda, da leži u županiji Zagrebačkoj.[2] Dosta se puta spominje i Jezerska župna crkva sv. Kuzme i Damjana. Tu su crkvu štovala i obližnja plemena, a kod nje su obavljani javni poslovi i za vanjske obćine. Tako su god. 1549. upravo kod rečene crkve u pravdi kneginje Doroteje Blagajke proti Antunu Bakšiću saslušani svjedoci iz Krupe, iz Gradca kod Petrinje, iz Banjana i Gvozdanskoga. Iz svjedočbe kaptola Zagrebačkoga o saslušanju svjedoka znademo priličan broj plemića, koji su g. 1549. u Jezeranih (Jezerskom) živjeli.[3]

---

[1] Vidi Bošnjak, kolendar za godinu 1888.

[2] Arhiv kaptola Zagrebačkoga, protokol 28, str. 206.

[3] Evo nekoliko njihovih imena: Marko Belavić, Šime Belčić, Petar Benčić, Vid Budnić, Andrija Budnić, Blaž Boltizarić, Mikula Budaković, Antun Dobrić, Šime Frančić, Ivan Grubešić, Luka Jezerjanin, Kirin Katičić, Blaž Kohmanović, Fran Kolmanović, Lovro Kotković, Juriša Kuh-

U Jezerskom dogodilo se u šestnaestom vieku ono, što i kod drugih plemena. Porodica Nemčića zvana Jezerski nametne se gospodarom plemenskoga grada, držeći ga u vlasti još god. 1563. Dakako da to gospodstvo radi turske nevolje nije bilo ni lagodno, a nije ni dugo trajalo. Već pomenute godine čuvalo je Jezerski grad šestnaest stražara, a general Ivan Lenković bio je predložio, da se grad bolje ojača i posada u njem umnoži još za 24 momka.[4] Medjutim pošto Bužim i Cazin g. 1576. dospješe u turske šake, nije se mogao ni Jezerski grad održati proti turskoj sili. Nemčići se preseliše u Križevačku županiju, gdje im potomci i danas živu. Za njimi se povedoše i druge Jezerske porodice, ali većina ostade bez svake sumnje na otčinskoj zemlji i poturči se.

Osvojivši Turci Jezerski grad, učvrstiše ga vanjskim platnom, pa ga čuvahu krajiškimi junaci sve do novijega doba. God. 1687. popališe i porobiše, kako već prije spomenusmo, hrvatski krajišnici Jezersko i Stienu.



IX.

Kladuša.

Kladuša Velika i Mala; Kladušani. — Vlastela u Kladuši: knezovi Kladuški, knezovi Frankopani i Tuzi od Laka. Kladuški plemići. Napadaji turski na Kladušu. — Kladuša u turskoj vlasti; Mujo Hrnjica; okršaji sa Kladušani.

Ni jedno mjesto ne spominje se za doba maloga rata izmedju Turske i Hrvatske toliko, koliko Kladuša. Ima sila narodnih pjesama, i turskih i kršćanskih, koje

manović, Bartol Kušinić, Pavao Obmanović, Juraj Perečić, Blaž Radošević, Mato Silajević, Ivan Šetan, Tomaš Toičić, Pavao Završki, Marko Zobnić, Marko Zvorčin. (Arhiv kaptola Zagrebačkoga.)

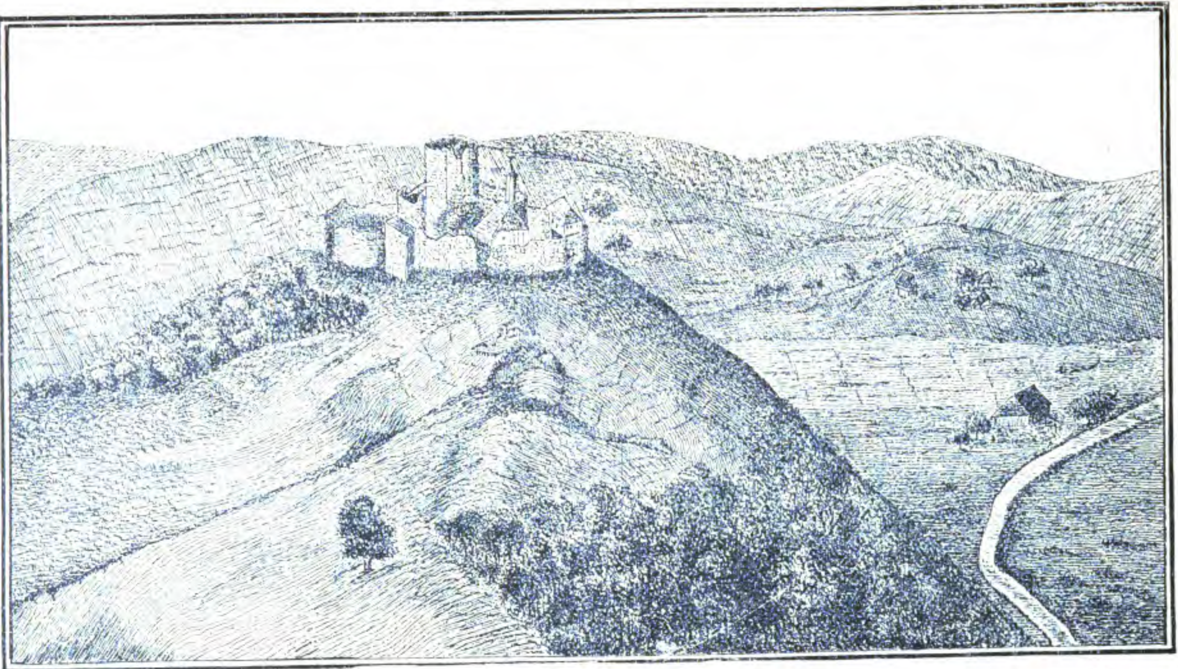
[4] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knjiga III. str. 429.

dakako različito prema shvaćanju na jednoj ili drugoj strani pripoviedaju zgode i nezgode Kladuškog buljuk-baše Muje Hrnjice, njegove braće i ostalih Kladušana, koji bijahu mnogo godina, pa sve do Omer-paše, najžešći i najsmjeliji četnici i zulumčari na Krajini.

Budući da je Kladuša blizu suhe medje, tik bivšega raštela Maljevca, a najbliže je veće mjesto do Karlovca, to se i zbog toga Kladuša više u Hrvatskoj spominjala i bolje je poznata bila, nego ikoje drugo tursko mjesto na hrvatskom kordunu, izuzevši jedino poglaviti grad Bihać. Do Maljevca pod Kladušom stiže se dobrom cestom preko Vojnića i Krstinje na kolih za pet sati, a kad si u Maljevcu, eto te i u Velikoj Kladuši, kojoj se medja stere upravo pod zidine bivšega raštela.

Dvie su Kladuše, Velika i Mala, ili kako se prije pisalo, Gornja i Doljna. Svaka ima svoj stari grad i posebni kotar, po kojem su razštrkane pojedine kuće. Obje su Kladuše nakon austrijske zapreme spojene cestom, koja na jednoj strani vodi do Maljevca na kordunsku i Karlovačku cestu, dok je na drugoj strani prama iztoku i jugu otvoren novi dobro gradjeni put prama Pećim i Cazinu sve do Bišća. Po novom uredjenju Bosne pripadaju obje Kladuše kotaru Cazinskomu u okružju Bihaćkom. U poviesti daleko je više poznata Velika Kladuša sa svojim starim gradom, nego Mala Kladuša, koja je sada živahnije i naprednije mjesto od Velike Kladuše i ima čaršiju, ali je u njoj grad bio malen, te nije ni obzidan platnom, kao što je većina turskih gradova u bosanskom dielu Hrvatske. Čaršiju donekle zamjenjuje u Velikoj Kladuši sajmište, koje je iza zapreme Bosne premješteno sa hrvatskoga zemljišta kod raštela Maljevačkoga više gore pod grad Kladuški. Valjada samo zbog toga nedjeljnoga sajma, a ni po ičem drugom, broji se Velika Kladuša medju zemaljske trgove u Bosni.

Stari grad u Velikoj Kladuši — kako nam se na priloženoj slici prikazuje — osovio se na 219 met. viso-



Velika Kladuša.

koj glavici, koju s traga prama zapadu nadvisuje Keserovo brdo. Starinski kaldrmani put ide do grada s iztočne strane, a mimo vrela Hrnjičina, koje izvire iz same pećine, i ima mnogo bistre i vrlo tečne vode. Blizu Hrnjičina bunara, izpod gradskoga brda, ima uza stazu grob braće i roda Hrnjičina sa turbetom, a do groba stoji turska bogomolja od pletera. Brdo, na kojem je grad Kladuški, obtočeno je potokom Grabarskom, koja pod gradom na iztočnoj strani utječe u Kladušnicu. Na Grabarskoj su i sada dva mlina, a nekoć je tu bila kamena stupa, u kojoj je Mujo Hrnjica barut tukao. Na Hrnjicu sjeća i jedna ovelika ploča pod gradskim brdom sa nekakovimi znakovi, o kojih kažu, da potječu od podkove Mujina konja i od njegova koplja.

Grad Velika Kladuša već je kojih petdeset godina bez krova, a sastoji od nutarnjega grada, zidana visoko na dva boja u liku nepravilnog pakruga. Nutarnji grad je opasan dosta visokim i čvrstim platnom (palankom). Sa zapadne strane grada podiže se kula, koja ima s jedne strane dva oštra kuta, dok joj je na drugoj strani zid zaokružen. Svakako je ta kula najstariji dio grada, do kojega je kasnije slabijom gradjom ostali grad prizidan. U grad se ulazi kroz palanku na malena vrata, koja su bila napravljena od hrastovine, a skinuta su istom iza bosanske zapreme. U sami grad ulazilo se na vrata, probušena u zidu u visini od dva do tri metra po ljestvah ili skalinah, kojih sada ne ima. Zidine se ne odlikuju kakovom osobitom gradnjom, samo u kuli ima u uglovih ponešto tesana četvrtasta kamena. Kakova osobita znaka ni napisa ne možeš nigdje u gradu naći. Kladušani pripoviedaju, da su nutarnji grad nekada sazidali stari kraljevi, a platno da je prije kojih sto godina podigao kapetan Mehmed Beširević. U gradu bila je i čatrnja, ali sada je zasuta. Uz nutarnje platno, naprotiv velikoj kuli, prama Keserovu brdu, odkuda se moglo najlakše na grad navaliti, ima za obranu vanjska manja kula, koja je bila sve

do g. 1880. pokrivena. U prostoru medju platnom i gradom prama iztoku i zapadu naslanja se na platno drveni stan hodžin, a nešto je dalje takodjer od drva sagradjena džamija sa liepom šiljastom munarom. Šiljak (alem) od mjedi na vrh munare potječe od samoga Muje Hrnjice, koji je pod gradom u svojoj kući stanovao.

Ma da i nije brdo, na kojem je Velika Kladuša podignuta, osobito visoko, grad, kako je namješten, gospoduje cieloj okolici. Iz njega je krasan vidik, osobito u Hrvatsku prama Cetinu, Klokoču i Petrovoj gori. Pa i na sam grad sa visokom palankom krasno je pogledati sa mnogih mjesta Slunjskoga korduna, a najdivniji je pogled na Kladušu s ceste, što vodi iz Topuskog uz kordun prama Slunju, kadno na obroncih Petrove gore kod Svinice pukne uz rieke Glinu i Kladušnicu prostrana dolina, a otraga se na šiljastom brdu pomoli velebna zidina Kladuška. U Kladuši ne ima nigdje većega broja kuća na okupu, već su kuće raztresene po vršcih, oplazih brda i poljem uz Kladušnicu. Medju razštrkanimi kućami proviruju tanke munare od džamija, kojih ima u okolišu Velike Kladuše osim gradske još četiri. Sve su džamije od drva i to jedna pod gradom prama Maljevcu, jedna u Trnovinah, a dvie u polju polag Kladušnice. Svaka džamija ima do petdeset kuća i gotovo svaka svoga hodžu. U Maloj Kladuši četiri su hodže, a u Velikoj tri. Hodža u gradu ima do 70 kuća, dobiva varićak žita od svake duše, što polazi džamiju, i do 80 for. u gotovu novcu iz neke zadušbine; od toga se živi dosta siromašno. Hodže Kladuške, kao u obće po selih, jesu priprosti ljudi i ne razlikuju se od ostalih muhamedovaca. Dosta da znadu bogoslužje i nešto turski, zašto idu u medresu u Cazinu. U Kladuši ne ima škole, osim što hodže uče djecu u vjerskih stvarih. Ponajviše je služba hodžina nasliedna u pojedinoj obitelji. I sadašnji hodža u gradu Velikoj Kladuši nasliedio je u službi svoga djeda i otca, a domaći je sin. Naroda, što u Velikoj Kladuši živi, ima polag službe-

nog popisa od g. 1885. u 307 kuća 1.843 duša i to 1.813 muhamedovaca, 3 pravoslavna i 27 katolika. Brojnije je pučanstvo u Maloj Kladuši, gdje imade u 338 kuća 2.039 muhamedovaca. Muhamedovci su gotovo svi starosjedioci, a nekolicina pravoslavnih i katolika naseli se tek u novije doba. Pošto ne ima u Kladuši aga, ne ima ni kmetova. Gotovo svi Kladušani jesu slobodni posjednici, dobivši nekoć zemlje kao turski graničari, da Krajinu čuvaju. Kažu, da je nekoć zauzelo Kladušu 13 plemena, a medju ovimi: Duranovići, Durekovići, Gračani, Grahovići, Hadžići, Karoići, Milkovići, Okanovići, Pelići, Premaksuzi, Šuvići i Veljačići. Nekoja plemena dodjoše, kao u obće po Krajini, iz Like g. 1689. U ličke porodice broje se Milkovići, kojih ima u Kladuši do četrdeset kuća. Stanovnici Male Kladuše došli su ponajviše iz Hrvatske, pošto su priedjeli Drežnika i Cetina g. 1791. Svištovskim mirom Hrvatskoj ustupljeni. Malo-Kladušane zovu Krajišnici i danas Cetinjani a njihova muktara Cetinjskim muktarom. Kladušani kao što gotovo svi Turci na hrvatskom kordunu bili su i prije jako siromašni, a u novije doba, odkada im nametnuše velike poreze, propadoše po gotovo. Kladušani, kao što većina Krajišnika, ne znadu privriediti, ali su inače dosta marljivi i posleni, radeći i na hrvatskoj strani uz malenu nadnicu. Sa poštenja i čestitosti ne ima Kladušanom prigovora, ali tko ih danas vidi, ne bi mogao ni s daleka pomisliti, da su to potomci smionoga Muje Hrnjice.

Sa Kladuškog grada je liep vidik na mjesto, gdje je nekoć stajala katolička crkva i župa. Crkva se nalazila od grada sjevero iztočno u polju tik Kladušnice. Sada se crkvi jedva znadu osnovni zidovi na polju Mehe Milkovića. Crkva, posvećena svetomu Martinu, bila je sudeć po osnovih dosta velika, oltarom okrenuta prama iztoku a nasuprot crkvenim vratima stajao je popov stan, gradjen od cigle i kamena, kako to svjedoče ostatci gradje. Zidine crkvene bile su čitave još prije kakovih trideset godina; crkvene škropionice, izdubene u kamenu, nestalo je

istom prije koje godine. Sadašnji Kladuški muhamedovci dobro znadu, da je to bila crkva i kuća za popa katoličke vjere. Stanovnici Kladuše malo što pripoviedaju o prošlosti svoga mjesta. Znadu toliko, da je kraj Kladuški sa ostalom Hrvatskom bio zajedno, a za grad kažu, da mu je bio prvi gospodar Kladar, koji da je bio gospodarom i Vranograču i Podzvizdu.

* * *

Sačuvani pismeni spomenici pripoviedaju nam nekoje zgode Kladuškoga kraja. Gotovo u isto doba polovicom četrnaestoga vieka spominju se i knezovi Kladuški i župna crkva sv. Martina u Kladuši, koja je bila sa župnom crkvom u Gaju (po svoj prilici sadašnja Mala Kladuša) i sa župom sv. Križa u Pećih g. 1334. skrajnja u onom kraju u Zagrebačkoj biskupiji, a na medji arcidjakonata Goričkoga prama biskupijam Krbavskoj i Kninskoj. Radi desetine od župe Kladuške i župa sv. Jurja u Čeviću na Mriežnici i sv. Marije u Gradcu na Dobri (današnje Gradišće u župi Lipskoj) zavrže se oko god. 1340. pravda medju poznatim ljetopiscem Ivanom, arcidjakonom Goričkim, i biskupi Krbavskimi Franjom i Radoslavom, koji su potonji priedjele Kladuške za svoju biskupiju svojatali, imajući u blizini svoje crkvene kotare Drežnički i Novogradski. Ova je pravda trajala mnogo godina (još g. 1389. za biskupa Krbavskoga Nikole i arcidjakona Goričkih Stjepana od Krka i Tomaša), a sudili su u njoj crkveni i svjetovni sudci, naročito po rimskoj stolici obrani opat Topuske Ivan, opat Nikola u Gornjem gradu (Oberburg) u Štajerskoj i hrvatski banovi Nikola i Petar Sudar. Pravda je bila tim više zamršena, što su uz Krbavskoga biskupa pristali bili i župnici Petar od Podvozdja (Podzvizda), Valentin od Toplice (kod Mutnika) i glagolaš Kirin, župnik u Kladuši. Napokon je odlučeno u prilog arcidjakonu Goričkomu. Župa Kladuška ostala je i unapried vazda do turske provale u području Zagrebačke bi-

skupije. U pravdi se spominje osim župnika Kladuškog Kirina, glagolaša („Quirinus glagola“), g. 1388. i župnik Stjepan, sin Jurja.[1] Za vrieme ove pravde vladali su gradom i vlastelinstvom Kladuše knezovi Kladuški Ivaniš, Dijanuš i Juraj, koji su bili nasliedili imanje Kladuško od svojih predja, takodjer knezova Kladuških („eorum progenitores comites de Cladussa“). U kotaru Kladuškom bilo je već tada više plemića, medju kojimi su najodličniji bili god. 1377. Grgur i Radoš, sinovi Jurja, a unuci Mladka od Peći.

Kladuško imanje bilo je ogromno, pa je obsezalo Veliku i Malu Kladušu i Kladušku Peć (sada prosto Peći), koja je istom kasnije od Kladuškoga imanja odtrgnuta. Početkom petnaestoga vieka držao je Kladušu knez Pavao Kladuški, sin Jurjev, a taj Pavlov sin spominje se još g. 1413. prigodom uvedenja plemića Petra od Gorice u vlastelinstvo grada Buševića na Uni. Po ovolikom imanju postali su knezovi Kladuški veoma ugledna i moćna vlastela. Kao velmože ženili su se iz prvih tadanjih velikaških porodica hrvatskih. Početkom petnaestoga vieka bio se oženio Marko Kladuški Magdalenom, kćerju kneza Nikole Krbavskoga, a oko g. 1430. uzeo je Markov sin Šimun Kladuški kneginju Mariju, kćer Ivana Krbavskoga, bratučeda kneza Nikole Krbavskoga. Pošto je sestra Magdalene Janja bila udata za kneza Babonića Blagaja, a druga joj sestra Marija imala za muža Vukmira, vojvodu od Usore, to su tako došli knezovi Kladuški u srodstvo sa vrlo odličnimi porodicami knezova Kirjakovića Krbavskih, knezova Babonića Blagajskih i pače sa bosanskimi vojvodami od Usore.

U ovo je doba najbolje cvjetala porodica knezova Kladuških, ali već za koju godinu kasnije počela je na-

---

[1] Tkalčić Iv.: Monumenta eccl. Zagr., knj. II. — Kovačević Tomo: Historia eccl. Zagr. u knjižnici jugosl. akademije i izvorna pravda u rukopisu arhiva kapt. Zagreb.

[2] Vidi članak u ovoj knjizi o Buševiću.

zadovati i propadati, dok se nije svršetkom petnaestoga vieka sasvim zatrla. Propasti njenoj kriva je dielom provala turska, a dielom i nesloga u samoj obitelji. Već Šimun Kladuški morao se dieliti u imanjih sa svojim bratom Ivanom. Po svoj prilici je tada za stanovanje Ivanovo i radi obrane od Turčina podignut grad Mala Kladuša. Šimun je imao sina Ivana, a brat mu Ivan rodio je četvero djece, sinove: Iliju, Ivana i Antuna, i kćer Jelenicu, udatu za plemića Cvetka Nemakovića, vlastelina u Polju pod gradom Cetinom. Sinovi Ivanovi slabo su gospodarili; Ilija Kladuški proda g. 1461. svojemu šurjaku Cvetku Nemakoviću dva kmetska selišta u Rečici i u trgu („oppidum“) pod gradom Kladuškim jedno selište, na kojem je stajao Martin Babić. Njegov brat Ivan proda god. 1462. rečenomu Nemakoviću za bratinsku ljubav prama sestri Jelenici imanje Kladuško Malovec (današnji Maljevac), a tri godine kasnije (g. 1465.) odstupi on za potrebe brata Antuna dio Kladuše, što je bio njegovu otcu Ivanu pripao, za 2.000 for. knezu Jurju Frankopanu Cetinskomu.[1]

Još prije toga bio je knez Martin Frankopan, koji je gradio crkve i manastire, ali je i rado posezao za tudjimi imanji, kupio ili prisvojio jedan dio Kladuškoga imanja, pa je stao svojatati čitavu Kladušu, izhodivši god. 1464. u kralja Matije, da može Kladušu i ostale svoje gradove oporučno komu ga volja ostaviti. Već sliedeće godine (1465.) odstupi knez Martin Kladušu svojemu sinovcu, gore rečenom Jurju Frankopanu Cetinskomu, koji je tako postao vlastnikom polovine Kladuškoga dobra. Kako se vidi iz uvodnog pisma od god. 1464., prisvajao je knez Martin grad Kladušu, polovicu trga Kladuše sa gradjani, imanje Peći, selo Maljevac, šumu Gaj i selašca Dolen ili Sipkovac.

[1] Arhiv kapt. Zagreb. K. br. 199., 200. i 206. — Neo registr. acta, 1645., br. 14. prije u zem. arhivu u Zagrebu, sada u Budimpešti.

Knezovi Frankopani otežčaše uživanje ostale polovice Kladuške stricu gore pomenutih knezova Kladuških Ivanu, sinu Šimunovu. Ivan se potužio g. 1465. kralju Matiji na Frankopane, da su njemu i njegovim predkom mnoga zla i nasilja počinili, veliki dio Kladuše već oteli, a da se spremaju na silu uzeti i Kladušku Peć. U to doba boravio je na krajini hrvatskoj ban Ivan Tuz od Laka; on je bio došao, da bolje uredi obranu proti Turčinu i da zapremi gradove Sinj i Klis u današnjoj Dalmaciji. S banom se pogodi Ivan Kladuški za imanje Peći, neka ga dotle drži, dok mu se troškovi obrane naplate, a u zamjenu da mu ban izruči dobro Blagušu kod Kašine, što ga je bio banu dao brat mu Zagrebački biskup Osvald Tuz. Ban Tuz preuzme Peći i podigne nad selom na brdu današnji grad. Iza nekoliko vremena pozove ban Tuz kneza Ivana Kladuškoga, da mu izplati trošak za Peći, a kad tomu nije mogao Kladuški zadovoljiti, a nije se bio kadar ni obraniti proti sve jačoj navali Turskoj, ustupi on g. 1470. banu Tuzu i Peći i Kladušu za 4.000 for. Kupovninu podmirio je ban koje gotovim novcem, koje pak predajom imanja Blaguše. Ne ima sumnje, da se iza toga doba naseliše Kladuški knezovi u okolici Zagrebačkoj, ali im ne ima dalje spomena i valjada im se do skora koljeno zatrlo. Jedino sjećaju na njih zidine dvora Blaguše kod Kašine povrh sela nad jarkom, koji je nasadjen plemenitimi trešnjami.[1]

Ban se Tuz iza toga, pobrav u Hrvatskoj silne novce od 60.000 zlatnih dukata, uklonio u Mletke, gdje je postao patricijem republike. Gospodarom jednog diela Kladuše bio je pod kraj petnaestoga vieka banov brat, Zagrebački biskup Osvald Tuz, a poslije njega sinovac biskupov Alfonz, prepošt Ostrogonski, i sinovka Sofija, djeca bana Ivana Tuza. Posljednje dvoje bilo je g. 1499. imanja Kladuška u Pećih, u Vidonjini (Vidovskoj) i u Riečici prodalo braći Šubićem Pe-

---

[1] Neo registr. acta, fasc. 1645., br. 13. — Marcellović: Regesta za bisk. Zagreb. str. 309.; rukopis u Zagreb. nadbisk. biblioteci.

ranskim: Jurju, bilježniku kraljevske kancelarije, i Ivanu, ali pošto nije htio rečena imanja Peranskim ustupiti Andrija Hening Susjedgradski, muž Sofije Tuzove, to su Peranski tražili g. 1500. zaštitu u kralja. Hening je imao radi svoga odpora odgovarati na sudu banskom u Zagrebu,[1] ali je napokon na prodaju pristao. Peći su postale Peranske, a Tuzova Kladuška imanja dodjoše, kad se po smrti Heningovoj uda njegova udova Sofija u drugom braku za Matiju Frankopana Slunjskoga, sina Dujmova, a brata Jurjeva, u vlast knezova Slunjskih Frankopana. Medjutim je grana Cetinskih Frankopana izumrla sa sinom Jurjevim Ivanom, knezom Cetinskim, poginulim god. 1493. u boju kod Udbine, pa Andrijom i Grgurom, nadbiskupom Kaločkim, našto i njihov dio Kladuše baštiniše s ostalimi dobri knezova Frankopana Cetinskih knezovi Frankopani Slunjski. Posljednji knezovi Slunjski Juraj i ban Franjo Frankopani držali su šestnaestoga vieka uz Slunj još gradove: Cetin, Kremen, Krstinju, obje Kladuše i veliko dobro Goru kod Petrinje, primivši ju od vitezova sv. Ivana (crkovnjaka).

Malo ima podataka za poznavanje vlasteoskih i gopodarskih prilika na imanju Kladuškom. Toliko se znade, da je u obsegu gospoštine Kladuške razmjerno bilo manje plemića i slobodnih posjednika, nego na obližnjih imanjih: Cetinskom, Krstinskom i Hresanskom (Hresno).[2]

---

[1] Arhiv kapt. Zagreb. P. br. 321.

[2] U službenih spisih i zapisnicih šestnaestoga vieka navedena su u raznih zgodah i imena starih Kladuških stanovnika i obitelji. Evo ih nekoliko: God. 1549. Plemići: Juraj Babić, Stjepan Dobojević, Petar Kerovac, Juraj Privratić i Juraj Skoblić; gradjani i kmetovi: Mihovil sudac, Matija Bavčić, Pavao Čeharić, Juraj Čelarić, Petar Galibić, Mate Katić, Nikola Kovačić, Blaž Krojač, Ivan Marin, Pavao Novačić, Juraj Pastorčić, Ivan Picurić, Martin Sudčić, Toma Trgovčić, Šimun Tolinović, Andre Voljan, Luka Vrepčić; — g. 1550 Pavao Bilinić, Ivan Bolatić, Tomo Cvetić, Šime Ćolinović, Nikola Dobović, Ivan Gladić, Grgur Kerovac, Mihovil Kirinović, Petar Malinić, Tomo Magdalenić, Stjepan Petarić, Petar Pojčić, Matija Radojić, Tomo Trogović, Ivan Urhić i Mate Zočić; — napokon g. 1556. plemić Ivan Boljarić, Nikola Dobojić, Pavao Gojač, Ivan Kolinović,

Kladuša je imala kao što gotovo svaka veća gospoština svoj trg (varoš) sa obćinskim sudcem i okolo njega ladanje, po kojem su imali svoje dvorove sa nekoliko kmetova pojedini plemići kao vazali i predijaliste grada. Stari predijaliste Kladuški bijahu plemići Švaganovići u Bistri („villa in districtu provincie Kladusa"), koja se spominje već god. 1439.[1], pak Karinčići, držeći imanje u Maljevcu (Malovecz). Kad je nastala sve to ljuća nevolja turska, podieliše knezovi Frankopani nekoliko novih predija (imanja) pojedinim odličnim osobam, koje s toga, da ih nagrade za razne, osobito vojničke službe, koje pak zato, da obskrbe svoje častnike u narodnih četah. Tako je god. 1533. kralj Ferdinand potvrdio darovnicu Jurja Frankopana, izdanu g. 1531. u gradu Gori Luki Kružiću za selo Radovac, pa kuću i vrt pod gradom Kladuškim („in bonis nostris sub superiore Kladusa") u županiji Zagrebačkoj. Po svoj prilici bio je Luka rodjak glasovitoga Kliskoga kapetana Petra Kružića; njegovi potomci živu danas kukavno kao siromašni seljaci u Zadobarju kod Karlovca, gdje su još nedavno čuvali punu vreću starih svojih povelja za uspomenu na bolja vremena svoje obitelji. G. 1548. podieli isti knez Juraj Frankopan Slunjski za vjerne službe Nikoli Babonožiću od glasovitog starog hrvatskoga plemena („de genere et familia") Mogorovića dva imanja, jedno u Prekovršju pod gradom Krstinjom sa devet kmetova, a drugo u Drmeljevu pod Malom Kladušom sa četiri kmetska selišta.[2] I svojega vjernoga službenika i odličnoga plemića Ivana Ručića, koji je puno puta kneza Jurja Frankopana pratio na junačkom vojevanju, nadario je knez Juraj dvorom Kokošić-selom pod Malom Kladušom, sa 12 kmetova u Kerovcu i Gaiščici. Darovanje ovo potvrdio je kasnije i sin

---

Petar Marenić, Mate Ratić, Mihovil Rajevac, Petar Stojčić i Mate Zorčić. (Arhiv kapt. Zagr. P. br. 5. i 7.)

[1] Neo registr. acta, fasc. 1645. br. 8.

[2] Arhiv kapt. Zagreb. Protoc. 28., str. 192.

Jurjev, junački ban Franjo Frankopan Slunjski, izdavši god. 1556. posebnu darovnicu.[1]

Ako su već knezove Kladuške Turci napastovali, to je borba s Turčinom pod Frankopani upravo užasnom postala. Samo muževi tolike duševne snage i uztrajnosti, kao što su bili posljednji Slunjski Frankopani: knez Juraj i knez Franjo, kadri su bili još neko doba Turke zaustaviti i uztrajati u starom zavičaju. Da su gospodarski probitci na imanjih Frankopanskih uz takove prilike na vrlo tanke grane spali, posve je jasno. Izvješćujući knez Juraj Frankopan kralja Ferdinanda g. 1555. o nevoljnom stanju Krajinâ, potuži se, da su Turci prije dvie godine (1553.) prodrli u Kladušu i iz nje odveli silno ljudstvo u sužanjstvo. Goropadni Malkoč-beg popalio je god. 1558. na samo Miholje medju ostalimi gradove Kladušu, Bojnu i Vranograč. Mjeseca listopada g. 1560. navali 2.000 Turaka na Dolnju Kladušu. Vojska njihova podieli se u dvie čete; jedna se utabori kod crkve i mosta, a druga se postavi na brdo više grada kod dvora plemića Karinčića. Iz Kladuše plienili su i žarili Turci svu okolicu prama Husiću (podor grada i crkve nedaleko od Maljevca) prama Cetinu i Plešivici. Krajiški general Herbard Auersperg bio je blizu na Petrovoj gori, a i knez Nikola Frankopan Tržački i Franjo Frankopan Slunjski bili su prikupili nešto vojske, ali su bili svi zajedno odviše slabi, da udare na Turke. Jedino učini Turkom nešto štete knez Franjo Frankopan Slunjski. Četu tursku, kao što se to i više puta dogadjalo, vodio je kršćanin, vojvoda Čeh iz Jajca, koji je bio u Malkoč-bega u velikoj milosti, živući ponajviše na njegovu dvoru. Pet godina kasnije g. 1565. prošla je mimo Kladuše na povratku od gradova Smrčkovića i Klokoča 4.000 jaka

---

[1] U darovnici navode se i imena kmetova, i to u Kerovcu: Simo Pisačić, Ivanac Perigalja i Stjepan Tolinović; u Gajišću: Jure Babić, Ivan Bilinić, Herendić, Mate Zvečić; i napokon pod Cetinom: Matko i Jure Kosići. (Arhiv kapt. Zagr. Protoc. 28., str. 542.)

turska vojska pod Sokolović-pašom i begom Požežkim, ali nije velike štete počinila. Za ovih vojna uhvaćen je medju ostalim ljudstvom i sin sudca Kladuškoga. Bio je pogodjen za njega i zajedno i za Stjepana, kaštelana Klimne gore kod Petrinje, odkup, koji podmiri biskup i ban Juraj Drašković, kako je on sam o tom kralja Maksimilijana 8. veljače g. 1574. izviestio. Isto tako odkupio je biskup Drašković sa 250 for. Kladuškoga plemića Petra Mavračića iz sužanjstva turskog.[1]

Knezovi Frankopani Slunjski trošili su sav prihod svojih imanja na utvrde i stražare. Pomoći niesu nikakove dobivali, a kad je knez Franjo pomoć zatražio u generala Ivana Ungnada, hotio je taj g. 1555., da Franjo Slunjski bez odštete ustupi obje Kladuše i Krstinju. Već g. 1533. išla je kroz Malu Kladušu krajiška pošta od Dubice prama Drežniku i Bišću, a poslije oko g. 1570. postavljeno je u jednu i drugu Kladušu po 10 stražara o trošku krajiške uprave. Držalo se, da je osobito Mala Kladuša za obranu zgodna, pa zato je bilo g. 1577. odlučeno, da se u njoj pojača posada sa 40 haramija i 50 konjanika. Po smrti bana Franje Frankopana Slunjskoga g. 1572. uzela je kraljevska blagajna (fisk) njegove gradove: obje Kladuše, Cetin, Slunj, Kremen, Krstinju, kaštel Letovanić i grad Ledenice kod mora. Proti kraljevskoj zapljeni prosvjedovali su knezovi Nikola Frankopan Tržački i Stjepan Frankopan Ozaljski, napokon i knez Franjo Blagajski za se i za gospodju Doru, udovu Stjepana Blagajskoga, a kćer kneza Mihajla Frankopana Slunjskoga.[2] I sabor hrvatski pre-

---

[1] Bilježke iz zem. arhiva u Ljubljani. — Starine, knj. XIX. — »Croatica« u ratnom arhivu. — »Politica« u nadbiskup. arhivu u Zagrebu, Protoc. III., str. 186. — Loc. cred. u arhivu kapt. Zagreb.

[2] Arhiv kapt. Zagreb. Loc. cred. Protoc. III., str. 41., 90., 147. i 148. — Priepisi u zem. arhivu u Zagrebu. — Za Nikolu Frankopana Tržačkoga došao je bio u kaptol Zagrebački s prosvjedom ponajprije njegov službenik Petar Galić Črnkovački, a poslije i pop Stjepan Kovačić, prebanuš crkve sv. Mavra u Bosiljevu, i plemić Pavao Skoblić; za Stjepana Frankopana

poručio je kralju Maksimiljanu pravo knezova Frankopana na rečene gradove. Nastala je radi toga g. 1573. pravda, ali svemu učini kraj sestra Franje Frankopana Slunjskoga Ana udova Nikole Czasara, izručivši gradove banu i biskupu Jurju Draškoviću, a kasnije nadvojvodi Karlu pod pogodbom, da gradove od Turčina brani, pa kad nastanu mirna vremena i Hrvatska se napasti izbavi, da gradove izruči zakonitim baštinikom. Po svih gradovih Frankopan-Slunjskih bilo je tada jedva dvadeset kmetova; sve ostalo ili je Turčin zarobio ili se razbjeglo na sve krajeve.

Uprava krajiška umnožila je straže u Maloj ili Dolnjoj Kladuši, ali pošto stražari niesu dobivali ni plaće ni hrane na vrieme, to su oni nuždom natjerani g. 1577. ostavili ne samo Kladušu, već i obližnje gradove. Učinjen je doduše g. 1579. opet bolji red, gradovi Kladuša i Podzvid budu povjereni pazki kapetana Belavića, ali su medjutim Turci na Krajini tako bili osilili, da nije bilo moguće proti njim nipošto održati gradova, koji su bili poput Kladuše više udaljeni od većih i jačih kršćanskih tvrdja. Koje čudo pri takovih prilikah, da je vojvoda Juraj Gvozdanović ostavio g. 1585. sa stražari Kladušu, u kojoj je malo iza toga popalio kapetan Janko Schnitzenbaum ono malo kuća, što je bilo iza turskoga požara od g. 1582. još preostalo. Požar Kladuše bio je već radi toga nuždan, da Memi-beg Lički, kako je htio, ne smjesti u Kladuši odjel turske vojske iz Ostrvice pri Kulen-Vakufu i ne postavi stražu od osamdeset konjanika, koji da prieče obćenje medju Karlovcem i Bišćem.[1] Od to doba je kojih petdeset godina Kladuša sa više obližnjih mjesta pusta stajala.[2]

* * *

Ozaljskoga pak plemić Ivan Dragovanić od Gorice, napokon za kneza Blagajskoga njegov službenik Martin Balog.

[1] Bilježke iz štajer. zem. arhiva. — »Croatica«, knj. III. u arhivu ratn. ministar.

[2] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I. br. 133.

Premda je i Kladuša po ugovoru od g. 1625. imala ostati pusta, to su Turci uporno nastojali, da ju posjednu. Na 26. svibnja g. 1633. izviesti general Vuk Frankopan Tržački, da su Turci počeli čvrstiti grad Kladuški. Frankopan bio je dan prije svoje dojave pošao sa 800 vojnika pod Kladušu, hoteći ustaviti daljnu gradnju i razoriti ono, što je bilo izvedeno. Već je sa četom dospio bio u Podzvizd, kad mu uhode javiše, da je Kladuša tako učvršćena, da joj ne bi mogao bez težkih topova ništa nauditi. Dok su Turci Kladušu gradili, stražilo je grad i radnike 5.000 Turaka. U grad postavljena su u posadu četiri aganluka za redovitu posadu: kapetan Soliman Badanjković, njegov brat Rešep-aga, zatim Deli-paša Badanjković i Kariman-aga Ljubiša. Već tada su smjerali Turci, da će i Podzvizd posjesti. Dvie godine iza toga (g. 1635.) zapremiše Turci grad Cetin, stavivši u nj četrnaest aga sa četami. Turci posegoše tada i za Pećmi, a spremali su se, da zauzmu i utvrde grad Hresno na Glini i nekadašnje Blagajske od mnogo godina puste gradove Brubno i Bojnu. Osnove Turaka pomrsio je svuda na kordunu odvažni Vuk Frankopan; samo Kladušu, oko koje odmah Turci jaku palanku podigoše, ne mogaše predobiti Frankopan, ne imajući od kralja dozvole, da s većom vojskom prodre i topove upotrebi. Kralj je bio naročito zabranio Vuku Frankopanu, da se Turkom sveti, a na koliko ima povreda, neka se to s Budimskim vezirom uravna. Samo za Cetin, koji je bio veoma opasan za obližnji Slunj, pače i za Karlovac, bio je ovlašten Vuk Frankopan, da ga može razoriti, ali bez velike halabuke („sine strepitu“), samo da se očiti rat ne izleže.[1] Taj je zadatak god. 1645. riešio Vukov sin Gašpar Frankopan Tržački, osvojivši i razorivši grad Cetin. Tako je po nebrizi i uslied neodlučnosti Bečkih državnika ostala Kladuša sa nekojimi obližnjimi gradovi u turskih šakah. Turci naseliše u Velikoj Kladuši sto i dvadeset što turskih što vlaških kuća.

---

[1] Bilježke iz Ljubljanskoga zem. arhiva

Utvrdjena Kladuša bila je Turkom krajišnikom uporištem i zakloništem, kad bi njihove čete na vojnu polazile. Pod zaštitom ratobornog Mustaj-bega Ličkoga, a sandžaka Bihaćkoga, strašno je kršćanskoj zemlji dodijavao narodnom pjesmom opjevani buljuk-baša Mujo Hrnjica. On je bio rodom iz Udbine, a doveo ga je u Kladušu iz Krbave ujak mu Hurem-aga Kozlica, gospodar Široke Kule. Mujo Hrnjica steče milost u paše u Banjojluci, u kojoj su tada ponajviše bosanski beglerbezi stanovali. Paša Muju sam glavom odprati u Kladušu i postavi glavarom krajiških straža u Kladuši proti Hrvatskoj.

Pjesma kaže, da je paša zavolio Muju Hrnjicu zbog toga, što je bio ubio harambašu i njegovo družtvo. Taj harambaša da je bio na silu uzeo robe u dućandžije, a nije ju htio platiti. Tako pjesma, ali jamačno se Mujo Hrnjica drugačije dokopao pašine milosti. Bit će da je Mujo paši pomogao proti pobunienim krajišnikom, koji bijahu g. 1636. napali na pašu, njegov dvor u Banjaluci porobili i popalili i prisilili pašu, da pobjegne u Bihać.[1] Bilo kako mu drago, Mujo je Hrnjica u Kladuši kršćanskim krajišnikom na daleko do zla boga dodijao, a četovanju, otimanju djevojaka i mejdanom nije bilo po čitavoj krajini turskoj i hrvatskoj za više godina ni kraja ni konca. Po narodnoj pjesmi četovao je Mujo Hrnjica sa svojom braćom Halilom i Omerom do Zadra, Šibenika, Karlovca, Siska i čak do Zagreba. Njega su poznavale i voljele djevojke i krčmarice u kamenom Zadru i u bielom Karlovcu. Pravo naznačuje pjesma tadanji život na krajini:

Ovaka je krvava krajina:
S krvi ručak, a s krvi večera,
Svak krvave žvače zalogaje,
Nikad b'jela danka za odmorka.

Narodna pjesma osobito muhamedovačka slavi junačtva braće Hrnjice, hvali i kiti pojedine dogadjaje,

[1] »Croatica«, u ratn. minist. knj. XVI

ali ona pripovieda i mnogo toga, što je malo častno za pravoga junaka. Mujinu ćud pokazuje medju ostalimi osobito pjesma o banu Zrinoviću. Jednom da je sjedio Hrnjica sa prijateljem Ramom Kovačevićem, koji je bio poturica, u Kladuškom gradu, kad mu dodje knjiga od Zrinovića bana, u kojoj ga moli, da mu dade sestru Haliju za sina Matiju. Kovačević prigovori poruci banovoj, ali Hrnjica odgovori po glasniku, da je sporazuman, pa neka dodje na kočijah po Haliju ban s banicom i kćerju Ružom. Ban pristane, a Hrnjica naruči po glasnicih u krajiških poglavica, a i u istoga Mustaj-bega Ličkoga, da stave čete i straže svuda po stazah i klancih. Tako uhvati Mujo bana s banicom i zatvori ih u Kladuši. Zarobljenici izkupiše se samo na zagovor Halijin.

Od Kladušana nije bilo na Krajini nikada mira ni pokoja. Ako se Kladušani niesu mogli sporazumjeti sa obližnjimi Turci i zajedno vojevati, oni su na svoju ruku četovali. God. 1637. napali su Karlovac i iza toga Sredičko. Došlo je u Sredičko do 1.500 Kladušana i ostalih Krajišnika; mnogo su tad Kladušani ljudi zasužnjili i silne štete počinili. Ne mogavši naši predji od strahote Kladušana živjeti i na Krajini obstati, morali su smišljati, kako da zatru gniezdo, odakle je toliko zlo dolazilo. G. 1641. bahne iznenada sa dosta jakom vojskom pod Kladušu ban Ivan Drašković. U njegovoj vojsci bili su prokušani vitezovi: Vuk Erdedi, Juraj Ratkaj, poznati hrvatski povjestnik, banovac Gašpar Orehovački i Ivan Vojković. Malo da nije tada ban zauzeo Kladuše, u kojoj su upravo bili turski svatovi, pa se bili opili. Ban razbije pod samim gradom Turke, što se bijahu u brzi čas sakupili, ali grada nije zauzeo.[1] Još iste godine razbiše Vuk Erdedi i Gašpar Orehovački i po drugi put Kladušane. Tom prigodom uhvaćen je čuveni na Krajini kalauz Komlen, koji zadade vjeru, da će u napried samo kršćanom služiti. I godine

[1] Ratkay: Memoriae regum et banorum.

1663. kaznio je Kladušane za počinjeni zulum kapetan Turanjski Krištof Delišimunović. On je požegao dva sela pod Kladušom, ubio 50 Turaka, više njih zarobio i odagnao mnogo goveda.[1]

U krvavom ratu medju braćom mnogi je vitez poginuo na junačkom polju, ali Muji Hrnjici ne bijaše sudjena takva smrt, već njega ubije iz zasjede u Petrovoj gori pobratim mu Meho Katarica. Pogodio ga je iz puške — kako pjesma pjeva — zrnom od zlata salivenim, jer Muji nije moglo olovo nauditi. U Petrovoj gori kažu i danas Mujin grob. Od njegove braće pogibe Halil uz Talu Ličanina u Banjaluci valjada za bune, što je već spomenuta, a drugog mu brata Omera ubio je iz busije kod vrela Korenice harambaša Stojan. Pod Kladušom bit će pokopana u grobu, na kojem je turbe, mati Mujina i sin Omer, a možebiti je i tko od ostale braće, kojih je Mujo, kako pjesma kaže, sedam imao.

Vlasi, što su bili naseljeni u Kladušah, pobunili su se bili već god. 1683. odmah poslije Bečkog poraza. Dvie godine kasnije (1685.) izvede iz Kladuše turanjski kapetan barun Franjo Oršić 120 vlaških kuća i smjesti ih oko Budačkoga, gdje su im i danas potomci. Kuće turske i vlaške bio je i onako prije toga seljenja general Karlovački Herberstein popalio.[2] Prazne zemlje posjedoše god. 1689. bjegunci iz Like i Krbave, kad su te županije Turkom otete. Predobiv za turskoga rata g. 1695. ban hrvatski grof Adam Baćan Vranograd i Todorovo, narene s vojskom i na Kladušu. Hrvati jurišaše grad, ali ga predobiše istom onda, pošto je u kreševu poginuo poglaviti turski vodja Grahovo.[3] Prošloga vieka bili su go-

---

[1] »Croatica«, u ratn. ministar. knj. XVIII.

[2] Bilježke iz zem. arhiva u Ljubljani. — Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. II. str. 257. — »Croatica« u bečkom ratnom arhivu. — Hörmann: Narodne pjesme muhamedovaca u Bosni, knj. I. i II. — Iz rukopisne zbirke narodnih pjesama »Matice Hrvatske«.

[3] Theatrum europaeum, knj. XV. str. 15.

spodari Kladuše bezi Beširevići, držeći i nekoliko kmetova u kotaru Kladuškom.

Kladušani, koji bijahu god. 1791. odagnanu braću iz Cetina medju sobom nastanili, niesu mogli nipošto pregorjeti gubitak Cetinskoga kraja. Zato su vaviek zadievali na kordunu i vazda je bilo malih i većih okršaja. Na 4. travnja god. 1831. napadne sedam stotina Kladušana Slunjsku krajinu i stane paliti kuće po kordunu oko Maljevca i Martinovca. Zapovjednik korduna, kapetan Šiljak, potisnu Turke natrag. Na kordunu prikupi se čitava divizija hrvatskih graničara pod generalom barunom Milutinovićem, ali se Turci izmole i vojska se razidje. Posljednji veći okršaj dogodio se u Velikoj Kladuši listopada god. 1835. Turci odagnaše iz Hrvatske 38 goveda, a kad zatraži general Juco Rukavina zadovoljštinu, sakupi se više tisuća Turaka u Kladuši pod zapoviedi Murad-bega Beširevića. Rukavina udari sa Slunjani i Ogulinci na 17. listopada 1835. na Kladušu, pa ju osvoji nakon žestokoga boja. Usmrti 70 Turaka, 165 ih rani i popali čitavu Kladušu, osim kuće Alije Šabića, koji je bio sa svojom obitelju ostao u kući, pa je zato poštedjen. I medju vojnici generala Rukavine bilo je prilično mrtvih i ranjenih, kojimi su se napunile bolnice Karlovačke.[1]

Kako se moglo očekivati, Kladušani su se prilikom zapreme g. 1878. najdulje opirali austrijskoj vojsci. Mjeseca listopada obsjedne Kladušu general Zach i stane udarati grad sa Keserova brda. U gradu su se Turci držali 14 dana, premda je, kako u Kladuši pripoviedaju, bilo u svem samo šest branitelja. Kad su vojnici pošli, da grad silom uzmu, našli su ga prazna.

---

[1] Izviešće generala Rukavine u mojoj sbirci.



X.

Krupa.

Današnja Krupa. — Stari Pset kasnija Krupa. Knezovi Babonić-Blagaji do god. 1410. gospodari Krupe. — Krupa u kraljevskom posjedu. Vlastela Krupe: knezovi Celjski, knez Martin Frankopan, kralj Matija, vojvoda Ivan Korvin, ban Ivan Karlović i knezovi Zrinski. — Turske navale na Krupu. Obsada Krupe. Junačtvo Matije Bakića i njegovih drugova. Sokolović-paša osvaja g. 1565. Krupu. — Turski kapetani u Krupi. Okršaji pod Krupom.

Ako je dolina Unska gotovo čitavim tečajem rieke po prirodi vele romantična i zanimljiva, to očima ipak najviše godi Unski kraj oko varoši Krupe. Una dolazi od zapada, obtječe Krupu na sjevernoj strani, pa teče k iztoku; ona ima svuda na svom tečaju dosta otoka, a kod Krupe dieli se u pet rukava i čini četiri plodna ostrva, na kojih raste kukuruz, pšenica i razno povrće. Krasnu Krupsku dolinu okružuju zapadno, južno i iztočno bregovi šumom pokriveni, a najbliže je do grada brdo Hum na iztočnoj strani. Na Hum se naslanjaju varoške kuće prama obali Une, nad kojom se podiže na strmoj litici ruševina staroga grada Krupe. Kroz ravnicu medju Humom i iztočnimi bregovi teče potok Krušnica, koji izvire južno od Krupe kod sela Gudavca iz jedne pećine; Krušnica se nakon kratkog tečaja od jednog sata odmah niže Krupe u Unu slieva. Krupa je dakle medju Unom i Krušnicom kao poluostrvo. Upravo pod starim gradom napravljen je most, gdje prelazi cesta na lievu obalu Une pram Otoci. Ravnica na lievoj obali Une zove se Krečana; ona je sa strana opasana bregovi šumom obraslimi.

Stari grad Krupski je sada razvalina sa tri na pô porušene kule,[1] a varoš Krupska, kako nam ju priložena

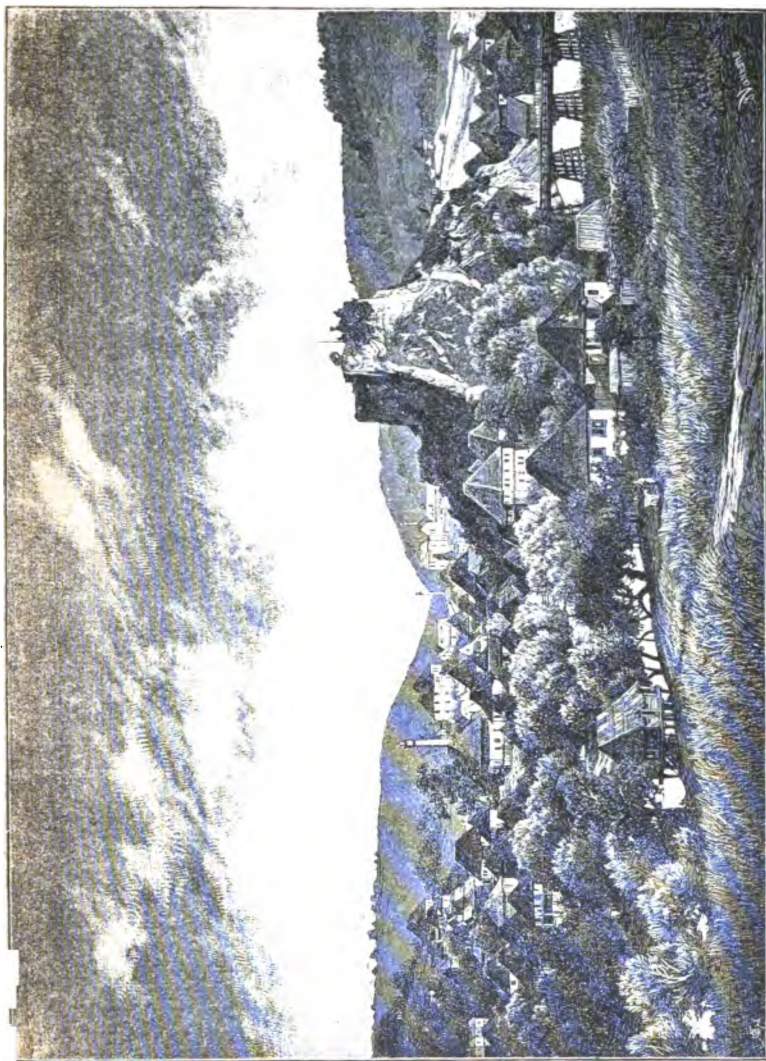
[1] Grad Krupski je još pod kraj prošloga vieka bio popravljen, kako to turski napis u kamenu kaže: »Dana 11. mjeseca zilkade 1198. godine

slika predočuje, razvija se u novije doba kao nijedna u bosanskoj Hrvatskoj. Osobito je procvala trgovina u Krupi posljednjih četrdeset godina, odkako odpočeše Krupu naseljivati trgovci pravoslavne vjere. Položaj Krupe tako je za trgovinu zgodan, da se u njoj usredotočio promet gotovo za čitavu Krajinu u zavoju Une, pa takodjer za priedjele prama Sani, Petrovcu i Grmeč-planini. Trgovini su u prilog sajmovi, koji se drže u Krupi svakoga ponedieljka; tu se kupuje i prodaje sila goveda i svakojaka žita. U novije doba podignuto je u Krupi nekoliko ljepših i udobnijih kuća, a i broj žiteljstva, osobito kršćanskoga, znatno je narastao. Polag najnovijeg narodnoga popisa za Bosnu od g. 1885. ima trg Krupa u 393 kuće 2.096 žitelja, i to: 1.522 muhamedovca, 523 pravoslavna i 51 katolika. Uz kotarsku oblast, koja upravlja iztočnim dielom Krajine s lieve strane Une do Vranograča, Bužima i Jezerskoga, pak čitavim okolišem Krupe na desnoj obali Une do Grmeč-planine, postoji u Krupi za okolicu Krupe i občina Krupska. Pošto ima u Krupskom kotaru dvie trećine kmetova, a istom jedna trećina slobodnih posjednika, to je u Krupi takodjer znatan broj begova i aga (80). Muhamedovci Krupljani ponajviše su slobodni posjednici (329), dok su pravoslavni većinom trgovci i obrtnici, kojih ima u Krupi 88. U Krupi ima narodna škola sa dva učitelja, a osim nje još i posebna pravoslavna vjerska škola. Po Krupi je prozvan protopresviterat Krupski pravoslavne mitropolije Dabro-Bosanske; u njem ima dvanaest parohija sa 19.201 duša. Parohija Krupska sa crkvom Roždestva Bogorodice broji osim varoši 5 sela i 2.873 duše.[1]

(1. kolovoza god. 1783. po Krstovu rodjenju) za vlade cara Abdul Hamid Hana i za vezirstva Silihdar Abdalah-paše u Bosni vještinom Nuri-bega obnovi se Krupska tvrdja kao ružica.« Bio je na gradu još i drugi tursk napis, koji spominje, kako je osmansko oružje za vladanja silnoga Sulejmana (g. 1565.) osvojilo Krupu.

[1] Šematizam pravoslav. mitropolije i arhidijeceze Dabro-Bosanske za god. 1883.

O Krupi ima priča, da ju je zidala djevojka Krupna u vrieme, kad su u onom kraju još kraljevi vladali, i



Krupa.

da je grad po toj djevojci prozvan. To je dakako samo pjesnički nakit, jer ime Krupa je mjestno, osobito za

rieke.[1] Gdje su Krupe, tu se ponajviše vadi ruda. Pripoviedaju, da se negda i kod Krupe na Uni zlato kopalo i da brda iza Krečane na lievoj obali Une kriju kamenu sol. Na Humu tik Krupe vadio se kameni ugljen, a ciela okolica Krupe ima manje ili više rude.[2]

* * *

Kraj Krupski poznat je u hrvatskoj poviesti još za doba podpune samostalnosti kraljevine pod domaćimi hrvatskimi vladari. Tada se prostirala oko današnje Krupe na srednjoj Uni župa Psetska, koja je imala god. 1072. župana Miroslava. Sa Psetskom županom istovjetan je i crkveni kotar Psetski u biskupiji Kninskoj, što ga g. 1185. spominje Spljetski nadbiskup Petar. Grad Pset („Peseth“ i „Pesachnyk“) bio je izprva županski, a poslije kraljevski. Bila su u Psetu dva grada, veliki i mali („major et minor Peset“), a bila su mu podčinjena od davnih vremena nekoja hrvatska plemena. Kako povelja kralja Ladislava od g. 1284.[3] svjedoči, podložna su bila Psetu hrvatska plemena: Menić i Medvedjani izmedju Jezerskoga i Bužima. Osim toga stajala su pod zaštitom Pseta plemena: Obrovčani, Dolnja Jamnica, Čaglica, Kostajnica (Varoška rieka), Vrhovina, Stabandža, Banjani i Baštra. Tečajem vremena nestalo je imena Psetu[4], a pomenuta plemena

---

[1] U starih hrvatskih zemljah ima više Krupa; tako je jedna kod Banjaluke, druga kod Bugojna, treća u Hercegovini; osim toga ima rječica Krupa sa manastirom pod Velebitom u Dalmaciji i grad i potok Krupa kod Črnomlja u Dolnjoj Kranjskoj.

[2] Na zemljopisnoj karti, što ju je još g. 1717. dao izraditi princ Eugen Savojski, ali ju je istom izdao pisac poviesti Bosne Schimek za doba cara Josipa II., naznačeno je, da se u brdu Lipčanu kod Krupe srebro kopa. Da su se kopanjem rude stanovnici Krupskoga kraja već u pradavna vremena bavili, dokazuju takodjer kartažki i numidski novci i razni grumeni od tuča, što su se našli god 1887. blizu Krupe u Vrankamenu, a sada su pohranjeni ponajviše u Sarajevu. (Vidi Glasnik zem. muzeja za Bosnu g. 1889., sv. I., str. 38.).

[3] Listina u arhivu grofa Blagaja u Boštajnu.

[4] Grad Pset i rieka Krupa sjećaju nas i na poznatu priču o Čehu, Lehu i Mehu. Gotovo svi stariji ruski, poljski i češki ljetopisci vjerovali su

pripadala su počev od četrnaestoga vieka gradu Krupi. Vjerojatno je, da se u starije doba sama Krupa zvala Psetom i da je sadašnje svoje ime primila od potoka Krupnice (Krušnice). Možebiti da se Pset (Paščenik) krije pod imenom Pučenika kod izvora Krušnice. Kao što su bila dva Pseta, veliki i mali, tako ima i dva Pučenika. A i u staroj Krupi bila su, kako i priložena slika iz Kuripešićeva putopisa od g. 1530. pokazuje, još dva grada, gornji i doljni, pa i listine petnaestoga vieka spominju dvie Krupe, novu i staru.

Pod sadašnjim svojim imenom spominje se Krupa istom pod kraj trinaestoga vieka. Tada bijahu gospodari Krupe knezovi Babonići.[1] Prvi ju je držao Babo Babonić, osnovatelj grada Blagaja na Sani, po kojem se prozvaše Babonići Blagajskimi ili Blagaji. Ostaviv Babonić-Blagaji po nezgodi vremena prije tri sta godina svoju domovinu, niesu oni doduše tako poznati kao Zrinski i Frankopani, ali zato nije njihovo znamenovanje za starije doba hrvatske poviesti manje, jer su kao vlastnici ogromnih imanja sve od Štajerske i Kranjske medje, pa duboko prema Bosni preko Vrbasa bili kroz viekove znameniti mogućnici u Hrvatskoj. Da su sami kraljevi držali Baboniće poglavitimi oblastnici u Hrvatskoj, potvrdjuje povelja kralja Karla od g. 1300., kojom potvrdjuje knezovom Ivanu,

---

tvrdo, da su im pradjedovi došli s juga i iz zemalja, gdje danas stanuju Hrvati. (To tvrde naročito Filip Kalimah i Matija od Mehova, poljski poviestnici, i češki ljetopisac Vjenceslav Hajek [† 1553.]). Iz Hrvatske — priča se — da su došli praotci Čeha i Leha knezovi Čeh i Leh. Potonji da je stanovao u Krapini, dok mu je stariji brat Čeh boravio u gradu »Pseru« nad riekom Krupom. Taj grad da je poslije razvalio neki Dalmatinac Uroš (»Hrosius«), i iza toga mu ne ima više traga. Priča govori o seobi slavenske braće iz Hrvatske, a Hrvatskom se zvala u starije doba zemlja preko Kupe, pa zato je vjerojatnije, da se priča ticala Pseta i Krupe, nego li Psarjeva, koje je u staroj Slavoniji ležalo.

[1] Du-Fresne u djelu »Illyricum vetus et novum« spominje, da je Krupa bila imanje priorata Vranskoga u današnjoj Dalmaciji. Tomu ne nadjoh traga u listinah, ali na Vranu sjećaju i sada mjesta »Vranska Badnjevićeva« i »Vranska Beširevićeva« blizu Krupe.

Radoslavu i Otonu Babonićem dio Slavonije (Hrvatske) od Teutonije do Bosne, od Save do Gvozda onako, kako su već njihovi predji držali. Zanimljivi su knezovi Babonići i time, što su na svršetku trinaestoga vieka upravo oni bili gospodari prostranih gospoština oko glavnoga grada Zagreba: Suseda i Medvedgrada, Lipovca, Samobora, Želina i Ozlja. Od ogromnih svojih dobara izgubiše Babonići znatan dio, osobito u priedjelih medju Kupom i Savom, pa Steničnjak i Zrin god. 1299., 1322. i 1345., kad ustadoše na obranu hrvatskih prava proti silovitim kraljevom talijanske krvi Karlu i Ludoviku, ali i ono, što im bješe ostalo, osiguralo im je jedno od najodličnijih mjesta medju hrvatskimi velmožami. Znade se, da su Babonići dobivali četrnaestoga vieka od svojih dobara na godinu do 120.000 dukata, a to su bili u ono doba silni novci, kojih niesu primali ni mnogi veći njemački knezovi. Vršeći



Stara Krupa. (God. 1530.)

nekoji Babonići bansku čast u Hrvatskoj, silno je njihova porodica utjecala u državne zgode Hrvatske i Ugarske, a i obližnje Bosne. Trinaestoga vieka proslavio se ponajviše ban Stjepan Babonić, koji je bio ujedno i upravitelj Štajera. Pod kraj trinaestoga vieka porazdieliše Babonići medju se vlastita, prostrana i velika imanja, osnovavši više loza: knezove Blagaje po gradu Blagaju na Sani, knezove Vodičke po Vodičevu kod Dobrlina na dolnjoj Uni i knezove Kostajničke i Krupske.

Osnovač loze knezova Babonić-Krupskih bio je Stjepan, sin Babe, koji se spominje uz brata Radoslava i Ivana god. 1294—1316. kao ban hrvatski. Stjepan se oženi g. 1287. Jolantom, kćeri bosanskoga bana Prijezde, i dobi od svoga tasta i s privolom sina mu Stjepana u miraz župu Zemljenik kod Glasa („in territorio Galas") na Vrbasu.[1] Rodio je Stjepan sinove Dionizija, Pavla, Jurja i Ivana i kćer Katu udatu ponajprije za grofa Henrika Ortenburžkoga, a u drugom braku za Jurja Bišena, otca bana hrvatskoga Pavla Bišena. Dioniziju i Pavlu podieli kralj Ludovik g. 1361. za zasluge, stečene u ratu, kad su uz kralja vojevali, novu darovnicu za kraljevski grad Krupu na Uni. Osim Krupe držali su knezovi Babonići-Krupski još i grad Otoku na Uni, a još g. 1327. primili su bili knezovi Dionizije i Pavao od nadstojnika (priora) crkvenjaka Filipa od Gragnane imanja Ropisano i Jamnicu uz obvezu, da će davati svake godine o Martinju preceptoru u Čičah „četiri marke i tri časti." God. 1366. sklopili su knezovi Krupski svečano u kaptolu Zagrebačkom pobratimstvo sa knezom Ivanom Ivanovićem od Brezovice i njegovimi sinovi Ivanom i Ladislavom. Ivanovići bili su potomci glasovitih knezova Okićkih, a predji kasnijih grofova Ivanovića, poznatih iz doba oslobodjenja Slavonije od turske vlasti. Nije bio sudjen knezovom Babonić-Krupskim dugi viek. God. 1370. živjela su samo još braća Dionizije i Pavao, a potonji, ne imajući od srca poroda, ostavi sav svoj dio u Krupi i u

[1] Listina u arhivu grofa Blagaja u Boštajnu.

Otoki i sva druga imanja i prava oporukom bratu Dioniziju, pa ako ne bi i Dionizije imao odvjetka, svojoj bratučedi, knezovima Ivanu, Nikoli, Babi i Stjepanu, sinovima Dujma kneza Blagajskoga i njegove žene Margarete, kćeri Nikole bana Mačvanskoga. Dionizije i Pavao bili su oženjeni sa dvie grofinje Ortenburžke, i to Dionizije Anom kćeri Otona, a Pavao drugom Anom, kćeri Majnarda, zemaljskoga poglavice u Kranjskoj.[1]

Pavao knez Krupski živio je još god. 1382., boraveći ponajviše na svojem dvoru u Jelovcu kod Dubice. Medju njim i knezom Pavlom Zrinskim tekla je u to doba pravda radi nekih zemalja u Selčici kod Dubice.[2] Pavlu se poslije g. 1370. rodio sin Pavao, koji je još oko g. 1395. živio. Taj mladji Pavao bio je posljednji od roda knezova Babonić-Krupskih. Po svoj prilici bio se oženio nekom kneginjom Frankopanskom. Oslanjajući se na taj brak, stali su knezovi Frankopani po Pavlovoj smrti svojatati Krupu. Tako se porode pravde, a bogme i krvavi okršaji izmedju dva možna roda Frankopana i Babonić-Blagajskih, koji su potonji Krupu kao imanje svojih rodjaka bili posjeli. Pojedini knezovi Blagajski, osobito knez Stjepan, naginjali su za borbe bosansko-hrvatske stranke proti kraljevom Ludoviku i Sigismundu Bošnjakom, pa budući da je izviestno, da je Stjepan Blagajski s pomoću Bošnjaka navaljivao god. 1389. na imanja knezova Zrinskih, s kojim bijaše posvadjen, to će jamačno biti istinita takodjer viest Koruškoga kroniste Megisera, da su gospodari Krupe (knezovi Blagaji) g. 1400 proti Frankopanom dozvali u pomoć Turke, koji su se u to doba već u Bosnu zalietali. Tadanja provala bila je za Hrvatsku tako štetna, da su se i kasnija potomstva sjećala pretrpljenih turskih strahota. Poviestnik kanonik Ljubljanski

[1] Odnosne listine u arhivu grofa Blagaja.

[2] Neo registr. acta, fasc. 320, br. 12., prije u hrv. arhivu, sada u Budimpešti.

[3] Megiser: Annales Carintiae, str. 1191.

Ludovik Schönleben pripovieda, da su Hrvati još za njegovo doba (g. 1680.) u pjesmah spominjali nesreću, što su ju tada Hrvatskoj nanieli gospodari Krupski.[1]

Knezovi Blagajski niesu samo morali braniti Krupu od Frankopana, nego ih je još veća nevolja stigla, kad najednom g. 1396. kralj Sigismund pokloni gradove Krupu i Ostrožac, koji potonji nije bio prieporan, Vukcu banu Bosanskom. Tomu darovanju uzprotive se svi knezovi Blagajski, a knez Stjepan Blagajski, sin Dujmov, koji je bio kanonik Zagrebački i starao se mnogo o dobrobit svoje obitelji, svečano prosvjedova u ime svojeg roda u kaptolu Zagrebačkom proti kraljevskoj darovnici, kojom bijahu povriedjena starodavna prava knezova Babonića na rečene gradove. Ostrožac su Blagaji doista i obranili, ali Krupe ne održaše. Krupu zauzela je g. 1410. za kralja banska vojska silnom rukom. Nije poznato, tko je od roda Blagaja tada držao Krupu, ali da je hrvatski ban tada vojevao pod Krupom, izviestno je iz osude župana Zagrebačkoga i Križevačkoga Pavla Čupora-Moslavačkoga, koji bješe kaznio plemića Blaža od Mlake radi toga, što nije bio odaslao svoje momke na vojnu pod Krupu.[2]

* * *

Krupa je bila u napried za više godina kraljevo dobro, a njom su upravljali župani Zagrebački kao kaštelani. Takovi su kaštelani bili g. 1423. Zagrebački župani Juraj i Bartol. Koju godinu kasnije založio je kralj Sigismund Krupu svojemu šurjaku Fridriku knezu Celjskomu, sinu

[1] Genealogia ill. et nobilis familiae dom. comitum Vrsinorum de Blagaj. Rukopis grofa Ludovika Blagaja. — Ima i štampana poviest knezova Blagaja od istoga pisca pod naslovom: Rosa Ursina. — Valvasor kaže, da su Krupski knezovi pozvali bili Turke god. 1464., a ovi da se odazvaše g. 1465., počinivši grozne štete u Hrvatskoj. (Valvasor: Ehre des Herz. Krain, knj. XII. str. 120.) Ta viest tiče se po svoj prilici g. 1400, jer god. 1464. držao je Krupu Martin Frankopan, koji jamačno Turaka nije u pomoć zvao.

[2] Neo registr. acta., fasc. 1524. br. 28., prije u hrv. arhivu, sada u Budimpešti.

Hermana, koji je bio po knezovih Ortenburžkih donekle u srodstvu sa knezovi Babonić-Krupskimi. Već g. 1429. predade Sigismund kraljevski grad Krupu („nostrum castrum Crupa ex altera parte Save“) rečenomu knezu u neograničenu vlastnost.[1] Kad je posljednji knez Celjski Ulrik g. 1456. od mača Ladislava Hunjada u Biogradu poginuo, razgrabiše golema imanja Celjska različiti opravdani i neopravdani pretendenti; imanja u austrijskih pokrajinah zaokupi ponajviše cesar Fridrik, a hrvatska kralj Ladislav. Imanja, što ih knezovi Celjski držahu uz Kupu i Unu: Steničnjak, Bužim, Japru i Krupu, prisvajahu knezovi Frankopani već s toga, što ta imanja bijahū od česti došla na Celjske knezove kao miraz kneginje Jelisave Krčke i Modruške, kćeri kneza Stjepana Frankopana, prigodom udaje za Fridrika, otca Ulrikova. Steničnjak, Bužim i Krupu zaokupi bogati knez Martin Frankopan, plativši za Krupu njemačkim kapetanom, što ih bjehu Celjski u tom gradu postavili, za ustup neku svotu. Nu pošto je bila Krupa od prije već kraljevsko i samo založeno dobro, to morade knez Martin Frankopan već god. 1464. kralju Matiji na osnovi posebnoga ugovora i uz odštetu na drugih imanjih Krupu povratiti.[2] Pobožni Martin Frankopan nije bio najbolji susjed vlasteli i gradjanom, a svoje podanike mučio je kojekako. Za kratkoga svoga vladanja u Krupi nastojao je knez Martin, da slobodna plemena, što su priznavala pokroviteljstvo grada Krupe, skuči u što veću ovisnost od grada. Pleme Vrhovinsko potuži se na kneza Martina Frankopana, da ih sili na službu gradu Krupskomu, a oni da su stari plemići, da imaju povlasti potvrdjene od raznih kraljeva, pa da niesu nikad drugdje tražili suda i pravice, nego u stolu županije Zagrebačke. Kralj Matija usliša molbu, pa naloži god. 1464. još prije, nego je

[1] Neo registr. acta, fasc. 1593., br. 10., prije u hrv. arhivu, sada u Budimpešti.

[2] Kapt. arhiv u Zagrebu. Fasc. 87., br. 5.

Krupu kao kraljevsko dobro preuzeo, Mirku od Zapolja, upravitelju Bosne i banu hrvatskom, da zaštiti plemiće Vrhovinske u staroj slobodi proti knezu Frankopanu. Ujedno odredi kralj, da rečeni plemići imadu i u napried, kao što prije, vojevati samo pod kraljevskom zastavom.[1]

Primivši kralj Matija Krupu, povjeri ju radi obrane od Turaka sa bližnjim Obrovcem na Uni i sa još nekoliko gradova u gornjoj Hrvatskoj Senjskim kapetanom, koji su u pograničnih gradovih svoje kaštelane držali, a sami sebe zvali kapetani Krupe, kako to čini u jednoj listini od god. 1487. Senjski kapetan Petar Tarnik.[2] Premda knezovi Blagajski niesu bili već od davna vlastnici grada Krupe, ipak oni i kasnije prisvajahu pokroviteljstvo nad plemeni, podložnimi Krupskomu gradu. Pleme Kačića u Doljnoj Jamnici opiralo se knezovom Stjepanu i Mihajlu Blagajskim, koji se god. 1487. potužiše na rečene plemiće banu hrvatskomu Matiji Gerebu. Pošto nije ni Krupski kapetan Petar Tarnik stranke uravnati mogao, a zastupnik plemena Kačića, Franko Dokmanić, nikako nije htio predložiti povelje plemena, to su povelje, što se ticahu plemena Kačića u Dolnjoj Jamnici, jednu od god. 1283. i još dvie potonje donieli knezovi Blagajski na sud u Zagreb. Na temelju predloženih povelja odsudi g. 1493. ban Ladislav Egervarski ujedno sa prabilježnikom i velmožami pleme Jamničko „u kotaru grada Krupe a u županiji Zagrebačkoj“, da imade podložno biti knezovom Blagajskim onako, kako o tom povelje glase.[3]

Po smrti kralja Matije nestalo je bilo kapetanije Krupske, a državnim ugovorom, što je sklopljen g. 1490. medju kraljem Vladislavom i naravskim sinom kralja Matije, vojvodom

[1] Listina u arhivu grofa Blagaja.

[2] Jedan dio imanja Krupskoga, naime zemlje u Gradcu, u Zibski i u bregovih Mačinani zvanih, darova kralj Matija poveljom, izdanom mjeseca srpnja g. 1488. u Budimu, plemiću hrvatskomu Petru Kegleviću od Gradca, koji je bio na vojni stekao zasluga. (Listina u u sbirci jugosl. akademije.)

[3] Listina u arhivu grofa Blagaja.

Ivanom Korvinom, dobi potonji uz hrvatsko banstvo i mnoge kraljevske gradove, a medju ovimi Krupu i Japru i kaštel Obrovački na Uni.[1] Državni ugovor nije smetao nestalnoga kralja Vladislava; već sliedeće godine (1491.) založi on banu Ladislavu Egervarskomu za njegove ratne tražbine uz Bihać i grad Krupu. Ali i pored toga zaloga ostao je Ivan Korvin gospodar i Bišću i Krupi, često u njih boraveći. Na 3. prosinca g. 1495. odlikova on poveljom izdanom u Bišću plemića Jurja Sladovića ili Sladojevića, darovavši i potvrdivši mu mlinište na Uni kod mosta Krupskoga, jednu kuću u varoši Krupi, zemljište „Ogradu" zvanu naprotiv Krupe pri staroj varoši, zemljišta Keruč (Keruch) i Orehovuluku, jedno ostrvo Unsko više grada Otoka i vinograde i zemlje u Ostružnici i u Mačinanih.[2] Pismom pak izdanim 17. svibnja god. 1497. u gradu Krupi zajamči vojvoda Ivan Korvin Stjepanu Berislaviću, da će ga štititi od protivnika i neprijatelja.[3] G. 1498. darova Ivan Korvin gradove Krupu i Obrovac na Uni svojoj kćerki Jelisavi, a sliedeće zatim godine pokloni imanje Jamnicu, pripadajuće gradu Krupi, svojoj ženi Beatrici Frankopanovoj, kćeri kneza Bernardina.[4] Ivan je Korvin žalibože prekratko živio, a doskora pomru u vrlo nježnoj mladosti i njegova djeca. Gradove Korvinske u Zagorju i oko Zagreba držala je još neko doba udova Ivanova Beatrica, a poslije i drugi njezin muž, knez Juraj Brandenburžki. Gradove pak na turskoj medji Bihać i Krupu preuzme opet kraljevska uprava, namjestivši u Krupu god. 1509. kapetanom Mirka Turaka Heninga, a poslije Mihalja Turaka. Nakon nekoliko godina dobije Krupu državni kancelar kardinal Toma Bakač.

---

[1] Transsumpta documentorom mixtorum. Noviji ovjerovljeni priepis u hrv. zem. arhivu.

[2] Izvornik na pergameni u sbirci jugoslav. akademije.

[3] Neo reg. acta, fasc. 136, br. 6., prije u hrv. arhivu, sada u Budimpešti.

[4] Regesta arhiva grofova Keglevića u jugosl. akademiji.

Ovaj ju povjeri na čuvanje i uživanje banu Ivanu Karloviću, ali pošto je taj upravo u to doba bio izgubio razširenjem turske vlasti sva svoja ogromna imanja u županijah Krbavskoj, Ličkoj i Kninskoj, želio je Krupu za se zadržati. S toga se završe pravda medju kardinalom i banom Karlovićem. Nakon smrti Bakačeve (god. 1521.) pridržao je Karlović Krupu, u kojoj je često boravio i iz nje mnoga pisma pisana „u našem gradu Krupi“ („in nostro castro Krupa“) odpremao. Krupom je išla cesta iz Hrvatske u Bosnu i u iztočne zemlje. Na 28. kolovoza g. 1530. dodjoše u Krupu kraljevi poslanici do sultana, glasoviti Nikola Jurišić, tada još kapetan od Rieke i hrvatski komornik („ritter und erbkamer in Crabaten“) sa Josipom Lambergom i tajnikom, Slovencem iz Gornjega grada u Štajerskoj, Benkom Kuripešićem.[1] Vlastnik Krupe ban Ivan Karlović dočekao je kraljevske putnike svečano već prije u gradu Klokoču, odakle ih je pratio u Jezersko i u Krupu. Karlovića zateče smrt u kolovozu god. 1531. u Medvedgradu, a Krupu posvoje na osnovi medju obitelji Zrinskih i Karlovića sklopljenoga nasljednoga ugovora knezovi Zrinski, koji su Krupu držali dotle, dok ju nije Turčin osvojio.[2]

O vlastelinstvu Krupe i o obćini Krupskoj za starije kršćansko doba malo ima viesti. Toliko se ipak znade, da se vlast grada Krupskoga na daleko prostirala i da su Krupi podložna bila razna već pomenuta plemena na obje strane Une. Osim tih plemena podčinjeno je bilo

[1] Benko Kuripešić opisao je ovaj svoj put g. 1531. u posebnoj knjižici pod naslovom: »Itinerarium, wegraysz kön. May. potschaft gen Constantinopel zu dem Türkischen keyser Soleyman. Anno XXX. 1531. 4⁰.« Svojemu putopisu dodao je Kuripešić i mnoge slike gradova, koje je kraljevsko poslanstvo posjetilo. Ovoj knjizi priložena slika stare Krupe (»Grupa in Crabaten«) od god. 1530. prerisana je iz ovoga putopisa.

[2] Tomašićeva kronika u Arkivu za jugosl. poviest, knj. IX., str. 30. — Starine, knj. V.

gradu trgovište i obližnje ladanje sa kmetovi. Čuvanje i obrana grada povjerena je bila kaštelanom. Takovi kaštelani bijahu u Krupi god. 1488. neki Juraj i njegov namjestnik Grgur Trumbentaš, g. 1522. Ivan Novaković, g. 1549. Jurica Karinčić i Ivan Hojsić, napokon god. 1550. Ivan Babonožić. Trg („oppidum“) Krupa imao je svoga poglavara, kojega su gradjani („cives“) birali. Taj se poglavar za razliku od obližnjih obćina, koje su svoga poglavara zvale sudcem, zvao hrvatski: „vesnikom“. G. 1495. bio je „vesnikom“ u Krupi neki Mate. Osim mjestne župe bio je u Krupi i manastir Franjevački države bosansko-hrvatske u kustodiji Cetinskoj. Ako taj manastir nije več prije obstojao, to ga je osnovao knez Martin Frankopan, koji je mnogo manastira po Hrvatskoj sagradio i osobiti zaštitnik bio bosanskih Franjevaca.[1]

Na prostranoj gospoštini Krupskoj bilo je više vazala. Osobito odličan vazal bio je god. 1487. Ivan Dugović sa pridjevkom „od Krupe“. Oko god. 1540. založiše za 2.000 for. knezovi Ivan i Nikola Zrinski plemiću Jurju Vidošiću od Glagoljića imanja u Cimin-vrhu, u Golom-brdu i Grabrovniku u kotaru grada Krupe, a u županiji Zagrebačkoj.[2] Dvie godine kasnije darova ban Nikola Zrinski svojemu kaštelanu u Novom gradu (Todorovu) Mihajlu Budišiću od Hotuče (Like) razna zemljišta u Čagliću i u Marsinojdragi u kotarih gradova Krupe i Novog grada.[3]

* * *

Budući da Krupa nije bila zaklonjena Unom i na

[1] Nekoji gradjani Krupski poznati su iz pravde, što ju je imala g. 1549. kneginja Doroteja Blagajka sa upraviteljem Blagajskih imanja Antunom Bakšićem. Tom prigodom saslušani su kao svjedoci medju ostalimi i gradjani Krupski: vesnik (sudac) trgovišta Mate, Andrija Bartolović, Martin Brložović, Nikola Husković, Andrija Keze, Martin Krepić, Stjepan Kripčić Juraj Lučaković, Mihael Lutčić, Martin Lučenović, Martin Makalović, Stjepan Tkaničarić, Antoliša i Marko Vlapanovići.

[2] Transsumpta donat. ex reg. cam. archivo. Knj. I. u hrv. zem. arhivu

[3] Kapt. arkiv Zagrebački. B. br. 151.

samu je stajala, to su za nju veoma rano postale opasne turske provale. God. 1509. bio je pošao kapetan Mirko Turak iz Krupe s vojskom pod Mutnik, da ga otme knezu Ivanu Karloviću. Dok je Turak obsjedao Mutnik, stiže 2.000 Turaka pod Krupu. Turci požegoše trg i most na Uni, ali se Turak još na vrieme vrati u Krupu, udari na Turke, razbije ih i mnoge natjera u Unu, gdje se utopiše.[1] I g. 1522. i 1523. podsjedoše Turci Krupu. Surim-paša bosanski navali sa 2.000 konjanika i 5.000 pješaka na Hrvatsku i obkoli Krupu. Turci udarahu na grad velikimi topovi i strojevi puna četiri mjeseca bez prestanka. Ban Ivan Karlović nalazio se tada na dvoru cesara Karla, da izmoli pomoć za sebe i Hrvatsku; bana je valjano zamienio kaštelan Ivan Novaković, održavši grad, dok se hrvatska vojska u Ostrožkom polju prikupila. Kad je hrvatska vojska napravila most na Uni i stala napredovati, pobjegoše Turci bez obzira.[2]

Ivan Karlović mnogo se starao za svoje pogranične gradove, osobito za Krupu. Turci se bjehu god. 1529. spremili na Krupu, a Karlović nije imao ni puškara, ni novaca, da grad u dobru redu uzdrži. Pošto se mjeseca lipnja g. 1530. Turci opet spremahu na Krupu, zamoli Karlović iz Mutnika, gdje je tada boravio, pomoć u generala Ivana Katzianera; ako mu se ne bi što drugo dalo, da mu pošlju barem koji cent praha. Turci su u ovo vrieme strašno pustošili sela oko gradova Krupe i Bužima. Knez Zrinski bio se tada nekako nagodio s Turci; njegovi su ljudi prevažali Turke na Uni. Mjeseca kolovoza god. 1531. javiše Bišćani kapetanu Erazmu Turnu, da velika navalna turska vojska ide uzimati Krupu; Turci da sobom vuku topove i drugu spremu za obsjedanje. Bišćani su zaklinjali generala Ivana Katzianera, neka pomogne Krupi, jer ako ona padne, nastat će skrajna nevolja za kralje-

---

[1] Arkiv za jugosl. poviest, knj. IX. str. 30.

[2] Arkiv za jugosl. poviest, knj. IX. str. 26. — Vitezovićeva kronika.

*

vinu Hrvatsku i obližnje pokrajine („quod Krupa amissa, non solum regnum Croatiae, sed et vicinia regna erunt in ultimis periculis“).[1] Po smrti Karlovićevoj (god. 1531.) nastala je velika opasnost ne samo za njegove gradove Krupu, Mutnik i Novigrad (Todorovo), već i za svekolike ostatke Hrvatske na Uni. Vlastela hrvatska očajavahu, ne primajući gotovo nikakve pomoći od kralja Ferdinanda. Nije čudo, što su se uslied toga vlastela oko Bišća počela dogovarati, ne bi li zgodno bilo pristati uz kralja Ivana od Zapolja, da tako bar donekle miruju od Turaka. Na nesreću bio je u taj čas iz Brekovice pobjegao zasužnjeni Vlah Reko Sudorović. Taj izravno odleti do paše bosans javi mu smrt bana Karlovića i zajamči mu glavom, da će turska vojska lako zauzeti Krupu a i obližnji Cazin i Ostrožac. Morali su se knezovi Zrinski, koji nasliediše Karlovićeva dobra, mnogo brinuti, da od turske sile za još koje vrieme obrane kukavne ostatke imanja Karlovićevih.

Ban Nikola Zrinski držao je i nadalje gospoštinu Krupsku, ali posada vojnička u njoj stajala je pod zapoviedi Bihaćkoga kapetana. General Ivan Lenković izviesti g. 1563., da u Krupi ima u svem 40 vojnika, ali pošto vojnici niesu redovno plaćani, te su često, i to kadšto bez uspjeha morali moljakati plaću čak u Ljubljanu, to ih gotovo nikada nije bio podpun broj. Da je obrana Krupe mučna, znao je toli izkusni i stari hrvatski general Ivan Lenković, pa zato bješe on predložio, da se Krupa napusti i grad poruši. Godine 1565. odluči se sudbina grada Krupskoga. Mjeseca lipnja, a na dan četvrti, dodje pod Krupu bosanski paša Mustafa Sokolović s jakom turskom vojskom, a s odlukom, da grad zauzme za tursko carstvo. Kakove su u oči turske navale bile prilike u Krupi, prikazuje vjerno hrvatsko pismo kapetana Petra Farkašića pisano generalu Ivanu Lenkoviću iz Mriežnice na 5. lipnja god. 1565. Evo pisma:

[1] Dopisivanje sa generalom I. Katzianerom u zem. arhivu u Zagrebu medju zem. pravicami i u arhivu Kranjskom, fasc. 120.

„Vzmožni i zveličeni gospodine, služba moja ponizna da je preporučena vašem gospodstvu, kako momu milostivomu gospodinu. Neka zna vaše gospodstvo, kako mi ovu uru dojde list od kapitana Bihaćkoga, gospodina Kronšala, kako je dotegnul k njemu stražac iz Krupe, ki je mosta čuval, i povidal je, da su Turci Krupu podseli. Zato, vaše gospodstvo, k tomu prigledajte, kako vas je najbolje Bog naučil, zašto oni siromasi, ki su u nutreh, od Boga i od vašeg gospodstva pomoći čekaju. A gospodine milostivi, u nutra je Matijaš Bakić, ki je vojvoda, i š njim je junakov 28, a Tihić, ki mu je tovariš, ki je drugi vojvoda, ta je bil s ostalimi junaci izašal van, dohodil je k meni pinez prositi, a ja mu ih nisam imal odkuda dati. I to je jure šesti dan, kako je prošal u nutra. Bojim se, da je i on poginul na putu u nutra gredê i s junaci; zač da bi nepoginul, bil bi glas od njega kakov godire, ako prem je u nutra ulizal. Zato, gospodine milostivi, k tomu priglejte, kako je vaše gospodstvo Bog naučil. I ja sam onomadne i po dva krat za nju (Krupu) pisal tamo, da bi k njoj bolje prigledali; i kako su ju onomadne Turci jagmili s ognjenimi strilami, da bi k njoj bolje plaćom prigledali. Da, gospodine milostivi, ništar se nemari, a na ovoj nijednoj krajini ni teže nijednim siromahom, nego onim ki su u Krupoj. Da, oto bojim se, da nebude ni Krupe ni njih, ki su u njoj. A, gospodine milostivi, ako ih se sada neuzmete, ote svi van pojti iz nje, ako k njim neprigledate boljom plaćom nego drugim. Zašto, gospodine milostivi, znate, da je njim najteže od sih drugih. I da sam vašem gospodstvu preporučen. Dan v Mrižnici, 5. juna 1565. Sluga vašega gospodstva Petar Farkašić.“

Žalibože, da se i preveć rano izpunila slutnja rodoljubiva Farkašića, „da nebude ni Krupe ni njih, ki su u njoj“. Vojska kršćanska veoma se polagano skupljala, a glavni vojvoda, zapovjednik hrvatske krajine Herbard Auersperg, oklievao je odveć dugo s navalom na Turke, pa se tako dogodilo, da jadni branitelji Krupe i pored

dan više uzdržati. Turci da su iz lumbarada mjestimice gradske zidine oborili i jednu gradsku kulu na dva mjesta podkopali. Uz nagradu od 50 talira ušulja se neki bivši puškar Krupski u Krupu, gdje izvjesi dvie zastave, što ih je bio omotane oko pasa u grad donio. I na 23. lipnja dopre u grad pod zaštitom topova dvadeset srčanih kršćana. U tren, kad ovi u grad uljezoše, upravo su Turci jurišali Krupu, a niesu to bile proste balije, već odličniji Turci sa zlatnimi turbani i svietlimi čelenkami. Najžešća borba trajala je od ranoga jutra pa do tri sata poslije podne. Kao što je godinu dana iza toga junački ban Nikola Zrinski u Sigetu sa šakom vitezova na gradska vrata izpanuo, tražeći mučeničku smrt, tako je i vojvoda Bakić, 23. lipnja g. 1565. poslije podne, prodro iz grada sa još sedam svojih drugova medju Turke i prokrčio sa još dvojicom put do Une, u kojoj Bakić, koji je bio težkoga tiela, potonu. Četiri Hrvata posjekoše Turci na mjestu. Istoga dana, kad je Krupa pala, pomakne general Auersperg vojsku do Stiene i Ostrožca. Kasnije ode u Cetin, a ban krene u Steničnjak, da svoje gladne čete nahrani. Obsada Krupe svrši se po obkoljenike tragično ali dično, a sramotno po kršćanske vojvode, osobito glavnoga zapovjednika Herbarda Auersperga.[1]

Osvojenjem Krupe pribavi Sokolović-paša vrlo napredujućemu Osmanskomu carstvu novu čvrstu podlogu za dalnja osvajanja u Hrvatskoj. Ugarski i hrvatski poviestnik, vriedni Nikola Istvanfi, biedi upravo generala Auersperga, da se je kukavno ponesao, pa se čudi, što se nije usudio udariti u otvorenom boju na Turke, imajući do 7.000 vojske. Pad Krupe prouzroči veliku stravu na čitavoj hrvatskoj krajini. Bišćani su čvrsto držali, da će prikupljene paše odmah navaliti na njihov grad, pa

[1] Razni izvještaji o obsadi Krupe i o vojevanju pod Krupom u kranjskom arhivu u Ljubljani, fasc. 126. i u štajerskom arhivu u Gradcu, Miscellanea, fasc. 21 (br. 6—23). — Valvasor: Ehre des Herz. Krain, knjiga XII. str. 35.

da je i Bišću, kao kršćanskoj tvrdji, kucnuo posljednji čas. General Auersperg brže bolje odpremi u Bihać kapetana Matiju Mora sa dvje sta puškara.

* * *

Osvojivši Turci Krupu, stadoše ju odmah čvrstiti s nakanom, da iz Krupe doskora i Bihać osvoje. Radi toga stajao je paša Sokolović s vojskom gotovo mjesec dana pod Krupom.[1] Namjestiše u nju posebnoga zapovjednika sa časti kapetana a kasnije kadšto i sandžaka. Naročito zvali su se glavari Krupe sandžaci za vrieme, dok nije bio osvojen Ostrožac (g. 1578.) i poslije Bihać, ali kapetani ostaše u Krupi i nadalje. G. 1577. stajala je u Krupi znatna turska posada od 300 konjanika i 400 pješaka.[2] Ova je posada osobito dodijavala obližnjoj tvrdji Bihaćkoj, te su Turci neprestano iz Krupe sva obližnja kršćanska mjesta napastovali. God. 1580. prodre tri sta Turaka od Krupe i obližnjih mjesta preko Kupe do nove tvrdje Karlovačke. Turci zarobe četiri stotine kršćanskih duša i zapliene mnogo stoke.[3] S osvete za ove zulume nastojalo se kasnije s kršćanske strane, da se što više Krupi naudi. G. 1581. javio je general iz Karlovca s velikim zadovoljstvom, da su njegovi vojnici popalili Krupu i Novi. Goropadan je bio osobito sandžak Krupski Hidrisbeg Karačović, koji je g. 1585. u bitci kod Slunja vojevao sa banom Tomom Erdedom.

Nakon Bišća bila je Krupa vazda poglavito mjesto na Krajini i u sandžaku Bihaćkom. Po spisu Anastaza Grgičevića od god. 1630. bila je Krupa ozidana varoš i veća i bolja od Cazina, Bužima i Ostrožca; u njoj je bilo do 200 kuća i 200 oružanih ljudi, a u okolišnih selih bilo je 500 kuća, a 600 momaka, koji su mogli oružje nositi. U Krupi je prebivalo više odličnih aga med kojimi se iz-

---

[1] Starine, knj. XIX., str. 30.

[2] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I., str. 44.

[3] Ibidem, knj. I., str. 26. i 27.

tiču osobito age Badanjkovići.[1] U tvrdji je bilo topova, a zidine su bile prilično jake, pak pošto je u Krupi bila uviek jaka posadna vojska, to su Krupski Turci vazda mnogo dodijavali obližnjim kršćanskim krajinam, koje se ne mogahu tako lako svetiti Krupi, budući da je njen položaj bio čvrst i zaklonjem Unom. Za velikog turskog rata g. 1690. i 1691. ipak su banove čete dosta štete činile i okolici Krupskoj, poharavši ju do dva puta. Čuvene Novljanske vojvode Filip i Mihajlo Vidakovići doprieše g. 1690. čak pod zidine grada Krupskoga, ubiše jednoga agu i četiri Turčina, pa povedoše sobom 17 Turaka i nekoliko konja. I g. 1692. prodre četa Banovaca do Krupe i uništi ju požarom.[2] Veliku žalost uzroči Krupi vojvoda Mihajlo Vidaković, uhvativši rečene godine svatove i četu, što je pratila kćer Krupskoga Ali-bega do vjerenika sa bogatim mirazom.

[1] Na glasu su bile Krupske age Badanjkovići, za koje kaže poviestnik barun Juraj Ratkaj, da su bili starinom plemići hrvatski (»antiquo nobilique Croatiae genere orti«). Badanjkovići su osobito poticali Turke, da zauzmu puste gradove Kladušu i Podzvizd, kao prednje straže Krupi; oni su vazda prodirali na kršćanske strane. Turan-aga Badanjković, dizdar od Krupe, sa braćom Omer-agom i Safir-agom bili su god. 1627. u pismu obružili hrvatskoga bana i druge tadanje hrvatske poglavice: Vuka Mrnjavčića, Vuka Križanića i Vuka Jelačića, kapetane u Sredičkom, Brkiševini i u Letovaniću, pozvavši ih ujedno na mejdan. Ročište za mejdan bude ustanovljeno u Sredičkom kod Kupe, gdje je Vuk Mrnjavčić izašao na mejdan mladjahnomu Safir-agi Badanjkoviću, koji je bio radi hrabrosti vrlo cienjen i kod Turaka i kršćana. Na mejdanu dogodi se užasan prizor, da je Vuk Mrnjavčić najprije vitežkoga Turčina mačem po hrbtu težko ranio, a kad se ovaj bio od ljute boli tielom svinuo prema konjskoj glavi, odrubi Mrnjavčić jednim mahom glave i Badanjkoviću i njegovu konju. S toga dogadjaja bila je Turke tolika groza uhvatila, da niesu nikad više junačine Mrnjavčića na dvoboj pozivali. (Ratkay: Memoriae regum et banorum. — Vitezović, kronika hrvatska.) — Badanjkovići pisali su se takodjer Badnjevići; oni su predji kasnijih begova i aga Badnjevića i Balevića, koji su bili zapovjednici i vlastela u Krupi, pa ih narodna pjesma spominje. G. 1638. spominje general Vuk Frankopan Tržački Suliman-agu Badanjkovića ili Badnjevića, kapetana Krupskog i njegova brata Rešep-agu, dizdara. O njih izviesti Frankopan, da su straš krstomrzci (»greuliche Feind der Christen«), a vazda da četuju. (Izviešće mojoj sbirci.)

[2] Theatrum europaeum. knj. 12.

Četom je zapoviedao sin Ali-bega, a rodjeni brat zaručnice. U kreševu, što je tu bilo nastalo, pogibe 60 Turaka, a medju ovimi najmladji Ceri-basić, Velantić-aga i dizdar od Kamen-grada. Vidaković zarobi osim mlade vjerenice još i kćer Mohamed-age, Homad-agu i još drugih 30 Turaka, pa zaplieni 40 konja i savkoliki bogati i gizdavi miraz.[1] Za vojne g. 1692. dospjelo je više odličnih Krupskih Turaka u sužanjstvo, te su sužnji držani koje u bana, koje u Novljanskog zapovjednika, baruna Ivana Andrije Makara, a po nješto i u kapetana Novakovića, zvanoga obično Vujica. Radi izbave ovih turskih sužanja dopisivalo se duže vremena medju Bihaćkimi i Krupskimi poglavicami i pukovnikom Makarom. Mustaf-beg Badnjević „sandžak beg Bihaćki, serdar i zapovidnik sve plemenite Bihaćske i Krupske pokraine“, Tatar Mustaf-beg Idris Kapetanović, kapetan Bihaćki, Ćafer-beg, kapetan Krupske krajine potužiše se s razlogom na mrzki i na Krajini neobični postupak pukovnika Makara i Novljanskih katolika (madžara) sa turskimi sužnji.[2] Jamačno je bojna sreća bila u to doba od-

[1] Theatrum europaeum, knj. XII.

[2] Zanimljiva su pisma i hrvatskih i turskih zapovjednika za turskih ratova radi izbave sužanja. U sbirci jugoslavenske akademije čuva se medju ostalimi i jedno takovo pismo u izvoru od g. 1695. od sandžaka Bihaćkoga Mustaj-bega Badnjevića na pukovnika Ivana Andriju Makara u Novom pisano bosančicom a čistom hrvaštinom. Pismo glasi doslovce:

»Od nas g. Mustaj-bega Badnevića, sandžaka-bega Bihaćkoga, serdara i zapovidnika sve plemenite Bihaćske i Krupske pokraine u svem vele visoko i poštovanom svake vridne fale i dike časti gosposke dostojnome g. Makaru, zapovidniku sve Novske pokraine lipi poklon i drago pozdravlene kako g. i susidu na kraini.

A po tom toga bi mi potriba pisati, v. g. dati na znane, kako dodjoše prida me sve age Bihaćke kraine i Krupske tužiti i zaradi nevolnih sužana Turaka, koje se od nih bezakone posluje u vašoj krajini, koje nije nikad bilo, a najprivo od siromaha Bešir-age, slušajući nevirnih Novskih madžara, koji su učinili neviru caru, pake će i ćesaru, idući siromah svome gospodinu pravim putem sužanskim te ga okova i uze mu dvadeset dukata više od dugovana, kako se nismo nadali, da će to v. m. učiniti a na ovakoj kraini, a nismo mi mogli dosad ni lista pisati, niti nam je bilo do tog, kako nije ni

više opojila hrvatske krajišnike, koji držahu, da im je u sretnijih okolnostih najpreči posao, nesmiljeno svetiti se Turkom za toliko pretrpljeno zlo.

Mirom Karlovačkim i na temelju ovoga mira uredjenimi medjami udalji se Krupa od hrvatskih krajina, te uslied toga i prestanu toli česte Krupske navale na kršćanske strane. Samo još jednom, i to za rata od g. 1716., spominje se Krupa. Mjeseca studenoga g. 1716. spremale se turske čete oko Biele Stiene i Krupe, da udare na Hrvatsku. Bilo je nabavljeno za tursku vojsku mnogo žita i siena. Čuvši za to banski namjestnik grof Ivan Drašković, odpremi u Krupu i Bielu Stienu kapetana Kostajničkoga Matanića i Zrinskoga Paraminskoga, koji pod konac studenoga Bielu Stienu otmu, Turke raztjeraju, svu okolicu Krupe, Biele Stiene i Starog majdana porobe i spale takodjer sve spremljeno žito i više stogova siena. Krupa ostane još i iza toga dobro učvršćen grad, te bude u nj smješteno i sielo nahije, koja se prostirala, kao što i sadašnji kotar Krupski, na obje strane Une.

vami. Drugo g. i zaradi Krupskih nevolnih sužana, koje dočekuju Novski madžari te jim uzimaju kone i robu otimaju; ima trideset kona, što su uzeli ni krivi ni dužni. Tome se nismo nadali, jere niti će brezpustvo bog makul viditi (odobriti), ni ludi. A treće Elkasa is Stine, koga je ban bio poslao, da mu kona vodi a za svoju glavu, te ste ga iza skele vratili natrag te ga okovali, neznamo, ali ga mislite posići ali prodati, neznamo za koju sramotu. A četvrito ste bezakone učinili od Emre harambaše, niste ga posikli na mejdanu, veće svezana na konaku, što nije junački činjeno. Sve te zajmove g. bog vrati, a da i ja slušam krajišnika, kako ti madžara, more biti bi se do sad mnogi zajam vratijo. A sad molimo vaše gospostvo, odpišite mi u listu, ako hoćete drižati stari hesab krajišni, koji je dosad bijo nevolnim sužnem, neka je krajina krajinom. Ako li nemislite, veće hoćete tako činiti, odpišite nam, da se znamo i mi česa drižati i da smo zdravo.

I molimo vaše gospostvo, zapovidite kapitanu Vujici, što no je od Beše Kruplanina uzeo sedlo i rahtiline, da ga plati ili ušale natrag robu glavom sedlo i raht. Ako po ovom listu nebi ili pinezi ili robe, hoću sve banove i tvoje sužne zapačati u Bihaćskoj kapitaniji i u Krupskoj. A vi se od Vujice naplaćujte, jere se je golemo vidijo na tome gospostvu.«



XI.

Menići.

Pleme Menićko. Menici pod zaštitom grada Maloga Pseta i knezova Blagaja; plemenske pravice. Razpre knezova Blagaja sa banom Nikolom Zrinskim radi Menica; zator plemena.

U hrvatskih listinah do konca šestnaestoga vieka dosta se puta spominje pleme Menićko. Sada ne ima sela toga imena, ali se zemlje pod Babinim brdom kod potoka Baštre južno od Bužima zovu Menićke. Sva je prilika, da se stara plemenska obćina Menićka uz to brdo prostirala i da su oko toga brda stajala uz plemenski grad i plemenska sela: Gorica, Kremen, Obrov, Orehovac, Stepčica, Glinica i Pod jelom, koja su god. 1553. još čitava bila.

Pleme Menićko imalo je svoje pravice i slobode zajamčene u više povelja kraljeva i banova hrvatskih. Povelje i pisma plemena propala su god. 1553. prigodom provale Turaka. Pleme Menićko nije bilo posve samostalno, već je od pradavnih vremena stajalo pod pokroviteljstvom grada Maloga Pseta, kasnije Krupe. God. 1284. darovao je Meniće i Medvedjane („Menygh“ i „Medvegyen“, valjada današnji Medvedovac na Baštri) kralj Ladislav knezu Rodini od svetoga Ivana, koji je mnogo godina rečenoga kralja vjerno služio i uz njega vojevao. Rodinu odagna iz njegovih dobara Henrik, sin bana Henrika. Unuk Rodinin, imenom Benko, ustupi svoje pravo na pomenuta mjesta Dujmu, sinu Radoslava Blagaja, za ciglih 40 maraka, a ugovor bude sklopljen g. 1359. u kaptolu Zagrebačkom, u prisuću magistra Stjepana, sina bana Mikca Prodanića, koji je Blagaja zastupao. Od toga vremena pa sve do provale turske i konačnoga zatora plemena Menićkoga štitili su Blagaji Meniće izprva

iz grada Krupe, a kad su taj grad izgubili, iz grada Ostrožca. Pokroviteljstvo nad Menići priznao je Blagajem ponajprije kralj Karlo, a potvrdili su ga kasnije kraljevi Ludovik, Sigismund i Ladislav. Kad je to pravo bilo napadnuto, dosudio ga je knezovom Blagajem hrvatski ban Matija Gereb od Vingarta.[1]

Znade se za Meniće, da je pleme samo biralo poglavare, da se samo upravljalo i da je u plemenu obstajala župa biskupije Kninske, a na njoj da je bio god. 1549. župnikom plemić Menićki pop Kirin. Spisi Menićki, što su sačuvani, tiču se ponajviše pojedinih zemalja pa razpre izmedju knezova Blagaja i bana Nikole Zrinskoga. Iz tih se spisa znade dosta veliki broj porodica Menićkih,[2] a spisi pripoviedaju jade i nevolje, što ih je pleme pretrpjelo od svojih pokrovitelja i od druge vlastele. Govoreći o gradu Bužimu već je spomenuto, kako je Juraj Mikuličić zlostavljao pleme Menićko, i da je dao više Menićkih plemića poubijati.

Još su teži jadi zadesili pleme Menićko, kad se za njega počeo s knezovi Blagaji otimati ban Nikola Zrinski. Ban je držao, da se pleme ima svakako podložiti njemu

---

[1] Odnosne listine u arhivu grofa L. Blagaja.

[2] U listinah zabilježeni su sliedeći Menićki plemići:

g. 1482. Ilija i Andrija Jagodići;

g. 1549. Andrija Babić, Štefan Bajnić, Gabro Bontić, Stjepan Brlobašić, Andrija Bribičević, Kirin Draganović, Mikula Dužić, Juriša Endreašić, Mikula Fogošić, Šimun Franković, Šimun Gojšćić, Mate Grdanović, Martin Grdetić, Štefan Gulišević, Marko Hercegović, Pavao Hernić, Ivan Huhilić, Štefan Ilijanović, Jurica Jagopić, Benko Javorić, Juraj Jezerković, Juraj Jušić, Grgur Loganović, Petar Lučinić, Vid Lukšinović, Ivan Maličko, Juraj Maršić, Kirin Markašić, Petar Menjenski, Petar Mikšić, Petar Nazalić, Kirin Ormanski, Ivan Palčac, Luka Radić, Pavao Radošić, Štefan Škarić, Luka Stepšić, Bartol Stojković, Mihael Stričković, Mikula Toković, Vale Tonković, Mihael Zelović i Gašpar Žitković;

g. 1553. Antun Andrašić, Juraj Banić, Petar Baša, Mikula Dužica, Štefan Fogašić, Matija Grdmanić, Kirin Grubanović, Andrija Hercegović, Paval Hrnić, Štefan Ilić, Gašpar Plešić aliter Žitković, Štefan Skvarić, Ivan Stanković, Juraj Stepšić aliter Stepović.

kao vlastniku grada Krupskoga, kamo je od starine spadalo, a knezovi su Blagaji branili Meniće, držeći ih za više od sto godina kao vlastela u Ostrožcu. Sami Menići naginjali su više banu s toga, što su se nadali, da će ih ban, budući junak na glasu i zapovjednik jakih kraljevskih četa, lakše i uspješnije moći braniti. Menići su tvrdili, da su kao kraljevski plemići ovlašteni sebi po volji izabrati pokrovitelja i da se pače ni sam ban u njihove plemenske poslove pačati ne smije. Ban zaokupi Meniće na Miholje god. 1540., držeći ih od toga vremena sve do g. 1555., dakle punih petnaest godina. Porode se velike omraze i silne pravde izmedju roda Zrinskoga i Blagajskoga. Na novo ljeto 1541. prosvjedovaše svečano službenici kneza Stjepana Blagaja, Gašpar Dobričević od Glavine i Nikola Mrnjavčić u kaptolu Zagrebačkom proti sili kneza Zrinskoga. Knez se Blagaj prituži i kralju Ferdinandu, predloživ povelju kralja Karla Dračkoga na Meniće. U stvari je imao sud puno posla. Ljeti god. 1547. zapute se sudbeni povjerenici Juraj Zimić od Gorice i zagrebački kanonik Stjepan od Biele Stiene po gradovih i mjestih hrvatskih, saslušavši više od dvje sta svjedoka: vlastele, svećenika i plemića u Sračici, u Brubnu, u Gradcu kod Petrinje, u Bužimu, Cazinu, Koprivnici i u Bišću. Svjedoci svi jednako potvrdiše, da su Menići vazda, dok se niesu uzbunili i dok ih nije Nikola Zrinski zaokupio, pripadali gradu Ostrožcu, priznavajući štitnictvo knezova Blagaja, a da u čitavoj Hrvatskoj ne ima drugoga mjesta, koje bi se zvalo Menići.[1]

Ne mogavši knez Stjepan Blagajski ni molbami ni tužbom ništa opraviti proti uglednomu i možnomu banu, pokuša pod kraj svoga života sam na svoju ruku silom pokoriti Meniće, udarivši sa četom od tri sta oružnika pod vodstvom svojih službenika kapetana Antuna Bakšića od Orešja, Jurja Jankovića od Petrovljana, Ljubenka Vlaha,

[1] Arhiv grofa Blagaja. — Keglevićev arhiv u sbirci jugoslav. akademije u Zagrebu.

Tomice Dragonića od Vrtomerića i Nikole literata Špinovića na dvorove plemića Menićkih i na kuće njihovih kmetova. Meniće silno porobi knez i velike im štete učini. Najviše štete pretrpješe odlični plemići: Šime Šimac i Šime Živković. Prvomu razoriše Blagajevci kuću do temelja, a drugomu oteše silu novaca, srebrne pehare, žitak i marvu. Pošto je bio medjutim na 25. srpnja g. 1548. grom ubio Stjepana Blagajskoga, podigoše plemići Menićki pravdu u banskom stolu proti njegovoj udovi Dori, rodjenoj kneginji Frankopan-Slunjskoj, koja je bila svoga muža nahuškala, da navali na Meniće.

Dok su se ovako za Meniće tezmali knezovi Zrinski i Blagaji, upropašćujući sami svoje krštene suplemenike, nahrupi god. 1553. na Meniće turska vojska, porobivši i požegavši čitavo pleme. Nevoljnikom se smilova kralj Ferdinand, te potvrdi stare pravice Menićke novom poveljom, izdanom u Gradcu 5. ožujka g. 1553. Pleme uvede na novo u sve zemlje kraljevski povjerenik Ivan Ajtić od Buzete i pop Blaž, prebendar Zagrebački, u prisuću mnogih susjeda.[1]

Dvie godine poslije ove nesreće (g. 1555.) povrati ban Nikola Zrinski Meniće knezu Franji Blagaju, sinu Stjepanovu. Taj se nagodi s Menići god. 1560. u Steničnjaku glede služba i podavaka. Medjutim nije ni kasnije nijedna stranka nagodbu držala. Još g. 1571. zahtievao je u banskom stolu knez Franjo Blagajski, da ga knezovi Juraj, Nikola i Krištof Zrinski sa 15.000 for. odštete za Meniće.[2] Težko da je ova razpra poravnana prije g. 1576. Tada bude svemu kraj provalom turskom.

Plemići Menićki poturče se većim dielom, a manjina uskoči k svojoj braći preko Kupe u posavsku Hrvatsku, gdje se osobito u Zagorju još sedamnaestoga vieka često spominju plemići Menićki.[3]

---

[1] Arhiv kapt. Zagreb. Loc. cred. B. 2.

[2] Arhiv kapt. Zagreb. Loc. cred. Protoc. XXVIII. str. 94. i 157. i izvorni spis P. b. 595.

[3] Arhiv kapt. Zagreb. Loc. cred. Protoc. II. str. 277.

XII.

Mutnik.

Današnji Mutnik. Vlastela u Mutniku: knezovi Krbavski, knez Ivan Karlović i knezovi Zrinski. Navale turske. Ferad-paša osvaja Mutnik god. 1577.

Zapadno od Cazina prama Hrvatskoj leži mjesto Mutnik, zvano nekoć Mutnica po potoku, koji kroz Mutnik teče. I Mutnik ima na brdašcu svoj stari grad, nekoć vlastelinski dvor, oko kojega je sada po brdašcih i jarcih raztresena 171 kuća sa 976 čisto muhamedovskih stanovnika. I u Mutniku, kao starom mjestu, bila je nekada crkva, kako svjedoči crkvina blizu grada; danas ju zamjenjuje džamija. Izpod Mutnika, dolinom uz potoke Čupriju i Mutnicu, ide kroz polja i livade dobra cesta, koja još od doba turske uprave spaja Cazin sa Prosičenim Kamenom.

Uz potok Mutnicu blizu izljeva u Koranu imali su u staro doba zemalja Križari ili vitezovi sv. Ivana Jeruzalemskoga. Ne zna se, kamo su ta imanja kasnije pripala, da li gradu Tržcu na Korani ili pak Mutniku. Već u četrnaestom vieku bio je Mutnik dobro knezova Gusić-Kirjakovića. Gradu Mutnici (u županiji Zagrebačkoj) pripadala su tada sela: Obtes, Kotornica, Baničevići, Pusta Leskovica i imanja Hrastje, Trvis i Bošnjakovo selo. Kad su g. 1430. bez odvjetka pomrla braća Ivan i Juraj, sinovi Nikole kneza Kirjaković-Krbavskoga, pokloni kralj Sigismund kraljevski kaštel Mutnicu svojemu dvoraniku knezu Jurju Turku („Theurek“)-Tetatiću od plemena Boića.[1] Premda su Tetatići bili već od davnih vremena (spominju se već polovicom trinaestoga vieka) možni knezovi i gospodari

[1] Arhiv kapt. Zagreb. Izvorni spisi. M. br. 176. — Marcelović: Hist. eccl. Zagr., rukopis u nadbisk. arhivu u Zagrebu.

u Lici, pa su se mogli dokopati novoga kraljevskoga dara, to je težko i povjerovati, da bi bili ikada knezovi Kirjakovići predali Mutnik Tetatićem. Isto tako nije nikad zauzeo Mutnika ni možni vlastelin Bužimski Juraj Mikuličić, kojemu bijaše g. 1491. kralj Vladislav Mutnik sa okolišem (u županiji Zagrebačkoj) darovao.[1]

Početkom šestnaestoga vieka držao je Mutnik knez Ivan Karlović. Rodoljubivi taj hrvatski velikaš bio je pravi patnik i mučenik, vojujući uzalud gotovo čitav svoj viek, da obrani od Turaka ostatak ogromne baštine svojih pradjedova. Nemajući nikakove pomoći, pomogao si je Karlović kadšto sam, kako je znao i mogao, sklapajući poput drugih velmoža od nevolje i sa Turci ugovore, samo da ima od njih mira. Valjada s toga, što se Karlović g. 1509. bio s Turci nagodio, udari na Mutnik Mirko Turak Hening, kapetan kraljevskog grada Krupe, sa svojimi četami i banskim šeregom. Dok je Turak Mutnik obsjedao i topovi ga udarao, navali na Krupu 2.000 Turaka. Turak brže bolje pohiti pod Krupu pa zatekavši Turke, razbije ih i mnoge natjera u Unu, gdje se utopiše. Poslije je Turak nastavio obsadu Mutnika. Karlović je bio za prvo doba obsade daleko od Mutnika u gornjoj Hrvatskoj (valjada u Lici i Krbavi), ali čuvši za navalu Turkovu, sakupi snažnu vojsku pa udari na čete Turkove. Možebiti da je bilo u Karlovićevoj vojsci i pomoćnih turskih četa, jer se još g. 1522. u nalogu kralja Ludovika Ivanu Banoviću (Banfiu) spominje, da je knez Karlović za obsade Mutnika nevjeru počinio, posluživ se proti ugovoru, što ga je bio sklopio sa banom Petrom Berislavićem i Mirkom Turkom, jakom četom Turaka, s kojimi da je toga radi tajno dopisivao. Bilo kako mu drago, Karlović je u tili čas razsuo čete Mirka Turka, koji se dolazku Karlovićevu nije nadao, držeći, da je on daleko u Ugarskoj. U vojsci Turkovoj bilo je Hrvata, Ugara i Niemaca. Hrvati ostave

[1] Arhiv grofa Keglevića u sbirci jugosl. akademije u Zagrebu.

Turka, a Ugri i Niemci pogiboše u boju; medju potonjimi i pet žena. Ljetopisac Ivan Tomašić, koji pripovieda zgode ove obsade i boja, kaže, da su tada pod Mutnikom Turci prvi put na vojevanju u Hrvatskoj upotrebili velike lumbarde.[1]

Ne imajuć knez Ivan Karlović od srca poroda, sklopio je još g. 1509. u kaptolu Zagrebačkom sa svojim šurom, knezom Nikolom Zrinskim, otcem Sigetskoga junaka, ugovor, kojim zajamči Zrinskim nasljedstvo svojih imanja u županijah Ličkoj, Krbavskoj, Hotučkoj (kod Gračaca), Odorskoj (kod Zvonigrada prama Zrmanji) i u Zagrebačkoj. Medju Karlovićevimi imanji spominje ugovor i Mutnicu (Mutnik) i Novigrad (Todorovo).[2] Vjerojatno je, da je Karlović gore rečeni ugovor sklopio pod dojmom obsade Mutničke, hoteći svoja obiteljska imanja očuvati za bližnje rodjake Zrinske.

Izgubiv Ivan Karlović g. 1526. Liku i Krbavu, boravio je posljednjih pet godina svoga života najviše na Krajini u Krupi, u Novom Gradu (Todorovu) i u Mutniku. U svakom tom gradu bilo je nekoliko stražara, za koje je Karlović dobivao nešto podpore u novcu i u strjeljivu. I sada ima još sačuvano dosta pisama, što ih je Karlović iz tih mjesta pisao generalu Katzianeru i drugim kraljevim doglavnikom od godine 1526—1531. Mutnik je tada čuvao za svoga gospodara kaštelan Pavao Čubretić Vrhričanin.[3]

Po smrti Karlovićevoj nagodi se god. 1544. ban Nikola Zrinski sa svojim šurom, knezom Stjepanom Frankopanom Ozaljskim, glede nasljedstva i zajedničkoga uživanja dobara porodica Zrinske i Frankopanske (Ozaljske). Ugovor medju oba kneza sklopljen je u kaptolu Zagrebačkom, a u ugovoru su navedena imenice sva ta-

---

[1] Arkiv za poviest jugosl., knj. IX., str. 30. — Starine, knj. V., str. 201.

[2] Neo reg. acta, fasc. 1641 br. 18., prije u hrv. arhivu, sada u Budimpešti.

[3] Pisma u Ljubljanskom Rudolfinu, zem. spisi, fasc. 120.

*

danja imanja Zrinska i Frankopanska (Ozaljska). Medju dobri Zrinskoga spominju se krajiška imanja: Krupa, Novi u Kostajnici (Varoška Rieka ili Lubarda), Novi na granici (Todorovo) i Mutnik (Mwthnycza).[1] God. 1551. izruči Zrinski s privolom žene Katarine i šurjaka Frankopana svojemu kapetanu i kaštelanu Krupskomu Ivanu Hoisiću, Ličaninu, za tražbinu od 1.000 for., što ju je Hoisić imao dobiti za vojničku službu, na Mutničkom imanju dobro Gradac i grad Mlaku kod svetoga Petra na Mriežnici. Od Gradca, koji je bio po svoj prilici u Gradini jugozapadno od Mutnika prama Uni, izlučeno je tada jedno selište, što ga bjehu darovali Nikola i Ivan Zrinski Nikoli Grubišiću.[2] Ovo su uz Jurja Marsovića (god. 1519.) bili jedini plemići i vazali, koji se u Mutniku spominju.

God. 1553. na dan Triju Kralja porobi goropadni Malkoč-beg Mutnik i Kriščiće (Podzvizd). Od to doba imao je Mutnik stalnu posadu, ponajviše 15 haramija. Mjeseca srpnja g. 1576. zauzmu Turci Hojsićev Gradac, a godinu dana kasnije silnom rukom osvoji Ferad-paša grad Mutnik.[3] Da ne bi Mutnik kao turska tvrdja smetao, naloži g. 1588. nadvojvoda Ernest hrvatskomu generalu, da razori gradove Mutnik i Tržac.[4]

Premda je i za Mutnik g. 1625. ustanovljeno bilo, da ima ostati pust, ipak ga Turci odmah poslije g. 1635. opet posjedoše, popraviše i narodom naseliše. General grof Herberstein popalio je g. 1685. uz obližnje gradove i Mutnik.[5]

---

[1] Neo reg. acta, fasc. 1645, br. 22., prije u hrv. zem. arhivu, sada u Budimpešti.

[2] Transsumpta donationum. Knj. I. u zem. arhivu.

[3] Vitezovićeva kronika, str. 148 i 163. — Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine. Knj. I., str. 37. i 61., knj. III., str. 430.

[4] »Croatica«, knj. III. u ratnom arhivu.

[5] Valvasor: Ehre d. H. Krain, knj. XII., str. 132.



XIII.

Obrovac.

Tragovi grada i mjesta Obrovca. Pleme Obrovačko. Plemić Juraj Sladović. Iza god. 1514. Turci osvoje i poruše Obrovac.

Mjesta Obrovca na Uni nestalo je za turskih provala. Bilo je to znatno mjesto sa gradom, manastirom Franjevačkim, župom i sa mnogo kuća plemena Obrovačkoga. Danas se od toga ništa ne vidi osim nešto ruševina na šiljastom brdu na desnoj obali Une prema selu Miostrahu izmedju Ostrožca i Krupe.

Ma da je Obrovac u više obzira znatno mjesto bio, o njem ima u sačuvanih listinah malo spomena. Bit će tomu razlog, što je Obrovac već rano za prvih turskih provala razoren, a poslije nije nikad više podignut. Grad Obrovački jamačno je mnogo stariji, nego mu je spomen u listinah. Župa Obrovačka osnovana je u davna vremena. Već god. 1403. prodao je pop Juraj Obrovački (Obrivalski) sa „plebanušem Ostrožačkim“ Mavrom i popom Medvejskim Jurom („bratja bratšćine sv. Katarine v Ostrožcê“) knezu Ivanišu Čavskomu „polaču“ bratstva sv. Katarine u Ostrožcu.[1]

Pleme Obrovačko i pojedine odličnije članove plemena spominju pisma knezova Blagajskih već od početka petnaestoga vieka. Obrovačko pleme bilo je vazda pod obrambom grada Krupe. Obrovačkih zemalja bilo je gotovo svuda po selih prostranoga imanja Buševićkoga. Zemlje plemena dao je g. 1435. izlučiti ban i knez Herman Celjski, tadanji vlastelin Krupe. Pače i sam grad Bušević držali su više godina (od g. 1404.—1413.) Strizivojevići, plemići Obrovački.[2] I

[1] Vidi u dodatku listinu pod br. II.

[2] Arhiv grofa Blagaja. — Kao odlični Obrovčani spominju se g. 1411. Balša od Obrovca, g. 1435. plemići Nikola Novačić, Juraj Stojmilić i

stara porodica Stančića potekla je iz Obrovca. Ona je rodila glasovitoga junaka Marka Stančića („Kroat Marko"), koji se odlikovao još prije Nikole Zrinskoga kao kapetan Sigeta. Jurko, sin Štefka Stančića, kupio je bio od Jurja Japrice imanja u Černisu, Kozarevu, Grmuši i Šćitaru u kotaru Obrovačkom, a ta imanja potvrdio je kralj Matija g. 1488. rodu Stančića.[1]

Kad je nastala turska nevolja, grad Obrovac preuzme kraljevska uprava. Kralj Matija povjeri obranu Krupe i Unskih strana Senjskomu kapetanu Petru Tarnoku, kojemu je bio podčinjen i kaštelan u Obrovcu Pavao Krnčić. U to su doba Turci grozno udarali na Hrvatsku. Jedan njihov napadaj dogodio se o Bartolovu g. 1488. i to upravo na Obrovačku okolicu; kroz pet dana harahu siromašnu zemlju turski četnici. Krnčić je branio grad i okolicu, što je bolje mogao, rvući se sa Turci. U borbi izgubi mnogo ljudi, a mnogo ih Turci u sužanjstvo odvedoše. Junačko držanje pohvališe poglaviti Hrvati, sakupljeni tada u Bišću, izdavši častnu svjedočbu Krnčiću.[2]

Kad je koncem petnaestoga vieka uz Krupu i Obrovac zaposio vojvoda i ban Ivan Korvin, postao je kaštelanom u Obrovcu Obrovački plemić Juraj Sladović, zvan takodjer Sladojević. To je bio vrlo uvažen i znamenit čovjek svojega doba. Sladović je bio baštinio u Pounskih krajevih već od svojih predja imanja u Gostanji, Ponikvah, Vrh-

---

Marko Santić, g. 1482. Luka Milčić i Mate Cigavić od Obrovca, pa Marko Brlobožić i Luka Karlović u Miostrahu, g. 1488. Lovre sudac i Pavao Sandalić, član plemena u Miostrahu. God. 1503. živio je plemić Stjepan Meničić od Obrovca, Benko Karlović i Petar Darginić od Miostraha.

[1] Izvorna listina u sbirci jugosl. akademije u Zagrebu.

[2] Savremeni priepis svjedočbe u pismohrani kaptola Senjskog. Svjedočbu su izdali: Blaž, župnik Bihaćki i arcidjakon Humski, Benko Radošević, sudac Bihaćki, pop Šimon, dvorski kapelan, podkaštelan Jurko, plemići Matko i Jurko Kobasići, Antun i Marko Štefkovići,Jakov Martinušević, Petar Horčić, Marko Budišić, Pavao Čušić od Lapca, Miholica od Nebluja, Vuk Bezovinić od Kosova, Ivan Vladihović od Vrhrike i više Bihaćkih starješina i gradjana. Čitava svjedočba sliedi u dodatku ove knjige pod br. VI.

krupju, Selcu i Česincu, koja mu imanja g. 1493. kralj Vladislav potvrdi.[1] God. 1497. bio je Sladović „španom meju plemenitimi ljudi Mogorovići u Lici“.[2] Kao miljenik u kralja i na dvoru stekao je kasnije razna imanja. Kralj Vladislav nadari g. 1503. njega a ujedno i Stjepana Havčića od Japre imanjem Hvojevcem, a iste godine podieli njemu i pisaru kraljevske kancelarije Iliji Dragišiću imanje Gaj.

Već prije (g. 1501.) bio je kralj Vladislav Sladoviću ustupio svoja kraljevska prava na grad Obrovac. U povelji se spominje, da Obrovac leži u županiji Zagrebačkoj na medji turskoj, pa da su već predji Sladovićevi grad držali, ali je očevidno, da je kralj glede vlastnika Obrovca bio krivo upućen, možebiti upravo po samom Sladoviću, koji je kao kaštelan počeo svojatati grad za sebe. Četiri godine poslije (g. 1505.) priznao je i sâm Sladović, da nije bio gospodarom Obrovcu, već samo kaštelanom, moleći kralja, da mu udova Ivana Korvina Beatrica podmiri zaostalu kaštelansku plaću u Obrovcu i u Japri. Mirku Turku, nadstojniku dobara Korvinovih, bude tada naloženo, da podmiri Sladovića.[3]

Za neke žestoke navale na početku šestnaestoga vieka osvoje Turci i Obrovac, koji je poslije toga pust ostao. To se dogodilo svakako poslije g. 1514. Tada je još čitav stajao Obrovački Franjevački manastir valjada u Crikveni nedaleko od Une prama Miostrahu.

Turci su uvažavali Obrovac kao obranbenu tačku, pa su zato počevši od god. 1530. nastojali, da grad opet oprave i vojskom zapreme. Naročito je to htio učiniti Malkočbeg u doba, kad je tvrdio lički Perušić. Osvojivši Turci g. 1576. Cazin i Bužim niesu više marili za Obrovac. Od to doba vazda je pust Obrovac do dana današnjega.

---

[1] Izvorna listina u mojoj zbirci.

[2] Kukuljević I.: Acta croatica, str. 166.

[3] Listina u sbirci jugosl. akademije.



XIV.

Ostrožac.

Ostrožac. Knezovi Babonic-Blagaji vlastela u Ostrožcu. Občina, župa i plemena Ostrožačka. — Turske navale na Ostrožac; Turci ga konačno osvoje god. 1578. Sandžak Ostrožki. Kasnije ratne zgode. Bezi Beširevići. Osman-aga Beširević.

Južno od Cazina a sjeveroiztočno od Bišća, nekako u sredini medju oba pomenuta mjesta, nalazi se pokraj Une starodavni grad i varoš Ostrožac. Danas se broji Ostrožac medju sela kotara Cazinskoga, a ima 151 kuću sa 993 muhamedovca. U Ostrožcu su dva hodže, trideset ima aga i 257 slobodnih vlastnika zemalja. Kuće su u Ostrožcu više na okupu, a stari je grad dosta velik i prilično sačuvan. Nije tomu dugo, što su u njem stanovali bezi Beširevići, turska vlastela u Ostrožcu. Na prvi se pogled opaža, da je grad stariji, nego su Turci u Bosni i u hrvatskoj krajini; on je spodoban sredovječnim dvorovom u Hrvatskoj, Dalmaciji i u Gornjoj Italiji. Ostrožac je ponešto na strani, pa u novije vrieme nije tako napredovao, kao što Bihać i Krupa, ako i ima i oko njega dosta dobre zemlje i puno naroda po obližnjih selih. Od potonjih je u poviestnom pogledu znamenito mjesto Osredak na cesti Cazinsko-Bihaćkoj sa podorom starodavne crkve sv. Jurja, koja je dugo služila i kršćanom i Turkom za tvrdju.

Ostrožac je vrlo staro mjesto. Ljetopisac Ivan Tomašić zove ga „Horosium“ ili „Hostrosach“, pa kaže, da je gradjen prije Krsta 405 godina.[1] Dakako da to nije izviestna godina o postanku grada, ali je dokaz, da su već u šestnaestom vieku držali Ostrožac vrlo starim gradom. Uviek od starine bili su Ostrožcu gospodari knezovi Babonić-Blagaji. Držao ga je već god. 1286. Radoslav Ba-

[1] Arkiv za poviest jugosl. knj. IX., str. 33.

bonić, sin Stjepanov, pišući se knezom („comes“) Ostrožkim. Radoslava starijeg sliedio je u gospodstvu Ostrožca Rado slav Babonić mladji, a kad i taj g. 1318. umrie, držao je Ostrožac sin mu Dujmo ili Dujmić. I taj se još g. 1346. pisao knezom Ostrožkim. Premda su sinovi Dujmovi: Stjepan, Nikola, Ivan i Babo vladali Ostrožcem po rodbinskom nasljednom pravu, pa se niesu kralju ni iznevjerili bili, ipak je prevrtljivi kralj Sigismund pokušao dva puta oduzeti Ostrožac knezovom Babonić-Blagajskim. Ponajprije darova on god. 1396. Ostrožac zajedno sa Krupom bosanskomu banu Vuku, bratu Hrvoja Vukčića, a nekoliko godina kasnije pokloni opet Ostrožac svojemu vojvodi Franji od Apulije. Proti darovnici za bana Vuka prosvjedova u kaptolu Zagrebačkom kanonik Stjepan Blagajski, revni zagovornik prava Blagajske porodice. Ban Vuk nije postao nikada gospodarom Ostrožca, a o talijanskom vojvodi pripovieda kasnija listina, da je doduše već držao Ostrožac, ali da mu ga je himbeno izmamio Grgur, sin Ivana Blagajskoga. S obzirom na promienjene prilike u Bosni po svoj je prilici i sam kralj zadovoljan bio, da je tako važan grad, kao što je Ostrožac, ostao u rukû Blagajskoga roda. G. 1406. potuži se kralj Sigismund u listini, kako su mu nevjerni i nezahvalni mnogi podanici, koje bijaše odlikovao i obilnimi dobri nadario; Blagaji pak da su kralju vjerni i za njega zaslužni. Sinovi Nikole Blagaja: Ladislav, Antun i Ivan, pretrpjeli su od Hrvoja Vukčića, od Bošnjaka i njihovih saveznika Turaka („perfidorum Turcarum et Bos nensium schismaticorum“) na hrvatskih imanjih i paleže i otimačine, ali vjere kralju ne prelomiše. Hrvoje bješe Ivana Blagaja uhvatio, držeći ga u tamnici, dok se nije silnimi novci odkupio. S obzirom na takovo držanje roda Blagajskog zajamči kralj Sigismund knezovom Blagajskim na novo sva starija darovanja, sve zemlje, županije i gradove. Grad i gospoštinu Ostrožačku potvrdi g. 1441. kralj Vladislav posebnom poveljom kao nasljedno obiteljsko

imanje knezu Ivanu Blagaju i njegovu sinu Nikoli, pa Grguru i Franji, sinovom Antuna Blagaja.

God. 1471. bili su gospodari Ostrožca knezovi Ivan, Stjepan i Nikola Blagaji, imajući uz ostala porodična imanja i dobro Poljanu kod Save medju Jasenovcem i Gradiškom. Blagajem je u Poljani mnogo štete činio vlastelin Ladislav od Zemča. Kaštelani rečenoga vlastelina Ptičko i Radoje od Čubina uhvate u šumi kraj Save službenika Blagajskoga Ivana Draškovića, koji je do kaptola Čazmanskoga nosio pisma, što se ticahu grada Blagaja na Sani i Ostrožca na Uni. Kaštelani otmu pisma, mnogo srebrnine i zlatnine i 2.000 jaspre, što je imao Drašković uručiti Ani udovi Gašpara Čupora od Moslavine. Valjada su tada propala mnoga pisma Ostrožka i gotovo sva pisma, što se tiču staroga grada Blagaja, jer tih pisama sada ne ima u arhivu grofova Blagaja. Slične otimačine dogadjale su se tada ne malo svaki dan, a nije im bilo lieka u doba, kad je pusta sila odlučivala.

Knezovi Blagaji bili su se zamjerili kralju Matiji. Po običaju tadanjeg vremena počinjali su i Blagaji razna nasilja, pa im je radi toga i zemaljski sud kraljevine Slavonije g. 1480. sudio. Više godina bili su knezovi Blagaji lišeni kraljeve milosti. G. 1483. oduzme kralj Matija Blagajem grad Ostrožac i podieli ga sa cielim kotarom u ovoj knjizi više puta spomenutomu Jurju Mikuličiću.[1] Oslanjajući se na kraljevsku povelju nastojao je Mikuličić pravdom, da dobije Ostrožac, ali je ban Matija Gereb od Vingarta Ostrožac dosudio kao pravu i vječnu baštinu knezovima Stjepanu i Mihajlu Blagajem.[2]

G. 1486. umrie u Ostrožcu knez Ivan Blagaj, ostavivši udovu Doru, sestru kneza Ivana Frankopana. Na rečenu

[1] Izvornik listine, izdane u Budimu na dan sv. Barbare, u sbirci jugoslavenske akademije

[2] Odnosni spisi u arhivu grofa Ludovika Blagaja u Boštajnu. — Osuda je izrečena na osnovi starijih povelja od g. 1321, kralja Karla Roberta od g. 1335., kralja Ludovika od g. 1364. i kralja Sigismunda od g. 1406.

udovicu potužiše se braća Stjepan i Mihalj Blagaji, da je prisvojila pisma, koja se tiču svihkolikih imanja Blagajskih i da je ta pisma predala svomu bratu.

Posljednji Blagaji, koji su vladali Ostrožcem i ostalimi Blagajskimi gradovi u Hrvatskoj: Brubnom, Bojnom, Otokom, Blagajem, Buševićem i Blagajskim turnjem, bili su knez Stjepan, sin Grgurov, i ovoga sin Franjo. Stjepan se borio čitav svoj viek s Turci na krajini hrvatskoj. God. 1538. navali 150 gizdavo odjevenih i perjanicami okićenih, strašno oboružanih Turaka ća iz Drinopolja na Ostrožac, ali im je loša sreća bila, jer svi poginoše od mača junačkoga gospodara Ostrožca.[1] Takodjer g. 1543. bili su Turci obsjeli Ostrožac, ali ih razbije Stjepan, koji je iste godine i u Gackoj sa svojimi šurjaci knezovi Frankopani Slunjskimi slavodobitno vojevao.[2] Sa opati Topuskoga imao je Stjepan Blagajski razmirica i pravda radi medja. G. 1523. bio je prikupio knez Stjepan oružanu četu od svojih imanja: Brubna, Buševića i Ostrožca, pa oplieni opatovo selo Bratetić.[3]

Davši se Stjepan Blagaj sasvim na ratne poslove, predao je upravu svojih ogromnih imanja Antunu Bakšiću. Upravu je rukovodio Bakšić i nakon smrti Stjepanove za udovicu Doru, kćer kneza Mihalja Frankopana Slunjskoga. Bakšića obtužiše, da je već pokojnomu Stjepanu Blagajskomu mnogo štete učinio, a po njegovoj smrti da je prisvojio Blagajskoga blaga vriedna više od tri tisuće for. Maloljetnoga Franju Blagajskoga bio je jednom materi oteo i ostavio ga pred gradom Brubnom baš u čas, kad bjehu tamo došli Turci radi izbave sužanja. Pravda je trajala dugo vremena, a sud je saslušao god. 1549. po vlastelinu Jurju Ajtiću i Zagrebačkom kanoniku

[1] Arkiv za poviest jugosl., knj. IX. str. 29. — Valvasor: Ehre etc. knj. XII., str. 120.

[2] Genealogia comitum Blagaj. Rukopis grofa Blagaja u Boštajnu.

[3] Izvorna listina u sbirci jugosl. akademije.

Stjepanu od Biele Stiene mnogobrojne svjedoke,[1] koji potvrdiše, da je Bakšić neograničeno gospodario. On da je bio glavni upravitelj, kapetan, komornik i kaštelan u Ostrožcu, pa poreznik za desetinu na svih imanjih Blagajskih. Za svoju sigurnost da je držao Bakšić dvadeset i pet konjanika, a kadšto i više. God. 1552. pukla je osuda banskoga stola povoljno po Bakšića. Kneginja Blagajska bude odbijena s tužbom, te morade po kraljevskom nalogu vratiti sva dobra Bakšićeva, što ih bijaše zaplienila.[2]

O samom mjestu Ostrožačkom i o životu gradjana ima vrlo malo podataka. Donekle može pak razjasniti stanje u Ostrožcu glagolska listina od g. 1403., kojom knez Ivaniš Čavski kupuje „polaču (kuću)“ od bratstva svete Katarine u Ostrožcu. Obćina Ostrožačka imala je u to doba sudca Smolca, koji je u obćinskom stolu i u sazvanom vieću odlučivao i izdavao javne izprave pod pečat obćinsku, na kojoj bješe oličena (vidi priloženu sliku pečati iz XIV. vieka) kula sa zviezdom i mjesecem na desnoj strani i s latinskim napisom: „S. Comunitatis Ostrocensis“. Stanovnici Ostrožca zvahu se „purgari“,[3] davajući umjerenu daću vlasteli u biru i u častih. Za čudo, kako se tadanji pravni običaji u Ostrožcu sudarahu sa običaji kod obćina u ostaloj Hrvatskoj, naročito u okolici Karlovačkoj: u Draganićih, na Orlici, u Krašićih i u Steničnjaku. A i jezik listine Ostrožačke posve je nalik govoru u starijih listinah Karlovačke okolice. Pače u glagolskoj listini Ostrožkoj

---

[1] Medju drugimi svjedoci sasluša sud takodjer svećenike, plemiće i kmetove iz Brubna, Bojne, Stabandže, Ajtića, Žirovca (Žirovnice), Vrhovine, Buševića, Sračice, Gradca, župnika Cetinskog Nikolu i njegova kapelana Jurja, popa Martina, župnika u Dragoslaviću, popa Gašpara, župnika u Krstinji, popa Petra, župnika Slunjskoga, zatim plemiće i kmetove: Bruvljane, Kladušane, Krstinjane, Slunjane sa kaštelanom Slunjskim Jurjem Katkićem, gradjane Hrastovičke, plemiće oko Sračice i Ajtića (danas Vrtline na Buzeti).

[2] Arhiv kapt. Zagreb. Izvorni spisi.

[3] God. 1403. živjeli su u Ostrožcu medju ostalimi purgari: Vuk Železnović, Brajša, Vlatko, gradski pisar, Ratko Mižerić, Dapša i Gal.

od g. 1403. ima i kajkavštini traga. Kako svuda u Hrvatskoj, tako bjehu kod prodaje „polače bratšćine sv. Katarine“ dani na to „pristavi i aldomašnici dobru volju obêju stranu na opelanje toga imênja“, a knez Ivaniš Čavski bješe kupio polaču „do vêka, volan udržati, volan prodati, volan darovati, volan za dušu dati“. Župnikom Ostrožačkim bio je god. 1403. Mavar plebanuš, kapelanom pop Paval, a u Ostrožcu bilo je bratstvo sv. Katarine, koje je imalo nepokretnina, naročito polaču, koju mu je oporučno bio ostavio Dujam Milosvić. Po svoj je prilici župna crkva Ostrožaćka bila posvećena sv. Katarini. Osim župne crkve spominju se u Ostrožcu još dvie ovelike zidane crkve, i to sv. Marije, koja je god. 1561. po nalogu kralja Ferdinanda razorena, i crkva sv. Jurja u šumi ili u polju Ostrožkom.



Pečat grada Ostrožca.

Ostrožačko vlastelinstvo bilo je jedno od največih i najunosnijih imanja Blagajskih. K Ostrožcu, kako kaže darovnica od g. 1483., pripadala su imanja i plemena: Jamomet, Miostrah, Stina, Vrtimerić, Menić, Vrhovina, Dužne, (Dozne), Starovsanje (Starowsane), Goličnik i Medvidjane. God. 1374. spominje se i imanje Ostrožačko Dobornica izmedju današnjih mjesta Prošića i Ostrožca na Uni. Dobornica je pram sjeveru graničila sa zemljami crkve sv. Jurja, koja je jur god. 1374. postojala.

U Ostrožcu je obično stanovao poglaviti upravitelj i kapetan nad svimi Blagajskimi gradovi. Pošto su Blagaji poslije g. 1400. izgubili Krupu, pripale su k Ostrožcu plemenske obćine, što su ih knezovi Blagaji zaštićivali. Osim gradjana bilo je u Ostrožcu i plemića,[1] koji su po-

[1] G. 1482. bili su kod povjerenstvenoga uvoda svjedoci Ostrožki plemići: Juraj Kralić iz Omršlja, Anton Čarić i Matija Vokojević od Ostrožca i Paval Kosavić od Medvedjana, — a g. 1519. uvadjao je Ivana Bornemisu i Ivana

najviše stajali u službah knezova Blagajskih. God. 1343. imao je knez Dujam Blagaj u Ostrožcu kaštelana kneza Vojna, sina Vičena, a g. 1359. spominje se kao izaslanik kneza Dujma kod opata Topuskoga, fratra Vilima, odlični i bogati Ostrožki gradjanin Markulin.

* * *

Polovicom šestnaestoga vieka dobio je i Ostrožac krajišku stražu. General Ivan Lenković bio je g. 1551. ratnoj upravi preporučio, da postavi stalnu posadu u grad i varoš Ostrožački, jer je mnogo do njih stalo. G. 1563. bilo je u Ostrožcu uz porkulaba još četrdeset vojnika, a general Lenković bješe tada predložio, da se posada još za toliko pojača. To nije učinjeno, već je Ostrožac i u napried branilo vazda 40 haramija, a za njih se mjesečno trošilo 146 for. Pošto je g. 1565. pala obližnja Krupa, a god. 1576. još bliži Cazin, stajalo je vrstnoga porkulaba Ivana Bogdanića velike muke, da održi Ostrožac proti velikoj turskoj sili. Porkulab je jedva umirio Ostrožačke stanovnike, koji se htjedoše već g. 1565. odseliti. Osvojivši Turci g. 1576. Cazin, osvanuše i pred zidinami Ostrožca i jurišahu ga jedan čitav dan, ali hrabra posada toga puta grad obrani. Sačuvano je u izvorniku pismo Bogdanićevo od mjeseca srpnja g. 1576. sa glagolskim vlastoručnim podpisom, u kojem pismu moli Ivana Auersperga još 50 haramija u pomoć gradu. Ostrožac pade u turske šake 13. studenoga god. 1577., kad pod njega stigoše s velikom vojskom Ferhad i Kapidži paša. Grad zauzmu Turci na juriš, a u boju pogibe s obje strane mnogo ljudstva. Što je još Hrvata ostalo živih, njih su Turci poslije, kad ih zasužnjiše, posjekli. Samo nekolicina sa porkulabom Bogdanićem spase se u Bihać. Kapetanu Bihaćkomu Sebastijanu Lambergu bude naloženo, da sporazumno sa porkulabom Bogdanićem na

---

Kobasića u Suču, Omršal i Topoljane plemić Nikola Kruhomičić od Ostrožca — Kod navale Stjepana Blagaja na Bratetić g. 1523. spominju se kaštela Ostrožački Ivan Markočelić i plemići Ostrožki: Ivan Dragunić, Ga par Dobrošević, Ivan Krtić, Ivan Nenadić, Bartol Plavčić, Marko Šara Andrija Varojević i Grgur Zemlić.

stoji opet predobiti Ostrožac, ali Lamberg se nije usudio to izvesti bez velike pomoćne vojske. Kad se počela g. 1578. Kevenhüllerova vojna, ostaviše Turci 1. kolovoza bez boja uz Cazin i Ostrožac, koji posjedne general Ivan Ferenberg, ali Turci opet zaokupe rečene gradove mjeseca listopada g. 1578. U Ostrožcu je bio Kevenhüller ostavio uz porkulaba Bogdanića dvie hrvatske vojvode i nekoliko vojnika. Bogdanić se nije ni pored jakog bombardovanja s lake ruke predao, već je pred gradom Turke ljuto izmlatio, pa ih prisilio na ugovor, kojim bude zajamčen slobodan izlaz cieloj njegovoj hrabroj četi. Turci niesu držali vjere, već su kršćane plienili, a porkulaba i vojvode, 7 njemačkih sluga i četiri žene zasužnjili.[1]

Postavši Turci gospodari u Ostrožcu, smjestiše u grad i po okolici Vlahe, što ih iz Bosne privedoše. Vlasima bude povjerena i obrana grada, ali su oni slabo marili za Turke. Već u prosincu g. 1579. izviesti general Ferenberg, da mu Vlasi Ostrožani ponudiše predaju grada, a nešto kasnije na početku g. 1580. poželješe Vlasi u Ostrožcu i u Zrinju prieći na kršćansku stranu.[2] Ponuda bude u Beču i Gradcu prihvaćena, ali Ostrožac je ipak ostao turski; u Hrvatsku prebježe kasnije samo nekolicina Vlaha iz Ostrožca. Turci učvrstiše uz ostale gradove g. 1579. i Ostrožac i crkvu u sv. Jurju, postavivši u oba mjesta vojsku. Za predobljenu g. 1578. Unsku krajinu bude postavljen novi sandžak i njemu sielo opredieljeno u Ostrožcu. Taj je sandžak Ostrožki obstojao sve dotle, dok ne bude god. 1592. osvojen Bihać, kamo se Ostrožki sandžak premjesti. Od to doba vladao je Ostrožcem kapetan sa dizdari u Ostrožcu i u sv. Jurju.

Vojevalo se i kasnije nekoliko puta pod Ostrožcem, ali ne radi toga, da se grad opet otme, već da se Turkom

[1] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. I., str. 24. — Štaj. arhiv, Miscellanea, fasc. 36. — Valvasor, Ehre etc. knj. XII., str. 129. — Bilježke iz Ljublj. arhiva.

[2] »Croatica« u ratnom ministarstvu., knj. II.

što više naudi i zemlja uništi. Jedan takov boj spominje se pod Ostrožcem g. 1587., ali je rdjavo izpao po Hrvate, osobito Bišćane, kojih je tada toliko izginulo, da se morala posada Bihaćka gotovo sasvim iznova popuniti. Zapoviedao je tada Ostrožcem turski aga Fojtović, kojega bješe hrvatski kapetan Matija Karinčić pozvao na dvoboj.[1] Sretniji je bio Karlovački general Vid Kisel, koji je god. 1605. Šabar-pašu i veliku tursku vojsku kod sv. Jurja u Ostrožkom polju hametom potukao, dvadeset odličnih Turaka zarobio, dvie zastave i mnogo drugoga pliena zagrabio.[2] Ovom prigodom izveo je rečeni general iz Ostrožkoga polja više stotina Vlaha i medju njimi do 200 dobrih puškara. Vlahe nije znao Kisel gdje nastaniti, pa su čitavu jednu zimu koje kuda tumarali medju Severinom i Bosiljevom, a najviše po selu Jadrču, dok ih nije knez Nikola Frankopan primio u Ponikve i u Dubrave, gdje su im potomci još i danas.[3]

G. 1661. popalio je i oplienio s hrvatskimi graničari Ostrožac knez Petar Zrinski, a kad je iza Bečke obsade nastao veliki turski rat, dva puta je god. 1684. i 1685. Karlovačka vojska opustošila čitavu okolicu Ostrožku.[4] Loša je sreća u Ostrožcu bila g. 1693. Ogulinskim krajišnikom pod zapoviedi podkapetana Ogulinskoga Krištofa Hranilovića i njegova brata Jurice Hranilovića, kapetana Slunjskoga. Ogulinci htjedoše poharati Ostrožko polje, ali budu 31. svibnja g. 1693. hametom potučeni „na vratih kod Ostrožca“. Osim pomenutih kapetana poginuše tu, kako izvorno izviešće kaže, „mnogi oficiri, zastavnici, desetnici i siromašni junaci, kojih je vsih toti mrtvih bilo bolje od sto, a u životu budu uhićeni Petar Vojnović, vicekapetan huzarski, mnogi drugi oficiri i š njimi okolo trideset ostalih junakov“.[5]

---

[1] »Croatica« u ratn. ministar. knj. IV.

[2] Valvasor: Ehre etc., knj. XII., str. 129. — Vitezović: Kronika hrvatska, str. 195.

[3] Valvasor: Ehre etc., knj. XII., str. 17, 132.

[4] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine, knj. III., str. 4.

[5] Ibidem, knj. I., str. 346., 359. i 374.

Poglaviti Turci Ostrožki na koncu sedamnaestoga i na početku osamnaestoga vieka bijahu: Osman-aga Beširević, kapetan od Ostrožca, Muhamed-aga, dizdar Ostrožki, Sefer ćehaja Kalauzović, odabaša Omer Kapić, Hajdar-aga, Harun-baša Hokić i tadanji hodža Ostrožki Mehmed, te se oni spominju opetovano u izvještajih krajiških poglavica, kad se radilo o odkupu sužanja i turskih i kršćanskih. Gospodari pak Ostrožca bili su bezi Beširevići, koji su takodjer držali nasljedno kapetanstvo Ostrožko. Na glasu je bio Osman-aga Beširević, kapetan Ostrožki od g. 1690. do g. 1727. Što su pogranični gradovi Cetin, Sturlić, Furjan, Podzvizd za tursko carstvo uzdržani, poglavito je njegova zasluga, braneći ih on od kršćana i napučiv ih bez znanja bosanskoga paše narodom, osobito bjegunci iz Bosne. Njegov sin ili rodjak Derviš-aga Beširević bio je g. 1703. dizdarom u sv. Jurju Ostrožkom, a drugi rodjak Muhamed-aga g. 1718. dizdarom u Ostrožcu. Osman-aga Beširević prava je slika i prilika spahije i poglavice krajiškoga, kojega su se bojali i Turci i kršćani, ali ga ujedno i poštivali radi iskrenog prostodušja i osobne odvažnosti i hrabrosti. Beširević je često imao posla, pa je dopisivao sa hrvatskimi krajiškimi zapovjednici: s namjestnikom banskim grofom Petrom Keglevićem, generalom Krištofom Delišimunovićem, Ogulinskim kapetanom grofom Adamom Purgstalom i s vicekapetani: barunom Karlom Gusićem i Sigismundom Znikom. Najviše bi vriedjalo Beširevića, kad hrvatske poglavice ne bi na dlaku održale zadanu rieč („viru“), pa ih je znao radi toga u pismih ljuto koriti. Gospodu bi hrvatsku smatrao donekle sebi ravnom, ali su mu zato i turski i hrvatski kršteni „Vlasi“ malo vriedni bili. Namjestniku banskomu grofu Petru Kegleviću pisao je g. 1700. medju ostalim: „Kakov si čovik, takov si mi list pisao, jere se pišeš zapovidnik Pounski i Pokupski, a nisi vrstan od svoga Vlaha uzeti svoje blago! . . . . Kakve god mi knjige pišeš, sam si onaki čoek.“ Još je gore izgrdio podkapetana Ogulinskoga ba-

runa Gusića; pišući mu radi nekog zasužnjena Vlaha Marka Tatalovića i zaprietivši mu: „hoću učiniti, da se smiju i Turci i Kauri s tvojom virom“.[1] Još g. 1727. zapoviedao je Osman-aga Beširević krajini Ostrožkoj i Cazinskoj, a Osmanovi ljudi činili su po starom običaju nasilja na kordunu i kršili naredbe, što su cesarske oblasti izdavale proti kugi. Namjestnik generala Karlovačkoga barun Ernest Kulmer tužio se god. 1726. na krajišnike: Sadić barjaktara, Duraka Juru Crnoga, Bosnić Ahmeta, Aliju Vestića, Jušu Sekulića, Mislin Elića Hrominoga sina, Selima Kasazovića i Vlaha Barača, „da su zasidali vicekapetana Belačića (u Klokoču), da ga ubiju, i da rade, da ga kako smaknu na ovom carevom i ćesarevom miru.“ Ne mogavši ništa izposlovati kod Osman-age, prijavljena je stvar po cesarskom poslaniku Porti u Carigradu, odakle je u tom poslu ferman izašao na Uhtugli vezira i pašu Bosanskoga.[2]

---

[1] Da se bolje upozna Osman-aga Beširević i život na Krajini, neka služi ovo još nepriobćeno pismo iz moje sbirke, koje je Osman-aga oko g. 1700 pisao hrvatski a pismom latinskim barunu Karlu Gusiću:

(Iz vana:) »Plemenitomu i uzvišenomu i svake gospodske časti i dike dostojnome gospodinu Karli Gusiću, vicikapitanu Ogulinskom ov list da se ima dati u njegove plemenite junačke gospodske ruke u Ogulin ili Gradac.«

(Pismo glasi:) »Od mene Osman-age Beširevića plemenitomu i uzvišenomu i svake gospodske dike i časti dostojnomu gospodinu Karli Gusiću, vicikapitanu Ogulinskomu lipi poklon i veliko drago pozdravljenje kako junaku na toj poštenoj Krajini.

A po tom toga nemogu drugačije učiniti, nego ti još sada pisati za ovi put, jere ti ovo šaljem četrtu ali petu knjigu, da mi nisi poslao odpisa, nego jedan po Vuku Striki. Ali, gospodine, meni nije hasne od tvojih knjiga, kad mi nije moga sužnja na sridu, niti moga blaga, koje sam pustio na tvojoj poštenoj viri. Nego, gospodine, ovo ti šaljem još sada knjigu zaradi moga sužnja Marka Tatalovića, da mi ga šalješ glavom na sridu onako, kako je zakon krajični, da nečinimo na Krajini prezakonje, što nije bilo do sada od take gospode, niti od tebe, gospodine. I ja se ufam, da nećeš ni meni na svojoj viri moga blaga ustaviti, nego mi kali (postavi) na sridu glavom Marka. Ako mi ga sada nepošlješ, veće ti posli ove knjige pisati neću, veće hoću učiniti, što ja znao budem Ali hoću još sada počekati, jere se nadam, da nećeš svoju viru ostaviti za jednoga Vlaha; jer nisu to ni tvoji stari činili, nećeš ni ti izgubiti glasa svoga. I da si zdravo na toj Krajini. Amen.«

[2] Savremeni ovjerovljeni priepis u mojoj sbirci.

XV.

Otoka.

Otoka danas i nekad. Vlastela Otočka: knezovi Babonić-Blagaji. Navale turske; Otoka osvojena od Turaka god. 1565.

Niže od Krupe na Uni nalazi se danas mjesto Otoka. Ono se nekoć zvalo „Otok" od ostrva Unskoga, na kojem je sagradjeno. Gdje je bio stari Otok, tu je i danas blizu mosta Unskoga na ostrvu džamija i podor staroga grada. Kod staroga Otoka prelazi cesta Bihaćko-Kostajnička od desne obale Unske na lievu. Nekoć je oko grada bila varoš, ali danas je maleni otočić pust, a kuće mjesta Otoke sagradjene su na obje obale Une uz cestu i na obroncih brda Plavna kraj potočića, koji na lievoj obali utječe u Unu.

Otoka je sada sjedište poglavarstva prostrane obćine Otočke i broji 280 kuća sa 1.793 stanovnika i to 1.691 muhamedovca, 89 pravoslavnih i 13 katolika. Izmedju Otočkih žitelja ima pet hodža, dva obćinska činovnika, jedan spahija, 452 slobodna gospodara zemlje i 24 kmeta. U Otoci zavedena je u novije doba obćinska osnovna škola, koju polazi dosta djece.

Otoka je prastaro mjesto. Ruševina starih zgrada, možebiti i rimskih, ima na više mjestâ u okolici Otoke, navlastito na Malkića Otoci, u Ivanjskoj i u Ljusini. Kod Ivanjske stoji zidina „Kloštar", bez sumnje ostatak starinskoga Franjevačkoga manastira Otočkoga, a u Ljusini znadu se temelji stare crkve. Za ovu crkvu kao što za grad na Malkića Otoci i za grad zvan Zimonja kod Dobrosela kaže narod jednako, kao što i za crkvu u Buševiću, da su te zgrade razorili Turci jednom na Jurjev dan, kad je bio narod negdje na zboru i nepripravan za obranu.

Mjesto Otok („Insula") spominje se u listini god. 1264., kojom je Mihajlo, župan Sanski, boraveći u Otoku, predao

*

kraljem Belom IV. darovanu zemlju Kralje kod Bišća manastiru Topuskom.[1] Po svoj prilici bio je župan Mihajlo od koljena knezova Vodičkih (Vodičevo kod Dobrlina), predja knezova Babonića (Blagaja), koji su od davnih vremena uz ostala imanja na Uni i Otoku držali. Pošto se kasnije Babonići razdieliše u više rozgva, pripadala je Otoka rozgvi Krupskoj. Pavao Babonić-Krupski ostavi oporukom g. 1370. osim Krupe takodjer i Otoku po izumrću svoje loze bratu Dioniziju i svojim rodjakom: Ivanu, Nikoli, Babi i Stjepanu, sinovima Dujma, a unucima Radoslava Blagaja, vlastelina Ostrožačkoga.[2] Krupe niesu mogli Blagaji posjesti, ali Otoku su zauzeli, pridržavši ju sve dotle, dok je nije Turčin oteo. Spominje se, da je u Otoci g. 1389. boravio knez Stjepan Blagajski i da je iz toga grada napastovao knezove Zrinske, služeći se četami bosanskimi.[3]

Petnaestoga i šestnaestoga vieka stanovali su nekoji Blagajski knezovi rado u Otoci, gdje su imali svojega kaštelana. G. 1486. bio je kaštelanom Juraj Čavički. Knez Grgur Blagajski ponajviše je boravio u Otoci, braneći iz nje porodična svoja imanja; ovdje ga je pohodio g. 1505. i mletački poslanik. Mjeseca studenoga g. 1509. javio je isti knez iz Otoke, da je u tamošnjem kraju 500 Turaka zarobilo 40 konjanika iz čete bana Bota.[4] Otoka se vazda spominje uz ostale gradove Blagajske, a još g. 1557. tražila je Dora Blagajka, udata u drugom braku za Nikolu Frankopana Tržačkog, od svoga nećaka Franje, sina brata joj Stjepana Blagaja, dio iz Otoke, premda tada prihod Otoke nije bio dovoljan ni za uzdržavanje gradskih straža.

Slaba straža od nekoliko momaka mogla nije obraniti grada, koji su Turci neprestano napastovali. Vlastnik Otoke, vitežki knez „Ferenac Vrsin, vikovični gospodar

[1] Tkalčić Iv.: Monumenta eccl. Zagr. Knj. I., str. 124.

[2] Arhiv grofa L. Blagaja u Boštajnu.

[3] Neo registr. acta, fasc. 320, br. 31, prije u hrv. zem. arhivu, sada u Budimpešti.

[4] Ljubić S.: Commissiones, knj. I., str. 113.

od Blagaja“ javio je pismom od 28. srpnja g. 1558. banu Petru Erdedu: „neka zna vaša milost, da ovo drča danas tri sta konj pod grad naš Otok i pred nim je bil Husein-beg Malkočbegović“,[1] a još iste godine o jesenskom Miholju udari Malkoč-beg, vraćajuci se od Perne, Bojne i Kladuše i Lišnice opet na Otoku, koju sasvim popali ujedno sa Franjevačkim manastirom.[2] Rečeni manastir bio je jako ugledan i jedan od najvećih izmedju dvadeset i devet manastira, što su g. 1514. bili u hrvatskoj kustodiji Cetinskoj.[3]

Po nalogu kralja Maksimilijana zauzela je kraljevska vojska g. 1558. gradove Lišnicu, Otok i Bušević,[4] ali Otoku osvoje g. 1565. Turci opet i priklope ju svojemu carstvu. Nakon turskoga poraza kod Beča dva puta su kraljevske i banske čete opustošile Otoku, i to g. 1685. pod generalom grofom Herbersteinom, a g. 1688. pod banom hrvatskim Nikolom Erdedom.



XVI.

Peći.

Današnje Peći. Vlastela u Pećih: Tuzi od Laka, Šubići i Gusići. Jelena Gusićka odstupa Peći Mihajlu Turku. Turci zaposjednu Peći iza god. 1635. Novije zgode.

Po hrvatskih i srbskih zemljah ima u gorovitih i kamenitih priedjelih više mjesta, koja se zovu Peći. Najviše su poznate arbanaške Peći, gdje je bila nekoć stolica

[1] Vidi u dodatku br. X.

[2] Arkiv za poviest jugosl., knj. IX. str. 31.

[3] U Otoci su držane skupštine (kapitula) reda Franjevačkoga gg. 1532., 1553. i 1559. — U prvoj skupštini, što je držana g. 1562. u manastiru sv. Lenarda kod Samobora, podignutom g. 1530. od kneza Petra Erdeda, izaran je provincijalom Franjevačkim fratar Franjo od Otoka. (Origine della rovincia Bosna-Croatia di Francesco Glavinich. Udine 1648.).

[4] Miscell., u zem. Štaj. arhivu. — Starine, knj. XIX. — Arkiv za viest jugosl., knj. IX., str. 30.

starih srbskih patrijarha. Ovamo u Hrvatskoj su Peći (Pećki grad) kod Petrinje, Tovunjska Peć kod Ogulina, Peći ili Pećnik, kasnije prozvan Barilović-grad kod Karlovca i Peći kod Kladuše. Bio je negdje i na gornjoj Uni grad Peći kneza Jurja Orlovića, o kojem pripovieda Pavao Vitezović, da su ga g. 1521. Turci zauzeli.

Kladuške Peći udaljene su od današnje hrvatske medje dva sata hoda, a nalaze se na cesti, što vodi od Kladuše u Bihać. Nigdje u Krajini nije priedjel tako gorovit, kao što oko Pećî, a krš i stiena svuda se pokazuje. Oko Pećî vadile su se nekada rude. Tek nedavno nadjeni su veliki grumeni bronca na pola stopljena, što je dokaz, da se u ovih krajevih tuč izradjivao. U brdih Pećkih kao što oko Cazina ima podzemnih špilja, a u njih se nalaze i ljudske kosti, a ima u okolici Pećî i obližnjega Cazina i zemljanih humaka i gromila. Kuće u Pećih niesu nipošto na okupu, već su jako raztresene po brdih i hridih. Grad Pećki sazidan je pod brdi Pećkimi, ali je već jako porušen; uz grad ima džamija i čaršija sa nekoliko drvenih kuća. Čitava obćina Pećka broji sada po službenom popisu 755 kuća i ima 5.228 stanovnika, 5.148 muhamedovaca, 62 katolika i 18 pravoslavnih. U Pećih su četiri age i četiri kmeta; svi ostali drže svoju zemlju. Kod raznih džamija služi u Pećih jedanaest hodža.

U Pećih se u četrnaestom vieku spominje pleme Pećko. Vazda su Peći u staro doba pripadale gradu Kladuškomu i tamošnjoj vlasteli. U poviesti Kladuše spomenuto je, kako je ban Ivan Tuz od Laka zamienio Blagušu kod Kašine sa Pećkim imanjem i da je taj ban u Pećih grad podigao.[1] Od to doba počinje posebna poviest Pećî. Djeca bana Tuza zajedno sa svojim stricem Osvaldom, biskupom Zagrebačkim, prodaše Peći Jurju i Ivanu Šubićem Peranskim. Na prodaju nije htio izprva pristati Andrija Hening od Susedgrada, zet bana Ivana Tuza, ali g. 1519. očitova i on u kaptolu Zagrebačkom, da nije zbog Tu-

[1] Vidi članak o Kladuši u ovoj knjizi.

raka mogao držati Peći i zato da ih je prodao.[1] Po Šubićih dobio je Peći valjada rodbinskim nasljedstvom plemić Jurčac Gusić. Kad je taj umro, a jedini mu sin, kojemu se ime ne spominje, zapao u tursko sužanjstvo, posinila je udova Jurčaceva oko g. 1520. kaštelana Krupskoga grada, Mihajla Turaka, sklopivši radi toga s njim pogodbu pred kaptolom Senjskim hrvatskim jezikom a glagolskim pismom. Ugovorom se obveza Turak, da će on držati „Jelenu za mat, a ona mu sve svoje daj i izručuj, nebudući od nikogare stisnuta ni prisiljena na to, nego od svoje dobre volje i otinja ovim načinom: grad Peć Kladušku sa vsimi seli, ke rečenomu gradu slišaju, ča je selo Zapeće, drugo selo Podpeće, treto Cimin vrh, četvrto selo na Šedle, peto Vidonina, šesto selo Grabrovnik, sedmo selo Ričica, osmo selo Topolovac, deveto Malovci i sa vsimi njih kotari i ča k rečenom gradu pristoji". Glede uživanja Pećkoga imanja ustanovila je Jelena Gusićka, „da ona drži grad i sela zajedno s Turak Mihalen, dokim je živa", a po smrti njenoj da bude „Mihalu Turku i njega ostanku vikovičnim zakonom — s ovim patom (uvjetom) i načinom, da bi joj sin izlizal iz Turak, da ima vse zgora imenovano na pol pojti".[2] Mladi se Gusić nije nikad više povratio iz turskog robstva, a Mihajl Turak ostao je gospodarom Peći kroz više od dvadeset godina. Po njemu zvan je grad u napredak „Mihajla Turka Peć". Pošto Turak umrie bez odvjetka, zapisa njegova udova Kristina god. 1544. polovicu Peći svomu nećaku Franji Psarjevačkom (kod sv. Ivana na Zelini). Drugu polovicu imanja pridrža još nekoliko godina, dok je god. 1550. ne dobi Andrija od Trnovca (Tarnoczi).[3]

Peći je bio god. 1555. zaokupio ban Nikola Zrinski. Kad se to dogodilo, prijavi istom svoje pravo na Peći

[1] Starine, knj. V., str. 178.
[2] Kukuljević: Acta croatica, str. 179.
[3] Arhiv kapt. Zagr. Loc. cred. Protoc. 28, str. 100.

Gašpar Šubić Peranski, unuk Jurja Šubića. Ban je iza toga odmah povratio Peći.

Grad Peći imao je takodjer krajišku stražu, koja je radi glada g. 1577. sama grad ostavila. Turci posjednu Peći neovlašteno poslije god. 1635., oprave grad i nasele okolicu narodom. God. 1686. general Herberstein, pustošeći Krajinu, nije poštedio ni Peći, kamo je još napose došao na palež i pljaćkanje i namjestni general grof Matija Strassoldo sa hrvatskimi graničari i mnogimi Uskoci iz Turske.[1]

Peći su do doba Omer-paše držali bezi Beširevići. Na početku ovoga vieka za borbe krajišnika sa Stambulskom vladom i bosanskimi veziri izašli su na glas kao vodje krajišnika Asan-aga Pećki i njegov sin Durat-beg. Za zapreme Bosne austrijskom vojskom težko je bilo predobiti Peći. Poslije predaje Bišća sgrnu se u Pećih posljednji zatočnici krajiške slobode pod vodjami Hadži Hasanom Salkićem, Ahmedom Musićem i Ibrahimom Medinelijom. Bilo je tuj osobito krajišnika iz Kladuša, Todorova, Bužima, Jezerskoga, Stiene i Peći, a medju njima više od tri stotine turskih nizama. Ustaše su smjerali napasti Cazin i prisiliti tamošnje žiteljstvo, da se ustanku pridruži. Austrijska vojska imala je dosta muke i mnogo je krvi proteklo na obje strane, dok su ustaše u gudarah i po hribovih Pećkih 6. i 7. listopada g. 1878. svladani. Svaki pedalj Pećke zemlje branijahu ustaše s odličnom hrabrošću, osobito pak Kladušani, koji najdulje u borbi uztrajaše; istom kad je austrijska vojska pod sam grad Pećki doprla, izvješena je biela zastava.

[1] Valvasor: Ehre etc., knj. XII., str. 132.



XVII.

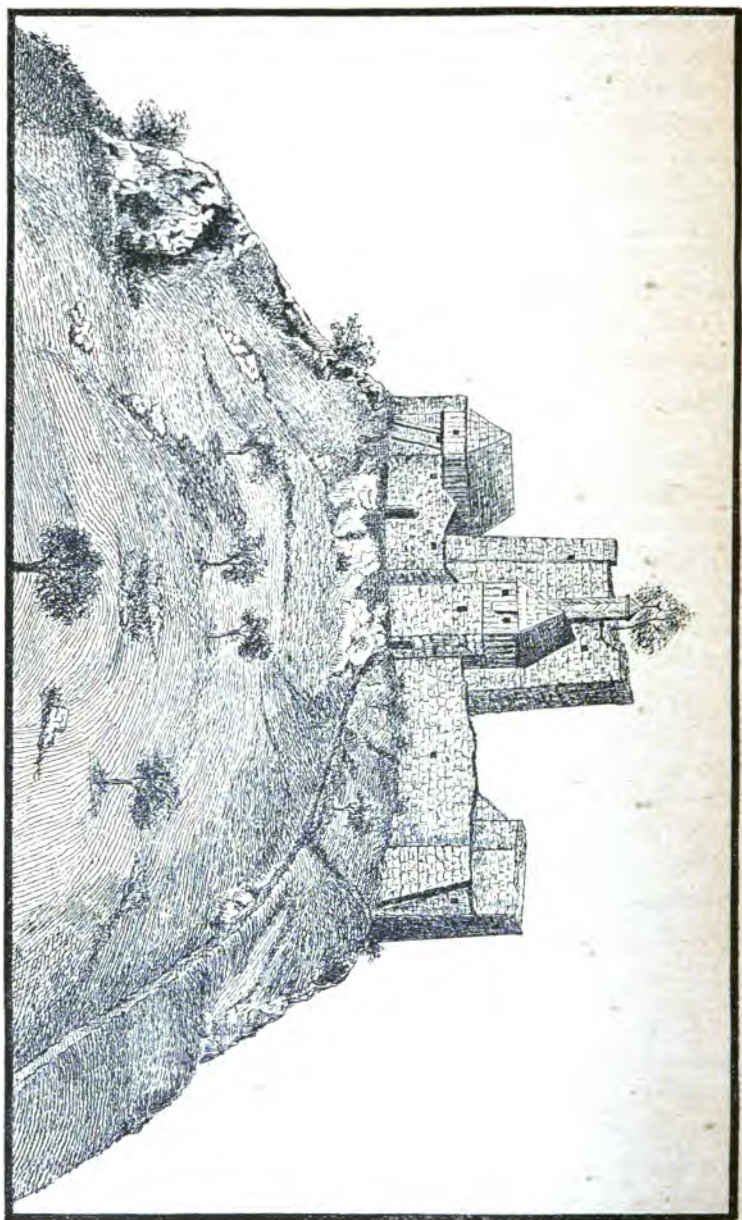
Podzvizd i Vranograč.

Mjesta Podzvizd i Vranograč. — Pleme Kreščići i njegove pravice; gradovi Podzvizd i Vranograč; plemenske starješine; ban Nikola Zrinski. — Navala turska i razseoba plemena. Znameniti Kreščićani. Turci osvoje g. 1670. konačno Vranograč i Podzvizd. Ratni dogadjaji od god. 1682. do god. 1699. — Okršaj kod Podzvizda god. 1845.

Jedna od najstarijih i najdičnijih plemenskih obćina u Bihaćkoj krajini, koja je svoju slobodu uza-svu grozotu turskoga rata znala dugo očuvati, bila je obćina Kreščićka oko današnjih mjesta Podzvizda i Vranograča.

Podzvizd i Vranograč udaljeni su jedan od drugoga dobar sat hoda; diele ih glavice Pecka, Metla, Razbojište i Gladno brdo, a medju ovimi brdi nalaze se uvale i jarci. Priedjel oko Podzvizda više je gorovit, dok Vranogračke strane uz potoke Glinicu i Vranogradsku niže leže. Zemlja je svuda dosta dobra; vidi se, da je mnoga mjesta još nedavno šuma pokrivala. Što je zemlja bliže kućam, to je bolje obradjena. Podzviždjani i Vranogradci hvale se, da je u njih zemlja bolje obradjena, nego u hrvatskoj banovini pod Petrovom gorom; njihovi djedi da su našli zemlju pustu, pa su ju pitomu učinili. Vranograč je u novije doba skopčan na sve strane dobrom cestom; Podzvizd je pak ostao osamljen, do njega se može samo na konju ili pješke.

Grad Podzvizdski, kako nam ga i priložena slika prikazuje, sagradjen je na šiljastom brdu i tako je postavljen, da ga je svuda na obroncih Petrove gore liepo vidjeti. Grad ima na glavici visoku kulu, koju niže dolje opasuje gradsko platno i palanka sa dva manja tornja. U jednom su vrata i u njem je džamija. Nad vra-



Podzvizd.

tima ima kamena ploča sa turskim napisom, za koji vele, da pripovieda, kako je grad zidala Marija Zvjezdana, ali će po svoj prilici napis drugačije glasiti. Nutarnji grad nema vratâ, već je povisoko u zidu izdubina, kuda se prije ulazilo po ljestvah. Za četverouglasti toranj, što je u gradskom platnu, kažu Turci, da ga je gradio Ahmed-paša, valija bosanski, a nutarnji grad sa čatrnjom da su nekoć zidali kršćani, dok su grad držali. Grad je visok do dvadeset metara, a platno kojih petnaest. U gradu, koji nema krova, ne stanuje nitko. Hodža se stisnuo u malenu kućicu, naslonjenu na platno gradsko. U prostoru medju gradom i vanjskim zidom ima ruševina starih kuća, u kojih su prije otmeniji Turci stanovali. Pod gradom je mala čaršija od pet do šest kuća i tu je takodjer turska škola sa džamijom. Nedaleko od grada ima mjesto crkvine, gdje je stajala g. 1334. i 1501. župna crkva sv. Martina u Kreščićih. Druga crkvina je bliže rieci Glini na Božinom brdu.

Iz Podzvizda divan je pogled na Petrovu goru i njeno podgorje pa preko Oblaja na Petrinjska brda. Liepo se vidi Velika Kladuša i odtraga u novije doba porušeni, poviestno toli znameniti grad Cetin. Na sjevernoj strani nadvisuje Podzvizd Gladno brdo; na njem vele, da se nekoje gladne godine sakupilo sedam cura, koje nekamo odoše.

Vranograd, koji se sada ponajviše zove Vranograč ili Vrnograč, znatniji je grad od Podzvizda. On je sazidan na litici nizka brda. Grad je opasan uzkimi dolinami, a obtočen je potokom Vranogradskim. Iza ravnice podižu se bregovi, koji su liepom hrastovom šumom pokriveni. I Vranograd ima kulu i vanjski zid. Kula je zidana na četiri ugla a prostranija je od Podzvizdske. Prama iztoku je pod gradom čaršija sa nekoliko kuća i dućana; na iztočno-sjevernoj strani je džamija. Krov na gradu već je davno izgorio od groma. U gradu ima bunar, a i napis je bio na gradu, ali ga je nestalo. I za Vranograč znadu Turci, da su ga nekoć gradili kršćani: gospodar gradu da je bio Vranić, a po njem je i prozvan. Druga

priča kaže, da je grad zidala neka kneginjica Vrana, koja je stajala u Bužimu, a bila sestra Soke Sokolovačke. U Vranograču ne ima crkvine, niti se spominje posebna župa, ali u Vranogradskoj glavi ima u šumi crkvina, zvana Presjeka; možebiti da je tu podor stare župne crkve u Presjeci, koja se g. 1501. spominje.

Vranograč i Podzvizd[1] bili su kroz viekove spojeni u jednoj obćini; danas su razstavljeni. Vranograč je posebna obćina i spada kotaru Krupskom, dok Podzvizdom mimo svake obćine izravno upravlja kotarska oblast Cazinska. Po popisu od god. 1885. broji Podzvizd u 246 kuća 1.615 duša (1.414 muhamedovaca i 251 pravoslavni), dok ima u Vranograču u 215 kuća 1.519 stanovnika, a medju njimi 1.484 muhamedovca, 28 pravoslavnih i 7 katolika. Svikolici Turci u Podzvizdu i Vranograču slobodni su vlastnici zemalja. U Podzvizdu ima 59 kmetova izmedju kršćana. Spahija je u Podzvizdu samo jedan: Sule Zarar. U oba mjesta nastanilo se nakon god. 1689. nekoliko ličkih bjegunaca. U Podzvizdu su starinom Ličani: Husidići, Šakenovići i Šidići.

*
* *

Dična je poviest plemena Kreščićkog. Ono ima svoj iskon od glasovite braće Kreča, Kupiše i Raka, koji sa drugimi hrvatskimi vitezovi g. 1242. nadvladaše Tatare u hrvatskom primorju. Kralj Bela IV. uskočivši poradi straha Tatarskoga na hrvatske otoke, bio je jako zahvalan Hrvatom, što mu spasoše i život i krunu, pa je obilno nagradio odličnimi pravicami i zemljami mnoge hrvatske gradove, obćine i pojedine porodice. Poveljom od g. 1264., što ju sada čuva obćina Draganićka kraj Karlovca, učini kralj Bela IV. junačku braću Kreča, Kupišu i Raka plemići i kraljev-

[1] Podzvizdski je kraj staro kulturno zemljište. G. 1889. našlo se u Podzvizdu vrlo zanimljivih predmeta, srpova, sjekira iz doba čistoga bronca, koji su pohranjeni u novom muzeju Sarajevskom. (Vidi članak: Predhistorički nalaz u Podzvizdu, u Glasniku bos. muzeja. God. 1890., str. 64—67.)

skimi dvoranici, nadariv ih prostranimi zemljami oko Topuskoga blizu plemena Žalačkoga (pod Petrovom gorom) i Hresanskoga na prostoru današnjega Podzvizda i Vranograča. Povelja je u cielosti osobiti izraz kraljevske milosti, a u njoj se obširno opisuje bitka, pobjeda i junačko držanje pomenute braće, koja izgubiše u bitci dvadeset i pet svojih drugova. Tatari podlegoše hrabrosti braće Kreča, Kupiše i Raka i ostalih kraljevih četa, pa pobjegoše preko rieke Krke i Brezca, a hrvatska vojska podje za njimi u potjeru, da ih sasvim uništi.

Za darovane zemlje u Podzvizdu i Vranograču bila su braća jedino dužna poslati u kraljevsku vojsku tri konjanika, ako bi ih na to ban pozvao, a sam kralj glavom vojevao. Od zemalja imali su ujedno davati desetinu manastiru Topuskomu. Povelja odredjuje, da će plemićem Kreščićkim u medjusobnih razprah suditi sud županije Zagrebačke; kmetovom pak svojim da će plemići sami suditi, a globe da će medjusobno na polovinu dieliti sudci sa plemići. Na ovu povelju bili su plemići Kreščićki vazda ponositi; oni su naviek nastojali stečene slobode sačuvati u cielosti pod svaku cienu. Kad god bi novi kralj stupio na priestolje, tražili su plemići u njega milost, da im Belinu povelju potvrdi.[1] Plemići Kreščićki čuvali su zemlje, što im je kralj darovao, jako brižno. God. 1388. ustanovljene su na zapovied bana Petra Sudara medje kotara izmedju toga plemena i knezova Blagajskih na imanjih u Bruvnu i Bojni.

Za borbe medju bosanskom strankom i pristašami kralja Sigismunda u Hrvatskoj držali su Kreščići, da je

---

[1] G. 1364. zamoliše potvrdu u kralja Ludovika po plemenskom bratu Tomi Farkašu, g. 1499. u kralja Vladislava po vlastelinu Ivanu Kozlu od Čavice, g. 1519. u kralja Ludovika po plemenskoj braći Tomi Farkašiću i Brnardu Tumpiću, g. 1548. u kralja Ferdinanda po plemenskoj braći Pavlu Seliškoviću, Ivanu Hercegoviću i Luki Šimičeviću, g. 1571. u kralja Maksimilijana po plemenskom bratu, kanoniku Vratislavskom, popu Ivanu Ljubiću i napokon g. 1583. u kralja Rudolfa po plemiću Mihajlu Ćiriloviću.

došla zgoda, da se mogu otresti svake obveze prama opatiji Topuskoj. Zato uzkratiše desetinu, ali ih g. 1430. ban Fridrik Celjski opet na podavanje prisili. Za obranu proti Turčinu i proti domaćim silnikom podigoše plemići Kreščići s privolom kralja Vladislava g. 1456. od kamena dva čvrsta grada u Podzvizdu i u Vranograču. Od to doba vladao je u plemenu običaj, da su vazda birali ili izmedju sebe ili od odličnijih plemića u okolici za obranu plemenskih gradova poglavara, kojega zvahu starješinom. Tomu poglavaru dozvoliše stanovite dohodke, što ih morahu davati dielom sami plemići, dielom njihovi kmetovi.[1] Da se plemenu gradovi ne otudje, držalo je pleme u njih uz starješinu svoga župana, koji je dobivao trećinu sudbenih globa; treća trećina išla je pak plemenskomu sudcu. Pri svakom izboru starješine označena su napose prava i dužnosti izabranika; svaki put bude iztaknuto, da novi starješina ima vazda štovati povlasti plemena, pa ih braniti proti svakom zakidanju.[2]

Tolika briga, da se očuvaju slobode plemena neoskvrnjene, bila je opravdana s obzirom na tadanje javno stanje. Pravo je čudo, da niesu uz toliku nezasitnu i grabežljivu vlastelu u obližnjoj okolici slobode Kreščićke već petnaestoga vieka postradale. Opasan je bio osobito knez Martin Frankopan, koji je Kreščiće prisvajao. Kasnije, oko god. 1470., ustupi Martin svoje tobožnje pravo bratučedu Ivanu Frankopanu Cetinskomu, koji nadari gradom Podzvizdom svojega službenika Juršu Farkašića.[3]

---

[1] Po občinskoj odredbi davao je svaki plemić starješini dvie kvarte pšenice i toliko prosa; osim toga dva kuplenika vina i u novcu četrdeset markulina (sitnih novaca). Kmetovi su davali starješini svake godine o sv. Martinu kvartu zobi i devet markulina i tomu još kokoš i pogaču, što je ukupno vriedno bilo dva markulina.

[2] Neo reg. acta. fasc. 318, br. 60, prije u zem. arhivu u Zagrebu, sada u Budimpešti.

[3] Neo reg. acta. fasc. 1646, br. 10. Listina kaže, da je Podzvizd: »in regno Sclavonie, videlicet Corvacie«.

Vrlo je rdjav pojav bio, što se izabrani starješine Ivan Kozal od Čavice i Brnardin Tumpić od Zečeva plemenu iznevjeriše i oko g. 152c nametnuše gospodari gradova Podzvizda i Vranograča. Tomu su krivi bili ne samo pomeńuti sebični i pokvareni plemići, već i kraljevska kancelarija, koja je bez sumnje za dobre novce darivala i prodavala imanja, osobito onih plemena i obćina, koje se ne mogahu dovoljno same braniti. Tako su stekli kraljevske darovnice na Podzvizd i Vranograč god. 1503. Nikola Vojković i Magjar Ivan Bornemisa, a god. 1522. banovci Baltazar Alapić i Benko Baćan. Svi ovi niesu Podzvizda i Vranograda doduše nikad zaposjeli, ali su pleme dosta napastovali. Starješine braća Brnardin, Ivan i Andrija Tumpići razpolagali su plemenskimi gradovi, kao da su neograničeni gospodari. Kako se vidi iz zadužnice, što ju je izdao 11. siečnja g. 1525. Ivan Tumpić, posudio je on od Petra Keglevića „tisuću dukat zlatih na polovicu grada Vranograda, Podvizda i Čavice i vsega iminja i vsih prihodak“.[1]

Akó Kreščićki plemići niesu već do to doba bili sretni u izboru starješine, a ono su još gore pogodili, izabravši g. 1547. starješinom bana Nikolu Zrinskoga. Banu ustupiše Kreščići svečanim ugovorom, sklopljenim u kaptolu Zagrebačkom, veća prava i pogodnosti, nego ikojemu predjašnjemu starješini. Plemići se bijahu obvezali, da će banu osim obične daće za popravak gradova još napose podmiriti potreban trošak za uzdržavanje gradova, da će kod popravka osobno raditi, a svakoga brata, koji se ne bi htio pokoravati, izključiti iz bratstva i lišiti ga uživanja obćinskih dohodaka. Nikad ne bi bili Kreščići toliko prava ustupili banu Zrinskomu, da se niesu bojali nove darovnice kraljeve, koja bi ih mogla u kmetstvo skučiti. I zbilja kralj Ferdinand još iste g. 1547., kad Kreščići bana

[1] Kukuljević: Acta croat., str. 213. — Zadužnica je pisana ćirilicom, a Ivan Tumpić podpisan je glagolicom.

starješinom izabraše, darova oba grada Podzvizd i Vranograč, pa i kaštel Čavnik svojim generalima Nikoli Salmu i Ivanu Ungnadu, koji bi bili jamačno darovane gradove zauzeli, da ih nije već Zrinski držao. Ali odkuda da pleme sunce grije, odtuda ga je stao nemilo led biti. Već poslije dvie godine (g. 1549.) radio je ban iz petnih žila, da pleme sasvim pokori, pa bi mu to bilo doista i za rukom pošlo, da se niesu plemići utekli kralju. Što nije ban već tada mogao izvesti, to je on pokušao učiniti g. 1559., hotjevši nakon odstupa od banstva sa svojim nasljednikom Petrom Erdedom gradove Podzvizd i Vranograč zamieniti za druga imanja. I proti tomu nasilju svečano se ogradiše Kreščići, poslavši u Zagrebački kaptol svoju braću Luku Simičevića i Mateja Bilića. Sva je prilika, da su plemići i taj put uspjeli. Knezovi Erdedski nikad se ne spominju ni kao vlastela ni kao starješine Kreščićke.[1]

* * *

Ratni dogadjaji raztoče naskoro pleme Kreščićko. Malkoč-beg porobi i popali dva puta g. 1553. i 1558. čitavo pleme. Mjeseca ožujka g. 1560. dodju u Vranograč Turci iz Novoga pa sve kuće popale, a mnogo ljudî zasužnje. Na povratku namjeriše se Novljani kod Žirovca na čete Nikole Zrinskoga i generala Ivana Lenkovića, koji Turke razbiju i plien im otmu. Dvie godine kasnije mjeseca prosinca nahrupe Turci iznenada po noći na Vranograč i zauzmu ga; Turke opet odtjeraše, a u gradovih Podzvizdu i Vranograču bila je u napredak kraljevska straža. God. 1563. držao je Zrinski Vranograč, a Podzvizd

---

[1] Starješine u obće, a tako i ban Zrinski, držali su u Podzvizdu i u Vranograču svoje porkulabe i trabante. G. 1495. bio je kaštelanom u Vranograču neki Janko, a u Podzvizdu Toma Farkašić. Zrinskoga porkulab bio je g. 1550. Pavao Želković, koji se uredio s knezom Ivanom Ajtićem radi »pineza, srebra i marhe«, što je bio uzeo jedan pobjegavši trabant. Taj trabant bješe takodjer izpustio sužnje u Vranogradu. (Glagolska listina u mojoj sbirci.)

plemić Mikulić. U Vranograču bilo je osim 54 stražara o trošku Krajine još napose 100 konjanika Zrinskovih. Vranograč osvoje god. 1577. po drugi put Turci, i stave u nj jaku posadu od šestdeset konjanika i sto pješaka. Hrvatska vojska za vojne Kevenhüllerove g. 1578. predobi opet Vranograč. U nj je postavljen porkulabom Nikola Andrašević, a Podzvizd zajedno sa Kladušom bio je povjeren pazki kapetana Belavića. Pošto su svi obližnji gradovi: Gvozdansko, Bojna i Zrin pali u turske šake, zaključilo je g. 1580. ratno vieće u Gradcu, da se imaju Podzvizd i Vranograč razoriti.[1] Podzvizd je od to doba mnogo godina bio pust, a Vranograč su još neko vrieme držali Turci. G. 1589. bio je zapovjednikom u Vragraču Mustafa harambaša, brat Hasan-bega, kasnijeg paše bosanskoga, kojega je Mustafu u boju kod Ripča kapetan Gašpar Križanić posjekao.

Prije nego je kraljevska straža napustila Podzvizd i Vranograč, već su se bili razselili plemići Kreščićki na sve strane po Hrvatskoj, Ugarskoj i Austriji. Najviše se pak Kreščićana naselilo u starinskoj plemenitoj obćini Draganićih kod Karlovca i u obližnjih obćinah: Krašićkoj i Gornjo-Kupčinskoj. U Draganiće ponesoše plemići svoje povelje, kojimi su se u napredak branili proti knezovom Erdedijem i Zrinskim. Seoba Kreščića u Draganiće dogodila se medju god. 1571—1580. Posljednja potvrda povelje, što ju je god. 1583. izhodio plemić Mihajl Ćirilović u kralja Rudolfa, dogodila se u doba, kad već pleme nije stanovalo u Podzvizdu i Vranograču, već dielom u rečenih obćinah kraj Karlovca, dielom pak u Mošonjskoj županiji u Ugarskoj, kamo se nekoliko Kreščićkih plemića zaklonilo. Kad je god. 1583. po nalogu ugarskoga namjestnika kaptol Požunski saslušao hrvatske naseljenike u Orošvaru, Manesdorfu i Kišmartonu, izja-

[1] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine. Knj. III., str. 429. — »Croatica«, knj. I. i II. u registr. ratnoga ministarstva.

više tamošnji Hrvati, da Draganići lozu vuku od braće Kreča, Kupiše i Raka. Na ove predke živa je uspomena u Draganićih i u Krašićih još i danas; u Draganićih ima obitelj, o kojoj kažu, da izravno potječe od Raka.[1]

Već je rečeno, da je župa Kreščićka jur god. 1334. obstojala. God. 1389. spominje se u Kladuškoj pravdi radi crkvene desetine župnik Petar od Podzvizda (Podvizda). Oko god. 1490—1505. bio je kod sv. Martina u Kreščićih župnik Andrija Japrica, plemić Japranski. Bio je to čovjek imućan i ujedno dobrotvor crkvam i manastirom. G. 1490. darova ujedno sa svojom nevjestom Jelenom, udovom brata mu Jurja, i sa sinovcem Jurjem imanje Žitaj kod Bovića u kotaru Topuske opatije manastiru Paulinskom sv. Spasa kod Senja,[2] a petnaest godina kasnije obdari svoju župnu crkvu imanjem Tunkovcem u kotaru Kreščićkom.[3] — Znamenit je bio čovjek medju Kreščići pop Ivan Ljubić, koji je god. 1571. izhodio potvrdu povelje svoje plemenske braće u kralja Maksimilijana. Ljubić je bio vrlo učen i klasično naobražen svećenik; izučio je visoke škole i stekao naslov magistra slobodnih vještina, filozofije i bogoslovije („magister liberarum artium, philosophiae et sacrae theologiae"). Kralj ga Ferdinand imenova kanonikom u Vratislaviji („ambarum ecclesiarum"). Čudo je svakako, kako je taj Hrvat u ono doba (prije g. 1561.) dopro u daleku Slezku i tamo stekao tako odličnu crkvenu službu. Zaista, poslije hrvatskih Benediktinaca, koje pozva g. 1380. u Olišno (Oels) vojvoda Konrad II., nije bilo u Slezkoj hrvatskoga svećenika do Ivana Ljubića.[4] On je izdao god. 1561—1566. dva la-

[1] Zapisnik o saslušanju nalazi se sa drugimi spisi u izvoru u škrinji pravica kod obćine u Draganićih.

[2] Spisi manast. sv. Spasa, br. 8, prije u zem. arhivu u Zagrebu, sad u Budimpešti.

[3] Arhiv kapt. Zagreb., K. 444.

[4] Više o tom hrvatskom manastiru: Heine Johann: Denkwürdigkeite aus der Geschichte der kath. Kirche in Schlesien. Knj. II., str. 747., 75 i Wattenbach: Geschichtliche Mittheilungen über das Slavenkloster in Oe — u: »Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthümer Schlesie Breslau«, knj. III., svezak I., str. 206.

tinska spisa. Jednim, što ga je izdao nakon pada Sigeta i junačke smrti Nikole Zrinskoga (god. 1566.) poticao je krštenu Europu na boj s Turčinom, kojega treba izagnati iz Europe. Posvetio je knjižicu svojemu rodjaku Ivanu Forčiću od Butine vasi, banovcu (vicebanu) Hrvatske.[1] Šteta, što više ne znamo o ovom odličnom našem zemljaku. Njegovi srodnici (plemići Ljubići) naseliše se šestnaestoga vieka u Majkovcu kod Božjakovine, a poslije u Radišiću izpod Kalnika; oni čuvaju i danas porodična pisma i plemićku diplomu. Vrlo znamenit član ove obitelji bio je i Luka Ljubić, veoma učen pravnik i generalprokurator za francuzke vladavine u Hrvatskoj. Luka je umro g. 1838. na svojem imanju u Bistracu kod Samobora.

Osim Ljubića bilo je medju plemići Kreščići još nekoliko vlastele, koja su držala manje više kmetova. Takovi su plemići bili: Farkašići, Tumpići i Mikulići. Farkašići bijahu vrlo stara obitelj. Već g. 1413. pozvao je ban Pavao Čupor plemića Tomu, sina Farkaša od Kreščića, da povrati stvari, što bijahu iz Paulinskoga manastira u Dubici potajno odniela dva kaludjera, pa ih Tomi donieli.[2] Farkašići su g. 1563. držali grad Čavnik, pošto im ga je tamošnje pleme kao starješinam povjerilo. Znamenit je čovjek bio Grgur Farkašić od Kreščića, zapovjednik tvrdje Sigetske prije Nikole Zrinskoga. — Tumpići od Zečeva preseliše se u hrvatsko Zagorje, gdje su još i danas. Oni su po svoj prilici potomci Tome Tumpića, bratića starješinâ Brnarda i Ivana. — G. 1587. živio je kod sv. Jelene pri sv. Ivanu na Zelini vlastelin Juraj Mikulić od Podzvizda ili od Majkovca.[3]

---

[1] Obje Ljubićeve knjižice našao je u carskoj bečkoj biblioteci ravnatelj narodn. muzeja, profesor Šime Ljubić, priobćiv spis od g. 1566. u svojih poviestnih spomenicih, izdanih jugosl. akademijom.

[2] Acta monast. Dubicensis, br. 39., prije u zem. arhivu u Zagrebu, sada u Budimpešti.

[3] Od ostalih mnogobrojnih Kreščićkih plemića bili su najuglednijí: Bilići, Boršići, Božičevići, Ćurilovići, Hrvati od Podzvizda, Kazići, Podorski, Stepkovići, Sokolovački, Šimičevići i Šurkovići.

Opravivši i naselivši Turci g. 1636. Kladušu, posjedoše takodjer Vranograč i Podzvizd, metnuvši u posljednji grad sto vojnika u posadu. General Vuk Frankopan iztisne Turke iz Podzvizda, ali u Vranograču se održaše. Istom g. 1670., kad je general grof Josip Herberstein imao pune ruke posla, da uguši bunu Zrinskoga i ugrabi što više blaga urotnikâ, posjedoše Turci uz Cetin i uz druge gradove na medjah i Podzvizd pa ga i učvrstiše. Zapovjednici pograničnih turskih gradova bili su kadšto za plaću i doušnici o turskih stvarih. Ahmet-aga Vranogrački javio je g. 1669. kapetanu u Križanić-turnju Krištofu Delišimunoviću, da sultan veliku vojsku sprema na Zadar i Dalmaciju, a druga još veća vojska (150.000 vojnika) da će udariti na Ugarsku. Premda ovakove viesti niesu bile pouzdane, javiše ih iz Karlovca kralju Leopoldu i mletačkoj republici.

Za velikoga turskoga rata (god. 1682—1699.) prodrla je dva puta hrvatska vojska do Vranograča. God. 1683. mjeseca srpnja popali general Herberstein s Karlovačkimi graničari Vranograč i okolicu. G. 1696. bio je ban Adam Baćan odlučio, da će nekoliko gradova na turskoj Krajini uzimati. Radi toga bješe s velikom mukom i znatnim troškom mnogo toga spremio, što je za veću vojnu potrebno. Hrvati jurišahu Vranograč, ali ne mogoše s lake ruke predobiti grada zbog hrabrosti obkoljenika i čvrstoće zidinâ Valjalo je dakle Vranograč sasvim na vojničku obsjesti. Istom kad su topovi prodrli zidine i obkoljenici bili lišeni vode, predaše se Turci i odlučiše primiti krst. U gradu nadjoše nekoliko zasužnjenih kršćana, koji su odmah na slobodu pušteni, a unutra stavi ban hrvatsku posadu i dade u znak radosti, što je grad osvojen, što su mnogi robovi izbavljeni i toliki Turci pokršteni, služiti uz rik topova i prasak pušaka pred gradom svečanu službu božju. Tri sta zarobljenih Turaka ostavi ban pod stražom u Vranograču, a pet najodličnijih Turaka povede sobom pod Todorovo, da tako uplaši tamošnje Turke. Hrvatski staleži odlučiše, da će Vrano-

grač održati i čuvati, a Todorovo porušiti, pa odmah odrediše, da se Vranograč iz Siska i Pokupskog živežem obskrbi. Zasužnjeni Vranogračani odvedeni su u Kirin, gdje su pri tamošnjoj crkvi pokršteni i poslije nastanjeni. Ali kao što su pokrštene Turke u Lici do zla boga kršćanski stanovnici mučili, te većinu njih zatrli, tako su nemilo mrcvarili i siromašne Vranogradce, i to ne samo obližnji katolički i pravoslavni krajišnici, već i vojnički častnici, osobito kapetan Franjo Berislavić, potomak glasovitoga roda. Svoje jadno stanje razgališe ucviljeni Vranogradci u molbi, što ju predaše 4. rujna god. 1698. banu Baćanu, od kojega se još nadahu utjesi i pomoći u velikoj svojoj nevolji. Vranogradci kažu u molbi, da su se „pokrstili pri crikve u Kirinu, i potlam jesmo krstu i vere kršćanskoj služili, nikakve nevere nesmo vučinili. Prešestno protuletje jesu nas knez Berislavić porobili bez znanja gospodina bana, g. vicebana i ostale gospode, odpeljali su nešto robja mužkoga i prodali dvoje; nešto je još okovanih. Vzeli su vse oružje, orudelje i što je god bilo pri kuće, kako to nam hoće posvedočiti naši susedi Kirinjani, da nismo nikakove nevere učinili, nego smo vere kršćanskoj služili i on, koj je bil odpeljan u Turke, došel je nazad vere kršćanskoj. Što nas je petdeset kršćeno u Kirinu, nema nas nego dvanaest, nego su nas vse odpeljali. Tulikajše prodali su knez Pačić i Vrančić dvoje robja u Karlovac. Zato se molimo i preporučamo gospodinu banu, i vse gospode plemenitoga horvackoga orsaga, da nam siromahom pravicu vučinite i naše robje nazad odkupite. — Siromahi i siromašice krstu, gospodinu banu i ostale gospode ponizni i pokorni siromahi iz Kirina.“ Ban Baćan naložio je bio doduše Franji Berislaviću; da se okani nasilja i povrati otete stvari, ali je pokrštenim Vranogradcem poslije sasvim traga nestalo i valjada su se u svoj zavičaj povratili, pošto je na osnovi Karlovačkoga mira (god. 1699.) Vranograč opet turskoj državi

odstupljen.[1] Za rata turskoga god. 1736. u ožujku pošla je četa od 27 Kirinjana i Pernana u Tursku, ali je sva izginula medju Vranogračem i Podzvizdom, te uteče samo jedan Kirinac.[2].

* * *

U Podzvizdu dogodio se na 10. srpnja g. 1845. posljednji ozbiljniji okršaj medju Turci krajišnici i hrvatskimi graničari. Tadanji banski pukovnik, potonji hrvatski ban Josip Jelačić, kako već prije u ovoj knjizi spomenusmo, htio je osvetiti jednoga dječaka, koji je u Glini rake hvatao, a jedan ga Turčin nemilosrdno iz kubure ubio. Ne dobivši Jelačić zatražene zadovoljštine, pošao je sa svojom pukovnijom i sa serežani u tri odjela prema Vranograču i Podzvizdu, gdje je popalio nekoliko kuća. Odjel, što je izpod Paunovca preko Gline prešao, dospio je po nesreći u mjestu Oskoruši pod Podzvizdom pokraj jednog mlina u jaz, gdje su vojnici, ne poznavajući tlo, ugrezli u vodu i ne mogavši se kretati mnogi sa dva častnika, Baltićem i Kukuljem, poginuli od turskih zrna. Podzvizdski Turci i danas se hvale, kako su porazili Jelačića, koji je bio u Podzvizd poručio, neka mu ručak spremaju. Podzviždjani pripoviedaju, da je njih tada samo četiri poginulo. Medjutim su se tada krajiški Turci silno bili uplašili Jelačića, a iz Velike Kladuše bile su sve žene i djeca sa blagom pobjegli u Malu Kladušu. Turaka je bilo tada od obližnjih gradova došlo k Podzvizdu u pomoć više od dvie tisuće. U kreševu ubijen je turski četovodja Ale Ajderac, koji je bio god. 1834. Cetin grad napao.

---

[1] Valvasor: Ehre d. Herzogthums Krain, knj. XII., str. 132. — Theatrum europaeum. Knj. 15. — Lopašić R.: Spomenici hrvatske Krajine. Knj. III., str. 127. — Saborski zapisnik hrvatski za god. 1696—7.

[2] Epistolae ad episc. u nadbisk. arhivu. Knj. LXXXIII., br. 101.



XVIII.

R i p a č.

Ripač i njegova okolica; Ripač glavno mjesto u župi Humskoj. Vlastela Ripačka: knezovi Frankopani, knezovi Krbavski i vojvoda Ivan Korvin. — Ripač u šestnaestom vieku. Navale turske; kapetan Gašpar Križanić. Turci osvajaju Ripač god. 1591.

Pojedini otoci, što ih rieka Una na svom tečaju do izljeva u Savu čini, ili su od starine utvrdjeni, ili su kasnije na njih podignute tvrdje i obrane, pošto je turska nevolja nadošla. Još se i danas vide na Unskih otocih zidine nekoć čvrstih gradova: Kostajnice, Otoke i Ripča, dok je takovih gradova nekada na Uni i više bilo. Na otocih Unskih stajali su i starinski gradovi Dobra Njiva i Lišnica negdje medju Novim i Kostajnicom, ali položaj njihov nije do sada ustanovljen.

I grad Ripač sagradjen je nekoć na ostrvu Unskom, da brani prielaz preko Une neprijatelju, ma odkud on došao. Ripač leži više Bišća dva sata daleko na Uni, kojom je sasvim obtočen. Oko Ripča je liepa i plodovita ravnica. Nad samim mjestom podiže se oblikom svojim zanimljivo brdo Ljutoč. Nova cesta, što ide od Bišća mimo Ripča prama Petrovcu i Ključu, popinje se iza Ripča uz brdo, a sa visine je prekrasan vidik na Ripački otok i cielu okolicu. Ripač se prikazuje kao da je straža na mjestu, gdje je Una prokrčila put iz kamena tjesnaca u prostranu Bihaćku dolinu.

Ripač je sada selo sa nešto ruševina staroga grada. Za taj grad kažu, da se nekad Blagaj zvao, ali toga pismeni spomenici ne potvrdjuju. Kuće Ripačke dielom su na otoku Unskom, dielom pak na desnoj obali rieke. Mjesto je sada neznatno; ima dva tri dućana i po koju krčmu. Kod Ripča se Una dieli u tri rukava i pravi do dva

metra visoke slapove. Kopno i otok, koji je dosta malen, spaja dugački ali prosto gradjeni drveni most. Odmah preko mosta stoji stara džamija; ona je pripadala odličnoj porodici Ibrahim-pašićkoj, pa se po njoj i zove. Tik džamije vide se podrtine staroga gradskoga zida; sada taj zid služi kao brana mnogim mlinovom, pa radi toga je zid na više mjestâ porušen.

Žitelji se Ripački bave dakako ponajviše poljodjelstvom, ali su mnogi izmedju njih mlinari i ribari. U Ripču se hvata mnogo riba iz Une, koje su jako tečne. U Ripču ima u svem 144 kuće i 822 stanovnika, 773 muhamedovca, 43 pravoslavna i 6 katolika. I u Ripačkom kotaru ima kao što u čitavoj Bihaćkoj krajini doseljenika iz Like. Medju ostalim živi tu u više kuća rod Lipovače, iz kojega je potekao čuveni Mustaj-beg Lički.

Hrvatski ljetopisac Ivan Tomašić kaže za Ripač, da je sagradjen g. 1415. za provale hercega i bana Hrvoja Vukčića u doljne strane Hrvatske, a tom zgodom da su s Hrvojevom vojskom prvi put u Hrvatsku Turci došli.[1] Nu Ripač je bez sumnje znatno starije mjesto; jamačno je Ripač već stajao u rimsko doba. Pô sata od Ripča prama Golubiću ne daleko od ceste, kojom se iz Bišća u Ripač putuje, u Pritocih bile su velike rimske zgrade, a u razvalinah izkopano je nedavno mnogo starina: ploča, izbušenih velikih posuda i raznih inih stvari.

U povelji kralja Sigismunda od g. 1408. podieljenoj Tomi Tompi, spominje se izrično, da je rečeni Tompa stekao zasluga, braneć grad Ripač proti Bošnjakom i Turkom.[2] U to doba bio je Ripač glavno mjesto župe Humske, koja se uz župe Neblujsku, Krbavsku i Lapačku na gornjoj Uni prostirala. Još g. 1493. odlučivali su u Ripču parnice Štefan Nimac i Vuk Keglević, porkulabi Ripački, i Dujam Orlović, župan Humski i četiri sudca

[1] Arkiv za poviest jugosl., knj. IX., str. 16.
[2] Izvorna listina u mojoj sbirci.

stola Humskoga.[1] Glasovita obitelj Orlovića ili Orlovčića pisala se po gradovih Čavki i Ripču: Čavska i Ripačka.

Kralj Sigismund bio je poveljami od g. 1431. i 1434. knezove Krčke Frankopane Nikolu i Stjepana nadario takodjer gradom Ripčem, ali Ripač nije ostao dugo u vlasti Frankopana. Već prigodom diobe Frankopanskih imanja g. 1449. ne spominje se medju ostalimi Frankopanskimi dobri Ripač. On je valjada prije te godine postao dobro knezova Krbavskih; barem se to može zaključiti po tom, što se knez Tomo Krbavski god. 1447. pisao i knezom Humskim i Nebluškim i što je u Ripču izdavao izprave za razne plemiće.[2] Kad je g. 1490. medju kraljem Vladislavom i vojvodom Ivanom Korvinom sklopljena nagodba, ustupio je Vladislav Korvinu uz Krupu, Bilaj i mnoge druge gradove takodjer i Ripač.

Uz grad je postojala u Ripču u staro doba i slobodna gradska obćina, kojoj su slobode potvrdili kraljevi. Preuzimajuć g. 1527. Nikola Jurišić za kralja Ferdinanda grad Ripač, potvrdio je gradjanom sve stare povlasti, što je kasnije i sam kralj odobrio.

* * *

Ripač je po svojem položaju bio već u starije doba jako na udarcu. Posada vojna spominje se u njem već na koncu petnaestoga vieka. Ban Mirko Peren bio je već g. 1512. zemaljskim blagajnikom naložio, da plate kaštelanom Ripačkim jednom 133 for., a još drugi put kaštelanom i Radoslavu prebjegu 56 for.[3] G. 1537. imala je posada Ripačka 25 pješaka, 21 konjanika i 6 stražara. G. 1563. bilo je u Ripču 60 vojnika, a general Lenković predloži g. 1563. da se ta straža još za sto momaka pojača, jer je Ripač štit čitave Bihaćke krajine. Kao kaštelani ili porkulabi u Ripču spominju se g. 1493. Stefan

---

[1] Kukuljević J.: Acta croatica, str. 157.
[2] Ibidem, str. 68.
[3] Starine. knj. V., str. 151., 163.

Nimac i Vuk Keglević, g. 1512. Stefan i Dujam Orlovići, g. 1545. Juraj Grabus, g. 1550. Erazam Sauer, g. 1562—1576. Ivan Izačić, a g. 1587. Juraj Ramschissel.

Ripač je pobliže poznat iz polovice šestnaestoga vieka. Osim grada bio je na otoku u starije doba dobro napučen trg sa crkvom i popom biskupije Kninske. Usred grada podizao se veliki na četverokut zidani toranj na tri kata, a toranj taj opasavalo je platno, takodjer u spodobi četverokuta podignuto. Na grad se naslanjalo trgovište, u starije doba otvoreno i tek kasnije, kad su nastale turske provale, donekle obzidano. Ograda oko trga nije zbog neprekidnih turskih provala nikad zgotovljena. G. 1551. bilo je u trgu pod gradom još kojih petdeset kuća, u kojih stanovahu ponajviše udovice i sirotčad, pošto su mužkarci već prije u boju poginuli, ili su pak u tursko sužanjstvo dospjeli. Stanovnici su tada još ponešto obradjivali zemlje i vinograde. Vojno povjerenstvo, što je rečene godine Ripač pregledalo, bilo je preporučilo krajiškoj upravi, da se iz Ripča ili posve uklone nevoljni stanovnici, ili pak da se sgotovi čitavo platno oko trga, a osim toga još podigne novo branište od drva.[1] Za utvrdu Ripča zanimao se još sabor u Bruku g. 1578. Tada bješe zaključeno, da se u Ripču podigne jak toranj za petdeset vojnika.[2]

Svaki čas znali bi Turci doći pod zidine Ripča. Jednom uhvatiše župnika Ripačkoga, popa Matiju Glavanovića, koji je kasnije g. 1578. iz sužanjstva svoga brata u Ripču izviestio o spremanju Hljevanjskoga sandžaka Mustafa-bega, koji je smjerao provaliti do Bosiljeva i Črnomlja.[3] Užasna je bila za Ripač osobito godina 1589. Ciele te godine nije bilo oko Ripča mira od turskih četnika. Na 6. prosinca rečene godine napadne pak Ripač bosanski paša, obsjedne i jurišem ga osvoji. Pomogla je Turkom nesreća, što se u gradu

---

[1] Lopašić R.: Spomenici hrv. Krajine. Knj. III., str. 405.

[2] Ibidem. Knj. I., str. 62.

[3] Bilježke iz zem. arhiva Kranjskoga.

bio upalio barut, koji je čitav toranj u zrak digao. Za borbe pogibe porkulab sa svimi stanovnici osim jedne žene i djeteta, a i Turaka je mnogo lagum uništio.[1] Štetu ovu i sramotu donekle je osvetio glasoviti vitez, kapetan Gašpar Križanić, četujući i vojujući na Turke u okolici Ripča. Na 29. kolovoza g. 1589. pisao je on generalu Karlovačkomu grofu Josipu Turnu o dogadjajih kod Ripča i o tadanjoj borbi na hrvatskoj Krajini doslovce ovako:

„Uzmožni i zveličeni gospodine! — Neka znate vaše gospodstvo, kako sam bil niki dan nabrašnil jednu četu i poslal, jeda bi gospodin Bog dal od kuda jezik (glas). I našli su Turkom trag, da su pošli simo k Ribićem (selo kod Bišća) ili k lugu. I dojde jedan junak od one čete i povida za Turke. I ja se on čas spravih s junaci ter idosmo van iz Bišća nigdi okol osam uri ter na Ripač okolo. I onde konje preplavismo i najdosmo Turkom trag. Idosmo po tragu i najdosmo je u busiji. I opet je bila druga četa u lugu (kod Bišća), za ku mi nismo znali. Tako su nas bili iz daleka opazili na tragu i gospodin Bog nam sriću da, da onu četu razbismo i trinadeste (trinaest) živih uhitismo, a šest posikosmo, vse poglavitih. Konj uzesmo dvadeset i tri, i dva ubismo, ali med svimi konji ni bilo, nego dva dobra. I od ove čete, na ku smo udrili, nije nam veće ušlo, nego šest Turak. I oni nam nebi utekli, ali ni bilo pri meni nego konjikov 18 zla i dobra, i Nimac (vojnika na njemačku oružanih, ali po narodnosti Hrvata) dvadeset. Zašto sam bil učinil busij pet po gorah i stazah, ako bi na jednu nedošli, neka bi na drugu. Tako ih pravo srića na me donese i onde se na lice pobiše. A naši pišci nemogoše k nam dospiti; kad bi oni bili mogli dospiti, nebi ni oni ušli. I onde uhitismo Mehmet-agu, sina Murat-agina, i Ostoju harambašu i jednoga kneza i nekoliko poglavitih siromahov junakov i odabaš i drugih bešlij. I posikosmo Musu spahiju Velekanovića i Mustaf harambašu

[1] Valvasor: Ehre d. Herz. Krain. Knj. XII., str. 11.

iz Vranograča, brata Hasan-begova, i dvi odabaše iz Belaja i dva druga bešlije, a težko nam pišice uteče Husejnaga u goru sam na jednu stran. Jedna četa ni se od davna na lice pobila, kako ova. Ne ino. Bog vaše gospodstvo zdravo i veselo drži. U Bišću 29. augusta 1589. Ponizan sluga v. g. Gašpar Križanić.[1]

Ma da su Turci toliku strahotu god. 1589. u Ripču počinili, oni ipak grada za tada još ne održaše, već ga naši opet posjedoše, ponešto opraviše i stražom osiguraše. Ripač padne konačno u turske ruke g. 1591. Na 6. studenoga rečene godine izviesti kapetan Bihaćki Krištof Obričan, da je Hasan-paša s turskom vojskom obsjeo Ripač i da ga jako udara topovi. Nekoliko dana kasnije došao je glas, da je paša grad zbilja i zauzeo.[2] U Ripču je bilo malo praha i olova, a još manje hrane. Porkulaba Ripačkoga ubiše Turci sa svim ljudstvom u gradu osim jedne žene i djevojke. Iz Ripča je pošao Hasan-paša prama Sturliću i Blagaju na Korani, sve na okolo pustošeći.[3] Pošto ni ovaj put niesu Turci Ripča s vojskom posjeli, već su ga Vlahom na čuvanje povjerili bili, to su naši nastojali održati Ripač i nadalje, pa su ga stali i popravljati, ali predobivši mjeseca lipnja g. 1592. Hasan-paša Bihać, bude i Ripač konačno napušten. Turci se niesu baš mnogo brinuli za utvrdu Ripča, koji je najviše sama Una branila. Spominje se g. 1630., da u Ripču ima malo stanovnika, a u gradu samo 15 do 20 vojnika. Pod Ripač je spadalo tada u okolici 300 kuća i u njih 400 ljudi oružanih. Bilo je tada u Ripču nekoliko aga.[4]

Za obsjedanja Bišća god. 1697. po banu hrvatskomu Adamu Baćanu i generalu Karlovačkomu Karlu Auer-

---

[1] Savremeni priepis pisma u mojoj sbirci.

[2] Ljubljanski zem. arhiv.

[3] Fuggers Rellationes pro a. 1591., u dvorskoj knjižnici u Beču. — Miscell. štaj. arhiva, fasc. 1., br. 5.

[4] Opis bosanskoga pašaluka od Anastaza Grgičevića (Georgiceo). Starine knj. XVII., str. 145.

spergu zaokupiše Karlovački graničari Ripač i uhvatiše u njem Kariman-agu, koji je prije toga zapoviedao u Vranograču.[1] Dalje se Ripač u poviesti ne spominje.[2]



XIX.

Sokolac.

Današnji i nekadanji Sokolac; kao kraljevski grad brani ga plemić Tompa. Vlastela Sokolca: Knezovi Frankopani, Orlovići, Petar Kružić i Ladislav Kerečen. — Krajiška straža u Sokolcu; imanje Sokolovačko. Hasan-paša osvaja g. 1592. Sokolac.

Iz Bišća vidi se prostim okom na južnom kraju brda Debeljače na strmoj litici podor grada Sokolca ili Sokola, kako se u starije doba zvao. Taj grad veoma liepo predočuje slika, koju ovdje prilažemo; on se tako

[1] Izviešće žup. sudca Vuka Tausia u zem. arhivu u Zagrebu.

[2] Pripoviedajući o prošlosti Ripča valja spomenuti znamenita čovjeka Petra od Ripča, kanonika Zagrebačkoga i poslije biskupa Kninskoga. Za njega kažu, da je odgojen i izučen na trošak Zagrebačke crkve. Bit će da se to dogodilo za doba, dok se cesar Maksimilijan sa Vladislavom Češkim nakon smrti Matije Korvina otimao za priestol ugarsko-hrvatski, a Petar je polazio škole negdje u Njemačkoj, prianjajući kasnije vazda uz Niemce i rado pišući njemački. G. 1522. spominje se već Petar kao kanonik Zagrebački. Kad je četiri godine kasnije na Muhačkom polju poginuo kralj Ludovik te se Ugarska i Hrvatska razdvojila u stranke kralja Ferdinanda Habsburga i Ivana od Zapolja, prione Petar uz njemačku stranku, postavši žestoki privrženik Ferdinandov i veliki protivnik svoga biskupa Šimuna Erdeda. U to vrieme povjereni bijahu Petru vrlo važni politični i vojnički poslovi u Hrvatskoj. Petar je zapoviedao vojničkim četam Ferdinandove stranke u Varaždinu i u Zagrebu. Tadašnjemu glavnomu mogućniku u Hrvatskoj, generalu Ivanu Katzianeru, bio je Petar jako u volji, često s njim dopisujuć i od njega neposredno odredbe primajući. G. 1537. postade Petar od Ripča biskupom Kninskim, a kao takvomu imao mu je Petar Keglević izručiti imanje biskupsko Cazin. (Po spisih Ljublj. zem. arhiva. Fasc. 120.)

ponosito osovio na litici, da je zbilja zavriedio ime Sokola. Ma da je zub vremena zidine grada dosta oštetio, kula i ogradni zidovi prilično su još sačuvani. Okrugla



Sokolac.

kula visoka je blizu petnaest metara, a podiže se na visokoj okomitoj stieni na iztočnom kraju grada. U gradu

je zanimljiva osobito banska palača, presvodjena, prostrana soba, u kojoj su stolovi i klupe od tesana kamena.

Iz grada, u koji se može unići na vrata visoko u zidu gradskom postavljena po ljestvah, divan je pogled na pitomu dolinu Unsku prama Bišću, pa preko Une do Pritoka i Ripča. Na samom obronku gradskoga brda ima selo Sokolovačko sa 83 turske kuće i 474 muhamedovska stanovnika, koji imaju svoju džamiju i hodžu. Od grada do sela vodi cesta kroz posve uzki tjesnac medju liticami upravo pod gradskom kulom, te se spušta prama iztoku doista malena, ali ubava dolina do hrvatske medje.

Odmah niže Sokolca na jugo-iztočnoj strani ima po sata hoda daleko na zgodnom mjestu upravo na Uni starinsko selo Golubić, koje se u poviesti Bihaćkoj više puta spominje. I u Golubiću bio je grad, te se još i danas znadu starinske kule. Na jednom uzvišenom brežuljku nalazi se sada katoličko groblje; tu se našlo nadgrobnih ploča, koje niesu do sada potanje proučene. Za Golubić kažu, da je dobio svoje ime od crkve Golubice, od koje ima ruševina pokraj rieke Une naprama Golubiću.

Sokolac je prastar grad. Ljetopisac Ivan Tomašić kaže o njem, da je sagradjen g. 1020. poslije Krsta. Narod nagadja, da je Sokolac zidala sestra Bikina, što je Bihać zidala, imenom Soka, i da je po njoj prozvan. Najstarija poznata listina, u kojoj se spominje Sokol, potječe od god. 1395. Tada je Sokol bio kraljevski grad, a u njem su bili kaštelani Ivan zvan Uza i Grgur Eten, koji se pred sudcem Bihaćkim Stjepanom nagodiše sa plemenom Klokočkim poradi stoke, što ju bijahu rečeni kaštelani uzeli Klokočanom.[1] Pošto je tečajem vremena Bihać postao poglavitom tvrdjom u gornjoj Hrvatskoj i sielom banova hrvatskih, dielio je Sokolac ponajviše udes obližnjega Bišća. Samo za borbe izmedju Sigismunda Luksenburžkoga i Ladislava Napuljskoga za kraljevsko prie-

[1] Fejer: Codex diplom. Knj. IX., dio VIII., str. 378., 379.

stolje bio je Sokolac druge sreće. Dok je tvrdju Bihaćku držala vojska kralja Ladislava i hercega Hrvoja, zapoviedao je u Sokolcu i u Ripču vjerni pristaš Sigismundov Tomo sin Tumpe od Kutnan (Kutinje), predj još danas živuće hrvatske porodice Tompa,[1] braneći gradove s velikom hrabrošću od protivnikâ kralja Sigismunda. Osobito se odlikovao Tompa za vojne Sigismundove na kralja bosanskoga Stjepana Tvrtka g. 1405. Glavna je vojska pošla u Bosnu preko Save, porazivši Bošnjake kod Dobora, ali je boja bilo i na gornjoj Uni kod Bišća, gdje Bošnjaci, pojačani turskimi četami, udariše na Sokol i Ripač, pa ih tu Tompa razbije. Za ovo junačtvo podieli kralj Tompi i njegovoj braći Raku i Grguru imanje Sičan u Zagvozdi kod grada Drežnika na Korani, koje je imanje prije spadalo razorenomu gradu Peći,[2] a u vrieme, kad je darovano (g. 1408.), gradu Sokolu. Imanje Sičan izlučeno je nakon toga od grada Sokola i bude podčinjeno sudbenosti stola Zagrebačkoga i plemića kraljevine Slavonije (posavske Hrvatske).[3]

Kraljevski grad Sokol sa kotarom založi kralj Sigismund zajedno sa Bišćem i drugimi hrvatskimi gradovi poveljami od g. 1431. i 1434. najvjernijim svojim pristašam, braći knezovima Krčkim Frankopanom, banu Nikoli i Stjepanu.[4] Kod diobe imanja Frankopanskih medju sinovi bana Nikole i Ivana, što je izvedena g. 1449., pripao je Sokol ujedno sa varošem Bišćem Nikolinu sinu knezu

---

[1] Ona ima sada pridjevak od »Hrsove«, mjesta kraj Crikvene u Križevačko-Belovarskoj županiji, gdje su Tompe imali još koncem šestnaestoga vieka svoje dobro. Druga grana porodice Tompa pisala se »de Palična«, takodjer po mjestu u rečenoj županiji.

[2] Gdje je taj grad Peć, svakako različan od Kladuške Peći, stajao, ne da se naznačiti. Ima se pak tražiti negdje kod Izačića, ili pak više Sokolca uz Unu na glavici zvanoj Gradina. Možebiti da je to ona ista Peć, koju su držali Orlovići, dok im je niesu g. 1521. oteli Turci.

[3] Izvorna listina u mojoj zbirci.

[4] Neo registr. acta, fasc. 483, br. 24, prije u zem. arhivu u Zagrebu, sada u Budimpešti.

Bartolu. Frankopani su držali Sokolac više od pô stoljeća, ali izgubivši Bihać morali su se odreći i Sokolca, koji dospije u vlast vojvode i bana hrvatskoga Ivana Korvina. Po smrti bana Ivana Korvina g. 1505. priedju važniji po položaju gradovi na Krajini prama Bosni kao ošastno dobro u kraljevu vlast. Kralj Vladislav nije za kraljevsku komoru pridržao Sokolskoga imanja, već ga je darovnicom pisanom u Ostrogonu g. 1510. podielio starim hrvatskim plemićem Orlovićem od Ripča i Čavke, naročito Grguru, njegovu bratu Stjepanu i stricu Dujmu. Kralj u velike pohvali junačka djela Orlovića kod obrane Hrvatske, osobito pak junačtvo Grgurovo, koji je iza toga postao kapetanom Senjskim pa je taj grad branio proti Turkom i Mlečanom sve do god. 1526., kad pogibe na Muhačkom polju kao zapovjednik pomoćne hrvatske vojske. Orlovići su god. 1510. svečano uvedeni u Sokolac („in regno Croatiae, in comitatu Tiniensi“) po kaptolu Kninskom, a kod uvedenja bili su nazočni susjedni plemići Humljanski.[1]

Tri godine poslije smrti Orlovićeve (g. 1529.) namieni kralj Ferdinand grad Sokolac sa čitavim kotarom čuvenomu junaku Petru Kružiću. U darovnici kaže kralj, da je htio uručbom Sokolca nagraditi zasluge kršćanskoga viteza, koji je mnogo godina u junačkoj borbi s Turčinom sproveo i tvrdju Klišku kod Spljeta uspješno branio.[2] Kralj je Ferdinand u to doba Kliškoga junaka bio nadario i drugimi imanji u Hrvatskoj i u Ugarskoj, naročito mu je podielio sva ošastna imanja plemića Sigismunda i Gašpara Rakokovića na hrvatskoj krajini.[3] Premda je udova Grgura Orlovića Marta, kako je to kapetan Petar Kružić kraljevom

[1] Izvorna listina u sbirci jugosl. akademije. Od plemića Humljanskih, koji su stajali pod pokroviteljstvom kralj. grada Bišća, spominju se kao svjedoci: Brnardin Stepković, sudac, Matija Gelmičić, stari sudac, Jakov Bribinić, Mihalj Budačić, Luka Drković, Stefan Hrabrinić, Matija Kralić, Ambroz Kralić, Ćuril Milinić, Grgur Radović, Andrija Rebrić i Paval Šarić.

[2] Transsumpta ex libris regiis u zem. arhivu u Zagrebu. Knj. I.

[3] Ibidem.

povjereniku Petru Kegleviću izjavio, bila predala Kružiću imanje Sokolačko, to nije Sokolca pridržao Kružić, već ga je povratio rečenoj Marti i njezinoj djeci Franji i Katarini. Franjo se Orlović po svoj prilici mladjahan s ovim svietom razstavio, pa zato ne ima dalje o njem spomena, ali sestra mu Katarina udade se za plemića Ladislava Kerečena. Ovomu Kerečenu ustupi Marta Orlovićka g 1534. grad Sokol, kašteo Brezovicu (Berzence) u Križevačkoj i imanje Sv. Mariju zvano u Vukovskoj županiji.[1] Nije poznato, kojim je načinom došao malo zatim u uživanje Sokolca Juraj Vragović, predj vrlo ugledne Zagorske vlastele Vragovića od Maruševca. Izviestno je pak, da su prije god. 1540. rečenog Vragovića smatrali gospodarom Sokolca i da je njemu u ime zakupa za rečeni grad na godinu plaćano 100 for. iz dohodaka tridesetnice Tršćanske u Slavoniji.

Sokolac je bio vazda vrlo važan za glavnu utvrdu Bihać, pa zato bješe kralj Ferdinand naložio god. 1538. Petru Kegleviću, dok je još bio kapetanom Bihaćkim, da nastoji svakako dobiti Sokolac od ovlaštenih gospodara.[2] Krajiška je uprava držala Sokolac u zakupu već 1. kolovoza god. 1549., a ugovorom sklopljenim u Beču 6. ožujka g. 1550. uzeo je kralj Ferdinand grad Sokolac od Ladislava Kerečena i njegove djece Krsta, Vuka i Ivana na novo u zakup na šest godina za godišnju zakupninu od 100 for., koja se imala podmirivati iz prihoda tridesetnice Nedeliške u Slavoniji (u Medjumurju). Još prije, nego je pogodjeni zakupni rok izminuo, ustupiše Kerečeni Sokolac ugovorom sklopljenim u Beču 5. listopada g. 1553. kralju radi obrane pod pogodbom, da njihovoj porodici godimice 150 for. dotle izplaćuje, dok im ne bude nadoknadjen Sokolac drugim kojim ima-

[1] Odnosne listine u arhivu obitelji Keglevićeve, pohranjene kod jugoslav. akademije.

[2] Nalog u Keglevićevom arhivu u jugosl. akademiji.

njem.[1] Tako ostavi Pounje znamenita obitelj Kerečena, koja je još čitav jedan viek držala razna manja u posavskoj Hrvatskoj, navlastito grad i trg Cirkveno i Zelengrad kraj sv. Ivana.

* * *

U Sokolcu bude postavljena vojna straža pod zapoviedi kapetana Bihaćkoga, a straža je stajala neko vrieme takodjer i u Golubiću. Već g. 1537. bilo je u Sokolcu osim porkulaba deset vojnika, polovica pješaka, a druga polovica konjanika. Kao porkulabi spominju se g. 1539. Juraj Vragovic, g. 1540. Nikola Jegenčić, g. 1550. Juraj Maras i g. 1572. Matija Jakšić. Potomci Jakšićevi, koji su bili staroga hrvatskoga plemićkoga koljena, boravili su sto godina kasnije u Karlovcu, služeći u krajiškoj vojsci.

Grad Sokolac dao je g. 1538. kralj Ferdinand bolje utvrditi. Kao glavni branik služila je na tri boja visoka okrugla kula, sazidana navrh stiene, i četvrtasti toranj, kuda vode vrata u gradski obor. God. 1537. bili su Turci s jakom vojskom pod grad došli, i bili su i grad osvojili, ali visoke kule na pećini niesu mogli predobiti. Na 2. kolovoza g. 1561. dogodi se okolici Sokolskoj velika nesreća: pet tisuća jaka turska vojska navali iznenada preko Une pod Sokolac, te stane paliti i robiti u Golubiću, Ripču i Privelici. Malo da niesu Turci tom zgodom, kako su naglo došli i straže na Železnoj glavi i na Uni pohvatali, vas narod u okolici Sokolca zarobili i uništili, ali na sreću opazi za doba tursku vojsku porkulab Sokolački te je iz grada dozvao narod, da se zakloni u zidine gradske. Tursku vojsku predvodila su dva sina Malkoč-bega sa ćehajom Mustaf-begom. Kao uhode služili su Turkom Uskok Juraj i mali Ivanac, koji su poznavali sve pute i klance oko Sokolca, kao što i mjesto, gdje su straže stajale. Turci popališe pod Sokolcem devet kuća i u Golubiću jednu kuću i odvedoše nekoliko marve.

[1] Lopašić R.: Spomenici hrvatske Krajine. Knj. I., str. 10. i 17.

U tursko je sužanjstvo dospjelo ovom prigodom šestdeset žena i sitne djece, i četiri mužkarca. Kapetan Bihaćki poslao je bio pod Sokolac u ladjah Unom nešto pomoći, te je dosta Turaka poubijano, a mnogo ih se i potopilo. Ova je turska navala na Sokolac imala veoma štetnih posljedica, jer se seljaci uplašiše i stadoše na sve strane bježati.[1]

Gospoština Sokolska sa kmetovi prostirala se u dolini Unskoj do obližnjeg prigorja prama Ripču i Bišću iza Privelice. Najveće je koristi bilo od imanja u Golubiću, gdje je na plodnoj zemlji raslo dosta žita i vina, pa je bilo i dosta paše za stoku, od koje je Bihaćka posada dobivala ponajviše mesa i mlieka. Zato je i vojna uprava nakon kupa imanja Sokolskoga Golubić pripojila Bihaćkoj tvrdji. Privelicu pak izruči kralj Ferdinand vlastelinu Brekovačkomu Ivanu Kobasiću. God. 1586. bješe Golubić posve opustošio i požegao Sarvaš-paša, a pošto je od toga mnogo štete bilo za tvrdju Bihaćku, to je krajiška uprava već sliedeće godine naredila, da se iz Golubića pod Sokolac i u Ripač pobjegavši stanovnici opet u svoj zavičaj vrate i da se za njihovu sigurnost podignu dvie kule.[2] Turci su bili već g. 1578. vojsku i bojne sprave pripravili, da Sokolac zauzmu, ali se grad tada još očuva. Pod Sokolac dopro je bio mjeseca rujna god. 1591. beg Hljevanski sa 1.500 vojske, ali ni on grada predobiti ne mogaše. U boju, koji se zametnuo pod Sokolcem, mnogo je tom prigodom poginulo i Turaka i kršćana.[3] Osvojivši god. 1592. Hasan-paša Bihać, nije se mogao ni Sokolac za kršćanstvo uzdržati. Pripovieda narod, da su Turci, osvojivši Sokolac, naselili ga bjegunci iz Njemačke zemlje, koji se izturčiše. Pošto se pak pod njemačkom zemljom razumievala i Hrvatska, u koliko je stajala pod njemačkim carem, a ne ima u spomenicih traga, da su ikada Niemci

---

[1] Izviešće od 3. kolovoza g. 1561. generalu Lenkoviću.

[2] Lopašić R.: Spomenici hrvatske Krajine. Knj. I., str. 106—109. 146—152. i knj. III., str. 405.

[3] »Croatica«. Knj. III., u ratn. ministarstvu.

u većem broju stanovali na hrvatskoj Krajini i da bi se bili poturčili, to ne ima sumnje, da su današnji Sokolčani potomci starih hrvatskih prasjedjelaca, koji se nakon pada grada poturčiše. Sokolčani imadu i danas neke osobite starinske svoje običaje, kojih ne ima drugo muhamedovsko stanovničtvo u okolini. Oni su naravi žestoke i surove, kao što niesu ostali Muhamedovci oko Bišća.



XX.

Sturlić.

Sturlić; vlastela Sturlići. Turske navale i zaposjednuće tursko god. 1670. Plemići Sturlići u Hrvatskoj.

Na lievoj obali Korane naprama hrvatskomu mjestu Furjanu podiže se na brdu grad Sturlić, a oko njega se stere medju potoci Sturlovom i Platnenicom raztreseno selo Sturlićko sa 195 kuća i 1.374 stanovnika (1.177 muhamedovaca i 197 pravoslavnih). Od stanovnika tri su age, 321 slobodni gospodar zemalja i 53 kmeta. Grad je Sturlić prilično sačuvan, a do njega je džamija. Druga je džamija nešto dalje u Sturlićkoj Platnenici.

Imanje Sturlićko držali su prije turske provale plemići Sturlićki, koji se kadšto u listinah spominju. God. 1459. živio je vlastelin Benko Sturlić i bio je kraljevski povjerenik kod razvoda grada Hresna.[1] Drugi Benko Sturlić, koji se u listinah spominje god. 1493., bio je valjada sin starijega Benka. U Bišću je nekoliko godina kasnije bio dobro vidjen Franjevac Nikola Sturlić, vikar Bihaćkoga manastira. Fratra Nikolu[2] bio je god. 1530. poslao Ivan Kobasić do generala Katzianera u Ljubljanu, da opravi neke javne poslove.

[1] Listina u sbirci jugosl. akademije.

[2] Poslanica u zem. arhivu u Ljubljani (Rudolfinum), fasc. 120.

I Sturlić je postradao od Turaka. O jednom napadaju na Sturlić pisao je god. 1552. Nikola Ručić iz Cetina kapetanu Ivanu Babonožiću: „Ovo drčaše Turci na Platnenicu i pod Sturlića grad i pod Mašvinu (glavica na hrvatskoj strani naprama Sturliću sa ruševinom grada) i pišci zajedno su bili; uzeli su robja dvadeset, a plina nič malo, i ono vse veće Šturlića ljudi, a nigdor ni sužnja od njih uhitil, ni vam umem, kako za isto pisati, je li vsih bilo jedno tisuće, ki su robili, ako ih ni veće u gvozdu (šumi) čekalo“.[1]

Sturlić nije mogla obraniti krajiška straža od deset momaka; ne dobivši dulje vremena ni plaće ni hrane, ostavi sama Sturlić mjeseca rujna g. 1577. Poslije g. 1635. pokušaše Turci po dva puta, da pûsti Sturlić opet podignu i stražom posjednu. Kad se radi toga potužiše hrvatski staleži u saboru, odtjerala je krajiška vojska Turke. God. 1653. bili su Turci sasvim popravili grad Sturlić i sa četiri vojvodstva posjeli. Iz Karlovca zamoljeno je ratno vieće u Gradcu, da pošalje radi odagnanja Turaka iz Sturlića 50 mušketira i dovoljno zaire. Turci su napokon morali i ovaj put napustiti posjednuti grad.[2] Ali god. 1670., za generalovanja grofa Josipa Herbersteina, posjednu Turci iz nova Sturlić, oprave grad i nasele u okolici 30 Vlaških kuća, postavivši u jedno straže u gradovih Cetinu i Furjanu.[3]

Plemići Sturlići uzmakoše k svojoj braći u Posavinu i u Zagorje. God. 1589. držao je u kotaru grada Krapine dvor sa kmetovi Ivan Sturlić, službenik vlastele Mihajla Sekela Ormožkoga. God. 1660. spominje se kao dobrotvor Paulinskoga manastira u Sveticah kraj Karlovca plemić Ivan Sturlić. I danas ima u Mičevcu niže Zagreba na Savi plemića Sturlića, a i u samom Zagrebu ima stanovnika, koji se zovu Sturlići.

---

[1] Glagolsko pismo u mojoj sbirci.

[2] »Croatica« u ratnom ministarstvu. Knj. XVIII.

[3] »Croatica« u ratn. ministarstvu. — Valvasor: Ehre etc., knj. XII. str. 35.

XXI.

Todorovo.

Današnje Todorovo. Pleme Novogradsko. Vlastela Novogradska: Ivan Karlović i Nikola Zrinski. Kapetan Deli-Todor. Okršaji oko Todorova.

Izmedju Kladuše i Pećî nešto na strani prama iztokù leži mjesto Todorovo. Kuće su u Todorovu razsute kao svuda po Krajini, a na nizkom brdu podižu se ruševine staroga grada, uz koji stoji džamija. Todorovački je grad jedan od najvećih u Bihaćkoj krajini i prilično je sačuvan. Pred gradom je stajala još prije kakovih trideset godina glasovita kruška dinjača, pod koju se Turci krajišnici sakupljahu, kad bi se bunili proti Stambulskoj vladi ili kad bi kakova kavga nastala na hrvatskom kordunu. Kruška je ta sad posječena.

U Todorovu živu još i danas samo čisti muhamedovci. Ima ih u 395 kuća 2.517; svi su slobodni gospodari zemalja; aga i kmetova u Todorovu ne ima. Prilike gospodarstvene i životne iste su kao u obližnjoj Kladuši i u Pećih. Narod živi od težanja zemlje, od stoke i sitnoga blaga, ali je ponajviše siromašan.

Današnje mjesto Todorovo zvalo se u starije vrieme Novigradom, a prozvano je istom u šestnaestom vieku Novim Todorovom i kasnije samo Todorovom. Osim No vigrada u današnjem Todorovu stajao je na Krajini medju Bužimom i Vranogračem ili kod današnjega mjesta Lubarde ili kod Varoške rieke još i drugi Novigrad, koji se spominje pod imenom Novigrada na Kostajnici ili Krupske Kostajnice. Staro svoje ime nije ni jedan od spomenutih dvaju Novigrada do današnjega dana sačuvao.

Novogradjani Todorovački bili su u staro doba poput svojih susjeda u Kreščićih slobodni obćinari, upravljajući

se samostalno u svom plemenu pod zaštitom grada Krupe i knezova Babonić-Blagaja. Za svoju obranu od domaćih i stranih napadača podiglo je pleme još u davno vrieme grad, prozvavši ga Novigradom. Pod gradom je još u šestnaestom vieku bio varoš („oppidum"), gdje su plemići na okupu stanovali.[1] Sloboda plemića Novogradskih postradala je nakon provale turske; oni postaše sve više ovisni od grada Krupe, a vlastela Krupe držahu se u napried gospodari Novigrada i tamošnjega imanja, postavljajući u gradu kaštelane i druge službenike. Tako je naročito bivalo u Novigradu za bana Ivana Karlovića, koji je Novigradom razpolagao, kako mu je bilo drago, često u njem boravio i iz njega („in castro nostro Novigrad") dopisivao sa generalom Katzianerom. Po smrti Karlovićevoj (g. 1531.) baštiniše knezovi Zrinski i krajiški Novigrad (Novigrad na granici). Ban Nikola Zrinski imao je u Novigradu svoje kaštelane i to god. 1543. Mihajla Budišića od Hotuče, a god. 1549—1560. Mihajla Deli-Todora („Thwdora"), na glasu viteza. Rečeni Deli-Todor branio je Novigrad od Turaka s velikim junačtvom sve do g. 1560., kad no groznom sudbinom propade i Novigrad i njegov junački kapetan. Kao što je hrvatski general Ivan Lenković kralja Ferdinanda izviestio, Turci su g. 1560. strašno udarali na Hrvatsku. Mjeseca svibnja provalila je 3.000 jaka turska vojska četiri puta u Hrvatsku, popalivši mnoga mjesta i odvedavši tužan narod u robstvo. Na samo Duhovo (6. lipnja) navali 6.000 Turaka na Zrinskoga Novigrad (Todorovo), upale

---

[1] G. 1549. spominju se u krajiškom Novigradu ovi plemići: Grgur Bandičević, Luka Baničević, Juraj Benšić, Benko Berović, Matija Bihićanin, Ivan Bubanović, Marko Cvitović, Štefan Dobrinović, Štefan Dobrovčanin, Ivan Domjanović, Ivan Dudić, Štefan Fumilić, Mihael Gjuratović, Ivan Gjurišić, Ivan Hodenić, Juraj Ištvanić, Matko Juraković, Petar Katušić, Grgur Kozmačić, Toma Krivoglavić, Toma Levački, Juraj Lukanić, Blaž Matković, Juraj Molić, Tomaš Maratović, Luka Pavlašić, Valentin Počinić, Andrija Prajnović, Grgur Pukšar, Šime Savčić, Ivan Tomalović, Luka Tomašić, Juraj Trnovski, Juraj Vakotić, Mikula Velipčić, Matas Vidović i Juraj Vilaković.

otvoreni trg pod gradom i odvedu silu božju ljuđstva i marhe. Braneći trg, pogibe junački kapetan Deli-Todor. Grad se još držao, ali po nezgodi upali se u njem barut, te grad u jedan mah plane. U gradu jadno izgori 300 Hrvâta, gospode i kmetova, a medju ostalim i djeca i žena Mihajla Deli-Todora imenom Jerolima, rodjena Karinčićka, koja je u prvom braku udata bila za kapetana Sigetskoga Grgura Farkašića od Kreščića.[1] Uspomena na junačkoga kapetana Deli-Todora ostala je tako živa na hrvatskoj krajini, da je od dana opisane nesreće grad prozvan Novo Todorovo i poslije prosto samo Todorovo. Od roda kapetana Deli-Todora ostalo je ipak u Hrvatskoj potomaka, od kojih potječe plemićka hrvatska obitelj Todor ili Todorović. Još god. 1670. živio je u Zagrebu kanonik magistar Jakov Todor, a nešto kasnije u hrvatskom primorju hrvatski pisac Nikola Todorović.

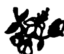
Razoreni grad naši opet posjedoše i opraviše. U njem je stajalo sve do g. 1578. dvanaest momaka na krajiškoj straži. Turci Todorovo nakon g. 1635. opet zaokupe i posjednu, naselivši ga muhamedovci i krštenimi Vlasi. Kariman-agu Todorovačkoga uhvatio je g. 1654. knez Juraj Frankopan Tržački nakon razboja kod Popovića.[2] Za velikoga rata turskoga (od g. 1682.—1699.) bilo je Todorovo veoma nesretno. Već na početku rata g. 1682. porobi i požeže Todorovo Karlovačka i banska vojska. Tada bude više od sto Turaka ubijeno, osamdeset zasužnjeno i više od hiljadu glava stoke ugrabljeno. Poraz ovaj, dogodivši se u vrieme velike turske nesreće pod Bečem, silno uplaši krajiške Turke, a osokoli krajiške Vlahe, koji započnu očito ustajati na Turke i seliti se na kršćansku stranu. Todorovo je postradalo od hrvatskih graničara takodjer g. 1684. i g. 1685. Prve godine popali i oplieni Todorovo

[1] Tomašićeva kronika u Arkivu za poviest jugosl., knj. IX., str. 32. (Tomašić kaže, da je užasnom nesrećom postradalo 1.000 ljudi). — Kapt. arhiv u Zagrebu. Loc. cred. Knj. I. — Starine, knj. XIX.

[2] Vitezovićeva kronika hrvatska, str. 193.

žumberački kapetan grof Ivan Paradeiser, a potonje godine mjeseca srpnja pohara grad i okolicu Karlovački general grof Herberstein.[1] G. 1696. obsjeo je bio poslije osvojenja Vranograča ban Adam Baćan sa hrvatskom vojskom i Todorovo, u kojem je tada zapoviedao opet drugi Kariman-aga, poslije kapetan u Ripču. Banska vojska učinila je tada mnogo štete gradu i okolici.

Kad je Svištovskim mirom g. 1791. ustupljen priedjel Cetinski Hrvatskoj, došli su u Todorovo mnogi Cetinjani, kojih potomci još i danas tamo živu.



XXII.

Tržac.

Tržac. Vlastela Drežničke županije i Tržca: knezovi Babonić-Blagaji i knezovi Frankopan-Krčki. — Nikola Frankopan Tržački star., Vuk Frankopan Tržački i Nikola Frankopan Tržački ml. — Turske navale i razor Tržca.

Dva sata više Sturlića leži na Korani naprama hrvatskomu mjestu Ljeskovcu na bosanskoj strani mjesto Tržac sa starom gradinom. Mjesto se pružilo od ušća potoka Mutnice uz Koranu prama Sturliću. Posljednje kuće Tržca na sjevernoj strani dopiru do Tržačke Platnenice, razštrkana sela uz potok Platnenicu. Tržac broji 283 kuće sa 1.662 žitelja, izmedju kojih ima 1.549 muhamedovaca, 102 pravoslavna i 9 katolika, 905 slobodnih gospodara zemalja a samo 17 kmetova. Stari se grad osovio na vršku tik nad obalom Korane; on je sada gotovo

[1] Valvasor: Ehre itd., knj. XII., str. 132.

sav porušen, samo je u platnu gradskom drvena džamija i do nje čaršija sa nešto trgovine. Tržac drže još i danas trgom. Na nekadašnju gospoštinu sjeća Tržačka kosa zapadno od Tržca i Ljeskovca, po kojoj se kosi prostirala vlastelinska šuma, sada gotovo sasvim izsječena.

Tržac je staro i znamenito mjesto; on je zavičaj jedne rozgve knezova Frankopana, koja se po Tržcu prozvala knezovi Tržačkimi. Već u jedanaestom vieku spominje se županija Drežnička i crkveni kotar istoga imena, kojemu su pripadali krajevi oko Tržca, Mašvine, Furjana i Slunja. Drežničku županiju darova na 21. veljače g. 1292. kralj Andrija banu Stjepanu, sinu Stjepana od koljena Babonića. Time postaje izviestno, da je i sav okoliš na gornjoj Korani oko Drežnika i Tržca pripadao na početku četrnaestoga vieka možnoj porodici Babonića. Nije dugo vrieme potrajalo, a župa Drežnička dobije nove nasljedne župane, a tamošnja imanja nove gospodare u knezovih Frankopanih-Krčkih, pošto je kralj Karlo, izpuniv već prije učinjeno obećanje, poklonio g. 1323. knezu Dujmiću Frankopanu-Krčkomu, sinu Fridrika, a unuku Dujmovom županiju Drežničku.[1] Odslije su držali Frankopani dvje sta i petdeset godina uz Drežnik i Furjan takodjer i Tržac sa cielim tamošnjim krajem uz rieku Koranu. Županiju Drežničku potvrdi iznova 26. veljače g. 1364. kralj Ludovik svomu dvoraniku, knezu Stjepanu Krčkomu za rod Frankopanski.[2] Svakolika Frankopanska do-

---

[1] Listina medju neo reg. acta, fasc. 1589., br. 2., prije u hrv. zem. arhivu, sada u Budimpešti.

[2] Listina ova, kao što i listina kralja Andrije od g. 1292. nalazila se, a možda se još nalazi u gradu Porpettu kod Videma (Udine). Taj je grad bio vlastnost Furlanske grane Frankopana te ga je još prije 35 godina držao grof Antigon Frangepani, koji se bio upoznao sa pokojnim poviestnikom Ivanom Kukuljevićem, postavši i član družtva za poviestnicu jugoslavensku. — O jednom dielu Frankopanskoga arhiva u Porpettu postoje vrlo površno izradjena regesta, koja su i meni poslužila. U popisu zabilježeno je ukupno 114 listina, koje počimlju sa g. 1240., a svršuju sa g. 1610. Kod nekih listina naznačena je samo godina, ali sadržaj nije naznačen. Valjada su im izvor-

bra bila su na okupu sve do smrti možnoga bana Nikole Frankopana; poslije njegove smrti razdieliše medjusobno g. 1449. njegovi sinovi, njih sedam na broju: Nikola, Stjepan, Bartol, Dujam, Martin, Sigismund i Ivan, i ovih bratučed Juraj, sin bana Hanža, svekolike gradove, varoše i imanja u Hrvatskoj. Ugovor je sklopljen svečanim načinom u Modrušah pred biskupom Krbavskim Vidom Korčulaninom, biskupom Senjskim Andrijom Dračanom i Franjom biskupom Krčkim. Ugovorom se obvezaše braća, da će se, razdielivši imanja, medjusobno pomagati proti turskim navalam i da će kršćanstvo štititi. Pri ovoj diobi zapao je Tržac sa mjestom Brinjskim i sa gradovi Jalovikom i Sokolom, pa varošem Bišćem Bartolu Frankopanu.[1] Drežnik se u ugovoru ni ne spominje, ali se on svakako razumieva pod Tržcem, koji je tada bio držan poglavitim Frankopanskim imanjem na Korani. Već Bartolov sin Nikola, koji je bez mužkoga odvjetka umro, prozvao se knezom Tržačkim („comes de Thersacz“), pa se tako vazda i pisao. Doduše njegovi sinovci Vuk i Krsto, sinovi Hanža, koji je većinom u Brinju boravio, pisali su se samo knezovi Brinjski, ali već Krstov sin Nikola, makar da je zbog nesigurnosti od Turaka više boravio na svojih dobrih u Bosiljevu i u Črnomlju u Kranjskoj, primi opet pridjevak Tržački, pridržavši odslije ovaj nazov za stalno ova Frankopanska grana do smrti posljed-

---

nici hrvatski pisani, pa su registratoru bili nerazumljivi. Listine se tiču grane Tržačkih Frankopana, a ima medju njimi odpravaka (duplikata) listina, koje su se nalazile u hrv. zem. arhivu, a sada su u Budimpešti. Frankopanske listine odnio je u Porpetto ili Juraj Frankopan Tržački, stariji brat bana Nikole i generala Vuka Krsta, ili ih je ponio sobom Orfeo Frankopan, pobjegavši g. 1670. sa ženom nesretnoga kneza Franje Krsta Julijom de Na iz Vinodolskoga Novoga u Mletačku državu. Nu vjerojatnije je, da je listin u Italiju odnio pomenuti Juraj Frankopan Tržački, koji se poslije g. 166 više ne spominje u Hrvatskoj.

[1] Listina medju neo registr. acta, fasc. 1646. br. 7., prije u hrv. ze arhivu, sada u Budimpešti.

njega svoga potomka, nesretnoga markeza Franje Krste Frankopana.[1]

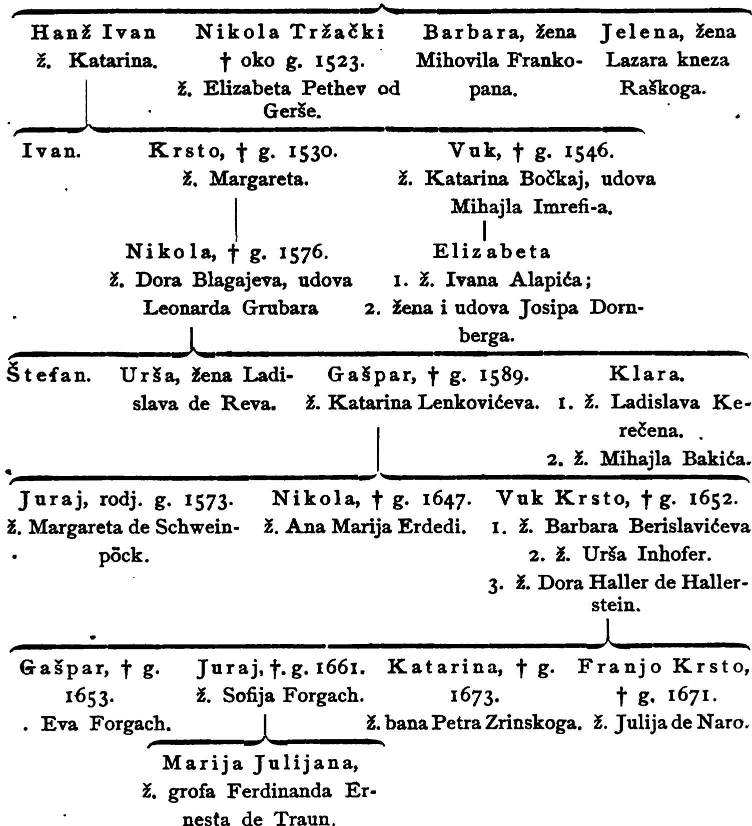
* * *

Dok je knez Hanž Frankopan držao Brinje, upravljao je brat mu knez Nikola Tržačkimi imanji, kojim spadahu osim Tržca: Drežnik, Furjan i Bosiljevo. Tržac i

---

[1] Rodoslovje Tržačkih Frankopana:

Bartol, † g. 1461.
žena Jelža.



(Po rodoslovju od g. 1573., medju neo registr. acta, fasc. 1645. br. 33., o drugih Frankopanskih pismih i Kukuljevićevih »Acta Croatica«.)

sva stara imanja Tržačke rozgve potvrdi kralj Matija na Petrovo g. 1475. Nikoli Frankopanu posebnom poveljom.[1]

Naši su predji i prije poraza Muhačkoga nagibali Habsburgovcem, nadajući se od njih ozbiljnoj i uspješnoj pomoći u borbi sa Turčinom, te je već cesar Fridrik našao nekoliko pristaša u Hrvatskoj, a tek iza smrti kralja Matije pomoli se velika stranka medju velmožami hrvatskimi, koji su voljeli cesara Maksimilijana za kralja hrvatskoga, nego slaboga Vladislava Českoga. Medju poglavitimi pristašami Maksimilijanovimi bili su knezovi Frankopani; naročito je uz cesara pristao knez Nikola Frankopan Tržački. Kraljem Vladislavom imenovani ban Ladislav Egervarski bio je osvojio nekoliko gradova kneza Nikole Frankopana Tržačkoga, načiniv u njih vlastniku mnogo štete i nametnuv podanikom ogromne i neobičajne terete. Zbog toga se potuži knez Nikola Tržački g. 1490. novomu kralju Vladislavu, koji najstrože naloži banu, da ima posvojene gradove, medju kojimi bijaše po svoj prilici i Tržac, zakonitomu vlastniku povratiti.[2]

Na imanjih Tržačkih i Drežničkih imao je knez Nikola Frankopan mnogo razpra i parba sa tamošnjim pukom pred svjetovnimi i crkvenimi sudovi. God. 1486. sudio je njemu u prilog kraljevski sud; god. 1492. opredielio je papa Aleksandar VI. dva crkvena sudca, da sude u tužbi kneza Nikole Frankopana i arcidjakona Drežničkoga proti nekojim žiteljem kotara Drežničkoga.[3]

U grozovitoj bitci Udbinskoj, u kojoj pogibe cviet hrvatskoga naroda i koja je od tako strahovitih posljedica bila našoj domovini za kasnija vremena, borio se uz ostale velikaše hrvatske i knez Nikola Frankopan Tržački, pa je dospio u tursko sužanjstvo. Iz toga izbavi ga s velikimi žrtvami vjerna mu žena Jelisava Peteva, prodavši za odkup grad Samobor. God. 1521. branio je knez Nikola

[1] Listina u Porpettu.
[2] Neo reg. acta, fasc. 18, br. 92., prije u Zagrebu, sada u Budimpešti
[3] Odnosne listine u Porpettu.

Tržački pred sudom proti Slunjskim Frankopanom, knezovom Jurju i Matiji, pravo svoje i svojih sinovaca, Brinjskih knezova Krsta i Vuka, na imanja: Cetin, Kladušu, Krstinju i Hotes (danas Pazarište u ličko-krbavskoj županiji).[1] Po smrti kneza Nikole Frankopana Tržačkoga baštinili su njegova imanja sinovci mu Krsto i Vuk. Od ćesti su oni timi dobri već za života stričeva upravljali, te je Krsto držao Tržac i dobra na Korani, a Vuk Brinje i Bosiljevo. Oba brata knezovi Vuk i Krsto Frankopani bili su u izbornom hrvatskom saboru g. 1527. u Cetinu, podpisavši kao velmože saborske zaključke. Krsto umrie mlad već g. 1530., ostavivši udovu Margaretu i jedinca sina Nikolu. Udovica je sa sinom i dalje u Tržcu živjela, dok je knez Vuk boravio ponajviše u Bosiljevu, osobito nakon godine 1538. pošto je tada, ne mogavši Brinje od nasrtaja turskih braniti, taj grad kraljevskoj upravi ustupio.

Knez Vuk Frankopan Tržački bio je na glasu junak, baveći se ponajviše ratnimi poslovi, ali je bio takodjer čovjek prevrtljive ćudi, goropadan i pohlepan za blagom, ne štedeći ni imanja svojih bližnjih rodjaka. Godine 1546. tužio se knez Stjepan Frankopan Ozaljski štajerskim staležem, da više trpi od otimačine Vukove, nego od turskog zuluma.[2] Oženio se Vuk Katarinom Bočkajevom Rasinjskom iza smrti prvoga joj muža Mihajla Emrefia, i po ženi dodje do uprave i vlasti Krapinskoga grada i imanja. Najmilija zabava Vukova bijaše četovanje i ratovanje. Već g. 1528. borio se uza svoga brata Krsta u drugoj bitci kod Udbine, dovedavši tamo 300 svojih oružanih momaka. G. 1530. odaslaše kneza Vuka staleži hrvatski na njemački sabor u Augsburgu, gdje je na Bartolovo pred svimi zastupnici njemačkoga naroda na očigled

[1] Neo reg. acta, fasc. 1645., br. 20. — U ovo doba (g. 1522.) živjeli su u Tržcu plemići i gradjani Petar Dimitrović, službenik Nikole Tržačkog, i Juraj Fabianić i Bariša Dragišić. To je sve, što je znano o Tržačanih prije provale Turske.

[2] Starine, knj. XVII.

cesara Karla i kralja Ferdinanda opisao žarkimi riečmi biede i nevolje Hrvatske, napomenuvši, kako se Hrvatska već osamdeset godina sama bori proti turskoj prevlasti, a dalje da ne može te će u očajnoj borbi jamačno podleći, ako ne bude brze i izdašne pomoći. Govoreći knez Frankopan latinski, pokazao je sakupljenim staležem svoje još nezacieljene rane, koje je u turskom ratu zadobio. Kneza utješi u ime cesara i staleža izborni knez Brandenburžki, obrekav brzu pomoć.[1] G. 1536. ponudi knez Vuk svoju službu mletačkoj vladi, na kojoj ipak tadašnji mletački dužd Andrija Gritti pismeno zahvali. Radi počinjenih nasilja i okrutnosti ogorči više puta Vuk zemaljske poglavice, a zamjeri se i samomu kralju Ferdinandu, kojega knez Vuk lično uvriedi, izjaviv se od ljutosti, da je njegov zakoniti kralj Ivan od Zapolja. Konačno se ipak izmiri sa cesarom Karlom i kraljem Ferdinandom, pa podje za njih god. 1546. u šmalkaldski rat, u kojem i pogibe.

Vuk Frankopan ne ostavi mužkoga poroda. Jedina mu kći Jelisava uda se za vlastelina Kalničkoga Ivana Alapića a kasnije za Istranina Josipa Dornberga. Tržac sa Drežnikom, Furjanom i Bosiljevom pripadne sada njegovu sinovcu Nikoli, sinu Krstovu, a nakon smrti Nikoline sinovima potonjega: Stjepanu i Gašparu. Nikola se oženi Dorom Blagajevom, udovom Leonarda Grubara, vlastnika Samoborskih ruda i polovice grada Samobora. Sa svojim pastorkom Krstom Grubarom imao je Nikola razmirica radi gospoštine Samoborske, ali se g. 1559. s njim pogodio glede uživanja toga dobra, hotjevši mu ujedno založiti svoje gradove: Tržac, Drežnik, Furjan i Bosiljevo, proti čemu prosvjedovaše u kaptolu Zagrebačkom rodjena njegova djeca, sinovi Stjepan i Gašpar i kćeri Uršula i Klara.[2] Pomenute godine (1559.) boravio je Nikola

[1] Knjižica: »Frangepann groff Wolfgang der Crabatischen landschaf Orator Oration.« Vidi Kertbeny: Ungarns deutsche Erstlingsdrucke, str. 88

[2] Arhiv kapt. Zagr. Loc. cred. Protoc. I., str. 2.

sa nekoliko hrvatske gospode, knezom Franjom Frankopanom Slunjskim, državnim meštrom (protonotarom) Damjanôm, plemićem Babonožićem u saboru ugarskom u Požunu, odakle na dan sv. Agate (5. veljače) piše Jurju Gomilcu, upravitelju svojega imanja Bosiljevačkoga, medju ostalimi: „Ovdì je kralj Maksimilijan i s kraljicom. Od orsaga prosi veliko daće i da vojsku podvignu proti caru (turskom). Ugrom se težko vidi. Još mu nisu odgovora dali i znam, da se nete brzo pogoditi. Mi ćemo jutri naše (hrvatsko) orsačko posalstvo kralju govoriti. Bog zna, kada nam bude odlučak. Gospodin Lenković govori, da će biti na Hrvate dobro prigledanje i nadijem se, da on još bude naš kapetan; listo nas Bog Sekla mentuj. Pak vam nemorem sega pisati, zač sam večeras gosti imal, a jutri ovdi pri meni bude naš Damjan, meštar orsački, i ostali posli Slovinske i Hrvacke zemlje i naš knez Slunjski i Babonožić, tr budemo dobre volje, zač nas kraljeva svitlost lipo prime.“[1]

Knez Nikola Frankopan živio je još g. 1575. i to ponajviše u Črnomlju, koji su grad Trzački knezovi oko polovice šestnaestoga vieka zadobili. Sam je pisao rado hrvatski krasnim glagolskim pismom, pa je hrvatsko svoje pismo zagovarao i štitio i u Kranjskoj, zamoliv 15. studenoga god. 1575. staleže Kranjske, da u Črnomlju opet namjeste predjašnjega učitelja Bartola Mavrinca, koji uči latinsko, ćirilsko i glagolsko pismo, a ta pisma da su u Kranjskoj koristna i potrebna, pa su se vazda u Črnomlju u školi učila.[2] Nikolini sinovi Stjepan i Gašpar posljednji su Frankopani, koji su s težkom mukom Tržac držali.

* * *

Tržac je rano stradao od turske navale. Već pismom od 10. kolovoza god. 1530. javila je kneginja Margareta, udova Krsta Frankopana, generalu Katzianeru, da je Tržačko imanje od Turaka ponajviše već uništeno, mo-

[1] Izvorna glagolicom pisana poslanica u mojoj sbirci.
[2] Izvornik u Kranjskom zem. arhivu (Rudolfinu).

leći generala, da već s obzirom na zasluge pokojnog joj muža i nadalje dozvoli četiri stražara, kojim je zapoviedao plemić Petar Mikulić.[1] G. 1551. preporučio je general Lenković posebnim pismom kralju Ferdinandu Tržac, kao osobito zgodno mjesto za obranu, pa je zbilja već g. 1552. dozvoljeno bilo knezu Nikoli Tržačkomu 50 konjanika, a za gradove Tržac, Modrušu, Mutnik i Drežnik još napose 200 konjanika.[2]

Ali i pored straža poharaše Turci više puta gradove Tržačkih Frankopana. Jedan napadaj dogodio se god. 1558., a o njem piše knez Nikola na Matijino rečene godine iz Bosiljeva ratnomu viećniku Katzianeru: „Ja ću moje ljudi gori k Tržcu odpraviti, a Bog zna, bi prvo pošli, da bi imali ob čem. Ote z doma brašno uzeti i stati, dokle budu mogli, a vaša milost morete gospodi pisati, ako ote, da ljudi budu na mesti, da im gušće plaću šalju, kako su prvo činili, zač prez stroška nigdor nemore stati. A ča piše vašoj milosti kapetan bihaćki, da je na Platnenicu (kod Tržca) dotrčalo sto Turak, to bi mogal prvo pisati, zač je to bilo još na Malu mašu pravo onda, kada vaša milost pisahote, da se šerezi skupe zajedno ovamo k Lipi (mjesto na rieci Dobri više Karlovca). A to ja dobro znam, zač sam ondi izgubil, ob čem se je Tržac hranil. Da viruj vaša milost, da je bilo onih Turak konjikov i pišac već četiri sta, zač su bili na brodu pišce ostavili, kadi su Koranu prešli. Ja neznam, kako bihaćkoga kapitana straže ter kovači (uhode) strigu, da obe iste vojske nigdor ni obličil, dokle nisu na Platnenici kuće užgali."

Poslije pada Cazina i Bužima g. 1576. osvoje Turci na skoro i Tržac, ali ga naši opet predobiju za vojne Ke-

[1] Pismo u Rudolfinu, fasc. 120. — U zem. arhivu hrvatskom ima pismo plemića Petra Mikulića na Katzianera. Mikulić spominje, da već v godina u Tržcu vjerno služi i dojavlja novosti iz Turske.

[2] Archiv für Kunde öst. Geschichts-Quellen., knj. XXII.

venhüllerove, te ga je još nekoliko godina branio Gašpar Frankopan Tržački, tadanji kapetan Ogulinski. G. 1584. i 1588. izdane su ponovno odredbe, da se Tržac poruši, ali je grad bio još čitav g. 1590., a njim je tada zapoviedao kapetan Gašpar Križanić. Malo zatim ipak je Tržac opustio i bio je pust do polovice sedamnaestoga vieka. Tada ga Turci opet podigoše i narodom naseliše.

God. 1685. oplienio je general Herberstein s Karlovačkom vojskom uz ostale gradove i Tržac, a dvie godine iza toga obsjednu ga banovci pod zapoviedi grofa Franje Erdeda i kapetana Busića i Kamenjana. Tada je ubijen turski zapovjednik Tržca i uhvaćeno je mnogo Tržačana.





Dodatak.

U ovom dodatku priobćujemo redom po godinah u čitavom sadržaju petnaest izprava, koje će pripoviedanje o prošlosti Bišća i Bihaćke krajine razjasniti i donekle dopuniti. Priobćene izprave tiču se vremena od g. 1271. sve do pada Bišća g. 1592. Ove izprave izlaze ovom prigodom prvi put na svjetlo, osim liştina pod br. I. i II., koje su doduše već jednom tiskane, ali su tako malo poznate, da je opravdan njihov novi odtisak u ovoj knjizi već s toga, što je listina pod br. I. od g. 1271. najstariji spomenik, koji govori o uredjenoj obćini Bihaćkoj, a druga pod br. II. od g. 1403. vrlo je stari i zanimljivi hrvatski glagolicom pisani prilog za poznavanje hrvatskoga Pounja.

Od izprava ovdje odtisnutih pisane su tri (I. od god. 1271., V. od g. 1442. i VI. od g. 1488.) latinskim jezikom, te im naznačismo bitni sadržaj na glavi hrvatskim jezikom. Sve ostale izprave pisane su hrvatski, pa su vrlo riedki i dragocjeni spomenici. Glagolicom pisane su četiri izprave (II. od g. 1403., III. od g. 1433., VIII. od g. 1543. i XI. od g. 1573.), ćirilicom tri listine i poslanice (IV. od g. 1436., VII. od g. 1540. i XIV. od god 1577.), a napokon latinskimi slovi četiri poslanice i izprave (X. od g. 1558., XII. od g. 1573., XIII. od g. 1576.

XV. od g. 1592.) Pod br. IX. priobćen je popis vojnika Bihaćke kapetanije od g. 1551.

Listine pod br. I. i. V., pisane latinski, tiču se posla gradske obćine Bihaćke sa posebnici; glagolska listina pod br. II. tiče se isto takova posla u obćini Ostrožkoj, glagolska listina pod br. III. i ćirilska pod br. IV. govore o Vlasih, a sve ostale izprave (gotovo same poslanice) tiču se obrane Bišća i njegove okolice od Turaka, pripoviedajući jadno stanje i tužne zgode na Krajini za vrieme od g. 1488. do g. 1592. Listine o ličkih i o dalmatinskih Vlasih (III. i IV.) ne tiču se doduše izravno Bišća i Bihaćke krajine, ali pošto se u ovoj knjizi na više mjesta spominju Vlasi, to su rečene listine kadre svojim vrlo zanimljivim i poučnim sadržajem stanje i život Vlaha u Hrvatskoj i u starije doba i prije provale Turaka znatno razjasniti. Listina pod br. IV. izdana po banu hrvatskomu knezu Hanžu Frankopanu pisana je ćirilicom, kojom su se u starije doba jednako služili Slaveni na iztoku i sjeveru, kao što i Hrvati u Primorju i u Posavini, nazivajući potonji kadšto ćirilsko pismo hrvatskim pismom.

Popis vojnika Bihaćke kapetanije od god. 1551. (br. IX.) po izvornom njemačkom spisu pobija krivo i neosnovano pripoviedanje slabo upućenih pisaca, da su Hrvatsku tudjinci (Niemci) obranili od Turaka, dok nam priobćeni popis, kao što i mnogi drugi sačuvani stariji i mladji popisi vojske na Krajinah dokazuju, da je svoju domovinu osim po kojega častnika, pa puškara i bubnjara, zgoljni Hrvat branio. — Poslanica priobćena pod br. XIV. služi za primjer, kako su šestnaestoga vieka mislila i pisala braća naša, što su prigrlili Muhamedovu vjeru, dok za kasnije doba ima u ovoj knjizi sličnih primjera kod poviesti pojedinih krajiških gradova (Krupe i Ostrožca). Priobćene izprave svršavaju tragičnim preporučnim pismom posljednjega Bihaćkoga sudca Nikole Zemlića (br. XV.), koji je 29 dana (21. svibnja god. 1592.) prije pada Bišća

preporučio kršćanskim vlastim Katarinu, udovu kneza Ivana Čiračanina, kad je od straha turskoga ostavila za uviek zavičajni svoj grad Bihać.

I.

U Bišću, god. 1271.

Obćina Bihaćka sporazumno sa opatom Topuskim ustanovljuju, da ne će opat primati na zemlje u Kralju gradske kmetove iz Velihna, a gradska obćina da ne će kmetove iz Kralja naseljivati u Velihnu.

Nos Jacobus maior ville et tota communitas civitatis de Bihig. Ad uniuersorum noticiam volumus peruenire, quod nos cum venerabili patre domino M(atheo), venerabili abbate de Toplica, de beneplacito suo et nostro communi consilio et assensu talem inter nos et ipsum ordinauimus composicionem, ut ipse nullum de nostris iobagionibus de Veliho ad suum districtum in Crala recipiat, et nos e conuerso nullum equidem de suis iobagionibus de Crala ad nostrum districtum de Veliho auctoritate presentis ordinacionis recipere presumimus. Quod si pars alterutra ordinacionem istam aliquatenus in recipiendo alterius partis jobagionem infringere presumpserit, ex vi presentis statuti ipsum jobagionem cum rebus ablatis cum judicio duplici adverse parti restituere teneatur. Datum in Bihig. Anno domini MCCLXXI.

Privilegia monast. b. v. Mariae de Toplica, u nadbisk. arhivu u Zagrebu. — Tkalčić Iv.: Monumenta hist. episc. Zagr., knj. I., str. 160., 161.

II.

U Ostrožcu, god. 1403. rujna 21.

Obćina Ostrožačka svjedoči, da je knez Ivaniš Čavski kupio polaču u Ostrožcu od bratstva svete Katarine u Ostrožcu.

Mi sudac' Smolac' i vsa op'šćina Ostrožač'ka damo v(ê)d(e)ti vs(a)k(o)m pred' kih ta list' pride, da pridoše pred' n(a)s počteni muži, z edne stran na ime g(ospo)d(i)n' Mavrь plêbanuš' Ostrožački i Juraj p(o)pь Obrival'ski Juraj p(op)ь Med'vêiski, bratj(a) brat'šćine s(ve)te Katarine v Ostrošcê; z druge strane plemeniti muž' kn(e)z' Iv(a)n(i)šь Čav'ski. I tê obê stra

imenovanê živim' svoim' ezikom' pred' nami svêdočahu v n(a)š(e)m' stolê i v' zvanom' vêšće (vieću): kako ta v(i)še r(e)č(e)na brat'ja s(ve)te Katarine prodaše polaču s(ve)te Katarine bratšćine, ka e polača v Ostroš'cê, ku e polaču dal Dujam Milosvićь v taštamenti toj istoj brat'šćini. Koj polači bêhu mejaši: z ed'ne strane Vlk' Želêz'nović, z druge strane put' mêst'ni, s tretie strane Juraj p(o)pь Med'vêjski, a z' četrte strane prêkь zida vrt' te polače, i poda t' vrt' zdola mejaš' tomu vr'tu vrt' Brajšinь. I tu polaču s tim vrtom' plati knezь Ivaniš' napl'ni svoim' blagom', vse kaj se b(ê)še scênil s tu bratju; a mi više imenovana brat'ja se nemu zavezasmo, ako bi knez Ivaniša gdo hotêl ban'tovati ali protiviti v tom imen'i, da ga mi imamo svoboditi proti vsakomu; a služ'ba e od te polače fariža (konja) [Ⰸ. Ⰲ.] 12 a se dvê čti do godišća, vsaka po tri sol'dine. I biše dani na to pristavi i aldomašnici dobru vol'u obêju stranu na opelan'e toga imên'ja: najprvi aldomašnik bê P(a)v(a)l p(o)pь, kapelan' toga istoga g(os)pod(i)na Mavra, drugo Vlatko pisac' i Rat'ko Mižerić i Brajša i Dap'ša i Gal', pur'gari Ostrožač'ki, da e g(ospo)d(i)n Ivaniš tu polaču kupil' sebi i svoemu ostan'ku do v(ê)ka, vol'an' udržati, vol'an' prodati, vol'an' darovati, vol'an' za d(u)šu dati. I ošće mi sudac' Ostrožač'ki i vs'a op'šćina dasmo na to našь list' s našim' visućim' pečatom', da e tvrdo do v(ê)ka i neporično. Pisanь v Ostroš'cê na danь s(ve)t(o)ga Matêja apostola i e(van)jelista pod l(ê)ti g(ospodnê)mi (Ⱍ. Ⱆ. Ⱎ.) 1403.

Glagolski izvornik na pergameni u arhivu knezova Auersperga u Ljubljani. Priobćio Franjo Šumi u »Archiv für die Heimatskunde Krains«, knj. II. str. 109—110. Na izvorniku visi na vrpci od ljubičaste svile pečat obćine Ostrožačke. — Vidi snimak pečata u ovoj knjizi, str. 237.

III.

U Lici, god. 1433. srpnja 16.

Glavari hrvatskih Vlaha čine „slobodšćinu" imanju crkve svetog Ivana u Lici na gori Velebitu.

Mi Anton Tuković i Ivan Herendić, knezi, vladiki, Paval voivoda, i sudci Vlaški, po imeni: Dian Mušković, Jurai Ružić, Matiaš Vlkotić i Matiaš Jelčić, takoje pristava stola Vlaškoga: Matul Rubanović i Mikula Mulgašić, i takoje Ivan Sopković, Milota Pravišić, Lukač Milunović, Tomaš Aladinić, Franko Danilović, Šimun Bilković, Grgur Bekošević i Bartol Čeprnić, i vsi dobri Vlasi v Hrvatih: damo viditi vsim, kim se dostoi, pred kih obraz ta naš list pride, da učinismo slobodšćinu vsemu imanju svetoga Ivana crikve v Lici na gori, naiprvo v selu Čelopekam i v Kozlu rogu i v Nadbrdu i drugdi, gdi e imanje svetoga Ivana crikve, ča k noi pristoi, rečenomu imanju i nim kmetom, ki su na nom imanji i ki na-

pred budu, da niedan Vlah i s nami naš brat Hrvackih Vlahov ne imi rečenomu imanju niednoga zla učiniti, ni gajev pasti, ni žit ni senokoš trti, ni rečenih kmetov hasan zeti, ni ukrasti, ni ni ednim zakonom zla ni škode učiniti ni ga stvoriti smite. Na koje posle svetoga Ivana crikve, kadą bi na ku potribu poslani, ali bi bili pri crikvi, da niedan Vlah meiu nami, ki su v naših općinah, nemaji nim poslom niednim zakonom zla ni škode učiniti, ni razbojem zeti, nego e imi vsaki nas pregje hranivši sprovoditi i od zla obarovati cić svetoga Ivana i naših duš spasenja. I ki godi bi Vlah naših općin zlo učinil rečenomu imanju v senokošah, v gajih, v žiti, v tegih, ali bi ga ki ta v imanju rečenomu, ki su i ki napred budu, ukral, ali ju sam uzel, ali bi poslom više pisanim kim godi zakonom zlo ali škodu učinil, da ostaje gospodinu pedeset libar, a strani tolikoje ki zarok plaćen ali neplaćen. A ta list da je tvrd naprid i naše učinenje i danje, a na to dugovanje dasmo prokurature Ivana Sopkovića i Jurja Ružića, da ona mozita za dugovanje svetoga Ivana v Lici na gori govoriti i tirati, zastaviti i napridovati tako, kako su obariteli, ki su crikve više pisane. A to učinismo cić Ivana svetoga i cić naših duš spasenia po našoj dobroj voli, i na to im dasmo ta naš list za vekše verovanje otvoren pod našimi visućimi pečati. Pod let od poroda božja (Ш. Я. ПР. ОО.) 1433., miseca jula dan (З. Ш.) 16.

Priepis glagolskoga izvornika iz 17. vieka u manastiru Trsatskomu.

IV.

U Klisi, god. 1436. ožujka 18.

Ban hrvatski Hanž Frankopan (Frankapan) knez Krčki, Modruški, Cetinski i Kliški, potvrdjuje Vlahom njihove navadne prave zakone.

Va ime oca i sina i svetoga duha amen. Mi knez Hanž Frankapan, krčki i modruški, cetinski i kliški knez i veće, ban Dalmacie i Hrvat, damo viditi vsakomu človiku, komu se dostoi, po sem našem otvorenu listu, da pridoše prid nas počteni i dobri muži, bivše virne i prave sluge bana Ivaniša Ivanovića, vsi dobri Vlasi: Vigan Dubravčić, Ninoe Sanković, Tomaš Ročević, Matiaš Vukčić, Milić Ostoić, Dragić Prodanić, Blaž Kočić, Hrela Golešević, Vukat Voinović, Ivaniš Grobačić, Budan Grubšić, Bilosav Dražević, Elovac Dražiyoević, Radivoi Vitković, Bulat Kustražić, Ivan Poznanović i ini vsi dobri Vlasi pitajuće i iščuće ot nas dobrih i počtenih zakonov svoih navadnih, ki im su bili za nih bivšega gospodina bana Ivaniša Ivanovića i za negova oca, kneza Ivana. I mi smislivše se i vidivše pravo i podobno iskanie i pitanie nih prijasmo više rečene dobre muže, bivše virne sluge bana Ivaniša, sebi za sluge i svomu ostanku, i učinismo im i dasmo i potvrdismo počtene i dobre i prave nih navadne zakone, ki im su bili naipravii

i naiboli za nih bivšega gospodina bana Ivaniša i za negova oca kneza Ivana, i kimi su zakoni nim služili oni i nih starii; a vo i su oni dobri zakoni:

1. Naipri da ni nad nimi kneza posionoga.

2. S nami se zgovarae, knez, ki bi im mrzak, da ga su volni prominiti.

3. Ki Vlah ima selo, da služi s vnčom.[1]

4. A ki nima sela, tai na koni ščitom i s mačem, ali strilami i s mačem.

5. Ki ne ide na voisku, a zapovi mu se, šest libar plaća; od togai gre voivodi Vlaškomu deseto.

6. Da im se ne uzme kon voinički u podsadu[2] ni za niednu krivinu.

7. A da ne vojuju ot Stipana dne do Martina.

8. A kada gredu na voisku, dva dila voinikov da gre, a treti dio da e naprala[3] brašnom i kobilami.

9. I da ni nad nimi niedan Hrvatin voivoda, ner edan izmeu nih da e voivoda nad nimi, ki nim zapovida, s našim se knezom dogovarae.

10. I da im e pitanie podav Sinem, a na nih pitanie da ne sida niedan Hrvatin, ner nih knez i suci nih.

11. I da ima nih knez suci dva krat u godišću po Vlasih poiti, po vsih edino više rečenih.

12. I da ni meu nimi oplinika zatiskom,[4] ner što bi koga prava pravda dopitala.

13. I ot vsakoga osuda da im se tretina ostala, a sucem deseto gre ot osudov.[5]

14. A ot našega dohotka knezu deseto li ot osudov.

15. I tko bi osuda dopal, da mu se uzme ovca za libru, a krava za šest libar.

16. I da mu se ima rok učiniti do dvadeset dan, a ako e dotle ne iskupi, da e zgiblo.

17. Da ima dati vsaki stan o Jurevoi ovna ali ovcu, a ovna prihodnika,[6] ter sir, a tko e toli ubog ter sira nima, a on vrvču.[7]

18. Ter podimni dukat, po nih zakonu sedamdeset i četiri bolanče, tko ima kluse i trideset brav, a tko e ubožiji i da dukat ali imri.[8] I eseni o Martinoi da imaju davati po vsom zakonu ot vsakoga kluseta dinar, dale katunari[9] i dvornikov.

19. A u Četini da ne daju nigdir trgovine.

20. I da ni ot nih obišenika ni za ednu krivinu.

---

[1] Uncia, neki danak. — [2] To isto, što postava (depositum). — [3] Instituere, ovdje: obskrbljuje. — [4] Plienjenika pod silu. — [5] Globa (mulcta). — [6] Ovis adveniens, to što janje. — [7] Nerazumljivo, možda mjesto u n č a. — [8] ἰμπριχιον, imbrih, arapska riec, neka vrst novca. — [9] Glavar sela (čobanskoga).

21. I da više rečeni muži, vsi dobri katunari, ot vsoih ludi poł dohodak sebi da ustalaju[1] dukatov, kako no im e bilo za nih bivšega gospodina bana Ivaniša.

22. I da ne more otdati Vlah na Vlaha sto libar, ki sam nima sto libar.

23. I da nemore otdati najamnik[2] ni lovaš[3] na gospodara.

24. I Srblin da ne more otdati na Vlaha, ni Vlah na Srblina.

25. I da ni meu nimi ku . a stav . . . ović[4] ni svidok ni porotnik, ni nitkor ot nih da ni časnik.

26. Ni da e virovan mimo četire bolanče.

27. I da ne daju travnine na planini, ni u zimišćih, ni indi, gdi nisu davali za bana Ivaniša, kada e e nakon sebe ostavil.

28. I da ne drže Hrvati Vlahov mimo ednoga bravara.

Dale knez Vlaški i vsi više pisani dobri muži, vsi katunari, nam priaše i zavezaše se virom i dušom svoom, da hote nam virno i našemu ostanku, a mi se nim obitovasmo i na toi priasmo našom ričju gospockom, da e hoćemo u vsih nih više pisanih zakonih tvrditi i udržati viku vičnim zakonom, ne i nih ostanak, dokle nam pravo i virno služe. I na to im dasmo tai naš otvoren list, ere vsi ovi više pisani dobri muži katunari svoom braćom i svoimi katunami i svoimi općinami obitovaše se i priaše i obezaše virami i dušami svoimi, da nas i naš ostanak oni i nih ostanak hote virno i pravo služiti svoimi glavami i svoim blagom i svom svoom moćju i neostaviti nas i naš ostanak protiv vsakomu človiku. Pisan na Klisi, miseca marča osmi na deste dan va litih roistva Isukrstova (ч . ѹ . л. šesto) 1436. lito. I na vse ovo i više rečeno priasmo im tvrdo, dale što bi i nih zgovorom i s nih dobrom volom bilo.

Izvornik pisan ćirilski u manastiru na Trsatu.

V.

U Bišću, god. 1442.

Ratko, sudac Bihaćki, i ostala občina posvjedočava, da je Vid od Jarinske kupio kucno gradilište od Dujma, negdašnjega sudca, i različite nepokretnine od drugih gradjana Bihaćkih.

Nos Rathko judex Byhygiensis ac jurati et omnes ciues, atque tota communitas loci eiusdem: memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit vniversis, quod veniens nostri in medium nobilis vir Vitus de Yarinzka presentauit nobis quoddam registrum suum super posses-

---

[1] Ustavljaju, pridrže. — [2] Plaćenik (mercenarius). — [3] Lovac (?). — [4] Nečitljivo u izvorniku.

siones suas emticinias confectum, petens nos cum instancia, ut eundem de verbo ad verbum transcribi et nostre communitatis sigilo confirmare dignaremur. Cuius registri tenor talis est: Ego Vitus de Yarinzka emi in Bihigio pro pecunijs meis mihi et heredibus meis vnum fundum in oposito plebani a Doymo quondam judice pro decem et octo florenis coram testibus: primo coram Thoma, filio Pauli Bezych, item coram Petro Repesich et filio suo Vito et Marcone Zthoyn, eciam coram Symone et Milos Grabrovchichi et Georgio Michich. Item a parte occidentali ibidem vnum fundum emi a Tverthkone Tkanicharich pro quatuor florenis et eundem cambiui Petro filio Mostochich coram eisdem testibus. Item a Pavicza Galichina et filio suo Paulo vnam pecyam terre et vnam lukam apud Verbicyam pro octo florenis coram eisdem testibus. Item a Matheo Grabrouchych duo molendina in Gorinya pro tredecim florenis coram eisdem testibus. Cui nos inclinati dictum registrum de verbo ad verbum rescribentes in apensione sigilli nostre communitatis predicto Vito et suorom jurium in cautela duximus concedendum. Datum in Byhygio, in anno domini milesimo quadringentesimo quadragesimo secundo.

(Iz vana:) Emptio vnius fundi in Bichig.

Izvornik na pergameni bio je u zem. arhivu, neo reg. acta, fasc. 465, br. 25., sada u Budimpešti. Pečat je odtrgnuta, a visila je na zelenoj svili.

VI.

U Bišću, god. 1488. rujna 4.

Blaž, župnik Bihaćki, sudac Benko Radoševic i više plemića i gradjana svjedoče, da je kaštelan Obrovca Pavao Krnčić bio napadajem Turaka zapriečen doći pred sud, kamo bijaše pozvan.

Nos Blasius archidiaconus Homonensis et plebanus Bihachiensis, Mathko Kobasich, Antonius et Marcus Stefkovich, Jacobus Martinussevich, Benedictus Radossevich, juratus comitatus Zagrabiensis et judex ciuitatis Bihachiensis, Petrus Horchich, Martinus Budisich, Bernardus Radoseuich, Jurko vicecastellanus in Bihach predicta, Georgius similiter Kobasich, Simon praesbyter de curia, Paulus Chusich de Lapacz, Mihalicza de Nebluh, Vuk Bezovinich de Kozouo, Ivan Vladilouich de Verhrika, Thomas Kosauich, alias judex, Iuricza Kuthlich, nunc vice judex, Paulus Diachich et Benedictus jurati, Thomas Vladich, Petrus Pichich, Johannes Kalametich, Antonius Migich et Simon Bathalich ciues dicte ciuitatis Bihachensis, notum facimus universis, quibus expedit presencium per tenorem, quod nobilis Paulus Kernchich in nostram personaliter accedens presenciam nobis curauit significare talimodo, quomodo ipse cuidam revisioni seu discussioni cuiusdam cause inter ipsum ab una, Ivan similiter Kernchich partibus ab altera racione

qualiterque mote secundo aut tercio die post festum sancti Bartholomei proxime preteriti inter (se) habuisset, qui exigente impetuoso insultu Turcorum in prouincias seu tenutas castelli Obrovacz, quod castellum idem Paulus a Petro Tarnok, capitaneo Segniensi, domino videlicet suo, tanquam castellanus in eodem castello constitutus tenet, facto, ibidem aduenire nequiuisset interesse. Unde prefatus Paulus Kernchich nos habuit requisitos, ut in quantum talis Turcorum insultus seu impetus in provincias seu tenutas prenotificatas factus nobis constaret, mediantibus literis nostris cunctis eosdem intuentibus significare dignaremur. Unde nos testantes fatemur uniuersis presentes literas nostras visuris expresse et realiter notificantes, quod feria sexta proxima ante festum sti. Bartholomei prenotati preterita dicti Turci in illas provincias et precipue tenutas et pertinencias castelli Obrovacz antedicti irruerunt, easdem crudeliter devastantes in eisdem per quinque fere, aut ultra dies residentes, moramque protrahentas, in quos dictus Paulus Kernchich diligentius et virtuosius ut potuisset cum alijs suis complicibus dimicasset et conflictum habuisset, in quo conflictu quosdam ex predictis suis coadjutoribus per prefatos Turcos casualiter interceptos amisisset, quibus exigentibus dictus Paulus Kernchich compositioni seu cause predicte terminationi seu executioni termino in predicto comparere seu interesse non potuit. Et hoc mediantibus presentibus literis nostris prefato Paulo Kernchich in testimonium premissorum concessis manifeste testantes fatemur, quas sigillis Blasii archidiaconi, Mathkonis Kobazich, Benedicti Radosevich, Jacobi Martinusevich et Martini Budissich predictorom, de quorum omnium nostrum voluntate et consensu fecimus consignare in fidem et testimonium omnium premissorum. Datum in Bihach, predicta feria tertia proxima post festum decolationis beati Joannis Baptiste. Anno domini millesimo quadringentesimo octuagesimo octavo.

(Četiri pečata). Andreas Hukasich, notarius.

Izvornik u Senjskom kaptolu. Po ovjerovljenom priepisu od god. 1790.

VII.

U Bišću, god. 1540. srpnja 22.

Sudac i sva obćina Bihaćka javlja Nikoli Jurišiću, da je jedna turska vojska pod Kostajnicom, a druga da ide na Bihać. Mole, da se straže ne povjere Stjepanu Izačiću, već njihovu kapetanu.

Uzmožni i uzveličeni gospodine, gospodine naš nam vazda milostivi, umileno preporučene uboge naše službe. Gospodine milostivi, ovo doide glas, da e voiska turska pod Kostanicom, a druga da gre na 'vu zemlu; nezna se, kamo te. Mi se naiveće sebi boimo. Zato, gospodine milostivi, molimo

vašu milost, da bi v. m. k nam prigledala, da nepoginemo. Tolikae razumismo, da će v. m. dat Štefanu Izačiću stražu držati i nika ina dugovana nan spušćati. Zač on ni čim sebe sam ovde pohvaliv, zato, gospodine milostivi, mi dobro znamo, da on ni za to dugovane, nego molimo v. m., da biste vaša milost to dali našemu kapitanu u ruke, ki e višć ka vsakomu našemu dugovanu. Ako li ne će nemu v. m., a vi nikomu, gdo bi stanovit človik. I na vse na to milostiva odlučka čekamo od vaše m. Dan u Bihću na dan svete Marie Magdalene (ч. ф. м.) 1540.

Sluge v. m. sudac i vsa općina Bihaćska.

(Iz vana:) Uzmožnomu i uzveličenomu gospodinu, gospodinu Mikuli Jurišiću, kapitanu kranske zemle i vićniku k. s. m., gospodinu našemu milostivomu.

Ćirilski izvornik u sbirci jugosl. akademije u Zagrebu.

VIII.

U Bišću, god. 1543. prosinca 4.

Luka zlatar, sudac Bihaćki, i sva općina varoša Bihaćkoga pišu barunu Antunu Turnu, da je netko neosnovano klevetao općinu njihovu, koja se preporučuje i za daljnu pomoć.

Uzmožni i zveličeni gospodine, gospodine nam vazda milostivi, naše umileno preporučene m. v., kako gospodinu i ostaloi gospodi, ki su priglednici k. s. rusagov. Po tom razumismo, ča nam pisaste v. m., kako ste nam bili poslali pomoć, koi se vazda nadiemo od k. s. i od vas gospode. I ovo smo poznali, da se e nigdo našav, ki mrazi našu ubogu službu vam gospodi; kako nam pišete, da smo učinili namaknuti na jiliš proti pomoći, ku ste nam bili poslali. Zato, milostivi gospodine, ča pišemo m. v., vazda nam morete za istinu prieti, kako se svidočimo gospodinom kapitanom našim i knezem Brtolom Ravniharom, da nismo na ništar namakli, a to ča e nigdo tuživ na nas vam gospodi, a to bismo mi imili tužiti, zač bismo mogli doistiniti, da nam e učineno škode za stov dukat u senu i u slamah i u grajah vartlenih, ča ni plaćeno, i oše zato ovi ubozi ludi nisu k nim niedne zle vole ni zle riči skazali; zato, milostiva gospodo, ciće Boga, da biste od nas pomoći nekratili, zač mi liti i v zimi prez vašega prigledanja i pomoći biti nemoremo. I Bog zdravo drži v. m. u gospodstvu. Pisan u Bihću utorak na dn. s. Brbare (ѿ. ф. ӡ. ш.) 1543.

Luka zlatar, sudac Bihaćki, i vsa općina varoša Bihaćkoga vazda verni k. s. i vam gospodi.

(Iz vana:) Vzmožnomu i zveličenomu gdnu. knezu Antonu barunu od Turna i Križa, vićniku k. s. i namisću kapitanu Lublanskomu i gubernatorom, gospodi odlučenoi priglednikom rusagov k. s., gospodi nam milostivoi dan.

Glagolski izvornik u sbirci jugosl. akademije u Zagrebu.

IX.

Popis vojske Bihaćke kapetanije god. 1551.

Ivan Lenković, zapovjednik hrvatske Krajine, ujedno kapetan Senjski.

Juraj Sauer, kapetan Bihaćki, sa mjesečnom plaćom od 41 for. i za 8 konjanika mjesečno 32 for.

Adrijan Gal, namjestnik, sa plaćom mjesečnom od 16 for.

Konjanici u Bišću:

Stipan Jurjević na 5 konja mjesečno 18 for.
Ivan Izačić na 3 konja mjesečno 13 for.
Ivan Rebrović na 2 konja mjesečno 9 for.
Bogdan Knežić na 3 konja mjesečno 10 for.
Petar i Marko Vučkovići braća na 3 konja mjesečno 19 for. 30 kr.
Marko Hrinčić na 3 konja mjesečno 12 for.
Vid Hrelja (Petričević) na 2 konja mjesečno 8 for.
Toma Kninjanin na 2 konja mjesečno 7 for. 30 kr.
Luka Roginić na 2 konja mjesečno 3 for.
Stipan Keserić na 1 konja mjesečno 4 for.
Ferenc Stančić na 1 konja mjesečno 7 for.
Ivan Hlapčić na 1 konja mjesečno 4 for.
Bartol Hlapčić na 1 konja mjesečno 3 for. 30 kr.
Matija Hrenčić na 1 konja mjesečno 4 for.
Novak Popović na 1 konja mjesečno 4 for.
Martin Rošković na 1 konja mjesečno 4 for.
Juraj Rebrović na 1 konja mjesečno 4 for.
Matija Pastuh na 1 konja mjesečno 3 for.

Pješaci u Bišću:

Juraj Niederthaimb, stražmeštar mjesečno 10 for.
Jerolim Podlipnik » 8 »
Pankrac Lustaler » 8 »
Erhard Folz, puškar » 8 »
Fridrik Kačić » 6 »
Vilim Wiser, puškar mjes. 3 for.
Ivan Kolarić mjes. 4 for. 30 kr.
Januš, puškar » 4 for. 30 kr.
Gašpar Weihnacht, bubnjar mjesečno 4 for. 30 kr.
Paval Feuchtner mjesečno 5 for.

Jurko Turk mjesečno 4 for.
Marko Kaptolović » 4 »
Ivan Alić » 4 »
Andre, zidar » 4 »
Mihael Starac » 4 »
Radić, uhoda » 4 »
Ivan Heraković » 4 »
Grgur Kohmanović » 4 »
Petar Spanić mjes. 3 for. 30 kr.
Pop Jakov » 3 for. 30 kr.
Stipan Rošković mjesečno 3 for.
Matija Cvetan » 3 »
Jurko Urošić » 3 »
Juraj Moić » 3 »
Stipan Simokvić » 3 »
Stipan, krznar » 3 »
Petar Mihšić » 3 »
Šimun Bartolić » 3 »
Januš Rebrak » 3 »
Juraj Uskok » 4 »
Luka Fumičić » 3 »
Bartol Lovrić » 3 »
Ivan Pauličević » 3 »
Lovre Frinčić » 3 »
Petar Pane » 3 »
Ivan, kuhar » 3 »
Juraj Bribiranin mjesečno 3 for.
Jurko Strlekar » 3 »
Simon Kušatović » 3 »
Mihovil Draganić » 3 »
Martin Stapešić » 3 »
Jakov Arapin » 3 »
Petar Barbierić » 3 »
Franko Barić » 3 »
Cvetko, stražar u gradu » 3 »
Stipan, stražar » 3 »
Cvetan Filipčić, vratar » 3 »
Grgur Vornjavnić » 3 »
Tomaš Kočevar » 3 »
Šimun, kovač » 3 »
Andraš Perinić » 3 »
Luka, zlatar » 3 »
Mihovil Kaptolović » 3 »
Paval Mladošević » 3 »
Mihal Herak » 3 »
Ivan Draganović » 3 »
Matija Prodić » 3 »
Marko Žribčić » 3 »
Gašpar Voletić » 3 »
Petar Pauličević » 3 »
Lovrenac Kružić » 3 »
Grgur Paladin » 3 »

Konjanici u Ripču:

Erazmo Sauer, porkulab, plaća za njega i za četiri konja mjesečno 25 for.

Ivan Mihaljević za 4 konja 13 for.

Pješaci u Ripču:

Juraj Zlatarić mjesečno 4 for.
Jurica od Metlike » 4 »
Luka Mladošević » 3 »
Mihal Štifković mjes. 3 for. 30 kr.
Grgur Kamenjanin » 3 for. 30 kr.
Stipan Mokrović mjesečno 3 for.
Blaž, šicar » 3 »
Lovrenac Barac » 3 »
Štefan Krznarić » 3 »
Bogdan Kosić » 3 »
Bartol Juranović mjesečno 3 for.
Andre Mršljenović » 3 »
Sebastian Diethman » 3 »
Toma Kozić » 3 »
Martin Milenčić » 3 »
Andre Murat, stražar » 3 »
Luka Difković » 3 »
Petar od Golubića » 3 »
Mikula Kustrić » 3 »

Stražari na Uni kod Ripča:

Mihovil Dudić mjes. 1 for. 30 kr.	Martin Matolinić mj. 1 for. 30 kr.
Matija Petrašić » 1 for. 30 kr.	

Grad Sokol:

Juraj Maras, porkulab mjes. 4 for.	Ivan Bartolić mjes. 1 for. 30 kr.
Matija Skaričić mjes. 3 for. 30 kr.	Šimon Mrsalenović » 1 for. 30 kr.
Antun Mršljenović mjesečno 3 for.	Petar Milišić » 1 for. 30 kr.
Šimun Ćurilović » 3 for.	Matija Fromić » 1 for. 30 kr.

Grad Izačić:

Frane Izačić, porkulab mjes. 4 for.	Ivan Mihšić mjesečno 3 for.
Ivan iz Polja, njegov sluga » 3 »	Stipan Blažčević » 3 »
Matija Orlić » 3 »	

Turanj Toplički i Brekovica:

Matija Sprinčić mjesečno 3 for.	Pavao Vederić mjesečno 3 for.
Lovre Kranjac » 3 »	Petar od Ostrožca » 3 »
Gašpar Šerperić » 3 »	

Ukupna mjesečna potreba 760 forinti (rajnskih) i 40 kr.

Po izvorniku, koji se nalazi u arhivu zajedn. fin. ministarstva u Beču, fasc. 15.399.

X.

U Brubnu, god. 1558. srpnja 28.

Knez Franjo Blagaj javlja generalu Ivanu Lenkoviću, da 300 turskih konjanika pod Husejn-begom Malkoč-begovićem dotrča pod grad Otoku na Uni, a Malkoč-beg da je u Kostajnici, čekajući poruku od sultana, da li ce gradove uzimati ili samo zemlju harati.

Wzmosni y zwelicheni gozpodine, gozpodine. Nam obdarsani poklon i zlwsbe nase preporwchenye. Po thom neka zna w. m., da owo darcha dnaz tri zta kony pod grad nas Otok i pred nym ye bil Hwzeyn begh Malkoch-begowych, y wzkochy yzmed nih yedan Thwrak k nam i powyda yztyno, da ye oztawyl zamoga Malkoch bega na Koztanyczy i powyda, da ye pozlal wlaka k carw po posti, pytaywchy cara, cha mw weli chynithy, illi zemlw harati, illi grade zawymathy. A ywr neznamo, cha che do tih dob wchynithy; y weche zmo s nim gaworili, y nemogozmo thako na naglw z. w. m. ze pizati. Da hochemo, ako w. m. blise doythe, zamy do w. m. doythy, y niega zobom dopelathy, y hoche ga y w. m. yzpitati. Y w. m. wythe od thoga, cha wchiniti. Ja ze, wym, boym, da naz poroby. Dobro by, da by w. m. nigdi blise dosla, y my, kady nam w. m. zapowyzthe, hochemo ze pry w. m.

nаythy. Y bog w. m. zdrawo dersy. Dan na Brwmnw, 28. dan jullia 1558. Zlwga w. m.

Ferenacz Vrsin,
wykowychny gozpodin od Blagaya.

(Iz vana:) Spect. et magnif. d. d. Petro Erdwdi de Monyorokerek, com. perpetuo montis Claudy ac regnorum Dalmacie, Croatie et Sclavonie bano etc. *Izvornik u mojoj sbirci.*

XI.

U Bišću, god. 1573. lipnja 29.

Bihaćki vojnici javljaju kapetanu Josipu barunu Turnu, da se oko Banjaluke, Kamengrada i Krupe turska vojska kupi i mole podporu, jer će Turci valjada na Bihać udariti.

Uzmožni i uzveličeni nam vazda u sem milostivi gospodine, gospodine. Službe naše ponizno preporučenie vašemu gospoctvu kako gospodinu. Po tom vaše gospoctvo neka znate, kako se prigodi, pokle je gospodin Šarar tamo k vam prošav, da su bili odovle na put u martaloziju prošli tri junaci: on Filip gospodina Šarara, Jurak, Vukšin brat, i kneza Gašpara Križanića Jurak. Ter su bili na onu stranu k Belaju prošli, pak odonle doli niže mimo Krupu u Kamengrad, ter na istini povidaju, da su nikuliko dan očima gledali prez prestano veliku voisku s oružjem i zastavami, pišce i konike od Kamengrada, od Krupe i od Banaluke i oda vse zemle vidili u Belaisko pole, varveći i onde se kupeći.

Pak su onde nigdi uhitili jednu Vlašku divičicu, jednoga Vlaškoga kneza kćer, ka e i parvo bila robina u našoi zemli, i dopelali su ju u Bihać. I ona povida, da e bil voivoda ne bratu od begove strane zapovidal, da barže vsoi onoi onde okolu zemli i župi na voisku zapovi, a on jim ni biv onako na barzu zapovidal, a Turci došadči tako su ga on čas pred negovom hižom pred vrati na kolac nabili. I ova robina na istini povida, kako e onamo čula i vidila, da se velika voiska kupi i da na istini ovde očito oko Bihća gredu pod niki grad, ali nezna pravo, pod ki te; a sada, gospodine i ostala gospodo, oto smo vam po mnogo krat naše nevole i potribšći(ne) na znane davali; a sada vas naiveće molimo i na znane daemo, prigledaite sada parvo, nego se zlo učini, k nam i k ovim okolašnim gradom voiskom, ludi i ostalom spravjom, ča e k takovu dugovannu potribno, zač sami, vaše gospoctvo, morete bole znati, da se mi sami, ča nas je ovuda, nigdar sili ne obdaržasmo, ako na nas doide, a s ovom spravjom, ku imamo, i u ovakovi tvardći, ka e oko nas, nebismo vsi, ča nas je, proti sili, a u ovoliki varoši, dan ter noć jednih vrat obdaržali. Zato molimo vaše gospoctvo, ča godi mislite, od nas učinite; daite nam na barzu na znane, neka se i mi znamo česa daržati, ako se ko zlo prigodi, da nerečete, da e naš uzrok, i da vam

po mnogo krat nismo na znane davali. A ča smo godi do se dobe za takovo dugovane govorili, to smo krivo govorili, zač nisu Turci pod naš došli, ali se kruto po vsakih bilizih nadiemo, da će nam vse sada na istinu doiti. A eda gospodin Bog da, ter i sada krivo rečemo, da nedoidu. I da smo vsi Bogu i vašemu gospoctvu preporučeni. Pisan u Bihću, na 29. junia 1573.

Vašega gospoctva ponizne sluge:

vsi Bihaćki soldati, pišci i konici, porkulabi okolašni.

(Iz vana:) Uzmožnomu i uzveličenomu gospodinu, gospodinu Jobstu Jožefu Fraturnaru, slobodnomu gdinu. od Turna i Križa i erbu Goričke knežie, r. c. i hercegove s. Karoluša od Avštrie vićniku lokutunentu i namisniku jeneralstva kapitanie vsih harvackih i primorskih pokrain, c. s. kapitanu Uskočkomu, gdnu. nam vazda milostivomu budi dan.

Glagolski izvornik na papiru sa 7 pečata, od kojih jedan Gusića a drugi Križanića, u mojoj sbirci.

XII.

U Bišću, god. 1573. srpnja 2.

Lovre Vukoslavić, sudac Bihaćki, i sva obćina moli baruna Jobsta Josipa Turna za brzu pomoć, jer Turci idu na Bihać.

Wzmosna j zwelychena gozpodo, gozpodo nam wazda mylozthiwy. Slwsbe nasse wmylino j plachno da zw preporwchene. A zada, gozpodo, wolyly byzmo wam bolye glazy pyzathy; da owo ze zada tako zgoda: byhw whythyly nowych pod Zokolom chlowyka Twrchy Myhowyla Sewrouycha izpod Zokola i prypelaly zw owoga chlowyka w Hlywno. I namyryl ze ye na nega Jakow Nymach na owoga chlowyka w Hlywnw; a owdy e Jakow byl whychen pred Byhchem na larmy, y thel ye gowoyrythy owomu chlowykw: nebore, znayw ly vassa gozpoda, Thurchy the owe dni pod Byhach; ywr ye woyzka kwpna j mylo my-e onih lyudyh nebozyh. I ozlobody Bog owoga chlowyka j bysechy namyryl ze ye pod Oztharuychom malo nezwarsen na mozth, kwda che woyzka j pwkse wozythy. A zada, gozpodo, nerechythe, da wam nyzmo daly na znanye; dayte barzo lywdy w nwthar y cha ye pothrybno, da nepogine ow waros c. z. j owe zyrothe c. z. J za lwbaw bosyw neozthawite naz. I owo Thwrchy dohodisse na jazyk na wecherye pohoyenia zwethe gozpe. I nyzw jezyka wzely, zach nezmymo van yzhodithy, ny naw ny na nw zthranw. J gozpodo, kwsayte ze na barzw, da wy gozpodo doydete, nego Thwrchy k nam. I Bog waz zdrawo darsy. Pyzan w Byhchw, na drwgy dan mysecha yulya 1573.

Lowrynacz Wkozlawych, zwdach Byhachky,
y wza opchina warossa Byhachkoga wazda
werny c. z. j waz gozpode.

Savremeni priepis sa njem. opazkom: An h. Jobst Joseph, Freyhern von Thurn, u mojoj sbirci.

XIII.

U Bišću, god. 1576. srpnja 12.

Franko Kaptolović, sudac Bihaćki i sva općina moli generala Ivana Auersperga za „prigledanje", pošto su Turci u blizini Bužim i Cazin osvojili.

Zmozna i zvelichena gozpodo, gozpodo. Humilyeno nasse nevolno preporuchenye. Zada, gozpodo, znaite, da ze ffze zlo za zlom zgaya. Ovo zu nam jur, gozpodo, Turci pred vrati v Buzinu i u Cazinu. To ffse, gozpodo, za vasse neprigledanye, zac jur po tri i po chetiri lywdi ztoye v gradih ios gladni, a mi zmo vaz, gozpodo, dozta krat opominali i zaklinali Bogom, da k nam prigledate. A yeli to, gozpodo, veliko chudo vasse, da nigdor od vaz gozpode nechete pogledati k ovomu varossu cezaroue zuitlozti i k ovim dussam. Zada, gozpodo, ako ze ko zlo zgoda od naz, Bogu i cezaroui zuitlozti odgovor dayte, zach zmo my bozyih i uasih rukah. A to nam bihote nich lywdi pozlali, kada bi jh naivecha potriba bylla, tada nam ye vzezte; i po tom dimo, da za naz malo marite. A mi to ffze chinimo ciche nasse vernozti, vam daywchi na znanye. A gozpodo, zami to dobro znate, da ye bolye pomochy zuzednye kuche gaziti, nego kada k zuoyoi pozar doyde. A mi, gozpodo, znamo dobro, da ffzemu tomu morete pomochi z bozyom volyom, chemu ze i nadyemo. Zada, gozpodo, ciche Boga, dayte niko vtissenye ovomu puku neuolnomu. I Bog vaz vezeli. Dan v Bihchu, juleya mizeca † na dezte † drugi dan 1576.

Franko Kaptolovich, zudac Bihacki i ffza opchina varossa Bihackoga, vazda verni cezarove zvitlozti i uaz gozpode.

(Iz vana): Vzmoznoi i zvelichenoi gozpodi, gozpodi, zlobodnomu gozpodinu, gozpodinu Ivanu Ospergaru i ffzoi gozpodi dezeuskoj vmilyeno dan.

Izvornik u sbirci jugosl. akademije.

XIV.

Na Krajini, god. 1577.

Delibaša sandžaka Kliškoga piše kapetanu Bihaćkomu Sebastijanu Lambergu, da drži dobro susjedstvo i prijateljstvo, kako se vitezovom pristoji.

U svem visoko počtovanomu i svake počtene časti i hvale dostoinomu Šanbaštijanu Lanbirgaru, kapitanu Bihaćskomu, naipri drago pozdravlenje i mil poklon. A pak oto razumismo vaše milosti list, u komu listu sve razu-

mih, što mi pišete lipo i pošteno i razumno; ali molimo i prosimo vašu milost kako dobra gospodina, da nastoiite, da se sastanemo i za lubav kopja oblomimo. To sve u vašoj milosti stoii, ili hoće biti, ili neće, ili je mir ili je razmirje. Vala da susid susida i vitez viteza za lubav i za prijazan poznade, a budući s obidvi strane virno i mirno, onde gospoda nedadu testira, gdino se boje, da će nevirno i mutež biti, a ovde Bogu hvala, velimo se u luba vistati, a u lubavi rastati, kako vitezov zakon, gospodina Boga moliti, tere za lubav pojedno kopje oblomiti. I molim te, što će godir biti, neka u vrime bude, ali svakojako činite da bude.

Ja delibaša čestitoga
sanžaka Kliškoga pisah.

(Iz vana): U svem visoko počtovanomu i svake počtene časti dostoinomu Šanbaštijanu Lanbirgaru, kapitanu, da se dade u ruke u Bihać.

Izvornik ćirilicom pisan u mojoj sbirci.

XV.

U Bišću, god. 1592. svibnja 21.

Obćina Bihaćka preporučuje Katarinu udovu kneza Ivana Ćiračanina, koja odilazi zbog straha turskoga iz Bišća, kršćanskoj gospodi i plemenitim ljudem.

Ja Mikula Zemlić, sudac slobodnoga varoša Bihaća, i vsi ostali purgari općine varoša ovoga dajemo na znanje vsim i vsakomu vsake vrsti dobrim i plemenitim ljudem, tako duhovnim kako i sveckim, pred kojih obraz pride ov naš list otvoren, da ova dobra, poštena i plemenita gospa bivšega pokojnoga kneza Ivana Čiračanina gospodarica Katarina, da je ona od vnogo vrimena ovde megju nami živila pravo i pošteno, kako se pristoji dobrim i poštenim ljudem prez vsakoga prigovora, i ako se njoj imenovanoj prigodi pojti po orsagu ces. svitlosti iskati, gdi bi svoje živjenje zvršila meju dobrimi kršćani, ni za drugi uzrok, nego za strah turski, da bi ne služila vere kršćanske neprijateljske. Zato gde bi se godi njoj imenovanoj gospe Katarine prigodalo obitati, da ju mi dajemo za dobru, poštenu i preporučamo vsakomu, navlastito gospodi i plemenitim ljudem. Za vekše verovanje na to njoj dasmo ovaj naš list pod pečatju vse obćine varoša Bihaća. Pisano u Bihaću 21. dan maja anno 1592.

(Z. P.)

Službeni priepis 18. vieka u mojoj sbirci.





Gdje je što.

Gradovi u Bihaćkoj krajini.

Slike u ovoj knjizi:

Na posebnom listu:

U knjizi odtisnute:

Zemljopisna karta:

